

**Національна Академія наук України
Інститут української археографії та джерелознавства
ім.М.С.Грушевського**

**Володіння князів
Острозьких
на Східній Волині
(за інвентарем 1620 року)**

**Національна Академія наук України
Інститут української археографії та джерелознавства
ім.М.С.Грушевського**

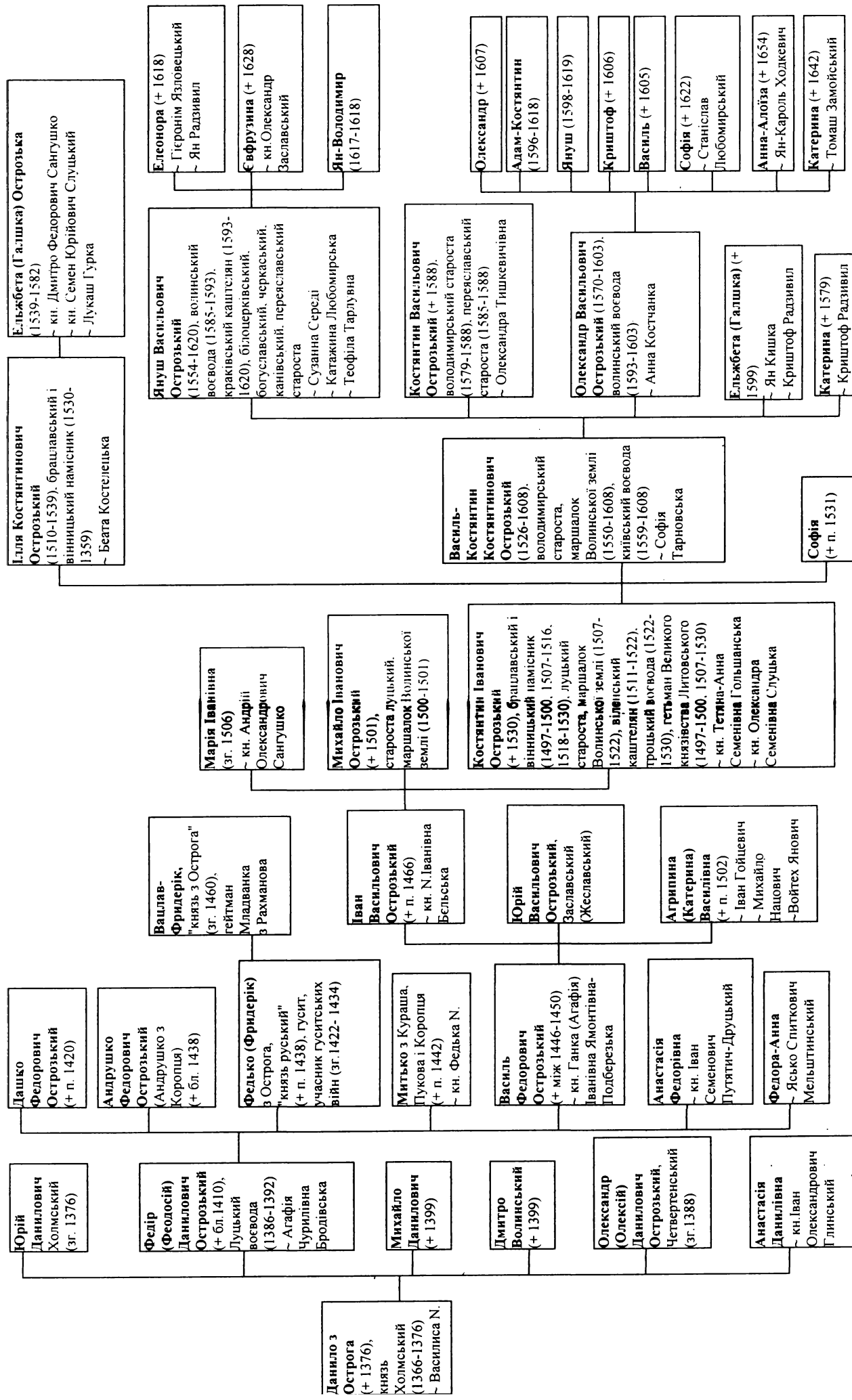
**Володіння князів Острозьких
на Східній Волині**

(за інвентарем 1620 року)

Переклад, упорядкування і передмова
Ірини Ворончук

**Київ - Старокостянтинів
2001**

Генеалогічна схема роду князів Острозьких*

* Використані генеалогічні схеми з названих праць Н.М.Яковенко і Т.Кемпи

Нинішня книга містить переклад частини унікального джерела першої половини XVIII ст. – Інвентаря маєтків князів Острозьких 1620 р. Вони довгий час були і різноманітний матеріал стосовно 127 поселень, що ми сприйняли адміністративно-територіальним поділом розташованими на території Хмельницької області. Детальний опис міст і сіл, наявних у них ремесел і промислів, ярмарків і торгів, сільськогосподарських знарядь, фільварків та їхньої продукції, характеру сівозміни тощо дозволяє проаналізувати стан і рівень розвитку не тільки окремих галузей господарства, але продуктивних сил даної території в цілому. Поіменний перелік мешканців цих поселень, зазначення роду їхніх занять, повинностей відкриває широкі можливості для дослідження проблем соціальної історії, історичної демографії, а представлена в інвентарі мікротопонімічна і гідронімічна номенклатура – для вивчення ономастики, історичної географії тощо. До тексту додаються передмова, географічний покажчик, словник застарілих слів.

Для істориків, географів, демографів, етимологів, вчителів, студентів.

Рецензенти:

Доктор історичних наук **Г.В.Боряк**
Кандидат історичних наук **І.Л.Бутич**
Доктор історичних наук **Н.М.Яковенко**

Відповідальний за випуск **О.І.Журко**

Видання підготовлено до Міжнародного наукового симпозиуму «Острозькі в Україні і Європі» на кошти Старокостянтинівської райради.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту української археографії НАН України.

Протокол засідання Вченої Ради Інституту № 45 від 24 грудня 1999 року.

©

І.О.Ворончук, переклад, упорядкування, передмова, науково-довідковий апарат, 2001

©

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, 2001

ISBN 966-02-1656-4

Передмова

В історичній літературі неодноразово наголошувалося на потребі ширшого введення до наукового обігу джерел і створення системної бази документальних даних з історії українського середньовіччя й ранньомодерного часу. Історики добре знають ціну архівним документальним джерелам. Іноді навіть один невеликий документ може перевернути уявлення і спростувати точку зору цілого покоління дослідників. Тим більшої ваги набирають документи, що охоплюють велику територію й містять різнобічну інформацію про найрізноманітніші аспекти тогочасного життя. Найважливішими серед таких джерел є "люстрації" й "ревізії" або описи державних володінь та інвентарі приватних маєтків. Позитивною стороною люстрацій і ревізій було те, що вони включали, як правило, велику територію, описуючи маєтності староств, тобто королівські маєтки цілого воєводства. Проте вони не охоплювали приватних володінь.

Інвентарі являли собою саме описи приватних маєтків. Спочатку вони не мали якогось чітко розробленого формуляра і містили багато відмінностей в залежності від їхнього цільового призначення. Найчастіше інвентарні описи приватних володінь проводились при передачі маєтків в оренду чи заставу, в разі їх продажу, переходу в спадщину, розподілу між нащадками. Існує думка, що найвірогіднішими були так звані подавчі інвентарі, котрі супроводжували угоди при передачі маєтків в оренду, заставу або при їх купівлі-продажу. У цих випадках інвентаризація проходила ретельніше, бо знаходилася під контролем обох зацікавлених сторін. Ще уважливіше проводився опис маєтків при їх розподілі між спадкоємцями. Таких документів з історії України XVI-XVIIст. в архівосховищах міститься не так вже й багато, до того ж досить часто вони описують тільки окремі невеликі маєтності. Тож справді унікальним джерелом є інвентар поділу маєтків князя Олександра Острозького між його дочками Софією Любомирською, Катериною Замойською та Анною-Алоїзою Ход-

кевичовою, складений 1620р., котрий власне й став підставою для укладення між ними угоди про поділ батьківської спадщини.

Зараз цей документ зберігається в бібліотеці Наукового закладу Польської Академії Наук "Ossolineum" у місті Вроцлаві¹. Не можна сказати, що він зовсім не був відомий дослідникам. Це джерело знав і досліджував видатний історик О.Яблоновський, котрий посилався на нього у своїх працях з історії України². Його використовував широко знаний свого часу польський історик - аматор А.Ю.Ролле (псевдонім Dr. Antoni J.) при написанні нарису "Князь Василь Острозький та його конфлікт з козаками"³. За його висловом, цей інвентар є справжньою "скарбницею" не тільки з точки зору економічних, топографічних і статистичних відомостей, але, насамперед, з погляду його історичної цінності. З нього А.Ю.Ролле черпав відомості щодо організації князівських маєтків, стану Острозького замку, забудови міста Острополя та взагалі всього, як він сам пише, що читач знайде в його оповіді⁴. За ознайомлення з цим фоліантом, що на той час налічував 618 нenumерованих аркушів, він складав подяку Леопольдові Дмуховському з Удрийовиць, котрий надав у його розпорядження цей документ⁵.

Не викликає сумніву, що саме про видання даного інвентаря клопотався київський історик і архівіст, дійсний член Київської археографічної комісії і чудовий знавець документальних джерел з історії України Іван Петрович Новицький. У 1882р. в рапорті до Київської археографічної комісії він писав: "Из некоторых упоминаний в польских сочинениях по истории Юго-Западной России я имел случай узнать, что у писателя, известного под именем доктора Антония Й. [А.Ю.Ролле - I.B.] имеются весьма важные неизданные рукописи ..., относящиеся к роду князей Острожских"⁶. За власною ініціативою І.П.Новицький, вступивши у листування з А.Ю.Ролле, звернувся до нього з проханням надіслати цей інвентар до Києва. Отримавши рукопис, Іван Петрович передав його на тимчасове збереження до бібліотеки Комісії, а сам офіційно звернувся до її керівництва з проханням про копію-

нання інвентаря та підготовку його до видання⁷. Про перебування цього інвентаря у Києві і знайомство з ним засвідчував також довголітній діловод Київської археографічної комісії і тодішній помічник завідувача Київського архіву, відомий історик Орест Левицький. Спростовуючи думку про закриття Острозької школи і друкарні невдовзі після смерті їх засновника - князя Василя-Костянтина Острозького, він посилався саме на цей документ: "в одной старинной рукописи мы нашли прямое указание, что оба эти учреждения еще в 1620 году существовали несомненно. Рукопись эта - Инвентарь именованной князей Острожских, составленный в 1620 году, по случаю раздела их между тремя дочерьми князя Александра Острожского, и переданный нам известным историческим писателем польским, доктором Антонием И."⁸ Подальша історія й доля рукопису, що перебував у Києві, не прослідковується. Але наслідком перебування рукопису в Києві є його скорочена копія, що зберігається зараз в Інституті Рукописів НБУ⁹. Вона являє собою найстислішу інформаційну вибірку щодо 238 маєтків Острозьких, де подано назви поселень, загальна кількість їх мешканців, характер господарства тощо.

На превеликий жаль, інвентар не дійшов до нашого часу в своєму повному варіанті. На сьогодні він складається не з 618, як про це повідомляв А.Ю.Ролле, а лише з 403 аркушів, тобто третя частина документа вже втрачена*. Але навіть і в такому неповному варіанті "Інвентар" становить собою унікальне джерело, у котрому описуються 320 населених пунктів Волині (з них 20 міст і 300 сіл) та подаються подекуди відомості про час їх заснування, тогочасну топографію, перераховуються поіменно всі їхні мешканці, рід їх занять, повинності тощо.

Очевидно, інвентаризація цих маєтків була проведена напередодні укладення угоди про поділ з метою визначення їхньої прибутковості й вартості, тобто економічного потенціалу кожного окремого поселення, для рівноцінного й спра-

* Повна джерелознавча характеристика цього документа буде зроблена при його оригінальному виданні, котре готується до друку в Інституті української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського НАН України.

ведливого їхнього розподілення між сестрами-спадкоємицями. І дійсно, якщо саму угоду підписано 24 січня 1621 року¹⁰, то інвентар, як переконаємося з його тексту, складався влітку, а точніше - в серпні 1620 року¹¹. Угода була укладена в м. Ярославі в присутності трьох сестер - Софії Любомирської, Катерини Замойської, Анни-Алоїзи Ходкевичової, їхніх чоловіків, а також свідків - приятелів і родичів: троцького воєводи Олександра Ходкевича, белзького воєводи Рафала Лещинського та волинського мечника Яна Бондзиньського, котрі не тільки підписали дільчий акт, а й, як це тоді було заведено, свої власні печатки "до нього притиснули"¹².

Сестри Софія Любомирська, Катерина Замойська і Анна-Алоїза Ходкевичова - онуки князя Василя-Костянтина Острозького - були спадкоємицями не тільки величезних маєтків і володінь, але й не менш великої і заслуженої слави найвідомішого на той час українського дому князів Острозьких.

Родина князів Острозьких у публічному житті польсько-литовської держави

Початкова історія цього видатного роду, що без перебільшення відіграв величезну роль як в історії Великого князівства Литовського, так і об'єднаної польсько-литовської держави - Речі Посполитої, губиться в глибині століть. Саме цим пояснюється довготривалість наукових дискусій з приводу походження князівського роду Острозьких, що точаться вже майже півтора століття, то затухаючи, то розгоряючись з новою силою. Якщо одні дослідники виводили коріння князів Острозьких від давньоруського княжого роду Рюриковичів, другі - від литовських Гедиміновичів, то треті вважали, що вони походили від дрібних литовсько-руських князів.

Після десятилітніх суперечок істориків щодо генеалогії князів Острозьких деякий час панівною була гіпотеза про їхнє

походження від литовських Гедиміновичів. Польський дослідник Ю.Пузина на підставі цілого ряду документальних пам'яток обгрунтував думку, що князі Острозькі були нащадками сина великого литовського князя Гедиміна - Наримунта, котрий став турово-пінським князем, заволодівши у 1316-1317рр. Пінськом і Туровом¹³. Однак останнім часом гіпотеза про спорідненість Острозького роду з Рюриковичами знову дістала своє відновлення. Її підтримали з польського боку історик Т.Кемпа, а з українського - львівський дослідник І.Мицько¹⁴. Але якщо Т.Кемпа без усякого власного обгрунтування переймає точку зору одного зі своїх попередників В.Двожачка, то І.Мицько робить такий висновок на підставі власного дослідження монастирських синодиків. Проаналізувавши кілька пом'яників, він дійшов висновку, що свояцтво князів Острозьких з Наримунтом ґрунтувалося тільки на шлюбі Наримунта з сестрою Данила Острозького, Анною. Крім того, він простежує історичну долю деяких земельних володінь, зокрема: Луцька, Дубна, Холма, Корецької, Хлапотинської та Іванської волостей, котрі у XIIIст. входили до Галицько-Волинської держави, а пізніше опинилися в руках Острозьких. На його думку, цей факт є ще одним додатковим аргументом на користь гіпотези про походження князів Острозьких від Рюриковичів. Протопластом роду Острозьких І.Мицько вважає сина короля Галицько-Волинської держави Данила Романовича - Мстислава-Гліба¹⁵.

Документальних відомостей про князів Острозьких з XIVст. до нашого часу дійшло обмаль. Але всі дослідники одностайно підтримують думку, що на Волині Острозькі фіксуються від середини XIVст. Першою документально достовірною особою з роду Острозьких є князь Данило з Острога, котрий згадується у документах під 1340р. Після його смерті у 1376р. залишилося п'ятеро синів: Юрій, Федір, Михайло, Дмитро і Олександр. Двоє з них, Михайло Данилович і Дмитро Волинський, поклали свої голови під час відомої своїми трагічними наслідками битви з татарами на Ворсклі 1399р. Юрій Данилович, успадкувавши по батькові місто Холм, отримав прізвисько Холмський. Молодший син Олександр, на думку Ю.Пузи-

ни, став засновником гілки князів Четвертенських, а старший Федір (Федько), успадкувавши по батькові Остріг, започаткував гілку князів, котрі за назвою своєї резиденції - міста Острога - почали називатися Острозькими. 4 листопада 1386р. великий литовський князь і польський король Владислав Ягайло разом зі своїм намісником у Литві Вітовтом надали Федорові підтверджувальну грамоту на Остріг як на вотчину, котру він уже раніше, ще з часів Любартового правління, тримав у своїх руках. У цьому документі перелічуються волості Острозького князівства: Корець, Заслав, Хлапотин, Іванин, Крестовичі, Красне і Крупа, які входили вже до володінь Федорового батька¹⁶. Ще двічі, у 1390р. Ягайло, а у 1393р. королева Ядвіга підтверджували Федькові цей привілей, щоправда за умови такої ж його "вірної служби" Короні Польській, як до того він служив князю Любартові¹⁷. В подальшому під час боротьби між Вітовтом і Ягайлом князі Острозькі, ставши на бік Ягайла, залишилися вірними королю¹⁸. У 1386р. (або 1387) князь Федько був призначений луцьким намісником. Вступивши у похилий вік, Федько за тогочасним звичаєм литовсько-руських князів прийняв чернечий постриг у Києво-Печерському монастирі. Протягом багатьох років чернець Феодосій вів настільки праведне життя, що став схимником (пізніше канонізований) і, як преподобний Феодосій, похований у дальніх монастирських печерах¹⁹.

**Св. преподобний Феодосій
князь Острозький.**

Фотографія зі старовинного зображення преподобного Феодосія, що знаходилась у Києво-Печерському монастирі над його мощами в дальніх печерах.

Федько залишив по собі п'ятьох синів: Дашка, Андрушка, Федька (Фридеріка), Дмитра, Василя і двох дочок: Анастасію і Федору-Анну²⁰. Щодо більшості з них маємо дуже мало відомостей, до того ж всі вони лише фрагментарні. На підставі королівської грамоти 1426р., котрою Андрушкові призначалося по 100 гривень з прибутків соляних Дрогобицьких копалень, Л.М.Романовський вважав, що він перебував на службі при королівському дворі²¹. У деяких літописах лишилися згадки про те, що "Дашько Федоровочъ, сынъ Острожкага", втрутившись у внутрішню міжусобну боротьбу між Вітовтом і Свидригайлом і виступаючи на боці останнього, захопив у Великий четверг 1418р. місто Кременець і князя Свидригайла, котрий більше восьми років сидів у в'язниці, "из зелезь выпустил"²². Найбільший розголос отримала діяльність Федька (Фридеріка), котрий став гуситом і взяв активну участь у чеському гуситському рухові. Після придушення гуситів він, прийнявши чеські звичаї і мову, одружився і назавжди осів у Чехії²³. Його нащадок син Вацлав протягом багатьох років перебував на військовій службі у чеського магната Младванка з Рахманова, але, пам'ятаючи своє походження, називав себе "князь з Острога"²⁴.

Родовід князів Острозьких продовжив наймолодший з синів Федька Даниловича - Василь на прізвисько Красний (красивий). Саме він уперше зміцнив Острозький замок кам'яними мурами з баштами, перетворивши його на справжню фортецю. Йому ж належить будівництво на території замку нової дерев'яної Богоявленської церкви, ктитором якої він вважався²⁵. С.Кардашевич приписував Василю Красному зведення багатьох замків та інших оборонних укріплень на Волині, в тому числі Заславської фортеці й захисних споруд у Дубні²⁶. Василь був у приятельських стосунках з великим князем Вітовтом, котрий близько 1428р. оженив його на своїй родичці чи вихованці княгині Агафії. За версією С.Кардашевича, Агафія була дочкою полеглого в битві на Ворсклі князя Корибута Ольгердовича, а Л.М.Романовський називає її племінницею Вітовта²⁷. Віддаючи її заміж, Вітовт обдарував свою вихованку, надавши їй у посаг декілька волинських сіл²⁸.

Князь Василь уславився і як хоробрий лицар. І.Стебельський навіть називав його "заслоною" краю від татар, котрі часто нападаючи, пустошили й плюндрували волинські землі²⁹. Довгий час він був одним з членів наближеної ради великого литовського князя Казимира Ягеллончика і на Пйотрковському сеймі 1446р. підтримав його обрання на польський трон. За свою віддану службу Василь Федорович не був обійдений королівською ласкою. 1446р. він одержав від короля Казимира Ягеллончика привілей на маєток Осташин, а 1450р. - на добра Лопатин, Красне і Тростянець, котрі мали перейти до нього після смерті Свидригайла. Князь Василь помер у глибокій старості і був похований в збудованій ним Острозькій замковій церкві Богоявлення. Пізніше його онук Костянтин Іванович, зводячи на місці дерев'яної муровану церкву, переніс останки свого діда до Києво-Печерського монастиря.

Від шлюбу з Агафією Василь Федорович мав двох синів: Юрія та Івана й дочку Агрипину-Катерину. Тогочасні хроніки донесли до нас пам'ять про подвиги Івана Васильовича, його лицарську відвагу в боротьбі з напасниками, котрий не раз розбиваючи татарські загони, звільнював бранців. Так, під сам Великдень 1453р. він разом з Яном Лашцем, маючи зовсім невеликий військовий загін, розбив перекопських татар біля міста Теревовлі, визволивши 9.000 невольників. Переможно закінчилася в тому ж році ще одна його битва з татарами на річці Случі³⁰.

На середину XVст., а саме на час князювання Юрія й Івана Васильовичів, припадає розгалуження роду Острозьких на дві гілки. Молодший син Юрій Васильович, одержавши у спадщину місто Заслав, поклав початок відгалуженню роду - лінії князів Заславських з Острога. Іван Васильович, котрий залишився князувати в Острозі, разом зі своїми синами Михайлом і Костянтином продовжив родовід князів Острозьких.

К.Левицький зауважував, що історія наступних трьох поколінь князів Острозьких, починаючи з другої половини XVст. до початку XVIIст., відома порівняно з попередніми часами значно краще завдяки активнішій участі представників роду у політичному й культурному житті тогочасного суспільства³¹.

З двох синів Івана Васильовича, Михайла і Костянтина, найбільшої слави як у сучасників, так і в нащадків домогся молодший Костянтин. Великі здібності й справжній військовий талант уславили його не тільки у Великому князівстві Литовському, але й зробили його ім'я широко знаним далеко поза межами своєї держави - "від Москви аж до Риму". Сучасні йому хроністи називали його Ганнібалом і волинським або руським Сципіоном. Не помилимося, коли зазначимо, що з усіх князів Острозьких Костянтин Іванович зробив найблискучішу кар'єру, ставши одним з найславетніших гетьманів Великого князівства Литовського й улюбленцем Ягеллонів.

Проте стосовно життя й діяльності Костянтина Івановича Острозького також маємо тільки нечисленні фрагментарні документальні дані. Навіть з приводу дати його народження існує кілька гіпотез (1436р., 1460р., 1461р., 1463р.). Проте більшість дослідників все ж схиляється до думки, що найімовірнішим роком його народження є 1460р.³² Початки військово-політичної діяльності майбутнього гетьмана теж достеменно невідомі, що не дає можливості поступово, крок за кроком простежити його сходження до найвищої військової посади в державі. Щаблі його службової кар'єри прослідковуються лише від 1486р., коли він уже опинився на службі при королівському дворі, тобто приблизно з 26 років. Однак, очевидно, щоб потрапити на службу до королівського двору, потрібно було, по-перше, вже виявити себе якимись вчинками. По-друге, за тогочасних умов шляхта взагалі, а тим більше князі, залучалися до військово-політичної діяльності мало не з юнацьких років, тобто, як мінімум з 18-20-літнього віку. Тож, коли він стає помітною особою на королівському дворі, треба думати, що за його плечима був уже чималий послужний список³³. Майже все своє свідоме життя Костянтин Іванович Острозький провів у військових походах, тобто всю свою енергію, хист і здібності віддав ратній справі. Йому приписують 63 битви, з них - 33 переможних. Вже 1494р. обидва брати - Михайло і Костянтин Острозькі - отримали у спільне володіння місто Полонне³⁴, як вважають, за військові заслуги у московській війні, оскільки більшість надань у ВКЛ саме і була

пов'язана з винагородами за особисту участь у воєнних походах або ж з відшкодуванням за матеріальні витрати, понесені в зв'язку з військовими діями.

Мир з Москвою, укладений великим литовським князем Олександром 1494р. і скріплений його шлюбом з дочкою великого московського князя Івана, забезпечив ВКЛ на кілька років спокоєм на московському кордоні. Це сприяло зміцненню Литви, завдяки чому вона змогла зосередити свої зусилля на боротьбі проти нового небезпечного ворога, що з'явився на її південно-східних кордонах, - Кримського Ханату. Хан Менглі-Гірей, уклавши союз з Москвою, перейшов з кінця XVст. від політики миру з Великим князівством Литовським, котрої дотримувався спочатку, до політики ворожнечі. Спровокований московським князем погром Менглі-Гіреєм Києва у 1482р. відкрив собою понад двохсотлітню епоху постійних страхітливих і спустошливих татарських нападів на землі Князівства. Під час цих наїздів у першу чергу потерпали південні околиці держави - Поділля, Волинь і Київщина.

Найбільші з цих нападів та їхні трагічні наслідки мали такий великий розголос, що тогочасні літописці занотували їх в своїх записах. Ось невелика хроніка перших татарських нападів на українські землі, котрі доніс до нас Волинський короткий літопис. 1491р. "приходиша татарове завольськими на Волянськую землю десять тисяць, много зла сотвориша у Волинської землі и в Лядскої. Володимери церкви божиї пожгли и великую церковь Пречистое мурованую и место, а людей по местам и по селам, и по дорогам без числа посекали и в полон побрали". Восени 1494р. татари, вдершись спочатку на Поділля, перейшли на Волинь, і, сплюндрувавши ці землі та забравши великий полон, безкарно повернулися до Криму. Спроба наздогнати їх і відбити бранців не вдалася. Через рік (1495р.) відбувся новий татарський похід на Волинь: "приходиша татарове перекопскими, сынъ царевъ Мендли-Кгиреевъ, у Волянскую землю и мало не добыша града Корця". Цього разу луцькому старості, маршалку волинської землі князю Семену Юрійовичу Гольшанському "з литвою а з волинци" вдалося прогнати їх з-під міста Корця, але татарські нападни-

ки майже безкарно повернулися до Криму. Влітку 1496р. "сынове перекопского царя Мен-Кгирея с всею ордою Перекопскою", ввійшовши в межі ВКЛ, знову пройшли аж до Волині "и много зла сътвориша Волынской земли: и церковь и монастырь святого Николы в Жидычине съжгоша, и полону безчислено взяша, а ины посекоша". Шляхетське військо, очолюване Костянтином Острозьким, Семеном Гольшанським і Василем Хребтовичем, яке намагалося перешкодити ворогові, саме виявилось оточеним у Рівненському замку і через свою нечисленність нічого не змогло вдіяти, беспорядно дивлячись, як нападники "место съжгоша и мало нешто из града окупа вземше, и с всем пленом възвратишася восвосяи". Взимку того ж року татари знову пройшли "ую Волынскую землю мало не до конца и Лядской земли немало и множество безчислено христианъ плениша, а иных различными смертьми умориша и возвратишася восвосяи"³⁵.

Боротьбу проти цього небезпечного ворога й очолили брати Михайло і Костянтин Острозькі. Вже навесні 1497р., під час нового нападу, коли татарам вдалося заглибитися до Кременця, Михайло Острозький, вдавшись у погоню за ними зі своїми людьми, наздогнав їх вже на зворотньому шляху "за Полоним, и изби их всех, и плен весь возврати и возвратися с похвалою в отчество свое"³⁶. Було переможно відбито і другий татарський напад, що стався у тому ж році. "Тогож лета приидоша татарове перекопський и поплениша множество плена у во Оливской волости и в Мозырской, и вгониша их князь Михаило а князь Костянтин Острозский с дворяны князя великого на другои недели у суботу по Велице дни у земли Брясловской на Сороце реце, на Кошилавских селищах, а других верх Умы реки у могилы Петуховы избиша их всех до конца, и плен весь отплениша". В околицях Брацлава К.Острозький розбив військо сина Менглі-Гірея - Магмет-Гірея, а його самого захопив у полон³⁷. Під час нового наїзду у травні цього ж року стався новий напад, і перекопські татари, прорвавшись майже до Мозиря, вбили митрополита київського Макарія і "много иных волостии воземши и мест пожогши, и людей безчислено пленивши, възвратишася восвосяи"³⁸. У

відповідь на загрозову ворожість свого недавнього союзника великий литовський князь Олександр 1497р. організував велику виправу "со всіми вои своїми литовскими и рускими, жомоитскими и иными противку царя перекопского"³⁹. Костянтин Острозький також взяв участь у цьому поході.

Перемоги над татарами принесли Острозьким щедрі земельні пожалування від великих князів литовських, зокрема від князя Олександра. 1497р. Костянтин Острозький одержав привілей на цілий ряд поселень в Луцькому та Кременецькому повітах⁴⁰. У наступному році йому було надано Здительську волость у Троцькому повіті у Литві і привілей на заснування міста Дубно з правом проведення в ньому торгів і ярмарків. 1499р. йому було надано місто Звяголь⁴¹. Окрім того, завдяки цим перемогам, Костянтин Острозький 1497р. отримав ще й уряд великого литовського гетьмана, а також уряди брацлавського, звенигородського і вінницького старости⁴².

Від 1500р. більш-менш докладні відомості про братів Острозьких в тогочасних джерелах уриваються. 1501р. князь Михайло помирає, а Костянтин Іванович під час чергової московсько-литовської війни був захоплений противником і протягом 1500 - 1507рр. перебував у московському полоні. К.Левицький вважав, що у боротьбі з татарами неабиякими були заслуги не тільки князя Костянтина, але й Михайла, про що свідчить призначення його (під час перебування брата Костянтина в полоні) на уряди луцького старости і маршалка Волинської землі, котрі він обіймав до смерті⁴³.

Нешаслива для Костянтина Івановича Острозького московська війна, що розпочалася навесні 1500р., була його першою великою кампанією в ранзі великого гетьмана. На цей час північний сусід Литви Московське князівство, перетворившись протягом другої половини XVст. на могутню державу, починає претендувати на зверхність над усіма східнослов'янськими землями, в тому числі й над тими, що перебували у складі ВКЛ і Польщі. Вже протягом останніх десятиліть XVст., а точніше з 1480-х років, навіть без формального оголошення війни точилися безперервні порубіжні конфлікти на литовсько-московському кордоні⁴⁴. Офіційна війна розпочалася 1500р., коли

військо московського князя Василя III окупувало північну частину литовського князівства з містами Брянськом, Дорогобужем, Путивлем і околицями Смоленська. "Великий князь московский воевал Рускую землю, и князь великий литовский Александр послал войско свое литовское"⁴⁵. На той час Литва не змогла протиставити Москві серйозну військову силу. Кількість московського війська сучасні історики обчислюють / 20.000, що ж до кількості литовського - в джерелах існують серйозні розходження. Т.Корзон слідом за М.Стрийковським обраховував литовське військо лише на 3.500. Щоправда, на думку більшості дослідників, це число виглядає неправдоподібним хоча б з того погляду, що важко припустити, аби досвідчений полководець наважився давати бій, маючи лише три тисячі війська проти 20.000 противника. Значно більше число литовського війська, у 14.000, визначає К.Пуласский. Дехто з істориків обчислює це військове об'єднання в 11.500 воїнів⁴⁶. У будь-якому разі, навіть обидві останні цифри свідчать про велику чисельну перевагу ворога. Попри це, К.Острозький вирішив дати бій над річкою Ведрошою, допливом Дніпра, "и зехалося войско литовское з московским на Ведрошы, и учынили межы собою бои и сечу великую"⁴⁷. Хоча сам гетьман зиявив великий військовий хист, а його воїни - неабияку мужність, відчайдушно б'ючися з ворогом, поразка ВКЛ у битві, що сталася 14 липня 1500р., була цілковитою. Літописець писав: "и побилa москва литву, и многих живых поимати, то ест тых панов поимано: пана Грыгоря Остиковича, воеводу троцкого, князя Костянтина Ивановича Острозского и иных людей добрых немало"⁴⁸. Наслідки битви були катастрофічними: тільки вбитими було втрачено 4.000 воїнів. Багато литовських воєначальників на чолі з гетьманом потрапили до полону⁴⁹.

Історія перебування Костянтина Івановича у московському полоні до кінця не з'ясована. Відомо, що, достойно поцінувавши військовий хист і здібності литовського гетьмана, Москва вирішила схилити його на свою службу. Дуже швидко К.І.Острозького, котрий перебував спочатку у Вологді або В'язьмі, було перевезено до Москви, де він жив у відведеному

для нього помешканні і навіть цілком вільно спілкувався з литовськими посланцями. Проте, пов'язуючи з таким визначним воєначальником якісь свої таємні плани і надії, Москва, підписавши 1503р. перемир'я з ВКЛ і звільнивши інших полонених, не погодилася відпустити з полону литовського гетьмана. Секретар королеви Бони і краківський канонік Станіслав Гурський, котрий у своїх записках повідомив деякі деталі про московський період життя К.І.Острозького, вважав, що Москва побоювалася випустити гетьмана, аби знову не отримати в його особі серйозного супротивника.

Московський уряд, намагаючись все-таки схилити К.І.Острозького перейти на російську службу, не тільки надав йому великі земельні маєтки, але навіть включив його до ради московського князя й призначив керівником військового відділу. Пройшло ще три довгі роки умовлянь. Зрозумівши, очевидно, що іншим шляхом з неволі не визволитися, Костянтин Іванович 18 жовтня 1506р. підписав "заручний лист", тобто склав письмову присягу на вірність великому московському князю. Тільки в такий спосіб, отримавши нарешті волю, він, як тільки трапилася нагода, 25 вересня 1507р. повернувся до Вільна разом зі своїм загоном⁵⁰.

Повернення К.І.Острозького надало йому ще більшої популярності в суспільстві і принесло нові земельні пожалуван-

Портрет Костянтина Івановича
Острозького.

З колекції Національного музею у
Варшаві.

ня. Жигмонт I знову вручив йому гетьманську булаву і повернув всі колишні уряди, а за вірність обдарував князя ще й новими земельними пожалуваннями. Вже 1507р. він одержав привілей на місто Чуднів, а наступного - на місто Турів з околицями⁵¹.

У 1507-1508рр. К.І.Острозький бере участь у новій московсько-литовській війні, пов'язаній з відомим заколотом князя Михайла Глинського. Замолоду М.Глинський перебував на службі у різних західноєвропейських монархів, а потому зробив кар'єру при дворі великого литовського князя, діставши уряд двірського маршалка. Після смерті Олександра 19 серпня 1506р. новий великий князь і польський король, котрим став його брат Жигмонт I, під впливом звинувачень противників Михайла Глинського увільнив його від усіх урядів. Тоді Михайло Глинський разом з братами Василем та Іваном підняв заколот. Цей рух був підтриманий Москвою. Московський князь Василь III запросив братів Глинських до себе на службу, пообіцявши передати їм усі завойовані ними землі⁵². Перехід Глинських на бік Москви означав переростання заколоту з внутрішньолитовської події на один із етапів московсько-литовської війни. Однак московські плани відторгнення руських земель від Великого князівства Литовського не справилися. Глинські не мали підтримки з боку місцевого населення, вони змогли захопити лише м.Мозир, браму котрого їм відкрив намісник міста, їхній родич Якуб Івашенцевич. Ні Мінська, ні Слуцька, ні Орши їм взяти не вдалося. Завдяки швидким діям, К.І.Острозький за допомогою польського війська звільнив від облоги Мінськ і змусив противника відступити з-під Орши.

Проте своє найголовніше завдання на той час литовський гетьман вбачав в обороні кордонів ВКЛ, і, в першу чергу, її південно-східних теренів, від татарських нападів. Після Київського погрому 1482р. татарські виправи на литовські землі відбувалися постійно. Тільки протягом перших двадцяти років XVIст. відбулося (за неповними даними) 20 лише великих татарських походів на землі ВКЛ: 1500, 1501, 1502, 1503, 1505 (тричі), 1506 (двічі), 1507 (двічі), 1508, 1509, 1510, 1511, 1512, 1515, 1516 (двічі), 1518рр., а не дуже великі й ще дрібніші були

такими частими, що їх не встигали навіть фіксувати. Хоча ці дрібні напади здійснювалися невеликими загонами, їх грабіжницький характер завдавав страшного спустошення південно-східним українським землям. Саме для оборони цих земель від татарських нападів К.І.Острозький будує укріплену лінію замків-фортець. Вже на початку XVIст. існують міцні замки в Дубні, Красиліві, Полонному, Степані і Звяголі. Декотрі з них, зокрема Дубнівський і Звягольський, були побудовані Костянтином Івановичем Острозьким, а у вже існуючих замках, як, наприклад, Острозькому, за його розпорядженням були зміцнені замкові мури й башти⁵³. Таким чином, можна сказати, що Волинь знаходилась під охороною князя Костянтина Івановича Острозького.

Навесні 1512р. великі татарські сили під проводом синів кримського хана, ввійшовши в межі князівства через Волинь, пройшли аж до Львова, спустошуючи все на своєму шляху. Зібране польсько-литовське військо, переслідуючи татар під час їх повернення до Криму, наздогнало напасників на Волині під містом Вишнівець, де 28 квітня 1512р. відбулася битва. Хоча сили польсько-литовського війська були незрівняно слабшими, вони одержали блискучу перемогу⁵⁴. Попри те, що загальне керівництво військом здійснював коронний гетьман Миколай Каменецький, а К.І.Острозький керував тільки правим флангом, сучасники одностайно приписують перемогу саме його військовому хисту й особистій відвазі. Перемога під Вишневцем остаточно закріпила за князем К.І.Острозьким славу видатного полководця. Його перемоги оспівували найвідоміші поети, а славою з ним не міг зрівнятися жоден із тогочасних воєначальників. Після цієї битви 21 вересня 1513р. Костянтин Острозький одержав офіційне призначення на пост віленського каштеляна⁵⁵.

Чергова московсько-литовська війна, що тривала з перервами протягом довгих десяти років (1512-1522), примножила його військову славу. Найбільша битва, що сталася під проводом гетьмана К.І.Острозького під Оршею 8 вересня 1514р., закінчилася перемогою, яка набула розголосу по всій Європі. Однак доля приготувала князю нові випробування.

1519р. стався новий великий ворожий напад, у котрому, за літописними відомостями, взяли участь майже 80 тисяч татар. Жорстока битва, що відбулася під м.Сокаль, закінчилася страшною поразкою польсько-литовського війська, залишки якого заховалися у Сокальському замку. Цей розгром значно менших від напасників за своєю чисельністю об'єднаних польсько-литовських сил був результатом неузгодженості дій між польськими і литовськими воєначальниками та невдалого вибору місця битви. План битви, запропонований К.Острозьким, був відкинутий польською стороною. Результати цього непорозуміння були трагічними: з великим ясиром і здобиччю татари через Волинь повернулися до Криму. Наступний великий похід, здійснений татарами у 1524р., приніс велике розорення населенню Поділля, Волині та руських земель, розташованих вздовж річок Сяну і Бугу. Через малочисельність польсько-литовського війська К.Острозький разом з великим коронним гетьманом М.Фірлеєм не змогли відбити у ворога полонених. Останньою великою кампанією гетьмана була переможна битва над татарами на початку 1527р. Ця татарська експедиція була спрямована проти планів Польщі надати допомогу Угорщині у війні з Туреччиною. Татарська кіннота, підсилена вишколеними яничарами, становила 20.000 - 25.000. Під час їхнього повернення назад К.Острозький, маючи значно менший відділ, всього у 6.000 - 7.000 війська, переслідував їх вдень і вночі. Нарешті 6 лютого він наздогнав їх над річкою Ольшаницею на Київщині. Татарам було завдано страшної поразки. Мало хто з них повернувся до Криму, втрати вбитими і полоненими серед ворога становили майже 20.000 (щоправда, дехто з істориків висловлює сумніви щодо цієї цифри і вважає її перебільшеною). Окрім того, у татар було відбито близько 40.000 бранців.

Після цієї битви князя К.І.Острозького як славного переможця з великим тріумфом зустрічали у Кракові. Про його перемогу король Жигмонт I надіслав радісні звістки до папи та угорського короля. У своєму листі від 7 серпня 1527р. до самого князя польський король, надаючи привілеї підданим князівських маєтків та згадуючи його вірну службу, котру

протягом всього свого життя він віддавав литовському князівству і Польщі, високо поціновував заслуги К.І.Острозького, порівнюючи його з найвідомішими полководцями не тільки свого часу, а взагалі усіх часів і народів⁵⁶. Ще раніше, 25 березня 1522р., К.І.Острозький отримав від короля новий уряд - троцького каштеляна, котрий вважався за найвищу світську посаду у Великому князівстві Литовському, і яку, за Городельським актом 1413р., мали право займати тільки католики⁵⁷. Більше того, великі заслуги К.І.Острозького перед литовською державою підкреслювалися ще й тим, що одночасно за ним як за троцьким каштеляном закріплювалося місце першого (після єпископів) сенатора в литовському сенаті, котре до того належало віленському воеводі. "На леве маїстату сидел воевода троцкии и гетман навышшии и староста брацлавский и веницкии, князь Костянтин Ивановичь Остроскии, потом воевода виленский"⁵⁸. На додаток до цих пошанувань 17 серпня 1522р. король надав йому ще й право користуватися печаткою з червоним воском, що за тих часів вважалося прерогативою володарів⁵⁹.

Проте останнім часом В.І.Ульяновський висловив думку про деяку міфологізацію постаті К.І.Острозького і начебто перебільшення в історіографії військових талантів і заслуг гетьмана. Річ у тім, що попри однастайні схвальні відгуки сучасників щодо гетьманових заслуг, вони розходяться з приводу самої кількості проведених і виграних ним битв. Афанасій Кальнофойський приписував йому 63 битви, у лаврському збірнику 1693р. згадується 60, а папський легат у листі до Риму, порівнюючи Костянтина Острозького з Ромулом, писав про 33 переможні битви⁶⁰. Дослідивши літописні повідомлення, В.І.Ульяновський налічив лише 15 битв, котрими керував або в яких брав особисту участь К.І.Острозький протягом свого тридцятирічного гетьманування. Зазначивши, що з них лише чотири були переможними, а дві закінчилися катастрофічними поразками, він зробив невтішний для гетьмана висновок: "Як на тридцять років діяльності полководця, коли посада гетьмана вимагала керувати всіма військовими виправами, це не надто великий результат, щоб так високо (словами літописців)

Портрет князя

Костянтина Івановича Острозького.

Копія 1620-х рр. з оригіналу першої третини
XVI ст.

підносити звитяги та військовий талант К.І. Острозького"⁶¹. Не можемо залишити цю ремарку без оскарження, оскільки вона видається нам абсолютно несправедливою по відношенню до людини, котра ще у 67-річному віці не зсідала з коня, захищаючи кордони своєї країни, й, долаючи великі переходи в переслідуванні ворога, здобувала значні перемоги, котрі отримали європейський резонанс.

Адже чи можемо ми бути певними, що хроніки й літописи, котрі зараз є в нашому розпорядженні, донесли до нас всі факти

тогочасних подій, пов'язані з військовою діяльністю К.І.Острозького? Очевидно, що ні. Ще М.С.Грушевський, подаючи хронологію татарських нападів кінця XV - початку XVIст., писав, що про деякі з них ми дізнаємось тільки зовсім випадково, інколи із сучасної кореспонденції, не говорячи вже про дрібні наскоки, "бо того рода дрібніші напади стали вже таким звичайним явищем, що хроністи їх зовсім не згадують"⁶².

До того ж ми практично майже нічого не знаємо про діяльність Острозького до його призначення на гетьманську посаду. Адже в літописах перша згадка про нього датується 1497р., коли він вже став помітним військово-політичним діячем свого часу. Але щоб потрапити на службу до королівського двору, потрібно було мати вже певні серйозні заслуги й переваги перед іншими претендентами, котрих теж було немало з-поміж не менш знаних князівських родів. Але ж навіть і ті, хто знаходився на службі при королівському дворі, не всі

зробили таку блискучу кар'єру. Цілком очевидно, що Костянтин Іванович Острозький мав за цей час виявити неабиякі здібності й стати досить помітною постаттю, щоб йому довірили найвищу військову посаду в державі. Наскільки неповними є літописи, свідчить хоча б той же "Волинський короткий літопис", автор котрого закінчує свої нотатки 1544р. і складає найбільший панегірик Острозькому. В той же час в ньому відсутні відомості, котрі подають польські хроніки, про напади татарських орд на українські землі 1508, 1510, 1511, 1512, 1515, 1516, двічі 1517, 1518, 1524рр., та участь у декотрих з них К.І.Острозького⁶³. Більше того, літопис навіть нічого не повідомляє й про найвизначніші перемоги великого литовського гетьмана над татарськими військами 1508р. під Слущком, 1512р. під Вишневцем і на Лопушні, 1516р. на Волині та 1527р. на Ольшаниці.

Дійсно, не тільки серед тогочасних, але й пізніших українських військово-політичних діячів XV-XVIст. ніхто не заслужив таких панегіричних відгуків сучасників, як Костянтин Іванович Острозький. Найбільше уславлює його вже згадуваний "Волинський короткий літопис", автор котрого, звертаючись до князя, писав: "О пречестная мудраа главо, како ты нареку и похвалю. Короткостию языка моего и художством ума моего не могу ся домыслити, кую славу и честь въздати твоего справлению делу: мужества твоего крепость равна есть великому царю индискому Пору, которому же многии цари и князи противнии быти не могоша, его же делу и чести обличность твоего велможства показуеть ты". Величаючи переможців, літописець згадує найвідоміші у світовій історії подвиги, їхніх героїв і порівнює з ними славних воїнів - "витязей литовских". Самого ж гетьмана він називає "вторим Антиохом" - відомим воєначальником Олександра Македонського. Він вважає, що К.І.Острозький виказав на полі брані настільки велику мужність, стійкість, військовий хист і відданість, що "не толко здишних великих столечных городов на них седети достоин еси, але и самого божьяго града Иерусалима достоин еси владети". Літописець зауважував, що своєю відважністю, хоробрістю й військовим полководницьким талантом

гетьман уславив на весь світ не лише свою власну особу, але й свою державу: "Мужества твоего крепость от востока до запада слышати будет не токмо единому соби, але и всему княжеству Литовскому тую славу и высоту мужства вчинил еси"⁶⁴.

Очевидно не можна вважати 1495-1496рр. тими роками, коли князь К. І.Острозький вперше бере участь у військових сутичках, як пропонує це шанований нами В.І.Ульяновський⁶⁵. Адже князю тоді виповнилося вже 35-36 років, в цьому віці він мав бути не просто досвідченим, а дуже досвідченим воїном. В тогочасну епоху людина, особливо його соціального статусу, вступала в доросле життя набагато раніше, майже в дитячому віці. Вже від 1474р., тобто у 14 років, разом зі старшим братом Михайлом молодий Костянтин Острозький був поборцем данини на господаря. Слушною видається думка Г.Кемпи, що молоді роки К.І.Острозький провів у військових походах поруч зі своїм батьком, загартовуючися в битвах⁶⁶. Документально зафіксовано, що великі сутички з татарами сталися під час їхніх нападів на українські землі 1479, 1485, 1486, 1487, неодноразово 1489, 1494, двічі 1498рр.⁶⁷ Вважають, що К.Острозький брав участь у битвах з татарами протягом 1486-1490рр. під проводом королевича Яна Ольбрахта, до якого приєдналися й українські озброєні загони. Пізніше сам Ян Ольбрахт згадував про надану йому допомогу одного з князів Острозьких. Цілком вірогідною є версія про участь молодого князя протягом 1492-1494рр. у литовсько-московській війні⁶⁸. Очевидно, вже під час цієї військової кампанії він відзначився разом із братом Михайлом, оскільки незабаром за королівським привілеєм вони отримали у спільне володіння місто Полонне. На користь неабиякого військового досвіду, набутого князем на кінець 90-х років, свідчить і призначення його гетьманом ВКЛ. Очевидно, великий литовський князь Олександр не ризикнув би доручити найвищу військову посаду в державі людині, котра мала б за плечима всього лише дво- або трирічний воєнний досвід. Краще за інших знаючи заслуги свого гетьмана, Жигмонт I писав в листі від 7 квітня 1527р., що князь К.І.Острозький ще в юнацькому

віці почав служити "спочатку Казимирові батькові, потім Альбертові, і Олександрові, панам королям і коханим нашим братам"⁶⁹.

Окрім того, літописи підкреслюють, що у випадках великих поразок це сталося не з вини литовського гетьмана, а в результаті або ж значної кількісної переваги військ противника, або ж навіть через нерозумне проігнорування запропонованого ним плану союзною стороною. Загально визнано, що поразка об'єднаного польсько-литовського війська 1519р. під Сокалем сталася в результаті суперництва з боку молодих керівників польського війська, котрі не тільки відкинули запропонований досвідченим гетьманом план, але й звинуватили його в заздросях щодо їхньої майбутньої слави, котру вони сподівалися заслужити цією битвою. Крім того, і в цій битві, як практично і завжди у програних К.І.Острозьким битвах, сили противника набагато перевищували сили керованого ним війська⁷⁰. Так само й великі перемоги були здобуті не завжди при сприятливих обставинах, а навпаки, часто при багаторазовій перевазі ворожого війська. Оповідаючи про події 1514р., літописи підкреслюють п'ятикратну перевагу московського війська. "И нашел князь Костеньтин воиско московское за Оршою городом, за Днепром, на рецэ Кропивницы, и переброившиися со всим воиском и з дилы через Днепр, и вдарьлиися воиска межы себе у пятницу месеца сеньтябра осмою дня на самыи празник Рожества Пречыстое Богоматеры, и был бои велми великии, бо не ровно было: москвы у пять кроть большеи, нижли литвы"⁷¹. Ця битва була своєрідним реваншем Костянтина Івановича Острозького за його поразку і ганебний полон в кампанії 1500р. Тепер вже він полонив 34 московських "воевод старейших" і 380 "дитеи боярских ..., а простих людеи, которых живых поимали, нельзе и выписати множества для"⁷². У розповіді Євреїновського літопису про Ольшаницьку битву 1527р. відзначається, що перемога Острозького над 20-тисячним татарським військом була досягнута ним "велми с малыми людми"⁷³.

Окремо хочемо підкреслити також і великі заслуги гетьмана у звільненні значної кількості українського населення,

зихонненого нападниками в полон. Проте й тут маємо лише окремі фрагментарні згадки, до того ж, на жаль, як правило, абсолютно глухі. Зокрема, залишається невідомим, яку кількість полону відбив князь К.І.Острозький 1497р., оскільки у літописі лише констатується самий факт, що гетьман "плен весь отплениша"⁷⁴. Літописці взагалі дуже рідко повідомляють про кількість відбитого у ворога полону. Так, документально зафіксовано, що тільки під час однієї переможної битви 1512р. під Вишневецем його військом було визволено 15 або 16 тисяч бранців і захоплено 10 тисяч татар, а 1527р. у битві на Ольшаниці було визволено 40 тисяч бранців (за М. Бсльським) і 80 тисяч (за М.Стрийковським)⁷⁵. Таким чином, під проводом К.І.Острозького тільки у двох битвах навіть за найменшими даними було звільнено 56 тисяч українського населення від страшної рабської долі (сам османо-турецький термін "есир" означає в перекладі раб), котра чекала їх у Криму й Туреччині. Вже тільки цим князь К.І.Острозький заслуговує на вдячну пам'ять нащадків. А хіба мало важить та вірність і відданність, котру виявив князь, перебуваючи у московському полоні?

Краще за нас знаючи заслуги гетьмана на військовому поприщі, його власну мужність, цінуючи його відданність, король Жигмонт 1529р. писав: "бачачи Єго Милости вернии заслуги и нелютования горла и статку Єго Милости, котории Єго Милость нам почал ещо з молодых своих летъ чинити, служачи отцу нашому, Казимиру и брату нашому, славное памети Александру, королем Их Милости, гдеж и теперь Єго Милость без престани то чинит, напротивку каждого неприятеля нашего ся застанавливаетъ, горла и розлитья крови и статков своих не лютуючи для нас господаря и панствъ наших"⁷⁶. Тож, очевидно, зовсім небезпідставно сучасники прославляли гетьмана Костянтина Івановича Острозького як великого героя. Щодо оцінки заслуг гетьмана співзвучною з нашою є думка одного з наших попередників Л.М.Романовського, котрий висловив її ще наприкінці ХІХст.: "ежели у других народов вождь, победивший врагов в двух-трех сражениях, прославляется в истории, то наш Острожский, столько раз спа-

савший край от хищных набегов татарских, заслужил поистине от всех поколений сего края благоговейное воспоминание у его гробницы..."⁷⁷.

Про особисте життя князя так само відомо дуже мало. Перший раз К.І.Острозький одружився 1509р. з Тетяною-Анною, дочкою князя Семена Юрійовича Гольшанського, з котрою мав єдиного сина Іллю. Після смерті першої дружини Костянтин Іванович 1523р. одружився з княгинею Олександрою, дочкою князя Семена Михайловича Слуцького. Від цього шлюбу народилися син Василь і дочка Софія, котра померла в дитячому віці. Князь Костянтин Іванович Острозький помер 1530р. і за його волею був похований, як і його батьки, у Києво-Печерському монастирі.

Після смерті К.І.Острозького на чолі роду став його старший син Ілля, котрий, імовірно, народився 1510р. Виховання, очевидно, він отримав домашнє, хоча дехто висловлює думку про його можливе перебування з дитинства при королівському дворі. За батьковим розпорядженням, Іллі належало управління всіма спадковими маєтками, в тому числі й належними молодшому братові Василю до його повноліття. Крім того, ще 1522р. з огляду на батькові заслуги король визнав за Іллею право обійняти уряди брацлавського намісника і вінницького староств, які той і зайняв після смерті батька⁷⁸. Про діяльність Іллі відомо дуже мало. Проте сучасники повідомляють, що вже 1530-1531 і 1533рр. він брав участь у відсічі татарських нападів, а 1534-1535рр. - у черговій московсько-литовській кампанії, виставивши з усіх литовсько-руських панів найбільший і найкраще озброєний військовий загін⁷⁹. 1536р. Ілля Острозький перебував у складі посольства до Москви, очолюваного Іваном Сапєгою, котре намагалося залагодити конфлікт і встановити добрі стосунки з московською державою.

Коли Ілля був ще дитиною, його батько уклав угоду з троцьким каштеляном Юрієм Радзивилом про шлюб Іллі зі старшою дочкою Радзивила Анною. 1536р. Ю.Радзивил запропонував князю Іллі пошлюбити замість старшої Анни, котру він вирішив віддати за новогрудського воєводу Станісла-

Портрет Беати Костелецької - дружини князя Іллі Костянтиновича Острозького.
Копія з оригіналу XVI ст.

ва Гаштольда, молодшу Барбару*. Проте Ілля, котрого вже цілком вірогідно могло пов'язувати якийсь почуття до своєї майбутньої дружини, дочки королівського підскарб'я Анджея Костелецького і Катерини Тельничанки - Беати, категорично відмовився від цієї пропозиції, мотивуючи своє рішення тим, що при укладенні батьком угоди його ніхто не питав, а сам він ніколи не давав згоди на шлюб з Радзивиловою дочкою. Виникла скандальна ситуація: Ю.Радзивил звернувся зі скаргою до короля, сподіваючись на його підтримку. Але король розсудив цю справу не на користь Рад-

зивила. Очевидно бажання добре влаштувати долю Беати, котру Жигмонт Старий знав з дитинства, оскільки вона жила й виховувалася при королівському дворі (багато з істориків вважають Беату позашлюбною донькою Жигмонта I і його коханки Катерини Тельничанки), взяло гору**. Так чи інакше, але син видатного й заслуженого воєначальника з його величезними мацностями був дійсно непоганою партією для королівської вихованки. Тож своїм декретом від 20 грудня 1537р. король звільнив Іллю від шлюбного зобов'язання перед Радзивилом⁸⁰.

* Згодом Барбара стала другою дружиною короля Жигмонта-Августа.

**С.Кардашевич без вагань зазначав, що Беата була дочкою Жигмонта I і Катерини Тельничанки, котру він потім видав заміж за свого підскарб'я Анджея Костелецького.

На початку лютого 1539р. при королівському дворі у Кракові відбулося пишне весілля Іллі з Беатою Костелецькою. Але напередодні, під час лицарського турніру, що відбувався на честь заручин королівни Ізабелли, б'ючись на списках із Жигмонтом-Августом, Ілля від удару королевича не втримався в сідлі і впав з коня. Вважають, що саме під час цього падіння він дістав серйозні внутрішні пошкодження, котрі стали причиною його тяжкої хвороби і передчасної смерті. Не дочекавшись навіть народження своєї дочки, трохи більше як через півроку після весілля (19 серпня 1539р.) він помер. Всі свої маєтки Ілля записав Беаті й дитині, котра повинна була народитися. Окрім того, він доручив своїй жінці управління маєтками на той час неповнолітнього брата Василя. Рівно через три місяці після смерті Іллі Беата народила дочку, Галшку (Ельжбету), відому своєю трагічною долею.

Від другого шлюбу з Олександрою Семенівною Слуцькою у Костянтина Івановича Острозького був син Василь. Незважаючи на те, що його місце в суспільстві було визначене вже наперед самим фактом народження в родині великого литовського гетьмана й сенатора ВКЛ, найвпливовішого і найславетнішого на той час українського магната, власний життєвий шлях княжича не устеляли троянди. Як і його батько, він став однією з найвпливовіших постатей свого часу: понад 50 років обіймав пост маршалка Волинської землі і майже 50 років - київського воєводи. Він справді був у самому вирі найважливіших тогочасних державних справ, від його позиції залежало те чи інше вирішення багатьох суспільно-політичних подій, з ним радилися королі, його підтримки шукали претенденти на королівську та імператорську корони і навіть римські папи. Проте мало не з дитинства, протягом десятків років він змушений був виборювати своє право на батькову спадщину.

Дата народження молодшого сина гетьмана достеменно невідома. Більшість дослідників вважає, що В.-К.Острозький народився у 1526-1527рр. Єдине джерело, котре занотувало цю подію, - "Острозький літописець" - повідомляє про його народження під 1527р.: "Князю Костантину родися син Василій в Дубні"⁸¹. Нещодавно цю традицію порушив польський істо-

рик Томаш Кемпа, котрий висловив припущення, що В.-К.Острозький народився трохи раніше, а саме: у 1524-1525рр.⁸² У ранньому дитинстві після смерті батька Василь-Костянтин мешкав зі своєю матір'ю в Турові й виховувався під її опікою. Залишається невідомим, де і яку він одержав освіту. Скоріше за все, згідно з тодішньою традицією, - домашню, оскільки вдома при ньому "був бакалавр, добрий знавець латини"⁸³. Проте пізніша культурно-освітня діяльність князя, достатнє знання різних мов (окрім руської мови, він добре знав польську і латинську), а також його широкий кругозір дозволяють зробити висновок не тільки про його неабиякі здібності, але й про те, що отримана ним освіта була досить ґрунтовною. Користуючись спочатку тільки наданим йому батьками при народженні ім'ям Василь, він пізніше, з кінця 40-х років, прибирає собі ще й "князівське" ім'я Костянтин, тому в літературі виступає під різними варіантами своїх імен, а саме: Василь-Костянтин, Василь Костянтинович, Василь-Костянтин Костянтинович, Костянтин-Василь Костянтинович або ж Костянтин Костянтинович.

У публічне життя Василь-Костянтин Острозький вступає, за нашими сьгоднішніми уявленнями, досить рано. Згідно з батьковим проханням, король визнав його повноліття у 15 років, і молодий князь енергійно вступив у багаторічну виснажливу боротьбу за повернення собі батьківської спадщини.

Проте В.-К.Острозький не тільки сперечався за маєтки. Вже 1543-1544рр., тобто у 17-18-річному віці, розпочалася військова служба молодого князя на південно-східних теренах українських земель, де з початку 40-х років ХVІст. знову почастишали татарські напади. Знаходячись під безпосереднім началом тогочасного маршалка Волинської землі князя Федора Сангушка, він на практиці навчається військового ремесла і загартовується на полі бою. 1550р. князь В.-К.Острозький у 23-річному віці був призначений володимирським старостою і одночасно отримав найвищий військовий пост Волині - маршалка Волинської землі⁸⁴. У 50-х роках ХVІст. маршалок зосереджував у своїх руках велику владу: йому підлягали ста-

рости місцевих староств, він очолював посполите рушення, а також керував шляхетськими з'їздами не тільки Волинської землі, але й Брацлавщини, територія котрої входила тоді до Волині⁸⁵. У жовтні 1559р. В.-К.Острозький одержав ще й уряд київського воєводи і разом з цим призначенням став начебто офіційним оборонцем південно-східних кордонів Великого князівства Литовського⁸⁶. Це нове призначення засвідчило про серйозне зростання політичної ролі князя, оскільки це була найвища посада в неформальній урядовій ієрархії руських земель ВКЛ.

Під час підготовки Люблінської унії, котра активно йшла протягом 60-х років XVIст., В.-К.Острозький займав позицію, характерну для більшості литовських магнатів, котрі намагалися їй протидіяти і запевняв литовських панів, що ніколи не погодиться на включення Волині до Корони Польської. Очевидно, як найбільший землевласник Волині, він не міг не побоюватися втратити своє панівне значення з проникненням сюди польських шляхетських свобод. Виїхавши 6 березня 1569р. з Любліна до Тарнова, де знаходилась його хвора жінка, він повернувся на сейм тільки 24 травня, тобто за два дні до кінця визначеного королем терміну для складення присяги. Під час самого сейму він відтягував, як міг, акт складання присяги, і лише отримавши певні королівські гарантії і зрозумівши, що вдіяти вже нічого не можна, підписав акти про приєднання Волині, а як київський воєвода - й Київщини до Корони Польської⁸⁷.

Наслідуючи батьків приклад ще з молодих років, а пізніше стоячи на сторожі південно-східних кордонів у ранзі київського воєводи, Костянтин Костянтинович не припиняє вести багаторічну боротьбу проти постійних татарських нападів. Цілком справедливо писав Ф. Уманець, що татари добре "знали його тяжку руку"⁸⁸. Ось невелика хронологія цього протистояння. Під час татарського нападу 1574р. він разом з Є.Язловецьким намагався відбити полон, у 1575р. погромив татар

* Значення і авторитет цього уряду зменшились, коли в результаті реформ 1564-1566 рр. було створене Брацлавське воєводство і введені посади волинського і брацлавського воєвод.

Портрет князя Василя-Костянтина
Костянтиновича Острозького.

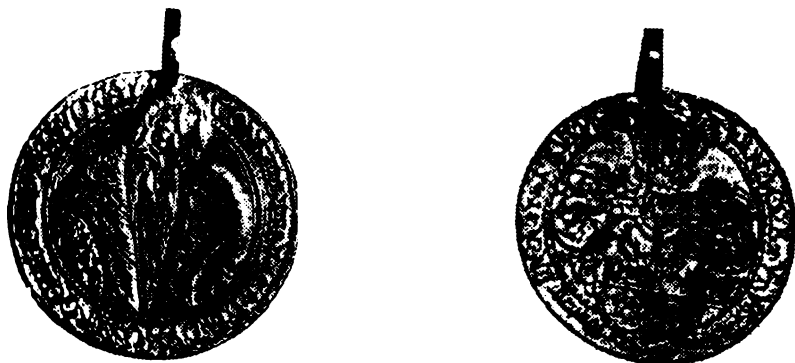
Копія XIX ст. з оригіналу кінця XVI ст.

під Остроподем і Костянтинівим, хоча головним татарським силам з великим полонем вдалося через Дністер безкарно втекти до Молдови. Великий татарський похід, під час якого було спалено багато волинських поселень і завдано великої шкоди місцевому населенню, стався 1577р. І цього разу В.-К.Острозький разом із сином Янушем відбивав цей напад. У лютому 1578р., під час чергового великого наїзду, київський воєвода був оточений татарами в Острозі. Не дочекавшись підмоги і маючи тільки власне військо, недостатнє для

відсічі значно більших сил ворога, князь змушений був домовлятися з напасниками. Щоб татари не спалили Київ, як вони зробили перед тим із Люблінном, він виплатив їм 3.000 дукатів власних грошей. Наприкінці 1582р. В.-К.Острозький знову стоїть на кордоні, чекаючи нового татарського нападу. 1589р. він тримає військо наготові, але цього разу татарам вдалося прорватися і вони дійшли аж до Львова. 1593р. татари знову спустошили Волинь. Наступного 1594р. київський воєвода зупинив черговий напад на Волинь, і татари змушені були повернути на Волощину⁸⁹. 1595р. знову стався великий напад, під час котрого була пограбована волинська територія. На думку Т.Кемпи, саме в обороні південно-східних теренів від нападів татар В.-К.Острозький виявив неабиякі військові і дипломатичні здібності, а його боротьба й захист руських земель від "поган" були оспівані тогочасними поетами і знайшли схвальну оцінку в хроніках⁹⁰.

Родина Острозьких у цей час користувалася такою великою популярністю, що під час безкоролів'я на конвокаційному сеймі 1587р. і сам Василь-Костянтин, і його старший син Януш називалися в числі можливих претендентів на королівську корону. А коли на тому ж сеймі постало питання про необхідність мати окремого гетьмана для захисту південно-східних кордонів від татар, в числі кандидатів на гетьманство називалися не тільки вони, але й середній син князя Костянтин⁹¹.

У літературі існує думка про величезний моральний вплив і авторитет Василя-Костянтина Острозького на православне населення усієї Речі Посполитої. Цей авторитет не був випадковим. Він був цілком заслужений тією величезною моральною і матеріальною підтримкою, котру князь протягом всього життя надавав Православній Церкві не тільки у своїх власних мастках, але й за їх межами - в масштабі українських земель взагалі. Сам він був дуже релігійною людиною, регулярно постився й багато часу проводив у молитвах у своїх церквах, в багатьох з яких у нього було власне спеціально обладнане місце для моління.

Золота медаль із зображенням князя Василя-Костянтина Костянтиновича Острозького. На звороті герб князя В.-К.Острозького. Кінець XVI ст. Знаходиться в колекції Ермітажа в Санкт-Петербурзі.

Добре відоме негативне ставлення князя Острозького до церковної (Берестейської) унії, що сталася 1596р., хоча в питаннях віри він був людиною досить толерантною. В Острозі одночасно з руськими церквами він відбудував католицький костьол, споруджений ще його предком Федором Острозьким, допоміг татарам у зведенні мечеті, а євреям - синагоги. У місті мешкало багато представників різних протестантських визнань, чимало протестантів знаходилося в близькому оточенні князя. У нього в замку часто відбувалися типові для тих часів релігійні диспути, в котрих брали участь видатні діячі різних конфесій.

Релігійна терпимість князя знайшла своє практичне втілення в сімейному житті Костянтина Острозького. Його дружина Софія Тарновська була католичкою, але це не заважало їм у подружньому житті. На католицтво перейшов спочатку їхній старший син Януш, а згодом - середній син Костянтин⁹². Одна з дочок князя була хрещена за католицьким, інша - за православним обрядом. Адже за тогочасною традицією, коли міжрелігійні шлюби, тобто шлюби між православними, католиками і протестантами, були дуже поширені і питання віросповідання дітей в таких родинях часто поставало перед батьками, як правило, синів охрещували за віросповіданням батька, а дочок - за вірою матері. Улюбленим зятем старого князя був протестант кальвіністського обряду Криштоф Радзивил. Другим зятем його був також протестант - антитринітарій Ян Кишка. Все це свідчить про релігійну терпимість і широту поглядів князя. Пізніше, після укладення Берестейської унії, віросповідні питання набрали для нього принципового значення.

Спостерігаючи занепад церковного життя, котрий відбувався у XVIст., В.-К.Острозький розумів і навіть вживав заходів щодо реформування Руської Церкви. Саме з цією метою були пов'язані різні освітні новації князя: заснування Острозької академії, друкарень в Острозі й Дермані, видання Біблії тощо.

Попри це, Костянтин Костянтинович Острозький був не проти унії взагалі. Навпаки, він був прихильником унії, але у власному розумінні - унії "універсальної", тобто вселенської,

в масштабі цілого християнства. Тому він виступив таким рішучим противником Берестейської унії в тій формі, в якій вона проводилась, і до кінця свого життя боровся проти неї.

В.-К.Острозький був одним з найбільших меценатів, що уславився не тільки як захисник православ'я, але й як покровитель освіти і культури. Наприкінці 1576р. у своєму маєтку в Острозі він заснував перший не тільки в Україні, а в усій Східній Європі навчальний заклад вищого типу - слов'яно-греко-латинську академію з друкарнею при ній. Школа і друкарня зосередили навколо себе значні педагогічні й науково-літературні сили. Першим ректором академії був відомий письменник-полеміст Герасим Смотрицький, а серед викладачів - такі тогочасні інтелектуали й видатні особи як Йов Княгиницький, поет Андрій Римша, вихованці ряду італійських університетів, вчені греки Діонісій Раллі, Емануїл Мосхопулос, Кирило Лукаріс, математик і астроном, професор Краківського університету Ян Лятос. Запрошений зі Львова до Острога відомий друкар Іван Федоров заснував друкарню, де він здійснив кілька видань, зокрема: "Буквар" (1578р.та 1598р.), "Хронологію" А.Римши (1581р.), "Часослов", "Псалтир". Зібрани в академії освічених людей, В.-К.Острозький перетворив Остріг на справжній науковий

Князьъ вѣстѣиъ Князьѣти
 пѣльчѣ каретѣиъ вѣстѣиъ
 ирѣшѣиъ вѣстѣиъ .

Княжа Острозького з вѣдѣиъ
 князьѣти маршалокѣиъ землѣиъ
 солоньскѣиъ . стѣиъроста
 владѣиътерскѣиъ
 прѣчѣиъ .

«Псалтир» і «Новий завіт»
 Острозької друкарні 1580 року.
 Зворотний бік титульного листа, на
 котрому зображений герб князя
 В.К.Острозького

осередок, котрий відіграв виняткове значення в культурно-національному відродженні України. Тут створювалися наукові та літературні твори, робилися переклади, велась конференція полеміка. Найвизначнішим виданням Острозької друкарні була надрукована 1581р. Біблія, текст якої з невеликими змінами, зробленими у XVIIIст., вживається й досі у православних церквах. Значення цього видання полягало в тому, що це було перше повне видання "Біблії" старослов'янською мовою. Про рівень і розмах роботи, проведеної при її виданні, свідчить вже сама кількість людей, залучених до роботи. Тільки над перекладом працювали 72 перекладачі, які вивчали тексти, написані гебрійською, старогрецькою та латинською мовами. Техніка друку Острозької Біблії та написані до її тексту коментарі роблять це видання одним з найбільших досягнень української культури того часу.

Відомо, що князь Василь-Костянтин Острозький зі своєю дружиною Софією, котра походила з не менш родовитого й відомого, ніж рід князів Острозьких в Україні, польського роду Тарновських, мали п'ятьох дітей: трьох синів (Януша, Костянтина і Олександра) та двох дочок -Галишку і Катерину. Наймолодший син князя Олександр народився, як вважають, не пізніше 1 липня 1570 року в с. Вевюрці, неподалік від Тарно-

Портрет Софії з Тарновських, дружини князя Василя-Костянтина Острозького.
Копія кінця XVII - початку XVIII ст. з оригіналу кінця XVI ст.

ва. Його народження спричинилося до смерті матері, оскільки напис на її надгробку зазначав, що вона "при пологах третього сина Олександра року Божого 1570 дня 1 липня передчасною смертю зійшла з цього світу"⁹³.

Сам князь Василь-Костянтин Острозький прожив, як на ті часи, дуже довге життя - 81 рік. Попри це, його життя не можна без застережень назвати безхмарним і щасливим. На думку А.Ю.Ролле, важливі державні справи не заважали князю в першу чергу піклуватися за свій дім. Однак саме в своєму домі йому й довелося випити не одну гірку чашу⁹⁴. Поховавши дружину, він більше так і не одружився, хоча залишився вдівцем у 44-річному віці. Доречно нагадати, що його батько князь Костянтин Іванович, котрий мав два шлюби і трьох дітей, вперше одружився у 49-річному віці. Протягом подальшого життя князь Василь-Костянтин поховав одного за другим чотирьох своїх дітей. Лише його старший син Януш, котрий займав один з найпочесніших постів Речі Посполитої - краківського каштеляна, прожив відносно довге життя (1554-1620), переживши батька і всіх своїх братів і сестер. Середній син Костянтин, що був володимирським і переяславським старостою, помер молодим⁹⁵. У 1579р. при пологах, народивши єдиного сина Януша-Володимира, померла улюблена молодша дочка князя Катерина, а через 20 років у 1599р. - старша Галшка (Єлизавета). У 1603р. помер і наймолодший син князя - Олександр. Старому князю довелося поховати і багатьох своїх онуків.

Найстаршим сином князя був Януш, що народився 1554р. Він дістав добру освіту, спочатку домашню - у батьківській резиденції в Дубнівському замку. Вчителем старших синів В.-К.Острозького був високоосвічений тогочасний дяч Герасим Смотрицький, майбутній ректор Острозької академії. У подальшому Януш виховувався при дворі імператора Священної Римської імперії Максиміліана II. 1579р. він перейшов на католицизм*. Багато з православних істориків вважають, що

* Дехто з істориків вважає, що це сталося ще раніше, під час його перебування при імператорському дворі.

це стало приводом до великого конфлікту з батьком. Проте повідомлення деяких авторів про його ув'язнення у тюрмі і навіть наміри батька розправитися з ним, на нашу думку, є перебільшенням, оскільки саме в цей час ми бачимо, як вони пліч-о-пліч діють у боротьбі з татарами та на політичній арені. Чкраз у 70-х і 80-х роках батько і син ведуть спільну боротьбу проти татарських напасників. Взимку 1579-1580рр. В.-К.Острозький разом з Янушем беруть участь у московській кампанії⁹⁶. Батько і син виступають одностайними в часи безкоролів'я, підтримуючи одних і тих самих кандидатів на королівський трон. Разом діють вони й у конфлікті з козаками, котрих очолював К.Косинський.

Саме Януша виділяв з усіх князів Острозьких король Жигмонт III, котрий, на відміну від своїх попередників, мав особисту зацікавленість в об'єднанні двох відламів християнства брав активну участь у здійсненні цих планів. Очевидно, опозиція Василя-Костянтина цим заходам не могла не викликати його невдоволення, чим пояснюють той факт, що за його правління старий Острозький не одержав ні земельних надань, ні нових урядів. У той же час князь Януш спочатку 1585р. був

Портрет Князя Януша
Костянтиновича Острозького.
Копія з оригіналу початку XVII ст.

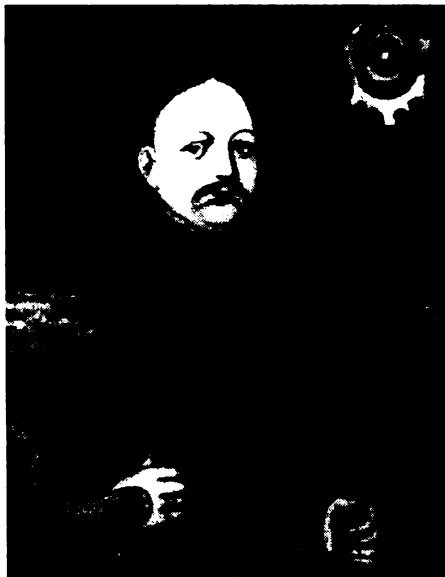
призначений волинським воєводою, а 1593р. одержав найвищу світську сенаторську посаду - краківського каштеляна, навіть незважаючи на те, що він не був мешканцем Краківського воєводства, що викликало серйозне незадоволення місцевої шляхти⁹⁷. Окрім того, він тримав Білоцерківське, Богуславське, Черкаське, Канівське і Переяславське староства.

Януш був одружений тричі: вперше 1582р. із Сузанною Середі, дочкою угорського магната, котра померла

1596р. Від цього шлюбу у нього було дві дочки: Елсонора і Євфрузина. Елсонора в першому шлюбі була за подільським воєводою Геронімом Язловецьким, а в другому - за троцьким воєводою Яном Юрієм Радзивилом. Вона померла ще за життя батька 1618р. Євфрузину було видано за князя Олександра Заславського. Цей шлюб через чотири коліна знову об'єднав у собі два відгалуження колись єдиного роду. Євфрузина і Олександр Заславський мали п'ятьох синів: Франціска, Кароля, Владислава-Домініка, Костянтина-Олександра, Януша-Ісидора, і двох дочок: Констанцію і Сузанну. Другий шлюб князя Януша з Катериною Любомирською (1597р.) був бездітним. 1612р. князь Януш, котрий дуже хотів мати спадкоємця, одружився втретє з 17-річною Теофілою Тарлувною. 23 квітня 1617р. вона народила сина Яна-Володимира, котрий

прожив трохи більше року і 1618р. помер⁹⁸. Таким чином, на час смерті Януша 12 (або 13) вересня 1620р. з його дітей залишалася тільки Євфрузина, котра померла 1628р. Я.Острозький був похований у Тарнові. З його смертю рід князів Острозьких вигас по чоловічій лінії.

Найбільше нащадків залишив по собі наймолодший син Василя-Костянтина Олександр. Князь Олександр виріс у батьківському замку в м.Дубні. Виховання й освіти одержав спочатку в Острозі, а потім при королівському дворі. 1589р. він перебував у почті ко-

Портрет князя Олександра Васильовича Острозького.
Копія XVIII ст. з оригіналу кінця XVI - початку XVII ст.

роля Жигмонта III і супроводжував його під час подорожі до м. Ревеля. В 23 роки (3 травня 1593р.) він одержав уряд волинського воєводи⁹⁹. Під час Берестейського Собору, підтримуючи свого батька, виступав разом з ним на чолі православної опозиції.

У 1592р., маючи 22 роки, Олександр одружився з 17-річною Анною Костчанкою, дідичкою величезних маєтків довкола Ярослава. Анна Костчанка народилася 26 травня 1575р. в Ярославі і була дочкою підскарбія пруських земель, гданьського каштеляна і сандомирського воєводи Яна зі Штемберка Костки та його другої дружини Софії*¹⁰⁰. Родина Костків належала до найвищої польської аристократії.

Батько Анни Ян Костка (бл.1529 - 1581рр.) одержав добру освіту, а потім подорожував по Німеччині. 1550р. він розпочав службу при королівському дворі і через три роки вже був зарахований до почту королівських секретарів. Швидко піднімаючись по службі, він зробив велику політичну кар'єру і в часи безкоролів'я два рази навіть висувався прибічниками партії "короля П'яста" як претендент на королівську корону. Проте сам він спочатку активно підтримав претендента на польський престол Генріха Валуа, а згодом - Стефана Баторія, після обрання котрого королем став його радником. Вперше одружившись 1555р. з Ядвігою Пшерембською, він мав з нею двох синів і дочку. Від другого шлюбу з Софією з Одровонжів Тарновською (1574р.) народилося троє дочок - Анна, Катерина і Магдалена (наймолодша, Магдалена, померла на першому році життя)¹⁰¹.

Мати Анни Софія по жіночій лінії походила з мазовецьких князів - П'ястів і була дідичкою величезних маєтків, котрі принесла у посаг чоловікові. Це були Ярославський ключ, дзиковські маєтки у Белзькому воєводстві, сатанівські маєтки і Зиньківська волость на Поділлі, а також Пенкошовська волость і Сенджишув у Сандомирському воєводстві¹⁰². Таким чином, Анна, як первородна дочка Софії, діставши при

* Софія походила з багатого й відомого роду Одровонжів. У першому шлюбі вона була за Яном Криштофом Тарновським, рідним братом Олександрової матері - Софії Тарновської.

хрещенні ім'я своєї бабки, останньої мазовецької княжни, народилася не тільки у знатній, але і в дуже багатій родині. Проте, коли їй було тільки п'ять років у 1580р., померла мати, а ще через рік - батько¹⁰³.

Залишившись сиротою, Анна разом з молодшою сестрою Катериною виховувалася в родині свого дядька - поморського воєводи Криштофа Костки, котрий після смерті брата залишився опікуном його малолітніх дочок. Родовими маєтками в цей час управляв їх старший брат по батькові Ян Костка, липеньський староста. 4 липня 1594р. між сестрами відбувся поділ материзни, тобто материнських маєтків. Анні дісталися половина міста Ярослав з 19 селами, Канчюцький ключ на Перемишльщині, до котрого входило 11 сіл, Дзиків і Пенкошовський ключ у Сandomирській землі, що складався з 18 сіл, Черчицька волость на Поділлі й двір у місті Кракові на Гродській вулиці¹⁰⁴.

Всі ці маєтки Анна принесла в дім свого чоловіка Олександра Острозького. Молоде подружжя оселилося у місті Ярославі. Сам Олександр у 1590р. отримав від батька в своє управління Рівненський ключ, до котрого входили місто Рівне з прилеглими селами.

Несподівано для всіх у 33-річному віці князь Олександр раптово помер (за однією з версій, він був отруєний)¹⁰⁵. "Острозький літописець" під 1603р. залишив тільки скупе повідомлення: "Декамврія 2 князь Александер Острозький Ярославський в Красном умер, а похован у Острозі в церкві замковой Богоявлення"¹⁰⁶. Ця коротка ремарка сьогодні може справити враження байдужості сучасників до цієї втрати. Однак про цю трагічну подію маємо ще один тогочасний запис, що був вміщений на останній сторінці одного з відомих тогочасних видань Дерманської друкарні, - книзі "Октоих": "в лето 1603-е, декабрія 2-го дня, преставися благочестивый князь Александеръ, воевода волинскій, сынъ благоверного князя Костентина: велій плачь и жалость отцу-же и чадомъ остави, найпаче-же христіаномъ: вси бо бяху чающе помощь темъ получати въ бедахъ и гоненіяхъ, одержавшихъ Христову церковь"¹⁰⁷. Саме на підставі цього запису О.Левицький вважав,

що несподівана смерть молодшого сина старого князя не тільки не залишилася непоміченою, а, навпаки, справила сильне враження на всю тогочасну Україну, оскільки, на його думку, особа Олександра асоціювалася сучасниками з обороною Православної Церкви і віри¹⁰⁸. Більше того, можна навіть думати, що в цей період напруженої боротьби між православ'ям і католицизмом саме в ньому вбачали продовжувача справи батька в захисті православних. В.Домбровський взагалі вважав, що народ дивився на княжий рід Острозьких як на "начальников в Православии и на твердую защиту от врагов Христианства"¹⁰⁹.

За 11 років подружнього життя Анна Костчанка народила князю Олександру восьмеро дітей - п'ятьох синів: Олександра, Криштофа, Василя, Костянтина, Януша і трьох дочок: Софію, Катерину і Анну-Алоїзу. Т.Стецький вважав, що у подружжя було тільки двоє синів Януш і Костянтин¹¹⁰. Такої ж думки дотримувався і О.Левицький¹¹¹. Проте А.Бонецький, вивчаючи архівні документи Люблінського трибуналу, звернув увагу на цілий ряд судових позовів, котрими разом із вдовою князя Олександра Анною Костчанкою зі Штемберка княгинею Острозькою позивалися її неповнолітні сини, і перший із дослідників на підставі цих судових матеріалів не тільки аргументовано довів існування ще трьох синів (Олександра, Криштофа й Василя), але й встановив приблизно роки їхньої смерті¹¹². Щоправда, деякі дослідники вважають, що у подружжя було тільки четверо синів¹¹³. Дати їх народження достеменно невідомі, але Ю.Вольф вважав, що найстаршим серед синів був Олександр, другим - Адам-Костянтин (1596-1618), третім - Януш (1598-1619), четвертим - Криштоф і наймолодшим - Василь¹¹⁴. Про трьох з них - Олександра, Криштофа і Василя - майже нічого невідомо, окрім того, що вони рано, через кілька років по смерті свого батька, також померли один за одним, не досягнувши навіть дорослого віку: 1605р. в живих вже не було Василя, у 1607р. вже не згадується Криштоф, а в 1608р. - Олександр¹¹⁵.

Після смерті князя Олександра Васильовича Анна Костчанка фактично залишилась власницею спадкових маєтнос-

тей своїх неповнолітніх дітей. Більшість істориків, традиційно називаючи її княгинею Ярославською від назви родового маєтку, змальовують її фанатичною католичкою, несамовитою спадкоємницею католицької традиції родини Костків. "Ревностною католичкою и любительницею иезуитов" називає її М. Максимович¹¹⁶. Таку ж негативну характеристику "ярой" католички, котра прищепила своїм дітям "семена крайнего ханжества и изуверства", одержала Анна від О.Левицького, П.Г.Вікторовського та ін.¹¹⁷. Щоправда, вони відзначали великий вплив єзуїтів вже на батьків Анни. Дійсно, її мати Софія, котра була великою прихильницею єзуїтів, 1571р. фундувала єзуїтський колегіум у Ярославі, три класи котрого були відкриті у 1575р. Завдяки батьківському вихованню, вважав О.Левицький, Анна також "выросла ревностною католичкою, пропитанною духом фанатической исключительности и нетерпимости к другим исповеданиям"¹¹⁸. Вважають, що в такому ж фанатичному дусі Анна виховувала й своїх дітей і особливо негативно вплинула на найменшу свою дочку Анну-Алоїзу, котра не просто наслідувала матір, а своїм релігійним фанатизмом навіть перевершила її. Безперечно, Анна-мати була жінкою великого практичного розуму і волі, незалежного й твердого характеру, активної життєвої позиції, чому вочевидь сприяли умови її непростого особистого життя. Вважають, що у генетичну спадщину від батька Анна дістала високу духовну культуру, почуття власної гідності і практичний розум, котрі вона неодноразово виявляла протягом усього життя.

Не знаємо і, очевидно, вже ніколи не дізнаємось, як жилося їй із сестрою у дядьківському домі. Дехто з істориків вважає, що Анна разом з молодшою сестрою виховувалися в бенедиктинському монастирі в Хелмні¹¹⁹. Проте, на нашу думку, раннє сирітство, відсутність материнської ніжності, батьківської любові й турботи, почуття відповідальності як старшої за молодшу сестру не могли не вплинути на формування її характеру. До цього ж можна додати неспокійні умови тогочасної шляхетської анархії, що також значною мірою сприяли формуванню в жіночих душах таких якостей, котрі більш відповідали чоловікам¹²⁰. Рано осиротівши в дитинстві, Анна

Костчанка в дуже молодому віці, маючи всього 28 років, залишилася вдовою, тобто знову стала самотньою. Проте тепер на її руках було ще й восьмеро дітей, за котрих вона несла відповідальність перед Богом і людьми, і величезні маєтки, котрими потрібно було управляти. Її подальші дії по вихованню дітей, веденню величезного господарства відзначалися самостійністю, незалежністю, а до деякої міри й певною жорсткістю. Молода багата вдова, до того ж ще й красива, не могла не привабити нових претендентів на свою руку. Адже, за тогочасними уявленнями, вдови - власниці величезних маєтностей, були дуже привабливими для багатьох бажаючих покращити своє економічне становище шляхом шлюбу. І дійсно, претендентів на руку і серце молодої вдови було більше, ніж достатньо. Проте Анна все своє подальше життя протягом 32 років так і залишилася самотньою.

Обдарована великим смаком і маючи неабиякі можливості багатого й пишно вдягатися, вона відзначалася великою скромністю. Утримуючи в Ярославі свій власний розкішний двір, як і личило їй за тогочасними нормами й етикетом, сама вона не претендувала на місце законодавиці моди, хоча, зрозуміло, могла собі це дозволити. Одягнувши після смерті свого чоловіка на знак жалоби й туги траурний одяг, вона все своє подальше життя вдягалася дуже скромно і завжди тільки в чорний колір. Як правило, дослідники вбачають у цьому прояви її надмірної релігійності, але знову ж таки не в позитивному сенсі, а в розумінні певного відхилення від норми. Але чомусь ніхто не

**Портрет Анни, дружини князя
Олександра Васильовича
Острозького.**

З колекції Домініканського
монастиря м.Ярослава.

замислився над її почуттями, не розцінив її поведінку і дії як прояв елементарної своєрідної самопожертви заради дітей або ж її власних почуттів до померлого чоловіка.

Широко відомі зв'язки Анни Костчанки з єзуїтами та її багаті надання й фондуші на заснування костельов і монастирів. Причому це ставиться їй у провину як доказ її надмірної релігійності. Іноді надмірна релігійність Анни бездоказово пояснюється сильним відчуттям провини, оскільки вона не тільки не виконала волі своєї матері й обрала світське життя, а не монастирське, як заповідала їй мати, але більше того, вийшовши заміж за "схизматика", не змогла переконати й схилити його до прийняття католицизму¹²¹. Не розділяємо вповні цю думку. Дійсно, вона побудувала в Ярославі монастир для бенедиктинок і записала єзуїтському колегіуму, заснованому її матір'ю, декілька поселень. Але це було звичайною тодішньою практикою. Аналогічні надання православним церквам і монастирям, які щедро робилися представниками того ж таки Острозького дому, розглядаються як їхня заслуга, а не як прояви фанатичної релігійності.

Можливо, сюжет про надмірний католицизм Анни було перебільшено самими істориками-єзуїтами з цілком прагматичною метою створення взірців для наслідування іншими віруючими. На думку про створення певного міфу щодо її екзальтованого католицизму, по-перше, нашттовхує шлюб з православним. Саме той факт, що вона вийшла заміж не за католика, а за "схизматика", як католики називали православних, до певної міри суперечить одностайній характеристиці істориками і письменниками її особи як фанатичної католички. Навряд чи можна пристати до думки П.Г.Вікторовського, що "только особенное богатство и знатность князей Острожских, а может и подсказанное иезуитами желание сыграть роль своей прабабки Ядвиги, - заставили 17-летнюю княжну отдать свою руку православному князю, Александру Острожскому"¹²². Адже вона була однією з найбагатших відданиць свого часу, до того ж, як пересвідчує її портретне зображення, вона була ще й красунею. Тож, гадаємо, претендентів - католиків на руку і серце родовитої й багатой дідички було немало, так що виби-

рати було з кого. Будучи дуже багатою, вона могла дозволити собі бути й досить вільною у своєму виборі і, не обтяжуючи себе фінансовими міркуваннями, обирати майбутнього чоловіка без огляду на його матеріальний стан. Тож, за логікою речей, якщо б Анна була фанатично налаштована, вона не могла б погодитися на шлюб зі "схизматиком". Все це, по-перше, змушує думати про перебільшення істориками її релігійних почуттів, а тим більше спростовує твердження про її фанатизм. Про це ж свідчить і її толерантне ставлення до віросповідання як свого чоловіка, так і своїх синів. Тогочасний хроніст писав, що Анна, виявляючи велику повагу до свого чоловіка, часто супроводжувала його в поїздках до православних святинь. У свою чергу і князь Олександр, шануючи віросповідні почуття своєї дружини, нерідко бував разом з нею у Ярославському єзуїтському монастирі св. Яна, беручи участь у релігійних розмовах і диспутах. Більше того, він розуміючи важливість освіти, надавав матеріальну допомогу Ярославському єзуїтському колегіуму¹²³.

Окрім того, абсолютно нормально за тогочасною практикою міжконфесійних шлюбів у родині було вирішено питання віросповідання дітей. Відомо, що дочки князя Олександра і Анни Костчанки були охрещені за католицьким, а сини - за православним обрядом¹²⁴. За життя князя Олександра домашнім вчителем і вихователем синів був відомий православний теолог і проповідник Лаврентій Зизаній Густановський, тобто діти виховувались у православній вірі. Однак вважають, що така ситуація проіснувала тільки до смерті самого Олександра та їхнього діда - В.-К.Острозького¹²⁵. О.Левицький писав, що Анна взагалі виховувала своїх дітей за допомогою єзуїтів, і як тільки помер старий князь Василь-Костянтин, вона замінила православного вихователя на єзуїта. Свою думку він підтверджує тим фактом, що після смерті її чоловіка сам папа надіслав молодій вдові листа, в котрому спрямовував її на гідне виховання дітей в католицькому дусі¹²⁶. Дійсно, на самому початку 1604р. папа Климент VIII, втішаючи молоду княгиню, писав до неї, що звільнившись від свого чоловіка, вона має тепер можливість вільно і ретельно вихо-

вувати своїх синів у католицькій вірі; завершувалося послання настановою виховати своїх синів за прикладом її благочестивої матері¹²⁷. Такої думки дотримувався і М.Максимович, котрий вважав, що десь близько 1608р. Анна переконала своїх синів змінити обряд¹²⁸. Дехто з дослідників вважає, що сини Анни були конфірмовані 1609р. або ж навіть на початку 1610р. перемишльським біскупом Станіславом Сециньським, котрий начебто у власноручному донесенні повідомляв про цю подію папі¹²⁹. Таким чином, ми начебто маємо підтвердження факту про перехід Олександрових синів на католицисто. Однак не всі дотримуються такої точки зору.

На підставі умови, котру дядько Януш ставив своїм небожам, розробляючи порядок Острозької ординації, а в подальшому відсторонення їх від неї привели В.Домбровського до висновку, що брати померли у батьківській вірі. За ординатською уставою, всі свої земельні володіння князь Януш розділив на дві частини. Одна, котра називалася дідичною, переходила до його спадкоємців. Друга перетворювалася на ординацію (майорат), власник котрої повинен був виставляти в разі військової потреби Речі Посполитої 600 озброєних жовнірів (300 кінних і 300 піших) під команду гетьмана. При цьому ординат мав обов'язково бути католицького віросповідання. Після довгих клопотань, отримавши нарешті санкцію сейму на заснування ординації, князь Януш, не маючи спадкоємця чоловічої статі, в двох перших актах про ординацію 1609 і 1614рр. призначив спадкоємцем-ординатом свого старшого небожа Адама-Костянтина, а в разі його смерті - молодшого небожа Януша, але за єдиної необхідної при цьому умові - прийнятті ними католициста¹³⁰. В.Домбровський вважав, що не добившись цього, він у подальшому виключив їх з числа можливих спадкоємців ординації, оскільки в актах 1615, 1616 і 1618рр. вони вже не фігурують¹³¹.

Залишившись після смерті князя Олександра опікункою всіх своїх дітей і виховуючи їх у Ярославі, тобто досить далеко від своїх православних родичів і особливо - найавторитетнішого з них старого князя В.-К.Острозького, Анна, дійсно, дуже легко і просто могла умовити й переконати своїх ще

малолітніх синів добровільно перейти на католицизм, або ж при рішучості її характеру просто змусити їх до зміни обряду. Тим більше, що розхожими були поголоски про перехід на католицизм її чоловіка перед смертю. Проте, як вважає частина дослідників, вона не зробила цього, і сини залишалися православними¹³².

Окрім того, документальний матеріал по управлінню Анни своїми численними маєтностями на території українських земель не підтверджує думки про вигнання нею православних священиків зі своїх маєтків¹³³. Нам не зустрілося жодного документа про закриття нею православних церков. Інвентар 1620р. згадує про існування костьолів тільки у містах, у жодному з 300 описаних сіл костьолів не було, хоча на той час вона хазяйнувала в них уже 17 років. У новозаснованих містах вона надавала власноручно підписані нею привілеї не тільки католицьким, але й православним священикам. Так, 19 грудня 1616р. вона на прохання норинських міщан видала лист священику Григорію на право відправляти службу у новозбудованій церкві¹³⁴. Аналогічний привілей у місті Лугино було надано священику церкви Св. Діви Марії Михайлові Орликовичу, котрому вона ставила в обов'язок тримати церкву в належному порядку і пильнувати, щоб хвала Божа в церкві ніколи не припинялась¹³⁵. Не виключено, звичайно, що деякі приходи могли вже належати до Унійної церкви.

Анна намагалася дати своїм синам добру освіту. Спочатку Костянтин і Януш, як уже згадувалося, навчалися вдома під керівництвом видатного тогочасного православного культурно-освітнього діяча Лаврентія Зизанія Тустановського. У 1610р. вони були записані матір'ю на курс граматики до Ярославського єзуїтського колегіуму. Навчання своїх синів Анна тримала під жорстким контролем: щомісяця вона відвідувала колегіум і ретельно слідкувала за їх успіхами. По завершенні навчального курсу у 1611р. Костянтин і Януш виїхали, як тоді було заведено, для продовження освіти за кордон. С.Кардашевич говорить, що вони відвідали Німеччину, Нідерланди, Іспанію, Францію й Італію. Частково це підтверджують документи: саме у цей час вони числяться студентами Лованьсь-

кого університету¹³⁶. Проте ця закордонна подорож тривала недовго, і вже наприкінці 1612р. вони повернулися до Ярослава. Як вважає Й.Кус, це було пов'язано з важливою сімейною подією - шлюбом їхньої старшої сестри Софії з коронним підчашим Станіславом Любомирським, який відбувся 10 лютого 1613р.¹³⁷ Восени 1613р. в нову закордонну подорож вирушив тільки один Адам-Костянтин. 16 жовтня він був вписаний до матрикульних книг Падуанського університету¹³⁸. В 1615р. після дворічного перебування за кордоном Адам-Костянтин повернувся до Ярослава, де учні єзуїтського колегіуму влаштували йому урочисту зустріч¹³⁹. Закордонне навчання дало молодим княжичам ґрунтовні знання античної літератури, іноземних мов, військової справи, юриспруденції тощо.

1617р. брати вступили у володіння батьківськими маєтками, прийнявши їх з-під опіки свого дядька князя Януша. Очевидно, вони були не дуже задоволені управлінням їхніми маєтностями, бо, як повідомляє С.Кардашевич, між ними і Янушем виник навіть конфлікт¹⁴⁰.

Після закінчення навчання молодих братів Острозьких чекала політична діяльність і служба. Пізніше Анна писала, що Вітчизна поклала великі надії на її синів, котрі вони почали справджувати, ставши на її оборону від неприятеля. Військову діяльність обидва брати розпочали за прикладом своїх предків, князів Острозьких, на полі битви з татарами. Під 1616р. "Острозький літописець" повідомляє: "Того ж року Адам Костянтин князь Острозький под Каменцем на Смотричі обозом стоял¹⁴¹. Це сталося якраз в той час, коли в Польщі зі страхом чекали вторгнення турецького війська через Волощину на Поділля. Щоб запобігти ворожому нападу, гетьман С.Жулкевський, мобілізувавши місцеву шляхту, намагався продемонструвати готовність польського війська до відсічі неприятеля. Ця мобілізація торкнулася й Адама-Костянтина Острозького¹⁴². Справжню участь у військових діях проти татар Костянтин і Януш взяли 1617р. в битві під Тернополем, під час котрої особливою хоробрістю відзначився старший Костянтин¹⁴³. Одночасно вони розпочинають і політичну діяльність: у лютому 1618р. брати вперше взяли участь у сеймі.

Повертаючись із сейму додому, князь Костянтин Олександрович несподівано захворів у дорозі й, не доїхавши додому, 10 квітня 1618р. помер у Любліні. "Острозький літописець" вважав, що з невідомої достеменно причини "Князь Костянтин Александрович у Любліні умер"¹⁴⁴.

Автор "Тренів на смерть Костянтина Острозького", написаних у зв'язку з цією сумною подією, називаючи молодого князя "оздобою" і "зіркою", вважав, що в його особі країна втратила сміливого оборонця, свого захисника, свою опору:

*"Плач Вітчизно, бо впала недобудована
Твоя опора і щент розвалилась...
Смерть забрала зірку руської землі"¹⁴⁵.*

Цікаво, що Вітчизна асоціюється у автора цього вірша не тільки з Річчю Посполитою, а й з Україною. "Жаль плачем виливається, слушно плачеш, Україно, бо твоя оздоба вмерла", - говорить він. Це свідчить про те, що, незважаючи на полонізацію князівсько-шляхетського прошарку, в очах тогочасного суспільства князі Острозькі продовжували ототожнюватися з руськими, тобто українськими землями.

С.Кардашевич, котрий користувався джерелами, що не дійшли до нас, говорить, що Костянтин був високий на зріст, гарної вроди і сили незвичайної. Родина Острозьких поклала на нього великі надії, і навіть дядько Януш, попри те, що не любив небожа, плакав, оскільки його мужність мала бути окрасою усього дому¹⁴⁶.

Останній син княгині Анни Януш-Павло у 1618р. взяв участь у черговій військовій кампанії. У вересні цього року значні об'єднані сили буджацьких і кримських татар перейшли польський кордон. Потужні польські сили розташувалися під Ориніном біля Кам'янця Подільського. До зіткнення не дійшло, але в цьому таборі перебував і Януш зі своїм військом. Повернувшись додому, він зайнявся господарськими справами й навіть планував одружитися¹⁴⁷. Проте несподівано 6 серпня 1619р. він, як і старший його брат Костянтин, помер у Любліні¹⁴⁸. Сумуючи з приводу смерті свого "наймилішого й останнього сина", мати Анна Острозька писала, що в його особі Річ Посполита втратила неабияку підпора, оскільки він, не шкодуючи своїх

достатків і здоров'я, неодноразово виявляв велику відвагу, чим на ділі виказав свою любов до Вітчизни¹⁴⁹.

Й.Єрлич, а слідом за ним А.Ю.Ролле й З.Кухович пояснювали смерть братів пияцтвом і нездоровим способом життя, а точніше розпустою¹⁵⁰. Й.Кус вважає цей присуд занадто суворим. На його думку, вони вели звичний для тодішньої магнатурії стиль життя. Але те, що вони вмерли не тільки в одному місті, але й на тому самому подвір'ї люблінського шляхтича Людвіга Понятовського, відомого в усій Речі Посполитій поганою славою, наштотувало його на думку, що передчасна смерть молодих братів Острозьких могла бути не випадковою, а заповідною¹⁵¹.

Найстарша дочка Анни Софія 10 листопада 1613р. була видана заміж за краківського воєводу і санецького старосту, згодом польного гетьмана Станіслава Любомирського¹⁵². 1613р. після смерті батька С.Любомирський став власником величезних багатств, збільшених за рахунок одруження з Софією Острозькою, котра принесла йому в посаг тільки грошима 100.000 золотих, а пізніше, після смерті своїх братів, Адама-Костянтина і Януша-Павла, відділила одну третину Острозького домену. Подружжя мало п'ятьох дітей: трьох синів (Олександра-Михайла, Юрія-Себастьяна, Костянтина-Яцека) і двох дочок - Констанцію і Христи-

Портрет Софії Любомирської, дочки князя Олександра Васильовича Острозького. З колекції Домініканського монастиря м.Ярослава.

пу¹⁵¹. Софія також померла молодою ще за життя матері, у 1622р.

У 1620р. Анна віддала заміж двох молодших дочок: Катерину за київського воєводу, майбутнього канцлера Речі Посполитої Томаша Замойського і Анну-Алоїзу за великого литовського гетьмана Яна-Кароля Ходкевича. Тільки ці дві дочки, Катерина і Анна-Алоїза, пережили матір. Анна Острозька прожила 60 років і померла у Ярославі наприкінці жовтня 1635р. Її тіло у скляній труні й алебастровому саркофазі було з великими урочистостями поховане в Ярославському єзуїтському костьолі св. Яна.

Очевидно, не помилилось, якщо зауважимо, що серед жінок Острозького дому найбільшою увагою письменників і істориків користувалася наймолодша дочка князя Олександра - Анна-Алоїза. Однак при висвітленні її особи відчувається та ж сама тенденція, що і при змалюванні постаті самого Василя-Костянтина Острозького. Якщо одні письменники всіляко підносили її чесноти, то інші - навпаки звинувачували її навіть у добродійних справах, вбачаючи в них хитрощі й підступність, спрямовані проти православних. Зрозуміла річ, що панегірики їй складали католицькі, а ще точніше - єзуїтські автори. Ще за життя Анни-Алоїзи вони проголосили її праведницею й оточили пам'ять про неї ореолом святості, а через 44 роки видали її життєпис¹⁵⁴. З православних авторів найсуворіший вирок виніс їй О.Левицький, назвавши Анну-Алоїзу хворобливим виродком славного колись роду¹⁵⁵.

Більшість православних письменників вважали, що від природи Анна-Алоїза була обдарована добрим і м'яким серцем, але несамостійна за характером, до того ж вихована своєю матір'ю в дусі завзятого католицизму, вона опинилася в руках єзуїтів, котрі зробили її знаряддям своїх інтересів.

Анна-Алоїза народилася 15 березня 1600р. і була наймолодшою дочкою князя Олександра. Їй було всього три роки, коли помер батько і вона залишилася під материнською опікою. Єзуїтські біографи Анни-Алоїзи розповідають, що вона змалечку відрізнялася від інших дітей настільки великою набожністю, що почала розпізнавати Бога раніше, ніж свою

матір.

24 листопада 1620р. Анна-Алоїза була видана заміж за Яна-Кароля Ходкевича. Майже всі письменники зазначали, що цей шлюб був не зовсім звичним. Вікова різниця між 20-річною Анною і її чоловіком була настільки великою, що, на думку З.Куховича, він годився Анні не те що у батьки, але навіть у діди¹⁵⁶. Не поділяємо цю думку, котра, на наш погляд, скоріше відповідає сьгоднішнім ментальним засадам, але ніяк не тогочасним. Аналогічні шлюби в той період укладалися досить часто, нагадаємо, що саме 40-річна вікова різниця була між Янушем Острозьким і його третьою дружиною Тсофілою. На той час віленський воєвода і великий литовський гетьман Ян-Кароль Ходкевич, котрий мав 60 років, був досвідченим військовим, широко славився своїми перемогами не тільки в усій Речі Посполитій, а й далеко за її межами. Ще за життя гетьмана його хоробрість і звитяжні перемоги стали предметом оспівування тогочасними польськими письменниками і поетами. Фабіан Бірковський, Бонавентура Чарлінський, Шимон Старовольський та ін. склали йому свої вірші й поеми, у своїх творах вихваляли його Петро Скарга і Мацей Смогулецький¹⁵⁷. Отже, можна припустити, що шлюб з таким героєм міг розглядатися навіть для представниці такої знатної родини, з якої походила Анна-Алоїза, як досить почесний.

За два роки до одруження з Анною-Алоїзою, в листопаді 1618р., померла перша дружина Я.-К.Ходкевича Софія Мелецька - дочка великого коронного гетьмана і подільського воєводи, з котрою він прожив 20 років у злагоді й любові, про що свідчить його тестамент, написаний в Острозі 20 червня 1620р.¹⁵⁸ За кілька років перед цим, у 1613р., в 16-річному віці помер і єдиний його син Геронім. Від першого шлюбу у Яна-Кароля Ходкевича була ще дочка Анна, котра 1620р. вийшла заміж за великого литовського маршалка Станіслава Сапегу¹⁵⁹.

Однак більшість істориків вважають шлюб Анни-Алоїзи і Я.-К.Ходкевича фіктивним, оскільки начебто між подружжям існувала домовленість не вступати у шлюбні відносини. К.Не-

сецький писав, що вони дали клятву перед Богом зберегти свої стосунки непорочними і заховати себе у чистоті. Він вважав, що цьому посприяв і перебіг тодішніх подій, оскільки в день шлюбу Ян-Кароль був змушений покинути свою молоду, залишивши її в дівочтві, а пізніше йому так і не судилося з нею побачитися¹⁶⁰. Призначений за наказом короля головнокомандуючим військовими силами, він мав терміново виїхати до табору під Хотин. Насправді ж одразу після весілля Я.-К.Ходкевич виїхав з Ярослава до Варшави для одержання гетьманської булави і для участі у військовій раді.

Проте А.Нарушевич спростовував точку зору на шлюб Анни-Алоїзи і Яна-Кароля як на фіктивний. По-перше, він вважав, що на пошуки нового шлюбного зв'язку Яна-Кароля штовхало велике бажання залишити після себе спадкоємця, і він дуже поспішав, оскільки начебто у нього самого було передчуття своєї загибелі в майбутній воєнній кампанії¹⁶¹. По-друге, на підставі ознайомлення з листами гетьмана А.Нарушевич доводить, що Я.-К.Ходкевич після одержання гетьманської булави повернувся до Ярослава, де перебував ще майже півроку і тільки в липні вирушив на театр військових дій під Хотин. Погані передчуття великого гетьмана дійсно справдилися. Ще на самому початку війни він захворів і, відчуваючи наближення смерті, 23 вересня 1620р. передав гетьманську булаву своєму свояку Станіславу Любомирському, а на другий день пополуночі помер¹⁶².

Так Анна-Алоїза рівно через 10 місяців після весілля стала вдовою. На цей час відбувся вже поділ Острозьких маєтків. Анні-Алоїзі дісталася їхня значна частина, а після смерті чоловіка вона отримала ще й великі грошові суми й дорогоцінності. В очах багатьох претендентів вона становила настільки чудову партію, що найзнатніші українські, литовські і польські пани запобігали перед нею, дошукуючись її руки. Серед них, начебто, був і сам королевич Владислав. Проте стара княгиня-мати, як вважає О.Левицький, котра не залишала своєї дочки і невідступно знаходилася поруч, а також езуїти не допустили цього. Тоді Анна-Алоїза, з дитинства вихована матір'ю у релігійному дусі, вирішила покинути світське життя і обрати монас-

тирське. До монастиря справа так і не дійшла, але, завдяки старанням єзуїтів, котрі пропагували і вихваляли удовиний подвиг, вона на все своє подальше життя залишилася вдовою¹⁶³.

В історичній пам'яті єзуїтів Анна-Алоїза здобула ореол справжньої преподобниці. У створеному ними життєписі розповідається про її праведне, подвижницьке життя, заснування нею єзуїтських костельов у різних містах, єзуїтського колегіуму в Острозі, будівництво бурси для його вихованців, шпиталів для старих і немічних та взагалі про її постійні турботи за старців і убогих, допомогу хворим і калікам .

27 липня 1624р. у Луцькому гродському суді Анна-Алоїза внесла дарчий запис на заснування і будівництво в Острозі єзуїтського костьолу і колегіуму при ньому. На їх будівництво вона відвела частину міської території між вулицями Гнилою і Звягольською та надала ректорові колегіуму Яну Боршинському 30.000 польських золотих - величезну як на ті часи суму. До того ж, на утримання самих єзуїтів вона подарувала свої родові маєтки: двір і фільварок у с.Княгинині, села Мартинів, Білобережжє, Заруддє, Острів, Уєздці, Спасів з фільварком, Бодаки, Нараїв, Шарварки, Замлинне і Волицю з усіма приналежностями, угіддями і всіма підданими¹⁶⁴. В 1630р. вона записала єзуїтам ще чотири села: Курники, Могиляни, Миськівці та Волосківці¹⁶⁵.

Складний образ Анни-Алоїзи намалював З.Кухович, котрий писав, що вона являє собою типовий образ дами барокової доби. За його характеристикою, сповнена контрастів і протиріч, притаманних людям барокової епохи, вона була одночасно великодушною і дріб'язковою, доброю і мстивою, з одного боку прагнула до спокою, а з другого - завжди була готова до конфліктів і гвалту, умертвляла свою плоть і полюбляла злостиві плітки. Він вважав, що разом з багатими маєтками вона відділила і всі хворобливі ускладнення свого, вигасаючого на той час, Острозького роду, останні представники якого начебто мали явні ознаки дегенерації. На його думку, її батько, для котрого були характерні надмірна пиша, зарозумілість, запальність, нестриманість, різкість, помер від надмірного пияцтва, а брати, що також відрізнялись психіч-

ним розладом, вели нездоровий спосіб життя, що і привело до їх ранньої смерті¹⁶⁶. А.Ю.Ролле, за фахом лікар-психіатр, також вважав, що Анна-Алоїза страждала певними відхиленнями, зокрема слуховими галюцінаціями.

Саме з Анною-Алоїзою були пов'язані "нещасливі" події

Портрет Анни-Алоїзи Ходкевичової, дочки князя Олександра Васильовича Острозького.

З колекції Домініканського монастиря м.Ярослава.

1636р., що дістали в історії назву "Острозької трагедії". Оскільки ходили погоски, що її батько незадовго до смерті перейшов на католицизм, Анна-Алоїза за намовою єзуїтів вирішила перенести останки покійного князя Олександра до католицького костьолу. Вночі, потайки від православного люду, її слуги вийняли його домовину, що знаходилася в острозькій церкві Богоявлення, і перенесли її до збудованого нею костьолу. Автор "Львівського літопису" так розповідає про це: "...на свята Великодні, з неділі на понеділок, у Острогу пані воєводиная, дочка ксьонжни Ярославської, пошедши до замку, казала собі груб отворити і добити склепу, где лежало тіло отця її, і казала его взяти, которе юж було згнило, тільки кості, которії взявши, казала їх помити і посвятити святим єзуїтом і отвезла до Ярослава до святої матки своєї. А казала їх провадити з церкве, гди русь звикла на пам'ять звитязства Христа Спасителя нашего с крестами, с хорогвами триумф коло церквій отпраовати, аби с того напасть на русь учинити. І так учинили много злого християнству"¹⁶⁷. В православних колах відгуком на це

святотатство став написаний по гарячих слідах подій "Ляментъ о утрапеню мещан остроzkих".

Така наруга над покійним князем, котрий залишався в народній пам'яті захисником православної віри, викликала страшне обурення місцевого населення. Це протистояння вилось у справжнє заворушення, що відбулося в Острозі наступного дня. Зранку в понеділок після церковної служби люди, готуючись до хрестової процесії, скупчилися біля Богоявленської церкви, котра розташовувалася поруч мосту, що вів до замку. В цей же час після служби з костюлу до замку поверталася Анна-Алоїза з великим почтом слуг. Оскільки карета з Анною-Алоїзою не могла обминути православний натовп, щоб проїхати до замку, її слуги наказали дати княгині дорогу. Народ не послухав. Тоді візник, що сидів на козлах княжої карети, почав нагаєм розганяти людей. Простий люд схопився за дрючки, князівські слуги почали відбиватися шаблями. Зчинилася страшна бійка. Княгиня благала всіх припинити бійку, але ніхто вже її не чув*. У "Ляменті" про це розповідь дається так:

Єднакъ як ся на мості споткали,
З замку вийшовшы, в нем ся замішали,
Коли возница почал их бычовати,
Казал вступовати.
Що видячы оныи люде нещасливыи,
Будучы с того барзо жалослывыи,
С попудливости вси ся порвали,
Кый побралаи.
Слуги тои паней и вси дворяне,
Видячы, же не жартъ, кинулися на ных едностаине,
Шабел добывшы, внем же по собі:
То мні, то тобі.

* Інші польські письменники додають цікаві подробиці. Зокрема, що ці події сталися на сам Великодень. Народ, вийшовши з церкви після заутрені, чекав освячення пасок, коли з'явилася Анна-Алоїза у супроводі великої кількості слуг і гайдуків. Вона мала проїхати до замку через міст, що прилягав до церкви, де саме в цей час було дуже багато людей, котрі розклали свої паски. На вимогу її слуг дати княгині дорогу народ не послухався. Тоді княжий ескорт поїхав прямо на натовп, збиваючи людей і топчучи пасхальні хліби. Це й викликало те страшне обурення, що вилось у справжнє заворушення.

На той час єи милость в кареті сиділа,
"Перестате!" з обох сторoн вшитких гамовала,
Абы той звады болше понєхали
Далии ихали.
Лєч трудно было: барзо заюшыли,
З обох сторoн битых, раных начиньли.,
Єдны с перєстраховъ в вал з мосту падали,
Шыи ламали"¹⁶⁸.

Були викликані старости навколишніх сіл, котрі допомогли приборкати розлючених острозьких міщан. Багато острожан було покалічено, багатьох з них було арештовано і кинуто до в'язниці. Справа дістала такого великого резонансу, що її змушений був розглядати трибунал. Його декрет був немилосердним: православних священників вигнати з Острога, а учасників заворушень покарати. Покарання було по-середньовічному жорстоким. Всі учасники були засуджені на різні види смерті через страшні муки - четвертування, колесування, спалення живцем у смолі, відрубання рук, тощо. Будинки бунтівників було наказано зрівняти з землею. Коли про такий вирок дізналися в Острозі, усе місто наповнилося стогоном і плачем. Нарешті присуджених повели до замку для оголошення їм декрету, подумки вони вже готувалися до смерті. Проте очікування ними суворого вироку скінчилося помилуванням. Княгиня наказала їх розкувати, пробачивши їм провини. Вона запросила їх до замку і, почастувавши як найдорожчих гостей, відпустила додому. За розповіддями єзуїтів, милість княгині справила таке надзвичайне враження на помилуваних та на інших людей, що багато з них після цього самостійно і добровільно почали переходити на унію. Так оповідають про ці події єзуїти. Проте, як зазначав П. Житецький, ні в "Ляменті", ні в "Додатку" до нього не згадується про великодушність княгині та помилування нею острожан¹⁶⁹. Навпаки, в "Додатку" змальовано процес покарання міщан "подь час ярмарку" в Острозі:

"Тамъ килку мешан мечємъ прыкро стято,
Четвертому уши и носа утятю,
А оыне трупы ховать заказали,
Псомъ торьгати дали"¹⁷⁰.

Що ж до причини активнішого переходу населення на унію, то православні історики дотримувались іншої думки. Вони вважали, що поширення католицької віри та перехід на унію як простого люду, так і деяких попів стало наслідком передачі православних храмів в острозьких маєтках під юрисдикцію Унійної Церкви ¹⁷¹.

Під кінець життя доля приготувала Анні-Алоїзі тяжке випробування. Під час Хмельниччини вона, боячись козацького наступу, змушена була покинути Остріг і переїхати вглиб польських земель. Не сподіваючись на лояльність козаків, вона вивезла з Острога труну свого чоловіка Я.-К.Ходкевича і поклала його тіло тимчасово у Краківському єзуїтському костьолі. Козаки, дійсно, взявши Остріг, зруйнували і розграбували католицькі костьоли. Після Зборівської угоди Анна-Алоїза у 1649р. ненадовго повернулася додому й почала приводити до ладу пограбоване козаками місто. Але після відновлення війни вона знову змушена була покинути свій замок і маєтності й вже назавжди податися на чужину. Їй не судилося більше повернутись у своє рідне гніздо. Спершу княгиня мешкала у Каліському єзуїтському колегіумі, а потім - у Познаньському. Отримавши повідомлення про повторне розорення козаками острозького колегіуму, вона захопилася планами відновлення єзуїтського колегіуму в Ярославі - місті, котре після смерті її матері перейшло у її власність. Вже 1653р. вона внесла у познаньські земські книги запис, котрим дарувала колегіуму на вічні часи ряд маєтків поблизу Ярослава. Останній рік свого життя Анна-Алоїза мешкала у різних великопольських панів, що давали їй притулок. 27 січня 1654р. вона померла у м. Ракаче (Racacie). У своєму тестаменті вона заповідала поховати її у тому ж костьолі св.Мацея, де вона тимчасово поклала труну свого чоловіка Я.-К.Ходкевича, а після заспокоєння українських земель просила перенести обидві труни до Острозького єзуїтського костьолу. Проте її воля не була виконана. Анна-Алоїза Острозька була похована 17 лютого 1655р., тобто більше, ніж через рік після смерті, у м. Ярославі в гробниці своєї матері, в костьолі св.Яна. Однак і тут її прах не знайшов спокою. У зв'язку з тогочасними

востними подіями на клопотання єзуїтів її труна була перенесена до краківського костьолоа св.Мацея. Тільки у 1723р. єзуїти змогли перевезти тіло Анни-Алоїзи та її чоловіка Яна-Кароля Ходкевича до Острога й поховати у фундованому нею єзуїтському костьолі. Зі смертю Анни-Алоїзи припинилася жіноча лінія Острозького князівського роду.

Розбудова Острозького домену

Князівському роду Острозьких присвячена велика історіографія. Проте істориків у першу чергу цікавила участь князів Острозьких у тогочасних політичних подіях. Тож якщо роль князів Острозьких у політичному, військовому та культурно-релігійному житті України знайшла своє місце в історичній літературі, то їхній вклад в економічний розвиток своїх земель майже не розроблявся. Відтак, незважаючи на значну історіографічну традицію, деякі аспекти їх життя і діяльності, і серед них практичні зусилля по загосподаренню своїх земель, залишаються й на сьогоднішній день майже не вивченими. Наочним підтвердженням цього є остання праця Т.Кемпи, присвячена В.-К.Острозькому. Визначивши господарську діяльність князя як найважливішу галузь його активності взагалі, він обмежився лише фіксацією народження Костянтином Острозьким своєї "імперії" та показом численних судових процесів по поверненню ним батькових маєтків¹⁷². Зазначимо, що такий однобічний підхід стосується не тільки князів Острозьких, а взагалі всієї тогочасної української еліти. На цьому наголошувала Н.М.Яковенко, автор однієї з найбільш новаторських робіт в українській історіографії, присвячених українській шляхті. Простежуючи процеси формування соціальної структури української знаті, вона зазначала, що залишаються абсолютно не з'ясованими питання участі української шляхти в економічному розвитку країни¹⁷³. Такий стан речей пов'язаний не в останню чергу з нерозробленістю джерельної бази, бо, як відомо, де мовчать джерела - мовчить історія. Тож спробуємо висвітлити пи-

тання про господарську діяльність родини Острозьких за матеріалами інвентаря, що тут публікується.

Провідна політична верства України періоду середньовіччя і ранньомодерного часу - шляхта - завдячувала своєму елітарному становищу не тільки "зацним" походженням, але й майновим станом. Саме шляхті належало юридичне право власності на землю, що, як правило, ставилося дослідниками й у провину, особливо ж вищому її прошарку - князям і магнатам, розміри володінь яких дійсно нерідко дорівнювали територіям цілих держав. Обчислюючи розміри цих величезних латифундій та вираховуючи кількість населених пунктів, що їм належали, якось обминалося увагою, що значне число міст і сіл виникло саме завдяки діяльності українських князів. Адже незаселена і неосвоєна земля, якою б територіально великою вона не була, не дає прибутків. Землевласники мали дбати про заселення і загосподарення своїх земель, тобто об'єктивно право землеволодіння сприяло становленню у шляхти хазайновитого ставлення до своїх земель, прагнення їх освоїти. Що ж до князівської верстви, тут, на наш погляд, приєднувався ще один дуже важливий аспект. Якщо в очах оточуючого їх середовища, як слушно зауважує Н.М.Яковенко, князі були втіленням ідеї континуїтету історико-генетичних традицій "руського" народу від давніх часів¹⁷⁴, то ще більше свідомість своєї значущості мала бути притаманною їм самим. Вони в першу чергу самі повинні були усвідомлювати свою суспільну значимість, а відтак і відповідальність (в найрізноманітніших її аспектах) за свої володіння. Тож, гадаємо, зовсім не випадково в акті поділу маєтків Костянтина Острозького між синами Янушем і Олександром у 1603р., тобто на початку XVIIст., його володіння ще називаються "князьством"¹⁷⁵.

Одержавши протягом трьох століть величезні земельні пожалування та примноживши їх різними шляхами, родина князів Острозьких створила один з найбагатших і найбільших не тільки в тогочасних українських землях, але й в масштабах цілої Речі Посполитої домен. Вітчизняні дослідники умовно називають їх володіння "Острозька Русь" або "Острожчина", хоча даний земельний масив не являв собою відрубної тери-

торії. Проте до цієї, за влучним висловом Т.Кемпи, "імперії" входила така кількість маєтків, що дослідники протягом півтора століття так і не спромоглися їх точно обрахувати.

З приводу дійсних розмірів Острожчини думки й підрахунки дослідників суттєво розходяться, хоча одноставно визнається, що більша частина володінь князів Острозьких лежала у Волинському воєводстві. У порівнянні з іншими українськими територіями Волинська земля являла собою не просто відмінний, а цілком винятковий образ. На думку О.Яблоновського, це був один суцільний "храм можновладства", котрий виступав тут у формі справжнього скупчення феодальних князів, найвідомішими і найзнатнішими з яких були Острозькі, Заславські, Чорторійські, Четвертенські, Сангушки, Корецькі, Збараські, Вишневецькі, Воронецькі, Порицькі, Сокольські, Буремські, Масальські та ін.¹⁷⁶ Проте навіть серед цього князівського сузір'я рід Острозьких виділявся своєю економічною потужністю. "Кинувши оком на історичну мапу Волині, - писав О.Яблоновський, - з подивом помічаєш, що без малого третя частина цього краю позначена однією барвою, яка показує володіння острозького дому"¹⁷⁷. Він називав Острожчину "найпотужнішою" з усіх існуючих на той час латифундій, що являла собою конгломерат "не тільки ключів і волостей, але цілих князівств"¹⁷⁸. Зазначаючи, що Острозькі мали маєтки і в Київському воєводстві, і на обширі Малопольщі, він вважав, що зростання їхніх володінь відбувалось у першу чергу за рахунок Волині. До Острозького домену другої половини XVIст. він зараховував третину земель (32,67%) Волинського воєводства, зокрема: Острозьку, Дубнівську, Жорнівську, Рівненську, Степанську, Звягольську і Берездівську волості, що становили 34% площі Луцького повіту, та Красилівську, Костянтинівську, Кузьминську, Полонську, Любартівську, Колоденську, Суразьку й Остропольську волості, що разом займали 33% території Кременецького повіту¹⁷⁹. А.Ю.Ролле, також відзначаючи, що "острозька держава" майже повністю займала Луцький і Кременецький повіти Волині, поширював володіння князів Острозьких і на інші території. Він зазначав, що їх маєтки на півночі заглиблювались у мо-

зирські мочарі, на сході заходили вглиб Київського воєводства, на півдні захоплювали досить велику територію Поділля, а на польських землях (у Малопольщі) їм належав великий Тарновський ключ. На цих обшарах він нараховував 1.300 сіл, 100 містечок і 40 замків, котрі мали гармати і все потрібне для оборони спорядження¹⁸⁰. Самих тільки мешканців "слобід", тобто щойно заснованих нових поселень, він облічував на 1.000 чоловік¹⁸¹. На цій підставі Ролле називав Острожчину "удільним князівством", а самого київського воєводу "династом", тобто справжнім монархом¹⁸². М.Максимович зазначав, що тільки на території українських земель володіння князя В.-К.Острозького, не рахуючи його маєтків, відписаних різним церквам і монастирям, склалися з 25 міст, 10 містечок, 6 монастирів і 670 сільських поселень, до того ж Янушу і Олександру належали ще материнські землі на Тарновщині¹⁸³. П.А.Куліш нараховує у князівській власності цілу сотню міст і замків, більш ніж 1.300 сіл, з котрих В.-К.Острозький мав щорічно 1.200.000 польських золотих чистого прибутку¹⁸⁴. С.Кардашевич зараховував до Острожчини на кінець XVIст. 80 міст і містечок та 2.760 сіл, котрі обіймали два мільйона моргів землі¹⁸⁵. Деякі дослідники вважали, що ця кількість населених пунктів приходилася тільки на долю старшого сина князя Василя-Костянтина, Януша, після розподілу маєтків з братом Олександром¹⁸⁶. В акті поділу земель Василя-Костянтина Острозького між його синами у 1603р. "князство" Острозьке, за підрахунками М.П.Ковальського, налічувало 857 сіл і 57 міст та 111 фільварків у них, тобто разом 914 поселень¹⁸⁷.

Таким чином, на переломі XVI-XVIIст. багаточисленні Острозькі добра на південно-східних околицях Речі Посполитої дійсно становили справжню "імперію", з котрою не могла зрівнятися жодна інша князівська чи магнатська латифундія. Як же склався цей величезний комплекс, який сприймався сучасниками як окреме "князство", кому він мав найбільше завдячувати своїм виникненням, якими були перипетії його формування і становлення? "Острожчина" - ця справжня держава в державі - за довгий період свого існування пережила влас-

ну, досить не просту, іноді навіть переповнену справжніми драматичними колізіями, історію.

Головним творцем і засновником майнової потужності цього величезного домену був гетьман ВКЛ Костянтин Іванович Острозький. Йому самому дісталися у спадок вже досить солідні маєтності, оскільки його предки ще з XIVст. тримали у свосму володінні Корець, Заслав, Хлапотин, Іванин, Кресговичі, Красне, Крупу та ін. На жаль, сказати точно, які саме володіння, крім Острога, він отримав у спадок, немає можливості, оскільки невідомо, як поділили між собою вже належні роду землі його батько Іван зі своїм братом Юрієм - засновником молодшої князівської лінії Заславських. Але з усіх князів Острозьких саме він, гетьман ВКЛ, отримав від королів Ягеллонської династії найбільші земельні надання, завдяки яким він став одним з найбільших землевласників. За даними попису русько-литовського війська 1528 р. на кінець свого життя К.І.Острозький за майновим статусом займав четверту позицію у ВКЛ. Від першого відомого пожалування у 1494р. до кінця життя ним одержано на території ВКЛ 98 поселень (що піддаються підрахунку), в тому числі 7 міст: Полонне, Звяголь, Чуднів, Турів, Степань, Красилів, Кузьмин (Додатки: Таблиця № 1). Точне число пожалуваних маєтків не можна підрахувати, оскільки деякі дарчі привілеї не фіксують ані загальної кількості, ані всіх назв поселень. Наприклад, місто Звяголь надавалося "з усіма присілками", а замок Чуднів - "со всіми бояры чудновскими и з селы... и людми волости Чудновское"¹⁸⁸. У наданні 1511р. на місто Степань зазначалося, що воно жалується "з усією волостю до нього здавна належачою"¹⁸⁹. Так само був наданий і Дорогобуж - з селами "до нього належачими"¹⁹⁰. Причому якщо у 1603р. Дорогобужські маєтки склалися лише з міста і шести сіл, то Степаньська волость - з міста і 67 сіл, Звягольська - з 48 поселень, Чуднівська - з двох міст і 34 сіл¹⁹¹, тобто значна їх кількість вже могла входити до наданих пожалувань. Окрім одного двору Смольняни Оршанського повіту, котрий був наданий "до дву животов: его милости до живота, а сыну его милости Ільи теж до живота", всі інші жалувалися "на вічність"¹⁹².

Маєтність Острозького дому примножувалася й шляхом шлюбів. Значний посаг у дім К.І.Острозького внесла його перша дружина Тетяна Гольшанська. 1522р. князь писав: "Взял есми по ней посагу не мало, яко именей, так готовизны, скарбов, клейнотов, золота, сребра, перел и иных многих рухомих речей, ку тому именья еє материстыи по ней есми взял: Голшаны, Глуско, а две части Степая, а Рускии именья: Копыс, Романов і Сушу"¹⁹³. Велика кількість поселень дісталася подружжю Острозьких у спадок від Семена Васильовича Несвізького і Марії Семенівни Ровенської - Тетяниних діда й баби. У 1518р. вони записали подружжю Острозьких 54 дідичних, вислужених і придбаних ними маєтків. Серед них три міста (Колодне, Сульжин, Рівне), 51 село, окремі дворища у с.Красному, а також ще шість подвір'їв у "столечному" місті Луцьку, з котрих чотири знаходились на території самого замку, а два - Олізарівське й Ігнатія Витовського - розташовувалися на Вірменській вулиці міста. По лінії першої жінки до К.І.Острозького перейшов ще ряд маєтків: її двоюрідний брат, луцький єпископ Павло Олександрович Гольшанський, записав їм свої частини у Гольшанах, Шешолах, Глуську й Романові в обмін на ряд сіл Степанської волості, а три поселення, й серед них Словенсько, дісталися від Софії Миколайової Радзивилової (Додатки: Таблиця № 2).

Певна кількість маєтків була придбана гетьманом шляхом купівлі. Це 19 сіл у Луцькому повіті, 11 сіл, шість земель і дворище Хоневичі у Мінському, 2 села й окрема земля в с. Острові у Полоцькому повіті, село Храпун біля м.Турова у Берестейському воєводстві, а крім того - три двори у м.Вільні й двір у Мінському замку (Додатки: Таблиця № 3). Таким чином, за неповними даними, К.І.Острозький протягом життя вніс до Острозького домену 200-300 вислужених і придбаних маєтків, переважна більшість котрих лежала у Волинському воєводстві.

Попри свою зайнятість військовими справами, Костянтин Іванович виявився дбайливим господарем. Він намагався не тільки не випускати з рук отримані маєтки, але й повернути ті, що були втрачені його попередниками. Так, 1511р. він за

60 кіп грошів викупив у князя Януша Михайловича Сангушка свої "именя отчизные" Студянку, Ступне і Мошаницю, котрі ще дід Сангушкової жінки Настасї Федько Олізарович купив у Федька Козловського, який, очевидно, продав їх незаконно¹⁹⁴. 1516р. К.І.Острозький добився королівського дозволу на викуп у Юхна Зенковича заставлених його тіткою Агрипиною-Катериною маєтків Новоставців і Ілляна, котрі його дід, князь Василій, дав за нею у посаг¹⁹⁵. У 1508р. за 200 литовських кіп він викупив на п'ять років у княгині Анни Юрїївни Заславської половину острозького мита¹⁹⁶.

В управлінні К.І.Острозького знаходилось також певне число маєтків, заставлених йому різними особами. Так, 12 квітня 1474р. Федя Федьківна Денисовичова заставила князям Михайлу і Костянтину маєток Вілію за 50 кіп; 24 квітня 1481р. Лукер'я Ігнатівна Боровикова заставила їм же с.П'яне за 30 кіп грошів, а 18 червня 1488р. Гриб Івешеневич - маєток Тараканів за 8 кіп; 21 липня 1513р. Настасья Зиньківна Калениковичова заставила К.І.Острозькому за 100 кіп грошів сс.Чортолісці і Сільце в Житомирському повіті, а 16 травня 1514р. Грицько Промчейкович за 20 кіп - пусте селище Борзовщину. Цього ж дня Мартин Занкович Пруський, котрого К.І.Острозький "с поганских рук викупил" за 30 кіп грошів, у цій же сумі заставив йому свою маєтність Жижниківці¹⁹⁷. Деякі зі згаданих поселень назавжди залишилися у князівських руках, ввійшовши в подальшому до Острозького домену.

Кілька маєтків успадкував князь Ілля від двоюрідного брата свого батька Андрія Юрїйовича Заславського. Ще за життя К.І.Острозького, бажаючи віддячити йому за "великую ласку и добродейство к себе", А.Ю.Заславський писав: "узнавши есми то по себе, иж вжо жоны не буду мети и для того, абы по моем животе души памятка была, ... взял есми себе за сына место братанича своего, князя Илью его милость, сына брата моего князя Костянтина его милости Ивановича Острозского". Цим записом від 28 листопада 1520р. він заповідав названому синові третину Заслава і 7 сіл, котрі мали перейти до Іллі після його смерті¹⁹⁸ (Додатки: Таблиця № 2). Проте, потрапивши у великі борги після смерті К.І.Острозь-

кого, А.Ю.Заславський ще за життя передав їх Іллі "вечно и на веки непорушно". Окрім того, позичивши у Іллі дві тисячі литовських кіп, тисячу угорських золотих і срібла на сто гривнів, він додатково заставив йому ще частину Заслава і сс.Верхів і Оженін, розташовані в Луцькому повіті¹⁹⁹. За це Ілля мав боронити як самого князя А.Ю.Заславського, так і його маєтки від всіляких кривд²⁰⁰.

Молодший син гетьмана князь Василь-Костянтин Острозький ніколи не отримував вислужених маєтків. Очевидно, на заваді цьому були його погляди й досить незалежна позиція, котрі не завжди імпонували королям. Можливо, тому він так енергійно боровся за збереження закладених батьком економічних позицій Острозького дому, витративши третину свого життя на те, аби повернути ту частину батьківської спадщини, котра спочатку перейшла до братової жінки Беати, а потім через неї - і взагалі до чужих рук.

Перший час після смерті гетьмана управління всіма володіннями роду зосередилось у руках Іллі, старшого брата Василя-Костянтина. Виняток становили тільки Турів, Тарасів, Здитель й Охоново, котрі гетьман записав своїй другій жінці, княгині Олександрі²⁰¹. Між мачухою та її пасербом Іллею почалися сварки за ці маєтки. Суддею у цьому конфлікті виступив сам король Жигмонт I, котрий присудив Турів, Тарасів і Словенсько вдові, а Здитель й Охоново - Іллі²⁰².

Одружившись з Беатою Костелецькою, Ілля, згідно зі звичаєм, записав їй на третій частині своїх маєтків віно на суму 33.082 польських золотих²⁰³. Окрім того, доручивши їй сплатити за нього батькові борги в сумі 20.000 золотих, він записав їй також Полонне, Красилів, Чуднів, Сульжин, волость Сушу, та Колодне й Черняхів, що знаходились у заставі²⁰⁴. Помираючи, Ілля передав право управління всіма маєтками, в тому числі й належними неповнолітньому брату, своїй жінці Беаті. Бажаючи звільнитися з-під опіки братової і законно вступити у володіння виділеними йому батьком землями, Василь-Костянтин звернувся до короля з проханням підтвердити запис, зроблений батьком, про визнання його повнолітнім у 15 років. Справа точилася майже рік. Король, наклавши спочат-

ку есквєстр на спірні маєтки, визнав у січні 1541р. повноліття Нисилія-Костянтина і призначив комісарів для проведення поділу маєтків між Беатою і молодим князем²⁰⁵. За рішенням комісарів, Беата повинна була поділити всі володіння, за винятком записаних особисто їй Іллею, на дві частини, одну з яких мав право вибрати Василь-Костянтин. Беата подала два переліки такого поділу, а комісари надали право вибрати Василю-Костянтину будь-який з цих варіантів. Два дні провів князь у тяжких роздумах над тим, яку половину обрати. В результаті його вибору, затвердженого потім королівськими комісарами, він одержав у власне володіння Дубно, Дорогобуж, ʒдитель, Звяголь, Крупу і Здолбицю²⁰⁶, а Остріг, Полонне, Красилів, Чуднів та двір Новоставці відійшли до Беати. Таким чином, Остріг - родове гніздо князів Острозьких - став власністю Беати. Окрім того, в її володінні опинились подаровані їй Іллею Степань, Сатиїв, Хлапотин, Рівне, а також викуплені нею із застави Черняхів, Колодне, Глуськ, Гольшани, Суша і успадкований від брата Янушпіль²⁰⁷. Маєтки її дочки Галшки також залишалися під опікою матері. Тільки 1542р. королівська комісія у складі Станіслава Фальчевського, Петра Загоровського і Яна Лютомирського розділила маєтки матері й дочки, визначивши Галшці замки Полонне, Красилів, Чуднів з волостями і п'яту частину доходів з Острога²⁰⁸.

Попри поділ, що стався, майнові претензії, судова тяганина, а подекуди й збройні конфлікти між В.-К.Острозьким і Беатою практично не припинялися. Цілих 33 роки (1541-1574) В.-К.Острозький вів відчайдушну боротьбу за повернення втраченої батьківської спадщини. Намагання князя повернути батьківські маєтки, як слушно зауважує Т.Кемпа, є цілком зрозумілим з огляду на особливу роль традиції в тогочасному житті й значення, котре надавалося володінню родовим гніздом. Але не менш принциповим моментом було й те, що поділ 1541р. між Беатою і В.-К.Острозьким призвів до великої розпорошеності маєтків, що не влаштовувало жодну із сторін²⁰⁹. Довгі роки продовжувалися судові спори між ними за місто Рівне, Кузьминську волость, Словенсько та інші маєтності. Претензії В.-К.Острозького стосовно міст Рівного,

Хлапотина і Кузьминської волості увінчалися тим, що Рівне і Хлапотин за королівським декретом 1546р. були остаточно закріплені за Беатою²¹⁰, а Кузьминську волость було поділено на дві частини, більша з яких дісталася В.-К.Острозькому²¹¹.

Справа повернення батьківської спадщини ускладнилася, коли Беата 1564р. вдруге вийшла заміж і записала у 1565р. своєму чоловікові, відомому тогочасному авантюристу, Ольбрахту Лаському, не тільки ті маєтки, що дісталися їй особисто від першого чоловіка, але й землі своєї дочки Галшки, котрі вона затримала у своїх руках, так ніколи й не передавши їх ні дочці, ні її чоловікові Лукашу Гурці. Потрапивши в борги, О.Ласький записав згадані маєтки королю Жигмонту-Августу, намагаючись у такий спосіб відбитися від кредиторів²¹². Тільки 1573р., після смерті Галшчиного чоловіка Лукаша Гурки, у князя В.К. Острозького з'явилася можливість повернути володіння, що формально належали Галшці. Маючи згоду й повноваження від племінниці, він розпочав переговори з О.Лаським про анулювання запису маєтків на користь короля. Цьому посприяла і тогочасна політична ситуація: після смерті Жигмонта-Августа розпочався довгий період безкоролів'я, а новому претендентові на королівську корону потрібна була підтримка магнатів. Відтак, новий король Генріх Валуа декретом від 7 квітня 1574р. скасував передачу О.Лаським королю Жигмонту-Августу прав на маєтки Беати й визнав за Галшкою право не тільки на власні, але й на материнські землі, оскільки вона була їх єдиною дідичкою. Згідно з цим королівським рішенням, Галшка мала сплатити О.Лаському суму Беатиного посагу і 15.000 золотих боргу за м.Рівне²¹³, після чого до неї перейшли замки: Остріг, Полонне, Чуднів, Сульжин, Красилів, Черняхів, Колодне, Жорнів, Сатиїв, Берездів, половина Степаня, Голевин, Копиш, Гольшани, Пашкішки, Глуськ, Романів, Суша, Баранне і монастир під Луцьком²¹⁴.

Оскільки Галшка не мала таких коштів, всі витрати, пов'язані з поверненням маєтків, взяв на себе її дядько. В.-К.Острозький не тільки відшкодував О.Лаському Беатин посаг у сумі 33.082 польських золотих, але й понад це спла-

ни ще 4.000 золотих: цієї суми не вистачало на покриття боргів О.Ласького. Окрім того, В.-К.Острозькому довелося додатково сплатити величезні кошти орендарям і заставним власникам маєтків, бо більшість з них знаходилася в оренді чи заставі. Так, Остріг тримав у заставі від Ласького литовський стольник Миколай Дорогостайський, Полонне - Геронім Кшесівський, Красилів - Якуб Кшесівський, Чуднів - Жигмонт Рожен, Сульжин, Черняхів, Янушпіль - руський воєвода Геронім Язловецький, половину Степана - Остафій Волович, сс. Арестів у Рівненській волості і Любашу в Головинській волості - Ян Котовський. За королівським дозволом, В.-К.Острозький викупив також від Яна Ходкевича маєток Копиш за 12.500 золотих, від Станіслава Лисаківського - Сатіїв за 4.000 золотих, від Граєвського - місто Степань і сс.Шекеринці, Замидів, Глинське за 13.000 золотих, від Якуба Кшесівського - сс.Бельмаж, Білашів, Дубляни за 20.000 золотих, від Русоцької - с.Гольче за 2.000 золотих²¹⁵.

Формально згадані маєтки були власністю Галшки, проте, оскільки вона після 1574р. знаходилася в дядьковій опіці, він фактично управляв ними. Пізніше бездітна Галшка на знак вдячності за понесені ним під час їх повернення видатки, записала своїм заповітом дядькові та своєму двоюрідному братові Янушу всі ці володіння. Так більше тридцяти років знадобилося князю В.-К.Острозькому для того, щоб зібрати нарешті в одних руках батькову спадщину, внаслідок чого відновлювався один з найбільших доменів держави, а його власники ставали найбагатшими магнатами українських земель Речі Посполитої.

Заклопотаний поверненням батьківських володінь він до 1580-х років майже не набував нових маєтків. До останніх належали: с.Коліщинці, де згодом виросте одне з найбільших волинських міст Костянтинів, с.Івановичі²¹⁶ та три маєтки в Малопольщі поблизу Тарнова²¹⁷. Найбільша активність князя В.-К.Острозького по придбанню нових земель падає на 1580-ті роки. Так, уже 1580р. він купив за 8.000 кіп у А.Колодзинського десять поселень: Сураж, Турову, Онишківці, Городище Горбівці, Ліду, Хмелище, Попівці, половину с.Єзерно і

замок Ходаки в Кременецькому повіті²¹⁸. В цей же час інтереси В.-К.Острозького поширюються на Київщину, де він починає енергійно скуповувати землі. Зокрема, 1585р. за 4.000 кіп у князя Юхима Корецького були придбані маєтки Вільськ, Торчин, Курники, Колодіїв, Ягодин²¹⁹; 1588р. у Петра Дорогостайського - Теренки, Лукавиця, Обухів, Нещерів, Ольшаниця, Тараща; того ж таки 1588р.у Григорія і Михайла Проскурів-Суцанських - за 60 кіп поселення Музичі над Ірпінню біля м.Білгородки, придбане 1583р.²²⁰. Поступово київський воєвода просувається на Брацлавщину. Тут 1585р. за 10.000 кіп І.Кошка продав йому "imienia... w powiecie Braclawskim ... mianowicie: polowice siola Worobiowiec na rzece Bohe i takze polowice siola Spikowa na rzece Zabokryk, sieliscie Siermoż, sieliszcze Talkow na rzece Rohoznym, sieliszcze Ia[...]sloko, sieliszcze Ichalowce, sieliscie Rohozna, sieliszcze Michalowcze, sieliszcze Plowsko, sieliscie Stryow, sieliszcze Obarow, sieliszcze Pliskow, sieliszcze Knaiow, sieliszcze Dzodzol, sieliszcze Oszytkow, sieliszcze Wolczuk", а через рік, 1586р., він же за 20.000 кіп продав ще й розлогі ґрунти "na uroczyszczu Krasny Staw na rzece Rohoznie", де вже того ж року В.-К.Острозьким був закладений замок. У Красносельських ним були придбані Лобачів і П'ятигори, у Жабокрицьких - Торків (Torkow), Юрківці (Jurkowce), у Друцьких - Пиків з волостю²²¹. У 1588р. В.-К.Острозький придбав за 12.000 золотих у С.Клещовського велике село Rusawe з селищами: Lencewe, Michajlowo, Parobcze, Zburzowo, що призвело до великих непорозумінь з Миколаєм Язловецьким²²². Справжній конфлікт виник між київським воєводою і канцлером Я.Замойським, коли виявилось, що вони придбали одне й те саме село Scinawe²²³. Окрім того, В.-К.Острозький купив двори у Києві²²⁴.

Певна кількість маєтків, розташованих у Малопольщі, дісталася по лінії жінки князя В.К.Острозького Софії Тарновської після смерті її брата Яна Криштофа Тарновського 1567р.

Протягом майже трьох століть існування дому князів Острозьких вони накопичили величезні земельні багатства, що не мали собі рівних за розмірами. Сучасники вважали князів Острозьких найбільшими землевласниками Речі Посполитої. Секретар кардинала Болоньєтто, Г.Спаноккі у своїй записці

про польські справи кінця 80-х років XVIст. писав, що В.-К. Острозький вважається найбагатшим у всьому королівстві й ми би були одним з претендентів на королівську корону, якби не був "схизматиком". На другому місці серед можливих претендентів він називає його сина Януша²²⁵. С.Кардашевич, посилаючись на Шимона Старовольського, говорить, що в ті часи існувало навіть прислів'я "багатий як Острозький"²²⁶. Тож немає нічого дивного, що ще на початку XVIIст. в очах сучасників їхні володіння асоціювались з князівством, сприймаючись ледве не як окрема держава.

Ще за свого життя князь Василь-Костянтин Острозький виділив синам маєтки, щоправда - з умовою повернення їх собі в разі потреби. Януш отримав місто Чуднів з 45 селами, Костянтин мешкав у Берездові, а Олександр спочатку, до свого одруження - у Старокостянтинові²²⁷. Наприкінці життя старий і вже тяжко хворий Василь-Костянтин, знаючи, що сини Януш і Олександр ворогують між собою, намагався їх примирити. З цією метою він спершу усно розпорядився, щоб вони розподілили між собою маєтки, а потім дав на це письмовий дозвіл у листі від 21 травня 1602р., написаному в м. Дубні. Цей лист, складений у двох примірниках і підписаний, окрім самого В.-К.Острозького, "приятелями" - князем Юрієм Пузиною і паном Дмитром Яловицьким, був вручений самим батьком кожному з обох синів²²⁸. 29 жовтня 1602р. "именем того ж ясне освещеного княжати воеводи", "яко на тот час в здоровю неспособном", згаданий лист під назвою "Коньсенсь на розделок маєтностей их милости княжатом Острозским през его милост пана воеводу киевского данный" був занесений до луцьких гродських книг слугою князя Василя-Костянтина Острозького Василем Бабинським. Як тут сказано, "княжа его милост пан воевода киевский дал сыном своим ясне освещеным Янушови, каштелянови краковскому, и Александрови, воеводе волынского, княжатом Острозским" публічне розпорядження "за живота своего діл межи собою учинити в маєтностях всех своих, так в Короне Полскои в розных воеводствах и поветех, яко и у воеводствах Киевским, Волынскимъ, Браславским, Великом князстве Литовском у воеводствах и

поветех его будучих и лежачих", тобто "на рівні частини розділити" всі його дідичні й набуті маєтки²²⁹. Турбуючись, щоб не сталося серйозного зіткнення між ними, і дбаючи, аби сини "між собою в згоді і братерській любові мешкали", старий князь ствердив і їхню угоду про поділ, укладену у Вільні. Проте, всупереч цьому, Януш і Олександр так і не змогли мирно і без стороннього втручання дійти згоди. Через батькову спадщину між ними точилися гострі суперечки, котрі загрожували вилитися у справжню війну, і напоготові з кожного боку вже стояло по 10 тисяч війська.

Аби запобігти збройному конфліктові між синами, старий князь звернувся з листом до подільського воєводи Олександра Конєцпольського, котрий замолоду проходив вишкіл у нього на дворі, з проханням про допомогу у справі примирення синів. Олександр Конєцпольський, який користувався великою повагою як Януша, так і Олександра, допоміг братам порозумітися. Протягом трьох тижнів він виступав між ними у ролі посередника й оцінювача маєтків, внаслідок чого противні сторони вдалося примирити і врешті поділити розлогі володіння, котрі в очах сучасників асоціювалися з "князьством Острозьким"²³⁰. Сам процес розподілу і його узгодження тривали протягом цілого тижня - з 10 по 17 березня 1603р. 20 травня 1603р. угода про поділ Острожчини була внесена до гродських книг міста Корчина Сандомирського воєводства: "А деяло се на замку Нового места Корчина в четверг по недели середопостной бьлизшой року панского тисеча шестсот третего"²³¹. 6 травня цей же документ був зафіксований в актових книгах Люблінського коронного трибуналу²³², а 23 липня того ж року "Посесия его милости воєводи волинського в маєтность в деле zostалуую", внесена до луцьких гродських книг, зафіксувала окремо перелік маєтків, одержаних за поділом князем Олександром, і повідомляла про його вступ у володіння ними²³³.

Власне, дільчий акт 1603р. і є найважливішою підставою для обрахунку острозьких володінь на стан початку XVIIст. Проте дослідники серйозно розходяться в підсумковій цифрі. Так, Ю.Длугош, зазначаючи, що князь Януш отримав у

власність маєтки, розташовані на лівому березі річок Вілії і Гориші з боку Луцька, а Олександр - на правому березі тих же річок, називає тільки дев'ять міст (Рівне, Сатіїв, Крупа, Звяголь, Полонне, Любар, Острополь, Колодне, Черняхів), що припали на долю Олександра²³⁴. С.Кардашевич у розділі про Острозьку ординацію, засновану князем Янушем, зазначає, що вона складалася з 24 міст і 592 сіл²³⁵. За спостереженнями В.Анусіка, на початку XVIIIст. в руках Острозьких, окрім волинських маєтків, перебувало 14 міст і крупніших поселень з прилеглими селами у Київському воєводстві, вісім - у Брацлавському, чотири - в Руському, 32 - у Сандомирському, Краківському, Люблінському і Мазовецькому воєводствах на території Польщі²³⁶. Як було вже зазначено, найдетальніше визначає розміри й територію, що після поділу становили окрему власність кожного з братів, М.П.Ковальський. Проте і він не перераховує всі їхні поселення, називаючи тільки міста і загальну кількість сіл за окремими волостями²³⁷. На підставі джерельних матеріалів список Острозьких маєтностей з переліком міст та зазначенням кількості сіл подав у своїй праці Т. Кемпа²³⁸.

Господарська активність князів Острозьких на теренах східної Волині (за інвентарем 1620р.)

Після несподіваної смерті двох останніх синів, Костянтина і Януша, котрі власне й були головними дідами Олександрової спадщини, Анна Острозька 1621р. провела поділ маєтків між своїми дочками, залишивши собі тільки Ярославський ключ. За цим поділом старшій з дочок, Софії Любомирській, дісталися: Преворська волость у складі міста Преворська і 14 сіл, Краківська - частина міста Кракова і одне село, Полонська з містами Полонне, Баранівка і 47 селами, Остропольська з містом Острополь і 22 селами, Лабунська з

містом Лабунь і 11 селами, Любарська з містом Любар і 9 селами, Барашівська з містом Бараші і 16 селами, Норинська з містами Норинськ, Розваж Новий, Лугино, Янушпіль і 12 селами, тобто всього 11 міст і 132 села. Разом це становило 143 населених пунктів і частину міста Кракова²³⁹.

До Катерини Замоїської відійшли: Тарновська волость з містом Тарнів і 20 селами, Розновська маєтність із замком і 22 селами, Тернопільська волость з містом Тернопіль і 34 селами, місто Красне з двома селами, маєтність Спиків з містечком Лебедин і 13 селами, Дорогобузька волость з містами Дорогобуж і Козлин та 13 селами, Жабокрицька маєтність з містечком Меджибіж і 28 селами (з них 5 - частково, або половина), Рівненська волость з містами Рівно та Александрія і 35-ма селами, Жорнівська волость з містом Жорнів і 19 селами, а також двори у м. Луцьку. Всього на другий "діл" припало 11 міст, 203 села, а разом 214 населених пунктів²⁴⁰.

Третя сестра Анна-Алоїза Ходкевичова успадкувала: Острозьку волость у складі 59 сіл, Звягольську - з містами Звяголь, Несолонь, Дубрівка, Черниці та 36 селами, Берездівську - з містами Берездів, Хлапотин (або Красностав) і 15 селами, Турівську - у складі Турівського владцтва з 10 селами й місто Турів з 21 селом, Смідинську - з містечком Макариці й 19 селами, Білгородську - з містами Білгородка, Стайки, Димер і 22 селами, Суразьку - з містом Сураж і 9 селами, Смолдирівську - з містом Смолдирів і двома селами, Тарасівську - з містом Тарасів і 4 селами, Княгининську - з 12 селами, Здительську - з містом Здитель і 37 селами, а також будинки на Тарасівській вулиці в місті Мінську. Таким чином, на третій "діл" припадало всього 16 міст і 247 сіл, що становило разом 263 поселення.

Отже, поділу підлягало всього 620 населених пунктів, з них - 38 міст (не рахуючи частини міста Кракова) і 582 села, а також будинки у Луцьку й Мінську²⁴¹.

Інвентар у тому вигляді, як він дійшов до нас, містить докладний опис 320 населених пунктів, з них 20 міст (Александрія, Баранівка, Берездів, Дубрівка, Дорогобуж, Жорнів, Звяголь, Козлин, Лабунь, частина Луцька, Любар, Несолонь,

Остріг (половина), Острополь, Полонне, Рівне, Смолдирів, Сураж, Хлопотин або Красностав, Черниця) і 300 сіл, що на той час становило 14,5% волинських поселень*. З них 127 поселень Берездівської, Лабунської, Острозької, Остропольської, Полонської і Суразької волостей, котрі описані в інвентарі 1620р., що були розташовані на східній околиці Волині, та сучасним адміністративно-територіальним поділом належать до Хмельницької області (Таблиця №1). За новими власниками вони поділялися наступним чином: значна частина Полонської волості у складі міста Полонного разом із селами Березне, Білецьке, Бортники (два), Бражинці, Вишне Поле, Волиця або Яцькове, Волиця Каленицька, Голубче, Горошки, Гробузна, Жолудське, Завистівка, Каленичі, Карпівці, Купчинці, Клюбачі, Котелянка (дві), Коханівка, Кустівці, Ленківці, Медведівка, Ничпали, Новичі, Новоселиця, Онацьківці, Підлужжя, Решнівка, Роговичі, Свинна, Сушки, Сягрів, Тиранівка, Травулин, Хролин, Остропольська волость - з містом Острополь і селами Воробіївка, Городище, Губин, Іршики, Калинівка, Курниківці, Ладиги, Малишівка, Махаринці, Москалівка, Мшенець, Попівці, Райки, Решнівка Мала, Решнівка друга, Станіславівка, Жижники, Чорна, Яремичі та Лабунська волость - з містом Лабунь і селами: Волиця Новоселиця, Киселі, Корпилівка, Кречанівка, Микулин, Новоселиця, Рожична, Сасанівка, Титьків, Ходаки належали до першого ділу й переходили до Софії Любомирської; частина Острозької волості у складі сіл Баранне, Білотин, Більчин, Борисів, Боровиця Велика, Боровиця Мала, Воля Дубровна, Глинники, Головлі, Гнойниця, Гурщина, Дебрин, Довжок, Долоче, Дятелівка (або Соснівка), Загірці, Калетинці, Капустин, Карпилівка, Клепачі, Коломля, Комарівка, Коритна Воля, Котівка, Красносілка, Кривін, Крупець, Ледавка, Лисиче, Мякоти, Нараївка, Нетішин, Новосілки, Переволока, Плоска, Плужне, Понора, Радогоща, Рівки, Скніт Великий, Скніт Малий, Убельці, Улашанівка, Хоняків, Хоростів, Хотичин,

* В інвентарі подано опис тільки Олександрової частини міста Острога, оскільки 1603 р. воно було поділене між Янушем і Олександром, а в Луцьку зазначені лише будинки з «пляцями», що також належали до Олександрового «ділу».

Шатерники, Шекеринці, Ювківці, Юськівці, два села Зеньки Суразької волості, а також частина Берездівської волості з містами Берездів, Хлапотин (або Красностав) і селами Берездівка, Гориці, Манятин, Правутин, Хоровець відійшли до третього ділу, тобто до Анни-Алоїзи Ходкевичової.

У середині XVIIст. І.П.Крип'якевич налічував на Волині 97 міст і містечок, О.І.Баранович і О.С.Компан - 114²⁴². П.М.Сас нараховує у 60-х роках XVIст. в українських землях Великого князівства Литовського 148 міст, у тому числі на Волині - 121²⁴³. Досліджуючи урбанізаційний процес на Волині і зазначаючи його інтенсивність, А.Є Заяць нараховує 187 нових міст, що виникли протягом XVI - початку XVIIст., з котрих реально на середину XVIIст. існувало 105²⁴⁴. У переліку волинських міст, поданому П.М.Сасом, відсутні 11 міст, описаних в інвентарі, а саме: Александрія, Баранівка, Дубрівка, Козлин, Лабунь, Любар, Несолонь, Острополь, Смолдирів, Сураж, Черниці. Щоправда, місто Любар, засноване князем Любартом, відоме ще з XIVст., а невеличке місто Лабунь з селами Титьків, Ходаки, Новоселиця, Рожична, Микулин, Киселі, Корпилівка, Кречанівка, Сасанівка було придбане Олександром Острозьким влітку 1603р. у його попереднього власника Криштофа Лабунського за 130.000 золотих²⁴⁵. У списку населених пунктів Волинського воєводства, складеному О.І.Барановичем на основі подимного тарифу 1629р., відсутні міста Несолонь та Черниці. На підставі порівняння зазначених списків міст, а також даних поборових реєстрів 1570-1583рр., виданих О.Яблоновським, з матеріалами інвентаря можна зробити висновок, що протягом 80-х років XVIст. - 20-х років XVIIст. у південно-східній частині Волині князями Острозькими було засновано 9 нових міст. В інвентарі наводяться та згадуються 38 листів, виданих князями на осаді цих міст, їх розбудову, впорядкування, розвиток торгівлі та промислів у них тощо.

Визнаючи факт виникнення в XVIст. у ВКЛ великої кількості нових міст, О.І.Баранович, виходячи виключно з економічних чинників, зауважував, що говорити про заснування міст приватними особами можна лише досить умовно,

бо жоден привілей не в змозі забезпечити суспільний поділ праці, товарне виробництво і обіг. Тому, підкреслював він, існування міста тією чи іншою особою було, по суті, лише юридичним оформленням уже доконаного факту - виникнення міського поселення із сільського в результаті розподілу праці²⁴⁶. До деякої міри такий погляд є однобічним. Існує й інша точка зору, що село не завжди передувало містові в часі, і часто місто виникає, коли не раніше, то принаймні водночас із сільським поселенням. Отже, "місто не завжди було вторинним продуктом"²⁴⁷.

Інвентар показує два шляхи виникнення міст: якщо одні з них дійсно виникали на місцях давніх сільських поселень внаслідок їх поступового розростання, то інші - виключно завдяки енергії та організаційним заходам князів Острозьких на незаселених раніше місцях.

Осадження нових населених пунктів було справою не з легких. Навпаки, це була складна і трудомістка справа. Адже нові міста й села засновувалися на так званому "сирому корені", тобто там, де ще взагалі не існувало поселення. Для цього доводилося розроблювати ліси, викорчовувати дерева, звідки і пішов вираз "на сирому корені", що означав залюднення ще зовсім неосвоєних земель. Заснування нових поселень вимагало від їхніх ініціаторів енергії, великих організаційних здібностей та проведення цілого ряду заходів. Спершу потрібно було вибрати й визначити зручне для поселення місце, потім підібрати "осадчих", тобто людей, які мали практично займатися заселенням нового міста чи села, а найголовніше - знайти і привернути бажаючих осісти на новому місці - "осадників". Крім того, як зазначали ревізори і як підказує елементарна логіка, ця ініціатива вимагала ще й великих коштів. Щоб привернути осадників на порожні або малозаселені землі, приватні власники надавали їм "волю", тобто пільги на кілька років, котрі полягали у звільненні нових поселенців від усяких податків і повинностей. Термін "волі" був різний: від 12 до 20 років. Як правило, чим небезпечнішим було місце заселення, тим довшою була "воля".

Прикладом поступового перетворення сільського посе-

лення на місто можуть бути Александрія і Сураж. Село Сураж, розташоване на березі річки Вілії, відоме в документах з 1390р., тобто протягом більше 200 років - аж до 1599р., коли за листом князя В.-К.Острозького на його основі були закладені замок і місто²⁴⁸. Місто Александрія виросло із села Першки (Першкова, Першків Міст), згадки про яке відомі з кінця XVст. Вважається, що князь Олександр перейменував Першки на свою честь у 1603р. Проте інвентар дає можливість уточнити дату заснування нового міста. Міщани Александрії пред'явили ревізорам лист князя Олександра від 4 травня 1594р. на осаду міста з наданням їм волі на 20 років. Після смерті Олександра його жінка Анна Костчанка листом від 19 липня 1604р. підтвердила александрійським міщанам усі пільги, надані її чоловіком²⁴⁹.

За листом Василя-Костянтина Острозького, виданим у м.Степані 13 квітня 1596р., було надано 20 років волі осадникам на заснування міста Смолдирів²⁵⁰. Через три місяці за його ж розпорядженням від 6 липня 1596р. була надана воля на осаду міста Берездів. Ще через 23 роки, 3 січня 1619р., князь Януш Олександрович, виявляючи турботу про залюднення цього міста, своїм листом дарував ще 20 років волі "людям новоприходячим"²⁵¹.

Нове містечко Баранівка виникло на місці, де доти не існувало жодного поселення, і було засноване виключно з ініціативи й за опіки Януша Костянтиновича. Інвентар чітко визначає його місцезрештування - між містом Заборичі з одного боку, річкою Случчю і містом Смолдирів - з другого, містечком Рогачовим і річкою Орли - з третього, містом Полонним і Глубочицьким потоком - з четвертого. За листом, виданим у м.Полонному 7 липня 1597р., князь надав осадникам міста 24 пільгових роки на найприбутковіший промисел - шинкування пива, меду і горілки без усяких податків, а потім ще двічі підтверджував це надання своїми листами 1605 і 1606рр.²⁵²

З Острозького літопису відомо, що 1576р. було "заложено" м.Острополь²⁵³. 20 березня 1583р. князь Костянтин Васильович Острозький надав 15 років волі новим осадникам міста Козлина, на підставі чого можемо зробити висновок, що

містечко було засноване вже раніше, бо мова йде тільки про нових поселенців²⁵⁴. Зовсім новими осадами на час складання інвентаря були містечка Черниці і Дубрівка. Зокрема, Черниці виникли у 1610р. за ініціативою князя Януша Олександровича, котрий у 1616р. надав його міщанам 15 років волі від усяких повинностей²⁵⁵. На сирому корені на річці Черемі поруч із селом Квасилівкою виросло містечко Дубрівка. Осадчим було визначене місце на "розкопання" ґрунтів вздовж річки Лукавець, з одного боку, та річки Кропивної від села Княжа - з другого. 1 січня 1616р. міщани м.Дубрівки одержали дозвіл на варіння пива і куріння горілки на пільгових умовах терміном на 12 років. На цей час у місті налічувалось 118 димів, церква, два млини, став та сім горілчаних котлів²⁵⁶.

У науковій літературі усталилася думка, що як тільки закінчувався термін волі, міщани повинні були виконувати повинності на користь власників міста. Інвентар дозволяє зробити висновок про спрощеність наших уявлень. Виходячи з певних тогочасних реалій і дбаючи про розбудову міст, князі Острозькі часто робили міщанам поступки. Так, Берездів фігурує як місто вже у поборовому реєстрі 1570р. Очевидно, місто розвивалося дуже повільно: якщо 1577р. побор було сплачено від 37 димів, то через 6 років, у 1583р., - тільки від 65 димів²⁵⁷. Про повільність зростання Берездова свідчать порівняльні темпи зростання м.Острополя. Заснований 1576р. Острополь через 7 років, згідно з поборовим реєстром 1583р., нараховував уже 662 будинки. Піклуючись про розвиток Берездова Василь-Костянтин Острозький своїм листом 1596р. надав йому волю, причому не тільки людям "новоприходячим", а всьому населенню міста. Можна припустити, що намагаючись підтримати міста в їх розвитку та з метою найшвидшого їх залюднення, князі продовжували своїми листами пільгові роки і звільнення міщан від податків.

Найвиразнішою зовнішньою відмінністю міста від села у XV-XVIIIст. були фортечні мури: "По всій континентальній Європі, по всій колоніальній Америці, в Ірані, Індії, Китаї фортифікаційні споруди були неодмінним правилом". Говорячи так, Ф.Бродель наводить визначення міста за "Словником"

Фюретъера (1690р.), котрий трактує місто як "місце прржи-вання досить великого числа людей, звичайно, замкнене му-рами"²⁵⁸. Як відомо, словники та енциклопедії подають роз-хоже, тобто загальноновизнане поняття, що стало вже звичним для сучасників.

Зовні українські міста не були винятком зі згаданого пра-вила. Навпаки, навіть такі маленькі містечка, як Дорогобуж, який у 1620р. налічував всього 85 димів, або нещодавно засно-вані Сураж, Берездів, Баранівка мали фортечні укріплення. Але внутрішній зміст цього явища був абсолютно протилежним. Якщо для більшості міст Заходу "камінне кільце", на думку Ф.Броделя, було "зовнішнім символом свідомого прагнення до незалежності і свободи"²⁵⁹, то в українських містах, більшість яких були приватними, міське укріплення було творінням воло-даря-власника і мало цілком прагматичне призначення - захист від зовнішнього ворога.

Розглядаючи архітектурно-планувальні принципи міст ВКЛ, П.М.Сас зазначає, що замки в приватних містах були значно меншими, ніж у королівських²⁶⁰. Не заперечуючи цього твердження, зауважимо, що на території Волинського воєвод-ства так званих королівських міст було шість, з них великі зам-ки мали тільки три (Луцьк, Володимир і Кременець), тоді як князі Острозькі лише в цій частині своїх володінь збудували й утримували як мінімум 16 замків. Адже в умовах постійної заг-рози татарських нападів саме існування міста було неможли-вим без міцного укріплення. Тому замок-фортеця був одним з найважливіших елементів міста, яке складалося з його укріп-леної частини - замку і власне міста.

Абсолютно не можна віднести до князів Острозьких вис-новок П.М.Саса про те, що власники міст не дбали про стан і обороноздатність замків. З описаних в інвентарі 19-ти міст міцні замки-фортеці існували в 16-ти. Якщо в середині 60-х років ХVІст. при огляді міста Полонного, яке знаходилось тоді у во-лодінні Криштофа Радзивила, ревізорі відзначали, що весь цей замок, у котрому була лише одна башта, "дирав и ободраный есть"²⁶¹, то зовсім інакше він виглядав 1620р., коли був у ру-ках Острозьких.

Імок м.Полонного був обнесений ровом і валом. Крім старого мосту з дубовими поручнями по боках, що стояв на міських палях, на цей час був зведений ще й новий міст. Вхід до замку заступала міцна восьмигранна дубова башта з великою двостінною брамою і підйомними ворітьми на коловоді. На башті були встановлені гармати. Наліво від неї йшла вквітлена з городень і накрита драницями стіна до другої башти, котра називалася Малою. До неї прилягала велика двоповерхова будівля з великою кількістю приміщень і вікнами з "веніцькими" скляними шибками. Весь цей будинок був обмазаний глиною, побілений і накритий драницями. Наліво від нього йшла стіна, поставлена "парканом". Так називалася спеціальна конструкція, що використовувалася замість городень: вкопані в земляний вал колоди перепліталися хмизом або з'єднувалися подовженими палями. Для надання більшої міцності такі паркани обмазувалися товстим шаром глини. Ця стіна йшла до столової зали, де була ще одна башта і великий комплекс зовсім нових, ще недобудованих приміщень. Від них відступив новопоставлений паркан, обмазаний глиною і побілений. Біля третьої башти через рів був перекинутий ще один міст. Четверта башта знаходилася у стіні в напрямі до Загороддя.

Добрим укріпленням був і Остропольський замок. Розташований на природньому підвищенні, він являв собою міцну дерев'яну стіну, в котрій було чотири башти: одна над рікою, друга - в напрямі на Полонне, третя - в київському напрямку, а четверта стояла на розі. Три з них були побудовані давно, а одна була нова, зведена на кошти шляхтича Добринського. На двох баштах стояли гармати. Всередині замку знаходилися два житлові будинки, великий комплекс господарських будівель, церква, кухня з пекарнею для піхоти, а також в'язниця.

При спорудженні нових фортифікаційних споруд використовувались як накопичений уже досвід, так і нові конструктивні форми і принципи, що сприяли вдосконаленню оборони та захисту міста. Так, на відміну від попередніх, Лабунський замок складався з двох частин: дитинця і так званого "пе-

редграддя", тобто ще одного укріплення, розташованого перед дитинцем. Передграддя, збудоване шляхтичем М.Лосятинським, було наполовину мурованим, а наполовину - обгородженим дубовими палями. У мурованій частині знаходились ворота, а біля них - мурована церква, над якою Лосятинський надбудував дозірну башту. Вона була добре отинькована і побілена, а зверху накрита пофарбованими червоними гонтами. Церковну баню покривала зелена жерсть, а новозбудовану каплицю - біла. Дитинець, оточений глибоким ровом, був обнесений з одного боку від передграддя муром, а з другого - дубовими палями. Через рів до замкової брами вів міст на залізних ланцюгах. Напроти брами стояла двоповерхова кам'яниця, під якою розташовувалися земляні склепи. З лівого боку вздовж муру тяглися дві великі будівлі з житловими та господарськими приміщеннями, одна з яких була повністю отинькована і побілена, а друга - підмурована тільки знизу. Немурована частина стіни складалася з подвійних городень. У двох кутах замку стояло ще по дерев'яній башті. Стіни навколо всього замку були потиньковані, побиті новими дубовими гонтами та з обох боків підмуровані коштом того ж таки М.Лосятинського.

Міцні укріплення мали не тільки давні і великі міста, але й новозасновані. Наприклад, Берездівський замок, аналогічно до Лабунського, також прикривався досить міцним передграддям зі своєю окремою укріпленою стіною з баштами та цілим комплексом житлових і господарчих будівель, серед яких були кухня, пекарня, лазня та ін. Сам дитинець відділявся від передграддя ровом з водою, через який був перекинтий міст. Поруч з мостом розташовувалася башта під трьома верхами, з ворітьми і великою кількістю приміщень. Над ставом стояв великий будинок "о чотирьох верхах". З інших трьох боків дитинець оточували городні з дубових колод, в яких розташовувалися комори. Кутових башт було чотири, в одній з них розміщувалася каплиця. Весь замок був обнесений дубовими палями.

Коли розросталися західні міста, мур, як театральну декорацію, переносили далі стільки разів, скільки це було по-

трібно. Так було в Генуї, Флоренції, Страсбурзі. Через це Ф. Біродель образно називав мур “корсетом з міркою. Місто росте - і виготовляє собі інший”²⁶². Таким чином, мур із записної споруди перетворювався згодом на межу, стаючи своєрідним територіальним кордоном міста. В українських містах проблема розширення міста вирішувалася по-іншому. Замок-фортеця майже ніколи не розтягувався по периметру всього міста. Він завжди залишався територіально невеликою, але найукріпленішою його частиною, де в разі нападу ховався навколишній люд. Однак, й саме міське поселення, що розганювалося навколо замку, з самого початку також обгороджувалося міцною стіною. Всі без винятку міста мали, окрім замку-фортеці, ще свої власні міські укріплення - рови, вали, паркани, башти, брами.

Коли населення міста зростало, поруч зі Старим містом, за його стінами, виростало, так зване Нове місто, котре, в свою чергу, укріплювалося парканом, частоколом або острогом з брамами і баштами. На 1620р. такі “нові міста” виникли навколо Острога, Полонного, Любара, Острополя, Лабуні. Так, місто Старий Любар було обгороджене ровом і стіною у вигляді острога з чотирма баштами і двома брамами, побитими гонтами. Своє окреме укріплення мав і Новий Любар, що також був оточений ровом, на якому були зведені городні під дубовими гонтами з міцною баштою. Вїздом до міста слугували дві брами, одна - з баштою під дубовими гонтами, друга - біля млина без башти. Таким чином, можна сказати, що місто Любар мало потрійну систему захисту. Аналогічні захисні лінії мали Остріг, Полонне, Острополь, Лабунь.

За інвентарем, майже всі міста мали укріплення-замки, де міщани могли знайти захист в разі небезпеки. Міщани тих міст, “воля” котрих вже вийшла, виконували ряд повинностей та сплачували чинш, а також “порохове і сторожове”. Проте жодного разу при осадженні нових міст перед осадниками не ставилося завдання будувати або брати участь у будівництві замків. Навпаки, міщанам створювалися найсприятливіші умови для влаштування на новому місці, будівництва, обладнання і благоустрою їх власних садиб. Князі Ост-

розькі своїми офіційними листами не тільки звільняють їх на десятки років від усяких податків, чиншів і робіт, але й надають їм право займатися найприбутковішим промислом - виробництвом пива, меду, горілки, а також використовувати отримані прибутки на власне облаштування. Пушкарі, гайдуки, замкова сторожа за листами князів звільнялися від усяких податків і повинностей. Сказане приводить до висновку, що всі ці замки були зведені й утримувалися енергією і коштом князівського дому Острозьких.

Князі Острозькі не залишали без уваги й підтримки не тільки щойно засновані, але й давні міста. Як правило, давні міста, що виникали на місці старих, ще давньоруських сіл і селищ, забудовувалися хаотично і це негативно позначалося на їх загальному вигляді. Проводячи опис міста Звяголя, ревізори занотували, що воно "неправильно" забудоване і рекомендували впорядкувати його шляхом проведення волочної поміри за взірцем інших міст²⁶³. Під час такого впорядкування відбувалося внутрішнє перепланування міста й надання йому охайнішого вигляду: житлові будинки виводилися фасадом на лінію вулиці, а всі господарчі будівлі ховалися в глибині садиб. У 1603р. за листом Олександра міщани Старого Полонного не тільки звільнялися на 20 років від усіх податків і повинностей, але князь передав їм власні прибутки від варіння пива й меду для того, аби вони перебудували свої житла "tubem polskim", тобто на польський взірець²⁶⁴. 1614р. було проведене волочне впорядкування в м. Баранівці, а 1618р. мали провести помір ґрунтів у Хлапотині. Очевидно, з цією метою міщани цього міста, котре не було новою осадою, були звільнені 1616р. на 15 років від податку з горічаного промислу за листом сина Олександра, Адама-Костянтина, а після його смерті це звільнення 23 жовтня 1618р. було підтвержене його братом Янушем²⁶⁵.

Князі виявляли піклування про незаможне населення міст. У багатьох містах існували шпиталі, де утримувалися убогі люди й каліки за князівський кошт.

Створюючи міста, князі Острозькі сприяли розвиткові товарно-грошових відносин вже самим фактом заснування

міста як осередку, безпосередньо пов'язаного з обміном. Узагальнюючи поступ економічної історії доіндустріальної Європи та досліджуючи структури повсякденності, визначний французький вчений Ф.Бродель серед найголовніших знарядь обміну називає ринок, крамниці, ярмарки, біржі. Як правило, всі вони зосереджувалися у місті. Однією з найважливіших реалій міста, яку Ф.Бродель називав одночасно його передумовою і наслідком, був ринок. Місто без ринку було неможливим. Саме завдяки ринку місто збагачувалось і зростало, а зростаючи, у свою чергу, ще більшою мірою сприяло розвитку торгівлі і "робило ринок повсюдним явищем". Власне, ринок був не тільки найбільшою відмінністю між містом і селом, він був ще й тим найважливішим елементом, котрому місто завдячувало своїм існуванням. "Кожне місто, хоч би яке воно не було, - пише Ф.Бродель, - це передусім ринок. Якщо ринку не було, то й місто було немислиме"²⁶⁶. Але, виникаючи подекуди внаслідок розвитку торгівлі, місто водночас завжди саме стає постійним стимулятором товарно-грошових відносин, бо навіть найбідніший городянин неодмінно постачався через ринок, і, таким чином, "місто робило ринок повсюдним явищем"²⁶⁷.

Торговельні традиції Острожчини тягнулися ще з давньо-руських часів; звідси ж беруть витоки і найголовніші форми торгівлі - ярмарки, торги, базари, коробейництво. Найпростішою і найпоширенішою формою місцевої торгівлі досліджуваного періоду були міські базари - "торги", які М.С.Грушевський кваліфікував як звичайний атрибут тогочасного міського життя²⁶⁸. Як правило, торг проводився раз на тиждень (рідше - двічі) у визначений день, встановлений привілеєм великого князя (короля) або дідича, і в дуже рідкісних випадках - самими міщанами. Двічі на тиждень (в неділю і п'ятницю) відбувалися торги в Острозі, в інших містах - раз на тиждень: в Дубні - в суботу, в Рівному - в п'ятницю, в Дорогобужі - в середу, в Сатисві - в четвер, у Берездові - в неділю. Але, як свідчить інвентар Острозьких маєтків 1620р., найпоширенішим торговим днем був понеділок. Князі стежили, аби торгові дні в найближчих містах не збігалися, бо це знижувало

рівень торгівлі. Ще 1527р. К.І.Острозький навіть змушений був звернутися до великого князя зі скаргою на власників деяких міст, розташованих поруч з острозькими мастками, котрі встановили торги в ті самі дні, через що “торгом сказа и шкода великая ся деет”. На його прохання великий князь наказав цим дідичам перенести свої торги²⁶⁹.

Домінуючою формою товарообміну, що височіла над ринками, крамницями, торгівлею на рознос, був ярмарок. Ярмарки були одним з найважливіших привілеїв, котрі феодална держава та власники надавали містам. Вони проводилися два чи три рази на рік, як правило, у дні релігійних свят. На ярмарки з'їжджалися торгові люди, ремісники, міщанське та сільське населення не тільки з навколишньої округи, але й з віддалених місць та іноземні купці-гості. Ярмарки були поширеною формою оптової торгівлі, де не тільки продавалися великі партії сільськогосподарської та ремісничої і промислової продукції як місцевого виробництва, так і привозні, але й укладались угоди і контракти між купцями з різних регіонів України та іноземних держав на поставку певних товарів.

Документально зафіксовано, що у XVIст. центрами ярмаркової торгівлі були міста Берездів, Білгородка, Дорогобуж, Дубно, Звяголь, Козлин, Костянтинів, Колодне, Красилів, Кузьмин, Остріг, Полонне, Рівне, Степань, Смолдирів, Хлапотин, Чуднів. При цьому в деяких з них ярмарки були вже досить давнім і розвиненим явищем. Так, місто Степань одержало привілей на проведення ярмарку 1495р. У 1511р. Жигмонт I на прохання кн. К.І.Острозького переніс ярмарок з м.Чуднова до м.Полонного, а 1518р. підтвердив торгові привілеї ряду міст, і в тому числі Острогу, на три ярмарки, а Дорогобужу, Рівному, Полонному - на один щорічний ярмарок та щотижневі торги²⁷⁰.

З певністю можна казати про існування ярмарків і торгів у м.Базалії, Александрії, Суражі, Острополі, Любарі та інших містах, що користувалися магдебурзьким правом, яке одночасно давало торгові пільги. Досить часто право торгів і ярмарків надавали містам їх засновники та власники.

Найбільшим торговим осередком Острожчини була кня-

инська резиденція - м.Остріг, де проходило щорічно три ярмарки. По два ярмарки на рік відбувались у Козлині, Дубні, Степані, Смолдиреві, Хлапотині. Ярмарки відбувались на дні великих релігійних свят: в Острозі на день св. Онуфрія (12 червня), Покрову (1 жовтня) та св.Миколая (6 грудня), у Козлині - також на Покрову та св.Петра (29 червня), у Полонному - на св.Петра, у Колодному та Білгородці - на день св.Димитрія²⁷¹.

Існує усталена точка зору, яку, до речі, підтримував і Ф.Бродель, що чимало селянських спільнот доіндустріальної Європи ще перебувало на “нульовому рівні життя”, тобто за межами ринкової економіки, коли все, що потрібно для життя, вироблялося в кожному окремому селянському господарстві своїми руками. Тих же, хто вдовольнявся лише купівлею залізного лемеша для свого плуга, не можна, на його думку, вважати залученими по-справжньому до ринкового обміну. Тому “саме життя селян, - вважав він, - залишалося переважно зоною позаринковою (або принаймні наполовину позаринковою), зоною натурального господарства, самодостатності, замкнутості у собі”²⁷². До таких спільнот не можна віднести українське селянство, оскільки український документальний матеріал переконує, що селянство у XVI-XVIIст. досить тісно було пов’язане з ринком, і селяни були постійними клієнтами ринку так само, як і його постачальниками. Адже кожне місто вимагало довозення свіжої продовольчої продукції, розміри якої відповідали б його масштабам. Тож кожне місто створювало навколо себе певну локальну організацію економічного простору, яка була поставлена йому на службу, що знайшло свій вияв у документальній формулі: “Місто (далі йде його назва - І.В.) та села, що до нього прислухають”.

Про активний зв’язок селян з ринком якраз свідчить інвентар 1620р., в котрому зазначається, що в торговий день селяни навіть офіційно звільнялися від панщини, щоб мати змогу виїхати на ринок. Крім того, актові книги гродських та земських судів містять багатий матеріал про участь селян не тільки в торгах, але і в ярмарках, та про широкий асортимент товарів, які вони купували. Купівельна спроможність селян була

досить високою, охоплюючи не лише знаряддя праці та примітивні речі домашнього вжитку, але й іноземні сукна, шовкові тканини східного виробництва, взуття, модні шапки, зброю, східні прянощі, одяг і навіть шовкові сорочки.

Значного імпульсу розвитку міської торгівлі надавало магдебурзьке право, тобто право міського самоврядування. Згідно з ним, міщани не тільки отримували дозвіл на самоврядування і судовий імунітет, але й пільги в галузі ремесла й торгівлі. Сьогодні відійшли в минуле дискусії щодо значення і ролі магдебурзького права в житті українських міст, проте й донині побутує думка про негативну роль власників міст, у тому числі й князів Острозьких, котрі начебто часто порушували права городян, чинили кривди й утиски ремісникам, стягували високі мита з торговців. М.П.Сас, наприклад, вважає, що магдебурзьке право в приватних містах, порівняно з магдебургіями великокнязівських міст, було обмеженішим, і що управління в таких містах повністю залежало від феодалів-власників або їхніх державців і старост²⁷³. О.С.Компан, відзначаючи позитивну роль магдебурзького права в економічному розвитку міст, вбачала причину його поширення в тому, що міста на певному етапі свого розвитку виборювали це право у боротьбі з феодалами²⁷⁴.

Інвентар змушує нас зовсім по-іншому подивитися на проблему в цілому і, зокрема, на роль князів Острозьких у розвитку магдебурзького права в українських землях. Тільки два міста з 19, про які йдеться в інвентарі, отримали магдебурзьке право з королівських рук. Це - м.Рівне, яке одержало магдебурзький привілей наприкінці XVст. разом з наданням йому статусу міста, й Дорогобуж - у 1514 р.

Більшість міст одержали самоврядування від своїх власників, князів Острозьких, з самого початку свого існування, одночасно з князівськими листами на їх осаду, тобто без жодних клопотань з боку міщан, а виключно за князівською ініціативою. Так, Сураж, водночас з його заснуванням 1599р. на місці старого села, отримав магдебурзьке право за привілеєм самого В.-К.Острозького. 20 березня 1583р. його син, литовський крайчий Костянтин Васильович Острозький, надав право

магдебургії м.Козлину, котре (очевидно, на його прохання) через чотири місяці, 18 липня цього ж 1583р., було підтверджене королівським привілеєм Стефана Баторія. Через три роки після заснування, 13 липня 1599р., право на самоврядування отримав Смолдирів. Міщани Старого Полонного пред'явили лист князя Олександра Острозького від 15 липня 1603 р., в якому він обіцяв надати їм магдебурзьке право, і другий лист його дружини Анни Костчанки, яка 23 лютого 1607р. підтвердила всі надання свого чоловіка. Очевидно, цим листом вона сама й надала міщанам магдебурзьке право, а також дозвіл просити на нього королівське підтвердження, бо, як зазначали ревізори, вже від того часу міщани почали судитися за магдебурзьким правом. Можна припустити, що одночасно із заснуванням міста Острополя йому також було надане і право самоврядування, котре пізніше, 1580р., було підтверджене королівським привілеєм.

Інвентар не містить докладних даних щодо точної дати надання магдебурзького права таким великим і давнім містам, як Любар, Хлапотин та ін. Проте ми зустрічаємо в ньому принагідні свідчення, на підставі яких можна зробити абсолютно певні висновки про те, що вони також користувалися правом самоврядування. Особи, що займали посади магістратських урядників, згадуються у багатьох новозаснованих містах. Так, в переліку міщан Любара згадуються п'ять бурмистрів* і два присяжних, а в Старому місті був дім, котрий належав до вйтівства²⁷⁵. Два бурмистри зустрічаються у Берездові, три - у Полонному.

Магдебурзьке право не просто поширилося на окремі міста, воно стало настільки звичним явищем і так повноправно заявило себе в практиці повсякденного життя, що його можна порівняти зі своерідною нормою, котра впливала на формування тогочасних стереотипів мислення і уявлень. Цю норму, що міцно закріпилася в свідомості рядового обивателя,

* Як відомо, магістратський уряд складався з ради, до якої входили райці (радці) на чолі з бурмистром, і лави або лавничого суду, тобто присяжних на чолі з вйтом. Згідно з саксонським збірником магдебурзького права - «Вейхбільдом», на присяжних покладався розгляд судових свідчень сторін та винесення присуду, який потім передавався на розгляд голови суду - вйта.

відбиває ставлення до міського самоврядування самих ревізорів. Констатуючи, що містечко Баранівка підлягало полонським старостам, які, користуючись цим, обтяжували місто, вони зазначали, що краще було б, якби міщани “свій уряд могли мати за принципом інших міст”²⁷⁶.

Є також підстави заперечити ніби лише мешканці Києва могли самостійно обирати війта, на чому, власне, і будується гіпотеза про обмеженість магдебурзького права у приватних містах. Наприклад, міщани міста Александрії пред’явили ревізорам лист князя Олександра від 1600р., за яким вони одержали право війтів “між собою вільно обирати”²⁷⁷. Відтак, на матеріалах інвентаря абсолютно чітко можна зробити висновок про те, що з 19 міст, які в ньому описані, 12 мали право самоврядування, причому в 11 випадках це право було надане містам за ініціативою їхніх власників - князів Острозьких.

Політика князів Острозьких, спрямована на розбудову волинських міст, сприяла їхньому зростанню. Проводячи типологізацію українських міст ВКЛ середини XVIст. за кількістю житлових будинків, М.П.Сас виділив три категорії міст: малі з населенням до 200 домів, середні - від 200 до 700 і великі - понад 700. Відтак, на той час до категорії великих міст не потрапляє жодне з перелічених в інвентарі, до категорії середніх дослідник залучає лише Остріг, до категорії малих - Рівне і Полонне, а до містечок, що за соціально-економічним розвитком стояли нижче міст, ним віднесені Берездів, Дорогобуж, Жорнів, Звяголь²⁷⁸.

Якщо користуватися цією класифікацією (при всій її умовності вона дозволяє зробити порівняння), бачимо, що за період від 60-х років XVIст. до 1620р. в маєтках Острозьких відбулися помітні зрушення. До рівня великих міст розрослися Остріг, Полонне і Острополь. До розряду середніх треба перевести Берездів, Рівне, Хлапотин, а також зарахувати новозасновані Александрію, Баранівку, Козлин, Сураж, а до містечок - Дорогобуж, Жорнів, Дубрівку, Несолонь, Смолдирів, Лабунь, Черниці. За подимним тарифом 1629р. з-поміж 10 найбільших міст Волині три (Луцьк, Володимир і Кременець) належали королю, а шість (Остріг, Корець, Острополь, Полонне, Степань і Кос-

тинтинів) - князям Острозьким²⁷⁹. Про роль князів Острозьких у розбудові міст яскраво свідчить і той факт, що пізніше, коли нас князівський рід і їхні володіння перейшли до інших рук, багато міст і містечок, залишившись без підтримки своїх господарів, втратили міський статус.

Не менш важливу сферу економічної активності князів Острозьких становило аграрне господарство - як взагалі найголовніша галузь тогочасного економічного життя. Кінець XVI - перша половина XVIIст. ознаменувалися в сільському виробництві створенням і розвитком фільваркової системи. Як правило, більшістю дослідників фільваркова система господарювання оцінюється виключно в негативному плані, та й сам термін "фільварок" набрав у вітчизняній літературі негативного відтінку. Виникнення фільваркової системи пов'язується з аграрною реформою, так званою "волочною помірою", що була санкціонована сеймом Великого князівства Литовського 1 квітня 1557р. Впровадження шляхтою фільварків ставиться у безпосередній зв'язок із зменшенням площі селянських земель, встановленням щоденної панщини і зростанням експлуатації селянства. При такому підході ряд важливих аспектів тогочасної аграрної історії залишилися поза увагою дослідників. Так, на сьогодні ми навіть не знаємо, якими були відсоток освоєних на той час земель, ареал зернових культур, розподіл земельних площ фільварків під різні зернові культури, потенційна та реальна врожайність культур тощо.

Інвентар допомагає з'ясувати низку цих питань і по-іншому подивитися на проблему в цілому. Розглянемо її на прикладі фільваркового господарства волинських маєтків князів Острозьких, котрі за теперішнім адміністративно-територіальним поділом входять до сучасної Хмельницької області (Таблиця № 1). За інвентарем, на 320 маєтків існувало 157 фільварків, з них на долю Хмельниччини приходилось 78 (Таблиця № 2). До уваги взяті всі фільварки незалежно від їхнього типу (як великі товарні, так і дрібні), оскільки для нас у даному випадку найістотнішим є не остаточне призначення їхньої продукції, а їх вплив на освоєння земельного простору краю.

**Населені пункти Хмельницької області, що входили до
домену князів Острозьких за інвентарем 1620р.**

№	Назва села на 1620 р. *	Сучасна назва	Сучасне районування
1	2	3	4
1.	с.Баранне (Barania) Острозької волості	Улашанівка	Славутський район
2.	с.Більчин (Bylczyn) Острозької волості	Бельчин	Ізяславський район
3.	містоБерездів (Berezdow) Берездівської волості	місто Берездів	Славутський район
4.	с.Берездівка (Berezdowka) Берездівської волості	ідентифікувати не вдалося	розташовувалося під містом Берездів, очевидно, пізніше ввійшло до його складу
5.	с.Березне (Berezna) Полонської волості	Березне	Полонський район
6.	с.Білецьке (Bieleczkie) Полонської волості	Білецьке	Полонський район
7.	с.Білотин (Bielotyń) Острозької волості	Білотин	Ізяславський район
8.	с.Борисів (Bogysow) Острозької волості	Борисів	Ізяславський район
9.	с.Боровиця Велика (Bogowica Wielka) Острозької волості	Велика Боровиця	Білогірський район

* Перша назва в українському варіанті подана за «Реєстром поселень», складеним О.І.Барановичем на підставі подимного тарифу 1629 р., поруч у дужках - назва за інвентарем 1620 р. Села, котрі відсутні у реєстрі Барановича, виділені курсивом.

1	2	3	4
10.	с.Боровиця Мала (Borowica Mala) Острозької волості	Мала Боровиця	Білогірський район
11.	с.Бортники (Bartniki) Полонської волості	Буртин	Полонський район
12.	с.Бортники (Bartniki) Полонської волості	зараз не існує	ввійшло до складу містаПолонного
13.	с.Бражинці (Brazynce) Полонської волості	Бражинці	Полонський район
14.	с.Вишне Поле (Wisniopole) Полонської волості	Вишнопіль	Старокостянтинівський район
15	с.Волиця Каленицька (Wolycza Kaleniczka) Полонської волості	Малі Каленичі	Полонський район
16.	с.Волиця Новоселиця (Wolycza Nowosielycza) Лабунської волості	ідентифікувати не вдалося	
17.	с.Волиця або Яцькове (Wolica alias Jaczkowie) Полонської волості	ідентифікувати не вдалося	
18.	с.Воля Дубровна (Wola Dubrowna) Острозької волості	Дібровка	Ізяславський район
19.	с.Воробіївка (Worobieiwka) Остропольської волості	Воробіївка	Полонський район
20.	с.Глинники (Glinniki) Острозької волості	Глинники	Славутський район
21.	с.Гнойниця (Gnoynica) Острозької волості	Поліське	Білогірський район
22.	с.Головлі (Holowle) Острозької волості	Головлі	Славутський район
23.	с.Голубче (Holubcze) Полонської волості	Голубче	Полонський район

1	2	3	4
24.	с.Гориці (Horyce) Берездівської волості	Гориця	Славутський район
25.	с.Городише (Horodyszcze) Остропольської волості	ідентифікувати не вдалося	
26.	с.Горошки (Horoszky) Полонської волості	зараз не існує	війшло до складу міста Полонного
27.	с.Гробузна (Hrobuzna) Полонської волості	Храбузна	Полонський район
28.	с.Губин (Hubin) Остропольської волості	Губин	Старокостянтинівський район
29.	с.Гурцизна (Gorszczyzna) Острозької волості	Гурщина	Білогірський район
30.	с.Добрин (Debryn) Острозької волості	Добрин	Ізяславський район
31.	с.Долоче (Dolotcze) Острозької волості	Долоччя	Ізяславський район
32.	с.Довжок (Dolzek) Острозької волості	Довжки	Славутський район
33.	с.Дятелівка (Datyłowka) Острозької волості	Дятелівка	Славутський район
34.	с.Жолудське (Zoludky) Полонської волості	Жолудьки	Шепетівський
35.	с.Завистівка (Zawistowka) Полонської волості	ідентифікувати не вдалося	
36.	с.Загірці (Zahorce) Острозької волості	Загірці	Білогірський район
37.	с.Зеньки (Zenki) Суразької волості	Зіньки	Білогірський район

1	2	3	4
38.	с.Зеньки (Zenki drugie) Суразької волості	Зіньки	Білогірський район
39.	с.Іршики (Irszyki) Остропольської волості	Іршики	Старокостянтинівський район
40.	с.Каленичі (Kalenicze) Полонської волості	Великі Каленичі	Полонський район
41.	с.Калинівка (Kalinowka) Остропольської волості	Калинівка	Ізяславський район
42.	Калитинці (Kaletynce) Острозької волості	Калетинці	Ізяславський район
43.	с.Капустин (Kapustyn) Острозької волості	зараз не існує	
44.	с.Карпилівка (Korpiłowce) Острозької волості	Карпилівка	Білогірський район
45.	с.Карпівці (Karpowce) Полонської волості	Карпівщина	ввійшло до складу міста Полонного
46.	с.Киселі (Kisiele) Лабунської волості	Киселі	Старокостянтинівський район
47.	с.Клепачі (Klepacze) Острозької волості	Клепачі	Славутський район
48.	с.Клубачі (Klubacze) Полонської волості	ідентифікувати не вдалося	
49.	с.Коломля (Kolomla) Острозької волості	Колом'є	Славутський район
50.	с.Комарівка (Komorowka Dubrownych) Острозької волості	Комарівка	Славутський район

1	2	3	4
51-52.	с.Котелянка дві (Kotylanki dwie) Полонської волості	Котелянка	Полонський район
53.	с.Котівка (Kotowka) Острозької волості	зараз не існує	ввійшло до складу с.Красносілки Славутського району
54.	с.Коритна Воля (Korytna Wola) Острозької волості	Коритне	Білогірський район
55.	с.Корпилівка (Korpiłowka) Лабунської волості	Корпилівка	Шепетівський район
56.	с.Коханівка (Kochanowka) Полонської волості	Коханівка	Полонський район
57.	с.Красносілка (Krasnosiolka) Острозької волості	Красносілка	Славутський район
58.	с.Кречанівка (Krzeczanowka) Лабунської волості	Кречанівка	Полонський район
59.	с.Кривін (Krzywin) Острозької волості	Старий Кривин	Славутський район
60.	с.Крупець (Krupiec) Острозької волості	Крупець	Славутський район
61.	с.Купчинці (Kupczynicze) Полонської волості	Кіпчинці	Полонський район
62.	с.Курниківці (Kurnikowce) Остропольської волості	ідентифікувати не вдалося	
63.	с.Кустівці (Kustowce) Полонської волості	Кустівці	Полонський район
64.	місто Лабунь (Labon) Лабунської волості	с.Новолабунь	Полонський район

1	2	3	4
65.	с.Ладиги (Ladyhi) Остропольської волості	Ладиги	Старокостянтинівський район
66.	с.Ледавка (Ledawka) Острозької волості	зараз не існує	частково ввійшла до складу с.Великий Скніт Славутського району
67.	с.Ленківці (Lenkowce) Полонської волості	Ленківці	Шепетівський район
68.	Лисиче (Lisicze) Острозької волості	Лисиче	Славутський район
69.	с.Макаринці (Makarzynce) Остропольської волості	Махаринці	Старокостянтинівський район
70.	с.Малишівка (Maliszowka) Остропольської волості	Малишівка	Старокостянтинівський район
71.	с.Манятин (Moniatyn) Берездівської волості	Манятин	Славутський район
72.	с.Медведівка (Niedwiedowka) Полонської волості	Велика Медведівка	Шепетівський район
73.	с.Микулин (Mikulyn) Лабунської волості	Микулин	Полонський район
74.	с.Москалівка (Moskalowka) Остропольської волості	Москалівка	Полонський район
75.	с.Мшанець (Mszeniec) Остропольської волості	Мшанець	Старосинявський район
76.	с.М'якоти (Miekoty) Острозької волості	М'якоти	Ізяславський район
77.	с.Нараївка (Naraioka) Острозької волості	Нараївка	Славутський район
78.	с.Ничпали (Naczpaly) Полонської волості	Поляна	Шепетівський район

1	2	3	4
79.	с.Нетишин (Nieteszyń) Острозької волості	Нетішин	Славутський район
80.	с.Новичі (Nowice) Полонської волості	Новичі	Шепетівський район
81.	с.Новоселиця (Nowosielica) Полонської волості	Новоселиця	Полонський район
82.	с.Новоселиця (Nowosieluca) Лабунської волості	Орлинці	Шепетівський район
83.	с.Новосілки (Nowosiołki) Острозької волості	Новосілки	Ізяславський район
84.	с.Онацьківці (Opaczkowce) Полонської волості	Онацьківці	Полонський район
85.	місто Острополь (Ostropol) Остропольської волості	с.Старий Остропіль	Старокостянтинівський район
86.	с.Переволока (Przewłoka) Острозької волості	зараз не існує	розташовувалося біля села Прикордонна Улашанівка
87.	с.Підлужжя (Podluzze) Полонської волості	ідентифікувати не вдалося	
88.	Плоска (Ploska) Острозької волості	Плоска	Славутський район
89.	с.Плужне (Pluzne) Острозької волості	Плужне	Ізяславський район
90.	місто Полонне (Polonne) Полонської волості	місто Полонне	Полонський район
91.	с.Понора (Ponoga) Острозької волості	Понора	Славутський район

1	2	3	4
92.	с. Попівці (Porowce) Остропольської волості	Попівці	Старокостянтинівський район
93.	с. Правутин (Prawotyń) Берездівської волості	Великий Правутин	Славутський район
94.	с. Радогоща (Radogoszcza) Острозької волості	Велика Радогоща, Мала Радогоща	Ізяславський район
95.	с. Райки (Rayki) Остропольської волості	Райки	Старокостянтинівський район
96.	с. Решнівка (Rzeszniówka) Полонської волості	Велика Решнівка	Шепетівський район
97.	с. Решнівка (Rzeszniówka Mała) Остропольської волості	Решнівка	Старокостянтинівський район
98.	с. Решнівка (Rzeszniówka druga) Остропольської волості	Решнівка	Старокостянтинівський район
99.	с. Рівки (Rowki) Острозької волості	Рівки	Славутський
100.	с. Роговичі (Rohowicze) Полонської волості	Роговичі	Полонський район
101.	с. Рожична (Rozuczna) Лабунської волості	Рожична	Шепетівський район
102.	с. Сасанівка (Sasnowka) Лабунської волості	Сасанівка	Полонський район
103.	с. Свинна (Swinna) Полонської волості	Веснянка	Старокостянтинівський район
104.	с. Скніт Великий (Sknyś) Острозької волості	Великий Скніт	Славутський район
105.	с. Скніт Малий (Sknyś) Острозької волості	Малий Скніт	Славутський район

1	2	3	4
106.	с. <i>Станіславівка</i> (Stanislawowka) Остропольської волості	ідентифікувати не вдалося	
107.	с. Сушки (Szusky) Полонської волості	Сушки	Красилівський район
108.	с. Сягрів (Siahrow) Полонської волості	Сягрів	Полонський район
109.	с. Тиранівка (Tyranowka) Полонської волості	Прислuch	Полонський район
110.	с. Титьків (Tutkow) Лабунської волості	Титьків	Полонський район
111.	с. Травулін (Trawolin) Полонської волості	Траулін	Шепетівський район
112.	с. Убельці (Ubelce) Острозької волості	Губельці	Славутський район
113.	с. Улашинівка (Ulaszynowka) Острозької волості	Прикордонна Улашанівка	Славутський район
114.	с. Хижники (Chyzniki) Остропольської волості	Хижники	Старокостянтинівський район
115.	місто Хлопотин або Красностав (Chlapotyń alias Krasnostaw) Берездівської волості	село Красностав	Славутський район
116.	с. Ходаки (Chodaki) Лабунської волості	ідентифікувати не вдалося	розташовувалося між містами Судилків і Лабунь
117.	с. Хоняків (Choniakow) Острозької волості	Хоняків	Славутський район

1	2	3	4
118.	с.Хоровець (Chorowiec) Берездівської волості	Хоровець	Славутський район
119.	с.Хотичин (Chotuczyn) Острозької волості	зараз не існує	ввійшло до складу села Головлі
120.	с.Хролин (Chroliny) Полонської волості	Хролин	Шепетівський р-н
121.	с.Хоростів (Chorostow) Острозької волості	Хоросток	Славутський
122.	с.Чорна (Czarna) Остропольської волості	Чорна	Старокостянтинівський район
123.	с.Шатерники (Szaterniki) Острозької волості	Шатерники	Славутський район
124.	с.Шекеринці (Siekierzynce) Острозької волості	Шекеринці	Ізяславський район
125.	с.Ювківці (Jowkowce) Острозької волості	Ювківці	Ізяславський район
126.	Юськівці Острозької волості	Йосипівці	Білогірський район
127.	с.Яремичі (Jaremice) Остропольської волості	Яремичі	Старокостянтинівський район

Таблиця № 2. Висів і врожай збіжжя у фільварках Острозщини в 1619-1620рр.

№	Фільварки за назвами поселень	Кількість "рук" (полів)	Можливий висів	Реальний висів жита		Реальний висів пшениці		Врожай 1620 р. (в копах)			Кількість зібраного сіна	Кількість плугів	Кількість волів у плугі
				1619р.	1620р.	1619р.	1620р.	жито	пшениця	ячмінь			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	с.Барани	3	у кожному полі по 20 мац					400			3 стирги	2	8
2.	м.Берездів	3	у кожному полі по 50 мац					1000			8 стирг по 40 возів	10 по 6 2 по 8	
3.	с.Береше	3	не зазначено	14 мірок		20 мірок		310	530		10 стирг	11	
4.	с.Більчичи	3	у кожному полі по 50 мац острозьких					600, а може бути і 1000			2 стирги	6	
5.	с.Білецьке	не зазначено		13 мірок				190					
6.	с.Боровиця Велика	3	у кожному полі по 30 мац	60 мац				300	200		3 стирги		
7.	с.Боровиця Мала	3	у кожному полі по 10 мац суразьких	20 мац суразьких				150			3 стирги по 40 возів	2	8
8.	с.Бортники	3		9 мірок				120					
9.	с.Више Поле	3	не зазначено					130	160		5 стирг	6	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
10.	с.Волня або Яцькове	3		15 мірок		8 мірок		240, а може бути 700	100, а може бути 500		10 стирг	виходило 40, а зараз тільки 2	8
11.	с.Воробійка	3	не зазначено		11 мірок	18 мірок		400	600		3 стирги	13	
12.	с.Глинники	3	не зазначено	30 мац		8 мац		700	30		30 стирг	4	8
13.	с.Гройниця	3	у кожному полі по 30 мац					780 овинни			6 стирг по 30 возів	9	
14.	с.Голові	3	в трьох полях разом 50 мац					тільки 400 разом з овинницею, бо не вся рілля засіяна			4 стирги		
15.	с.Голубче		нічого не сіють									2	
16.	с.Городище	не зазначено	не зазначено					300 овинни					
17.	с.Гробуша	3	не зазначено	12 мац/-мірок				500			4 стирги	4	
18.	с.Гурштина	3	у кожному полі по 8 мац					100			1 стг по 15 возів		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
19.	с.Пубин	3	не зазначено					не сіяно	170	150	3 стирги	7	
20.	с.Дебрин	3	у кожному полі по 25 мац					400			12 стирг	5	8
21.	с.Довжок	не зазначено	не зазначено	70 мац				1400				5	8
22.	с.Долоче	2	у кожному полі по 28 мац					200 озимин			5 стирг по 40 возів		всього було 48
23.	с.Дятківка	не зазначено	не зазначено					200 на добрий врожай					
24.	с.Жолудське	3		30 мац разом з пшеницею				300	112		3 стирги		
25.	с.Завистівка	не зазначено	не зазначено					100					
26.	с.Загірці	3	у трьох полях разом 30 мац					500			3	3	8
27.	с.Каленичі	3	не зазначено	22 мірки		6 мірок		460	600		6 стирг	4	
28.	с.Калитиці	не зазначено	не зазначено					90 озимин					
29.	с.Калинівка	не зазначено	не зазначено					120	130		4 стирги	4,5	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
30.	с.Карпівка	2	не зазначено	10 мац				100			2 стирги	3	8
31.	с.Карпівці			13 мірок		4 1/4		300 разом з пшени- цею			6 стирги		
32.	с.Купчинці	5 лапів	не зазначено	32 мірки		27 мірок		770 ошмивини	1268 ошмивини		10 стирги	виходи- ло 40, зараз тільки 2	8
33.	с.Клепачі	3	у кожному полі по 30 мац	60 мац				700-800			4 стирги	6	
34.	с.Коломия	3	у першому і третьому полях по 40 мац, у другому 30 мац					800 ошмивини			4 стирги по 50 воїв	1.5	8
35.	сс.Котівка і Скиг Малий	не за- зна- чено	не зазначено					700				2	8
36.	сс.Котеляника (дві)	3	у трьох полях разом 50 мац	13 мірок		18 1/4 мірки		350	450		мало	13	
37.	с.Коханівка	3	не зазначено	30 мірок разом з пше- ни- цею				600 разом з пшени- цею			3 стирги	2	
38.	с.Кречанівка	не за- зна- чено	не зазначено					150	100		3 стирги	2 панські	
39.	с.Кустівці	3	не зазначено		18 мірок		25 мірок	260	480		8 стирги	6	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
40.	Дабуиські Фільварки	3	не зазначено		46,5 мірок		41 мірка	900	1200 озимої				
41.	с.Тадити	не зазна- чено	не зазначено		8 мірок						4 стирги		
42.	с.Тисиче	3	не зазначено	в одно- му полі 30 мац озимини							10 воїв	5	6
43.	с.Маятин	3	у кожному полі по 12 мац	24 мац				200			6 стогів		
44.	с.Медведівка	3	не зазначено	36 мірок разом з пше- ни- цею				800			6 стирт	6	
45.	с.Москалівка	3		25 мірок		3,5 мірки		392	102,5		3 стирги	3	
46.	с.Мякоги	не зазна- чено	не зазначено	6 мац				80				5	8
47.	сс.Нараївка і Улашинівка	не зазна- чено	не зазначено					500				4	8
48.	с.Новичі	3		36 мірок з пше- ни- цею				430 разом з пше- ни- цею			5 стирт	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
49.	с.Полонський замковий фільварок під с.Новоселлиця	3	не зазначено	30 мірок				600					
50.	с.Новосілки	3	у кожному полі по 30 мац	60 мац				400 озимини	55		1 стирга		
51.	с.Опаньківці	3	не зазначено	20 мірок разом з пшени- цею				300 разом з пшени- цею				4	
52.	с.Перелюка	не зазна- чено		7 1/2 мац								2	6
53.	сс.Плюска і Красносілка	не зазна- чено	не зазначено					1300			5 стирг	6	
54.	с.Плужне	3	у першому полі - 54, другому і третьому - по 45 мац	90 мац				1000 озимини			10 стирг	11	8
55.	с.Понора	3	у кожному полі по 12 мац		висі- но- тіль- ки в одно- му полі 12 мац							2	6
56.	с.Попівці	не зазна- чено	не зазначено	5 мірок		1 мірка		200	15		1 стирга		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
57.	с.Радогоя	3	у кожному полі по 20 мац	40 мац				200				2	
58.	с.Райки	3	не зазначено		30 мірок		1,5 мірки	120	80	100			
59.	с.Решівка	3	не зазначено	13 мірок разом з пшеницею				400 разом з пшеницею				1	
60.	с.Сасанівка	не зазначено						100	35		2 стирги	2 панські	
61.	с.Роговичі	не зазначено	не зазначено	10 мірок		8 мірок		350 разом з пшеницею				4	
62.	с.Свинна	не зазначено	не зазначено	20 мірок		15 мірок		400	400		10 стирг		
63.	с.Скніт	3	не зазначено					800 озимини				6	8
64.	с.Сушки	3	не зазначено					900 разом з пшеницею			3 стирги	6	
65.	с.Сягрів	3	у першому полі - 40, другому - 24, третьому 26 мірок	60 мірок				620			3 стирги		
66.	с.Тиранівка	3 і 4 нове поле		36 мац		25,5		442	360		4 стирги по 7 сажнів	20	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
67.	с.Травулин	3	не зазначено	36 мірок				400 разом з пивенцею			достатньо		
68.	с.Убеліні			15 мірок				300				1	
69.	с.Хоняків	3	у кожному полі по 50 мац	в 1 полі 20 мац							3 стирги	2	6
70.	с.Хоровець	3	у кожному полі по 10 мац	20 мац				300				3	6
71.	с.Хоростів	3	у кожному полі по 10 мац								2 стирги		
72.	с.Хотичин	3	у кожному полі по 12 мац										
73.	с.Хролин	3	30 мірок					500 кіл жита			5 стирг		
74.	с.Чорна	не зазначено	не зазначено		10 мірок			350	100				
75.	с.Шагерники	не зазначено	не зазначено									1	
76.	с.Шекеринці	3	у кожному полі по 25 мірок					600			7 стирг	4	8
77.	с.Ювківці							400 озимини					
78.	с.Юськівці	не зазначено	не зазначено					400 озимого					

Згідно з інвентарним описом, класичний фільварок, як правило, складався з двох частин - фільваркового подвір'я та фільваркової ріллі. На подвір'ї стояли житлові приміщення, де мешкали князівські слуги або ж орендарі чи державці цих маєтків, їхні урядники та фільваркова челядь. Кількість житлових помешкань коливалася від одного до трьох будинків різної величини (з однією, двома, трьома світлицями, кімнатами та покоями). Крім житлових приміщень, на подвір'ї розташовувався цілий комплекс господарських будівель найрізноманітнішого призначення: кухні та пекарні, що іноді стояли окремо від житла, комори, кліті, лазні, погребі, льохи, "возівні", "сирники", солодовні, броварні, винниці, обори із стодолами й клунями, стайні, шопи, хліви. Подвір'я обгороджувалися тином або парканом. Усі житлові будівлі споруджувалися з дерева, а господарчі - найчастіше були плетені з хмизу, що обмазувався глиною. Іноді на самому подвір'ї або поруч з ним розташовувалися сади, городи, хмільники. Фільварки також мали великі рибні стави, пасіки, млини.

За постійних татарських нападів фільваркові будівлі з усім їхнім начинням часто гинули в полум'ї. Інвентар 1620р., складений невдовзі по трьох великих татарських спустошеннях 1616, 1617 і 1618рр., яскраво малює величезні матеріальні збитки, що несли українські землі. Багато фільварків, зокрема, у сс.Більчин, Вишне Поле, Ладиги, Кустівці, Райки, Сягрів, Сушки, Травулін, Хоростів, Чорна та ін. були спалені. Навіть через два роки після спустошення фільваркові подвір'я у сс.Більчин, Ладиги, Сушки, Сягрів, Хоростів, Чорна стояли ще без жодної будівлі. Деякі фільварки ревізори застали у стадії відбудови. Так, у фільварку с.Райки було поставлено вже одну мазанку²⁸⁰, у Вишньопільському фільварку - зведені житлове приміщення і новий комплекс господарських споруд: пекарня, хворостяна стайня, клуня й дерев'яна пивниця. Інтенсивно відбудовувався фільварок у с.Травуліні, де був поставлений новий, досить великий житловий будинок під дубовим гонтовим покриттям, що складався зі світлиці, покою з алькіром, сіней, кухні й пекарні. Солодовня й бровар, як зазначено у тексті - гарно складені з дерева, стояли ще недобудованими²⁸¹.

Прийнято вважати, що розвиток фільваркового господарства супроводжувався скороченням селянських наділів та зростанням числа малоземельних і безземельних селян²⁸². При цьому зменшення селянських наділів або ж взагалі втрата їх селянами ставиться в безпосередню залежність від рівня розвитку фільваркового господарства. Проте на матеріалах інвентаря не підтверджується точка зору про розширення домінільних фільварків за рахунок селянських земель. Тільки при описі Котелянських фільварків зазначається, що цілини вже не залишилися, але при описах більшості інших фільварків часто, навпаки, говориться, що вільних і добрих ґрунтів, котрі могли б використовуватися, достатньо. Тож на цій підставі можна зробити висновок, що фільварки створювалися не шляхом експропріації селянських земель, а в результаті розробки незайманих, цілинних земель. Загалом же не існувало потреби відбирати під фільварки селянські ґрунти, бо, в разі необхідності збільшити площу фільваркових земель, це досить легко було зробити за рахунок "пусток", тобто вже освоєних, але з різних причин покинутих селянами земель. Практично в кожному селі існували пусті дворища і волюки, причому їх кількість була досить значною. Так, у с. Велика Боровиця на 28 осілих дворищ і півдворищ налічувалося 25 покинутих; у с. Глинники осілих дворищ було тільки 23, а пустими стояли 42²⁸³. Наша точка зору підтверджується спостереженнями та аналізом інших дослідників: С. Гошовський, Є. Топольський, Ю. Шафник теж висловлювали думку, що в деяких регіонах не було надмірного наступу фільварків на селянські землі²⁸⁴. А. М. Козій на матеріалах Холмської землі зробила висновок, що тут розширення фільваркових земель у 60-х роках ХVІ ст. також відбувалося за рахунок пусток²⁸⁵.

Якраз з пустками була пов'язана інша серйозна проблема, що відчувалася досить гостро саме у фільварковому господарстві - нестача робочих рук, через яку фільварки не могли повністю використовувати навіть наявні фільваркові обшари. При описах фільварків багатьох сіл, зокрема, Головлі, Мадиги, Хонякова, Глинників, Чорного, Кустівців та ін., ревізори зазначали, що "ґрунтів достатньо, але немає кому ро-

бити"²⁸⁶. У с.Калинівці, де раніше було півтори сотні селян-господарів, на час ревізії налічувалося тільки 15 дворищних господарів. У с.Онацьківцях, де зовсім недавно хазяйнували 36 дворищних і півдворищних підданих, котрим допомагали ще й 15 підсусідків, залишилося тільки 16 тяглих та 10 підсусідків. Решта була виведена татарами у неволю, через що, зазначали ревізори, "все пустокою лежить"²⁸⁷. У с.Хонякові на трьох полях фільварку могло висіватися по 50 мац збіжжя, але у 1620р. через нестачу робочих рук було висіяно лише 20 мац і то тільки на одному полі²⁸⁸. У с.Глинниках, зазначали ревізори, "є дуже багато поля, яке не засівають, і друге вже давно відлогом лежить, де на кожную руку могли б висівати по 100 мац жита, зараз висівають ледве по 30 мац, а пшениці 8 мац"²⁸⁹. У Кустівському фільварку при достатній робочій силі можна було одержати врожай пшениці в 1300 кіп, а жита - 500-600 кіп, проте у 1620р. за браком робочих рук врожай пшениці становив лише 480 кіп, а жита 260 кіп, тобто, відповідно, майже втричі і вдвічі менше можливого²⁹⁰. Очевидно, в силу цих же причин на Лабунському фільварку збіжжя висівалося не на двох, а тільки на одному полі, а обшари цього ж фільварку, що лежали осторонь, взагалі не використовувалися через "татарщизну"²⁹¹. Цей вираз, очевидно, слід розуміти як нестачу робочих рук та інвентаря, бо підданих, котрі раніше обробляли ці поля, було забрано в ясир, а робочий інвентар розграбовано й знищено. У Губинському фільварку 1619р. жита взагалі не сіяли, а в 1620р. не збиралися висівати й озимину. Причини цього стають зрозумілими, коли взяти до уваги, що з 32 дворищних господарів с. Губина 11 пішли геть, троє померли, а сини померлих покинули село. Ще одного селянина вбили татари, а двох забрали в полон. Тож з 32 залишилося тільки 15 господарів, тобто менше половини²⁹². Багато селян розійшлося з с.Глинники, внаслідок чого населеними залишилися тільки 23 дворища, а 42 дворища, тобто майже вдвічі більше, стояли порожніми²⁹³.

Як свідчить інвентар, панівною системою землеробства у фільварках у першій половині XVIIст. було трипілля, головна засада якого полягала в ротації посівів. Вся рілля поділялася

на три поля, з яких одне засівалося озиминою, друге - яриною, а третє залишалося під паром. Таким чином, кожне поле два роки поспіль засівалося, а на третій рік відпочивало. Виняток складали тільки два фільварки у селах Долоче й Карпилівка, де застосовувалася двопільна сівозміна, за котрої одне поле висівалося, а друге залишалося під паром, або ж навіть два поля засівалися одночасно. Проте вважається, що широке застосування безпарового двопільля в той час було неможливим, оскільки воно може існувати тільки при дуже високому рівні агрокультури.

Фільварки відрізнялися за своїми розмірами, про що свідчить кількість висіву та зібраного врожаю на їхніх обшарах. На жаль, самі ревізори жодного разу не зазначають площу фільваркових земель. Робити висновки щодо розмірів фільваркової ріллі на підставі висіяного збіжжя та зібраних врожаїв досить складно, оскільки ревізори оперували різними мірами. Так, у фільварках сс. Велика Боровиця, Новосілки, Головлі, Хоняків та ряду ін. висів збіжжя подано у мацах, у с. Мала Боровиця - у суразьких мацах, у с. Більчин - у острозьких мацах, у сс. Травулин, Решнівка, Медведівка, Свинна, Коханівка та ін. - просто у "мірках". Проте ніяких пояснень щодо всіх цих мір і "мірок" в інвентарі немає.

У деяких фільварках, як наприклад, Хоровецькому, Манятинському, Колоденському, Головлінському, Хоняківському, Радогощському всі три поля були рівними за площею, оскільки на них висівалася однакова для всіх трьох полів ("рук") міра збіжжя. У деяких фільварках поля були різними за площею. Так, у Сягрівському фільварку на першому полі висівалося 40 мірок, на другому - 24, на третьому - 26, а в Плужному - 54 мірки на першому полі і по 40 на другому і третьому²⁹⁴.

Як бачимо, розміри земельних площ фільварків не вказуються зовсім. Тому, як правило, дослідники шукають опосередковані дані, за допомогою яких можна було б вирахувати площу освоєних земель. Великий досвід у цьому набули польські вчені, котрі розробили декілька методик визначення земельних площ: за кількістю висіяного збіжжя, кількістю зібраного врожаю, а також за числом робочої худоби, що викори-

стовувалася на польових роботах, або ж за розміром панщини. Оскільки за інвентарем ми маємо показники кількості висіяного збіжжя і одержаних врожаїв ряду фільварків у 1620р., застосуємо методику обчислення фільваркової площі на підставі даних про врожаї 1620р.

Фільварки орієнтувалися на експорт, тому головною їхньою продукцією було збіжжя, переважно жито й пшениця. Інші зернові культури - ячмінь, просо, татарка - майже не згадуються. Ячмінь вирощувався тільки у фільварках сс. Райки і Губин. У Котелянському фільварку 1619р. було висіяно три чверті проса, проте його врожай не зазначається. Як бачимо, овес, що був потрібний для годівлі худоби, у фільварках практично не вирощувався. Очевидно, це пов'язувалося з одержанням великої кількості вівса в якості натуральної данини від підданих селян. Так, кожне дворишне господарство сс. Плужного, Нетишина, Борисова, Кривіна, Глинників та ін. мали давати щорічно по маці вівса, а піддані с.Манятина давали по чверті вівса від кожного вола. Крім того, у фільварках зосереджувалася так звана "відбежанщина" ("відбежанщина"), тобто збіжжя тих селян, котрі в силу різних причин покинули село, залишивши своє господарство й свій врожай. Іноді ця "відбежанщина" могла бути досить значною. Так, у с.Березному з "одбіглих" волок було одержано 87 кіп жита, але, на жаль, не зазначено - зі скількох. У с.Тиранівці "відбежанщина" становила 40 кіп жита і 10 кіп пшениці. Крім того, в цьому ж селі з підданих було одержано ще три копи і 15 снопів ячменю, 16 кіп вівса, чотири копи гречки, 12 копиць гороху з "пустовщин", тобто пустуючих рільних земель, котрі здавалися охочим селянам у найм на умовах десятини, себто десятої частини врожаю. У с.Ничпали було одержано 100 кіп "відбежанщини" і 63 копи десятинного жита з дев'яти пустих півдворищ.

Таблиця № 2 висіву й одержаних врожаїв зернових культур свідчить, що серед посівів переважало озиме жито. Пшениці висівалося значно менше, ніж жита. У 61 фільварках 1620р. було зібрано 26.424 кіп жита і 7.277,5 копи пшениці. Крім того, у восьми фільварках кількість жита і пшениці подається разом, і це збіжжя становило ще 4.580 кіп. На Губинсь-

кому і Райківському фільварках було також вижато 250 кіп ячменю. Відомості щодо врожаїв зернових культур дев'яти фільварків відсутні. Наші спроби вивести для них середні показники врожаю на підставі даних про висів не дали результатів, оскільки спостерігаються дуже великі коливання. Так, у с. Велика Боровиця з 60 мац висіву було одержано 500 кіп жита і пшениці, а в с. Гробузній ці ж 500 кіп жита було одержано з 12 мац висіву. У зв'язку з такою різницею, котра може пояснюватись як елементарною нестачею робочих рук, так і якістю ґрунтів, не будемо включати ці фільварки до загальних розрахунків. Таким чином, кількість одержаного 1620р. збіжжя на 69 фільварках становила 38.281,5 копи. Через зазначення по ряду фільварків тільки загальної суми одержаного врожаю різних культур, досить складно точно визначити співвідношення між головними зерновими культурами - житом і пшеницею. На нашу думку, щоправда з певною долею відносності, це співвідношення можна представити як 4 : 1.

Дослідники вважають, що в тогочасних умовах з одного морга в середньому одержували 6 кіп збіжжя²⁹⁵. Отже, врожай у 38.281,5 кіп міг бути одержаний з 6.396 моргів. Один морг за нашими обчисленнями становив 0,79 га. Таким чином, цей врожай був одержаний приблизно з 5.052 га. Проте в це число не входить площа полів, що знаходилися під паром, котрі при наближеному обрахунку могли становити 1.658 га. Додавши цю орієнтовну площу третього поля наших фільварків, одержимо в сумі 6.714 га. Це число становить лише орієнтовну й мінімальну площу освоєних рілних земель цих 69 фільварків князів Острозьких, оскільки велика частина рілної площі багатьох фільварків через брак робочої сили не використовувалася. Так, ревізори зазначали, що не вся рілля була засіяна у Головлинському фільварку; у фільварках сс. Лисиче та Понора засівалося тільки по одному полю; у Хоняківському фільварку, де щорічний висів міг становити 100 мац, у 1619р. було висіяно тільки 20 мац жита на одному полі. На підставі аналогічних підрахунків можна вирахувати рілні площі окремих фільварків. Найбільшими були фільварки у с. Довжок, освоєні площі якого становили більше 168 га,

с.Плоскій - 156 га, а також Берездівський та Плузненський фільварки - по 120 га. На жаль, не маємо можливості перевірити одержані цифри на підставі можливого висіву збіжжя на всіх трьох полях фільварків у зв'язку з відсутністю необхідних даних щодо більшості фільваркових господарств.

Таким чином, можна з певністю стверджувати, що фільварки, заведені князями Острозькими в своїх маєтках, котрі тоді розташовувались на території теперішньої Хмельниччини в кінці XVI та на початку XVIIст., мали велике значення в культурному освоєнні цілих земель. Традиційне сприйняття процесу розвитку фільваркового господарства з обов'язковим наступом на селянські землі й обезземеленням селянства є спрощенням тогочасної реальної дійсності. Під фільварки відводилися нерозроблені землі, яких було вдосталь. Земельний фонд був ще далеко не вичерпаний, тож існувала можливість збільшення фільваркової ріллі, але на перешкоді цьому гостро стояла проблема робочої сили. Крім того, за логікою речей можна припустити, що саме фільварки були розсадниками нових методів ведення сільського господарства, котрі поширювалися на селянські господарства, в цілому сприяючи зростанню культури землеробства.

Нам сьогодні складно, а скоріше за все - просто неможливо до кінця зрозуміти всі суб'єктивні наміри і бажання елітарної верхівки українського суспільства, які стимулювали її господарську активність. Чим вони керувалися, що подвигало їхню енергію, їхні сили? Бажання ще більших прибутків, змагання з іншими собі подібними представниками свого кола, намагання перевершити один одного, турбота про свої володіння і своїх підданих чи доля й інтереси держави?

Важко визначити, що саме і які мотивації відігравали першорядну роль у господарській діяльності князів Острозьких. Скоріш за все, вони були багатоаспектними. Але якими б причинами не викликала їхня діяльність по розбудові свого домену, вона об'єктивно сприяла подальшому розподілу праці, розвитку товарно-грошових відносин, тобто в цілому - розвитку продуктивних сил тогочасного суспільства. Завдяки їх господарській активності освоювалися нові земельні

масиви, на "сирому корені" (тобто, незагосподарених і неза-селених ще місцях) виникали нові міста й села, багато з яких продовжують своє існування й сьогодні.

Додатки

Таблиця № 1

Маєтності, надані Костянтину Івановичу Острозькому "за службу"

Дата	Населені пункти	Джерело
1	2	3
16 квітня 1494р.	Місто Полонне	Arch. Sang. - T.I. - Lwów, 1887. - № CXLIII. - SS.143 -144.
30 вересня 1497р.	Двори Здолбиця і Глинське у Луцькому повіті із селами: Урвена, Дермань, Лебеди, Кунін, Уездці, Коршів, Ледава, Богдашів, Долбунів, а також двір Красилів над Случчю у Кременецькому повіті з селами Цеценівці, Дубищі(два), Боршівка, Черленівка, Колчин, Колчинці, Баймаки	Ossol. - №3669/II. - S.12zw.; Arch. Sang. - T.I. - №CXLIII. - S.144.
6 червня 1498р.	Двір Здитель у Троцькому повіті	Ossol. - №3669/II. - S.64zw.; Arch. Sang. - T.I. - №CXVI. - SS.116-117; T.III.-Lwów,1890. - №LXXXII. - S.54.
6 червня 1498р.	Дозвіл заснувати у селі Дубно місто з такою ж назвою на магдебурзькому праві, з тижневим торгом щоп'ятниці і ярмаркою на день Вознесіння	Ossol. - №3669/II. - SS.42 -42zw.
23 червня 1499р.	Масток Звяголь "зо всіми приселки" і Рогачів у Київському повіті	Ossol. - №3669/II. - S.34; Arch. Sang. - T.I.- №CXVII. - SS.117-118.

1	2	3
27 листопада 1507р.	Добра Чуднів у Київському повіті, "де перед тим замок і місто було" з дозволом новий замок збудувати і осадити містечко	Ossol. - №3669/ІІ. - S.21; Arch. Sang. - Т.ІІІ. - №LXXIX. - SS.49-50.
21 жовтня 1508р.	Замок Турів з околицями і села Сторожовці і Данилевичі	Ossol. - №3669/ІІ. - SS.44-44zw.; Arch. Sang. - Т.ІІІ. - №XCІІ. - SS.64-65.
9 червня 1508р.	Кам'яниця у м Вільні на Замковій вулиці напроти костела св. Яна	Ossol. - №3669/ІІ. - S.65zw.; Arch. Sang. - Т.ІІІ. - №LXXXVІІІ.-SS.58-59.
16 листопада 1509р.	Пусте селище Пелча у Торговицькій волості Луцького повіту і село Птича у Кременецькому повіті	Ossol. - №3669/ІІ. - SS.42zw.-43; Arch. Sang. - Т.ІІІ. - №XCVІІІ.-SS.69-70.
18 червня 1511р.	Замок і місто Степань "з усією волостью до нього здавна належачою", з двома ярмарками на рік: на Покрову і на св. Афанасія і щотижневим торгом, двори або фільварки Золотіїв, Подоляни, Горбаків, а також села Городець, Тотовичі, Люхче	Ossol. - №3669/ІІ. - SS. 37-37zw.; Arch. Sang. - Т.ІІІ. - №CXІІ. - SS. 83-85.
29 червня 1512р.	Підтвердження королем Жигмунтом "даннини" великого князя Олександра на с.Мокре, і с.Костенець у Кременецькому повіті, а також свого надання на села Болозовичі, Коптевичі, Шостовичі в Мозирському повіті	Ossol. - №3669/ІІ. - SS.44zw.; Arch. Sang. - Т.ІІІ. - №CXXІІІ. - SS.93-95.
20 грудня 1514р.	Добра Дорогобуж з монастирем Св. Діви Марії і селами "до нього належачими" з правом осадити місто на магдебурзькому праві. Привілей на щотижневі торги по середах і п'ятницях і річний ярмарок на День Успіння Богоматері	Ossol. - №3669/ІІ. - S.36zw.; Arch. Sang. - Т.ІІІ. - №CXLIX. - SS.120-122.

1	2	3
14 січня 1516р.	Село Охоново " з пущею і лови" у Новоградському повіті	Ossol. - №3669/П. - SS.64zw., 71zw.; Arch. Sang. - Т.III. - №CLVIII. - SS.129-131.
2 жовтня 1516р.	Двір в селі Гори біля м. Вільно, "людей" в Рудоминській і Меміжській волостях, землю Станковщизну і село Соколойти у Віленському повіті	Ossol. - №3669/П. - S.65zw.; Arch. Sang. - Т.III. - №CLXXI. - SS.144-146.
1516р.	Озеро Светич і три "человеки" в Новоградському повіті	Ossol. - №3669/П. - S.64zw.
9 бересня 1517р.	Підтвердження Жигмонтом "данини" князя Олександра на місто Красилів із селами: Кобилле, Дубищі, Голюнки, Чепелівка і надання від себе Кузьминської волості з м.Кузьмин і селами: Зеньківці, Шляхтинці, Вереміївка, Гринівці, Ходаки, Боршівка, Западінці, Дубищі другі, Чернятин, Кульчинки, Черленівка, Мончинці, Клітна, Зозулинці, Кошелівка, Мовчани, Стеблеївці, Чухелі, Глібки, Котюржинці, Панасівці,Олексинці, Травинці, Баймаки, Кульчини, Порохня, Кнути, Вербородинці, Яворівці, Гнідинці, Гребенинка, Колшинці, Сахнівці, Остриківці, Погоріла, Самчинці, Семеренки, Ланівці, Сквородки з дозволом заснувати місто на магдебурзькому праві з торгом у п'ятницю і щорічним ярмарком на день св. П'ятниці Тарнівської	Ossol. - №3669/П. - SS.22-22zw.; Arch. Sang. - Т.III. - №CLXXVIII. - SS.156-160.
1 травня 1518р.	Добра Котів і Разниці в Колківській волості і три пусті землі у Колках	Arch. Sang. - Т.III. - №CLXXXI. - SS.161-163.

1	2	3
20 грудня 1520р.	Двір Смольняни в Оршанському повіті "зо всіми бояры того двора и их именъи и з слугами путными и з людьми тяглыми и зо всім с тым, какъ ся тот двор зъ стародавна в соби мает ... до дву животов: его милости до живота, а сыну его милости, князю Ильи теж до живота"	Arch. Sang. - Т.III. - NCCXLVIII. - SS.242-243.
23 грудня 1522р.	Шість "служб людей" у Кикові й Рогачові поблизу Житомира	Arch. Sang. - Т.III. - NCCXLIX. - SS.243-244.

Таблиця № 2

Мастки, отримані Костянтином Івановичем Острозьким

у спадок

Дата	Від кого успадковані	Населені пункти	Джерело
1	2	3	4
1516р.	Софія Миколайова Радзивилова	Двір Словенсько, Піддана і Лемніца у Віленському повіті	Ossol. - №3669//II. - S.66.
1518р.	Кн. Семен Васильович Несвизький і кн. Марія Семенівна Ровенська - дід і баба першої дружини Тетяни Гольшанської	Мастки діличні, вистужені й придбані: замок Колодне з селами Чернехів, Івачів Верхній, Оришківці, Добрі-Води, Іванчани, Новиківці, Любачів, Олешківці, Гніздичне, Шимківці, Мшанець, Медин, Волочище, Глубочок Нижній, Ренів, Чернихівці, Чепельова Лука, Головянчино, Долусинці, Гинстовці, Порохно, Дворець в Луцькому передмісті; добра Ростоки, Козлин, Манів, Лопушна, замок Сульжин у Полонському повіті і замок Рівне з селами: Квасилів, Корнін, Колодно,	Ossol. - №3669//II. - SS.24-24zw. Arch. Sang. - Т.III. - №CLXXXIII. - SS.166-169.

1	2	3	4
		Березани, Басів, Славне, Арестів, Хоцин, Бегне, Караєвичі, Добрин, Климентів, Забороль, Житин, Кустин, двір Першки, Студянка, Ставки, Івачів Нижній, Янківці, Обарів, Васківці, Оприловці; у Новоградському повіті с.Стволовичі; у Луцькому замку Олизарівський, Шидловський, Даньківський двори і одне пuste дворище, а у самому місті на Вірменській вулиці подвір'я Олизарівське та Ігнатія Витовського; у с.Красному Стефанківське і Малищинське дворища	
16 вересня 1519р.	Луцький і берестейський єпископ, кн. Павло Олександрович Гольшанський	Частини у селах: Гольшани, Шешоли, Глуськ і Романів	Ossol. - №3669//II. - S.40zw. Arch. Sang. - T.III. - №CCL. - SS.193-194.
28 листопада 1520р.	Кн. Андрій Юрійович Заславський записав сину кн.К.І.Острозького - Іллі	Третю частину міста Заслав і села Жуків, Дятелів Став, Меречівка, Бачманівка, Дяків, Берездів, Почапки й третю частину мита з Острога, Заслава і Луцька	Arch. Sang. - T.III. - №CCX. - SS.201-203.
1520р.	Луцький і берестейський єпископ, кн. Павло Олександрович Гольшанський	Місце у місті Гольшанах на побудування двору	Arch. Sang. - T.III. - №CCXII. - S.204.

**Маєтки,
придбані Костянтином Івановичем Острозьким шляхом купівлі**

Дата придбання	Від кого куплені	Населені пункти	Джерело
1	2	3	4
1492р.	Федько Кіндратович Хребтович	Двір у місті Вільні на вулиці, котра йшла "від св. Яна ку Бернардинам", за 150 кіп грошей	Ossol. - №3669//II. - S.65zw.
Між 1.IX. 1497-1.IX. 1498р.	Миколай Бернатович	Села: Шепель, Заболотте, Черниківці, Зміїнець Луцького повіту	Ossol. - №3669//II. - S.61zw.; Arch. Sang. - T.III. - №XLVI. - S.29;
24.XII. 1511р.	Кн. Януш Михайлович Сангушко	Викуп діличних маєтків: Студянка, Мощаниця, Ступне за 60 литовських кіп	Arch. Sang. - T.III. - №CXXI. - SS.92-93.
4. X. 1515р.	Син мінського писаря Михайло Федорович	Село Тарасів з присілками: Ячанка, Качин, Бчича і двір в Мінську за 600 кіп литовських півгрошів	Ossol. - №3669//II. - S.67zw.; Arch. Sang. - T.III. - №CLVI. - SS.127-129; - №CLX. - SS.131-133.
7.XII. 1516р.	Віленський міщанин Ігнат Кирилович	Земля Бирятишки, селище Войтківське, кілька нив і селищ у Дойнові, ще 7 селищ, а також луки і нивки, прилеглі до маєтку Свириани Віленського повіту	Ossol. - №3669//II. - S.66; Arch. Sang. - T.III. - №CLXXIII. - SS.149-150.
1517р.	Новогрудський золотар Іван Іванович	Дворище Хоневич і землі Браговщизну, Євневщизну, Микуловщизну, дві дякольні Ляняницькі землі за 100 кіп і 2 валахи	Ossol. - №3669//II. - S.65.
1520р.	Дмитро Іванович	Подвір'я у місті Вільні за 100 кіп	Ossol. - №3669//II. - S.66.

1	2	3	4
4.I. 1521р.	Новогрудський хорунжий Івашко Коджелевич	Село Теплени Мінського повіту за 150 литовських кіп	Ossol. - №3669//II. -S.68; Arch. Sang. - T.III. -№CCXIV. - SS.205-206; - №CCXXXV. - SS.226-227.
24.IX. 1521р.	Федько Богданович Хребтович	Двір у місті Вільні	Arch. Sang. - T.III. - №CCXXI. - SS.212-213.
27. IX. 1521р.	Господарські бояри Василь і Лев Волчковичі	Земля пуста Обарицька (в ній три служби: Коренівщина, Тиховщина, Перхуровщина), прилегла до Тарасова , за 4 литовські копи	Ossol. -№3669//II. -S.68; Arch. Sang. - T.III. -№CCXXII. -SS.213-214.
1521р.	Яцько Яцькович з братом	Подвір'я в Мінському замку на Великій вулиці за 20 кіп	Ossol. - №3669//II. - S.68.
1.IX. 1521- 1.IX. 1522р.	Київський і Галицький митрополит Йосиф	Село Прилепи Мінського повіту	Ossol. - №3669//II. -S.68zw.; Arch. Sang. - T.III. - №CCXLIV. - S.238.
17.I. 1522р.	Оксинія Богданівна Вознесенська	Село Вознесіння Луцького повіту	Ossol. - №3669//II. - SS.43-43zw.; Arch. Sang. - T.III. - №CCXXVII. - SS.217-218; - №CCXXXVI. - SS.227-229.
1522р.	Гнівош Івашкович Словицький	Масток Волгошів Луцького повіту	Ossol. - №3669//II. - SS.43-43zw.

1	2	3	4
1522р.	Ян Іванович Довойнович	Село Сатив з присілками: Жорнівка, Перемилівка (дві), Олибів, Дядковичі, Радів Луцького повіту за 320 кіп. Підтверджуючи купівлю цих мастків, Жигмунт I дав дозвіл "замок будувати і місто садити з торгом у четверг". 1529р. він дав окремий привілей на ярмарок в Сативі на день Преставлення Івана Богослова.	Ossol. - №3669//III. - SS.35-35zw., 36; Arch. Sang. - T.III. - №CCLII. - S.245.
23.X. 1523р.	Боговитин Петрович Шумбарський	Село Росолівці Кузьминської волості Кременецького повіту	Ossol. - №3669//III. - S.21zw.; Arch. Sang. - T.III. - №CCLXI. - SS.253-254.
1523р.	Господарський боярин Віленсько- го повіту Адам Войнарович	Волишківська земля біля двору Пашкішки	Ossol. - № 3669//III. - S.67; Arch. Sang. - T.III. - №CCLXIV. - S.257.
16.V. 1524р.	Васько Олехнович Ходичич	Село Осока Мінського повіту за 200 кіп	Ossol. - №3669//III. - S.66; Arch. Sang. - T.III. - №CCLXXVII. - SS.265-266.
26.III. 1525р.	Полоцький воєводич Ян Станіславович Глібович	Село Деренці і землю в селі Острові Полоцького повіту	Ossol. - №3669//III. -S.69zw.; Arch. Sang. - T.III. - №CCLXXXI. - SS.269-270.
29.VIII. 1526 р.	Полоцький воєводич Ян Станіславович Глібович	Добра Низголов і п'ять людей на Єзвинчу за 600 литовських кіп	Ossol. - №3669//III. - S.69; Arch. Sang. - T.III. - №CCCIX. - SS.297-299.

1	2	3	4
16. II. 1529р.	Богдана Величківна Богухвалова з дітьми	Масток Романів в Житомирському повіті за 1000 кіп	Ossol. - №3669//II. - S.21zw.; Arch. Sang. - T.III. - №CCCLX. - SS.345-346; №CCCLXI. - SS.347-348.
25. X. 1529р.	Брати Марко, Григорій, Павло, Михайло Гринко- вичі Воловичі	Мастність Храпун біля міста Турова	Arch. Sang. - T.III. - №CCCLXVIII. - SS.352- 353.
	Петро Турчин з жоною	Село Глухи в Луцькому повіті	Ossol. - №3669//II. - S.12.

Примітки

- ¹ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Polskiej Akademii Nauk. Dział Rękopisów (Далі - Ossolineum). - № 3669/II.
- ² Źródła dziejowe. - Warszawa, 1889. - Т.ХІХ. - S.111.
- ³ Dr. Antoni J. Ks. Bazylji Ostrogski i jego zatarg z Kosińskim // *Opowiadania Historyczne. Seria szósta.* - Lwów, 1887. - SS.43-108.
- ⁴ Ibid. - S.106.
- ⁵ Ibid. - S.107.
- ⁶ Ворончук І.О. Новицький Іван Петрович // *Українські архівісти. Біобібліографічний довідник.* - Випуск І. - Київ, 1999. - С.243.
- ⁷ Інститут рукописів НБУВ. - Ф.Х. - №10878. - Арк.1-1зв.
- ⁸ Левицкий Ор. Анна - Алоиза, княжна Острожская Киевская старина. - Киев, 1883. - Т.7. - С.343.
- ⁹ Інститут Рукописів НБУВ. - Ф.І. - № 3909. - Арк. 1-10зв.
- ¹⁰ Archiwum państwowe miasta Krakowa. - Archiwum Sanguszków (Далі - Ar. Sang.). - Sygn.81. - SS.29-30.
- ¹¹ Ossolineum. - № 3669/II.
- ¹² Ar. Sang. - № 81. - S.29.
- ¹³ Puzyna J. Danilo, ks. turowski, ostrogski, chełmski i jego potomstwo // *Miesięcznik Heraldyczny.* 1931. - R.10. - SS.251-253; Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця ХІV до середини ХVІІст. (Волинь і Центральна Україна). - Київ, 1993. - С.89.
- ¹⁴ Kempa T. Konstanty Wasyl Ostrogski (ok.1524/25 - 1608) wojewoda kijowski i marszałek ziemi wołyńskiej. - Toruń, 1997. - S.14; Мицько І. Синодики монастирів як унікальне джерело української генеалогії: князі Острозькі. Статті. - Львів, 2000. - С.9.
- ¹⁵ Мицько І. Синодики монастирів як унікальне джерело української генеалогії... - С.15.
- ¹⁶ Archiwum książąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie (Далі - Archiwum Sanguszków). - Lwów, 1887. - Т.І. - SS.2-5.
- ¹⁷ Грамоты великих князей литовских с 1390 по 1569 г. - Киев, 1868. - С.2; Хойнацкий А.Ф. Преподобный Федор князь Острожский // *Древняя и Новая Россия,* 1876. - Т.3. - С.5.
- ¹⁸ Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej // *Rocznik Wołyński.* - Równe, 1938. - Т. VII. - S.6.
- ¹⁹ Викторовский П.Г. Западно-русские дворянские фамилии, отпавшие от православия в конце ХVІ и в ХVІІвв. - Киев, 1912. - С.5-6; Polski Słownik Biograficzny. - Kraków, 1947. - S.383.
- ²⁰ Puzyna J. Danilo, ks. turowski, ostrogski, chełmski i jego potomstwo. - SS.251-258, 269-274.

- ¹¹ Романовский Л.М. О Константине Ивановиче князе Острожском // Труды третьего археологического съезда в России. - Киев, 1878. - Т.II. - С.206.
- ¹² Супрасльская летопись // ПСРЛ. - Т.35. - Летописи белорусско-литовские. - Москва, 1980. - С.56.
- ¹³ Polski Słownik Biograficzny. - S.382.
- ¹⁴ Ibid.
- ¹⁵ Романовский Л.М. О Константине Ивановиче князе Острожском. - С.206.
- ¹⁶ Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. Materiały do historyi Wołynia. - Kraków, 1913. - S.17.
- ¹⁷ Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. - S.16; Романовский Л.М. О Константине Ивановиче князе Острожском. - С.206.
- ¹⁸ Archiwum Sanguszków. - Т.I. - S.29; Яковенко Н.М. Українська шляхта... - СС.90.
- ¹⁹ Ibid.
- ²⁰ Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. - S.17.
- ²¹ Bielski M. Kronika Polska. - Sanok, 1856. - Т.I. - S.721; Strykowski M. O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, zemoidzkiego i ruskiego. - Warszawa, 1978. - S.477; Niesiecki K. Herbarz Polski - Lipsk, 1841. - Т.VII. - S.179; Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. - S.18.
- ²² Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - S.7.
- ²³ Ульяновський В. Відоме і невідоме з біографії та діяльності князя К.І.Острозького Острозька давнина. - Львів, 1995. - С.24.
- ²⁴ Там само. - С.25.
- ²⁵ Archiwum Sanguszków. - Т.I. - SS.143, 146.
- ²⁶ Волинская краткая летопись // ПСРЛ. - Т.35. - С.122-123.
- ²⁷ Там само. - С.124.
- ²⁸ Там само. - С.124; Грушевський М. Історія України - Руси. - Київ, 1993. - Т.IV. - СС.330-332; Kolankowski L. Dzieje Wielkiego księstwa Litewskiego za Jagiellonów. - Warszawa, 1930. - Т.I. - S.432; Papee F. Jan Olbracht. - Kraków, 1936. - S.139; Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - SS.8-10.
- ²⁹ Волинская краткая летопись. - С.124.
- ³⁰ Там само.
- ³¹ Archiwum Sanguszków. - Т.I. - SS.113-114; Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - S.10
- ³² Archiwum Sanguszków. - Т.I. - SS.114-118; Т.III. - Lwów, 1890. - SS.50-54; Любавский М.К. Областное деление и местное управление Литовско-русского государства ко времени издания первого Литовского Статута. - Москва, 1892. - С.536.
- ³³ Strykowski M. O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych... - S.554-555.
- ³⁴ Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - S.9.
- ³⁵ Русина О.В. Україна під татарами і Литвою. - Київ, 1998. - С.157.
- ³⁶ Летопись Рачинского // ПСРЛ. - Т. 35. - С.166.

- ⁴⁶ Korzon T. Dzieje wojen i wojskowości w Polsce. - Lwów - Warszawa - Kraków, 1923. - T.I. - S.249; Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - S.11; Polski Słownik Biograficzny. - Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk, 1979. - T.XXIV/1. - S.486.
- ⁴⁷ Летопись Рачинского. - С.166.
- ⁴⁸ Там само.
- ⁴⁹ Strykowski M. O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych... - S.559-560.
- ⁵⁰ Korzon T. Dzieje wojen i wojskowości w Polsce. - T.I. - S.249.
- ⁵¹ Archiwum Sanguszków. - T.III. - SS.49-50, 64-65.
- ⁵² Кром М.М. Меж Русью и Литвой. - Москва, 1995. - СС.123-127; Русина О.В. Україна під татарами і Литвою. - С.167.
- ⁵³ Kardaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. - S.24.
- ⁵⁴ Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. - Київ, 1971. - С.125. Густынская летопись // ПСРЛ. - Т.II. - Спб., 1843. - С.366; Летопись Рачинского. С.168; Софонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх. - Київ, 1992. - С.186.
- ⁵⁵ Archiwum Sanguszków. - T.III. - S.105.
- ⁵⁶ Ibid. - T.III. - SS.311-313.
- ⁵⁷ Ibid. - T.III. - SS.220-222.
- ⁵⁸ Евреинновская летопись // ПСРЛ. - Т.35. - С.235.
- ⁵⁹ Archiwum Sanguszków. - T.III. - SS.235-236; Ульяновський В. Відоме і невідоме з біографії та діяльності князя К.І.Острозького. - С.25; Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - S.22, nota 3.
- ⁶⁰ Kalnofojski A. Teratorgema lubo cuda, które były tak w samym świętoudownym Monasteru pieczarskim Kijowskim, jako y w obudwu świętych Pieczarach. - Kijów, 1638. - S.34; Інститут Рукописів НБУВ. - Ф.312. - №186.362 С. - Арк.108; Петров Н.И. Две надгробные надписи конца XVII века Константину Ивановичу и Константину Константиновичу князьям Острожским // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. - Кн. первая. 1873-1877гг. - Киев, 1879. - СС.79-80; Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. - S.25; Савельев-Ростиславич Н.В. Острожские князья. - Отд. оттиск. - С.46.
- ⁶¹ Ульяновський В. Відоме і невідоме з біографії та діяльності князя К.І.Острозького. - С.26.
- ⁶² Грушевський М.С. Історія України-Руси. - Т.IV. - С.332.
- ⁶³ Дзира Я.І. Татаро-турецькі напади на Україну: XIII-XVІст. за хроніками Бельських та Сtryковського. Український історико-географічний збірник. - Вип 1. - Київ, 1971. - СС.94-97; Ворончук І.О. Українські літописи про втрати українського населення в результаті татаро-турецької агресії протягом XVI - першої половини XVIIст. // Житомирщина на зламі тисячоліть. Велика Волинь. - Житомир, 2000. - Т.21. - С.91.
- ⁶⁴ Вольнская краткая летопись. - С.126.
- ⁶⁵ Ульяновський В. Відоме і невідоме з біографії та діяльності князя К.І.Острозького. - С.26.

- ⁶⁶ Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski. - S.16.
- ⁶⁷ Дзира Я.І. Татаро-турські напади на Україну XIII-XVІст. за хроніками Бельських га Стрийковського. - С.91-92.
- ⁶⁸ Polski Słownik Biograficzny. - T.XXIV/1. - S.486.
- ⁶⁹ Archiwum Sanguszków. - T.III. - S.323.
- ⁷⁰ Грушевський М.С. Історія України-Руси. - Київ, 1995. - Т.VII. - С.27-28; Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - S.19.
- ⁷¹ Летопись Рачинского. - С.168.
- ⁷² Там же. - С.168-169. Аналогічну інформацію подає й "Єврейновская летопись".
- ⁷³ Див.: Еврейновская летопись // ПСРЛ. - Т.35. - С.234-235.
- ⁷⁴ Еврейновская летопись. - С.235.
- ⁷⁵ Волынская краткая летопись. - С.124.
- ⁷⁶ Дзира Я.І. Татаро-турські напади на Україну XIII-XVІст. за хроніками Бельських га Стрийковського. - С.98.
- ⁷⁷ Archiwum Sanguszków. - T.III. - S.342.
- ⁷⁸ Романовский Л.М. О Константине Ивановиче князе Острожском. - С.207.
- ⁷⁹ Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy od koca czternastego wieku. - Warszawa, 1895. - S.352.
- ⁸⁰ Polski Słownik Biograficzny. - T.XXIV.1. - S.481; Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - S.28.
- ⁸¹ Boniecki A. Poczet rodów w Wielkiem księstwie Litewskiem w XV - XVI wieku. - Warszawa, 1883 - S.234.
- ⁸² Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. - С.126.
- ⁸³ Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.23.
- ⁸⁴ Мицько І.З. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія (1576 - 1636). - Київ, 1990. - С.13.
- ⁸⁵ Radziwiński Z.L. Marszałkowie Wołyńskiej ziemi przed Unią Lubelską i miana ich spadkobiercy. Marszałkowie szlachty Wołyńskiej w porozbiorowej dobie//Kwartalnik Historyczny. - Lwów, 1915. - R.XXIX. - Z. 14 - S.56; Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.30.
- ⁸⁶ Kutrzeba St. Historia ustroju Polski w zarysie. - Lwów, 1914. - T.II. - S.87; Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.30.
- ⁸⁷ Ossolineum. - № 3669 II. - S.59; К.Р. Wojewodowie Kijowscy w wieku XV i XVI // Przewodnik naukowy i literacki. - S.642; Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - S.33; Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.39.
- ⁸⁸ Polski Słownik Biograficzny. - T.XXIV/1. - S.490; Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - SS.33-36.
- ⁸⁹ Уманец Ф.М. Князь Константин-Василий Острожский // Русский Архив, 1904. - №1 - Кн.1. - С.626.
- ⁹⁰ Polski Słownik Biograficzny. - T.XXIV/1. - S.489; Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - SS.36-44.
- ⁹¹ Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.80.

- ⁹¹ Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - S.40.
- ⁹² Мицько І.З. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія ... - С.65.
- ⁹³ Цит. за: Kempa T. Konstanty Wasyl Ostrogski ... - S.91.
- ⁹⁴ Dr. Antoni J. Ks. Bazyli Ostrogski i jego zatarg z Kosińskim. - S.45.
- ⁹⁵ Пік народження середнього сина князя В.-К.Острозького Костянтина залишається достеменно не з'ясованим. А.Ю.Ролле, не посилаючись на конкретне джерело писав, що Костянтин був на 12 років молодшим від Януша. Див.: Dr. Antoni J. Ks. Bazyli Ostrogski i jego zatarg z Kosińskim. - S.54. За Несецьким князь Костянтин помер у 33-річному віці. Див.: Niesiecki K. Herbarz Polski. - Lipsk, 1841. - Т.VII. - SS.188-189. Відштовхуючись від дати смерті Костянтина -1588р. (Див.: Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. - S.357; Його ж. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego księstwa Litewskiego. 1386 - 1795. - Kraków, 1885. - S.90), можна орієнтовно вирахувати дату його народження, котрою міг бути 1555р.
- ⁹⁶ Lewicki K. Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. - S.38.
- ⁹⁷ Boniecki A. Poczet rodów w Wielkiem księstwie Litewkiem w XV - XVI wieku. - S.238; Polski Słownik Biograficzny. - T.XXIV/1. - S.482.
- ⁹⁸ Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. - С.357
- ⁹⁹ Wolff J. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego księstwa Litewskiego. - S.90.
- ¹⁰⁰ Polski Słownik Biograficzny. - T.XXIV/1. - Z.100. - S.478
- ¹⁰¹ Polski Słownik Biograficzny. - Wrocław-Warszawa-Kraków. 1968-1969. - Т.XIV. - SS.345-348; Gottfried K. Anna Ostrogska wojewodzina wołyńska. - Jarosław. 1939. - S.11.
- ¹⁰² Polski Słownik Biograficzny. - Т.XIV. - S.347.
- ¹⁰³ Rychlik I. Kościół i klasztor PP. Benedyktynek w Jarosławiu. - Jarosław, 1903. - S.6.
- ¹⁰⁴ Długosz J. Podział latyfundiów Ostrogskich w roku 1621 // Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia. - Т. 16. - R.1969. - S.4; Polski Słownik Biograficzny. - Т.XXIV/1. - S.478; Kempa T. Konstanty Wasyl Ostrogski ... - SS.181-182.
- ¹⁰⁵ Левицкий Ор. Анна - Алоиза, княжна Острожская. - С.333.
- ¹⁰⁶ Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. - С.130.
- ¹⁰⁷ Памятники, изданные Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском военном. Подольском и Волынском генерал-губернаторе. - Киев. 1859. - Т.IV. - С.106; Левицкий Ор. Анна - Алоиза, княжна Острожская. - СС.333-334.
- ¹⁰⁸ Левицкий Ор. Анна - Алоиза, княжна Острожская. - С.333.
- ¹⁰⁹ Домбровский В. Острожская старина // Киевлянин. 1840. - С.82.
- ¹¹⁰ Stecki T.J. Z boru i stepu. - Kraków. 1888. - S.19.
- ¹¹¹ Левицкий Ор. Анна-Алоиза, княжна Острожская. - С.334.
- ¹¹² Boniecki A. Poczet rodów w Wielkiem księstwie Litewkiem w XV - XVI wieku. - SS.236-237.
- ¹¹³ Rychlik I. Kolegiata Wszystkich Świętych w Jarosławiu. - Jarosław, 1893. - S.35. Gottfried K. Anna Ostrogska wojewodzina wołyńska. - S.20; Kus J." Weilkie, ale krótko

trwale oycyzny nadzieie..." Adam Konstanty i Janusz Paweł książęta Ostrogscy, wojewodzie wołyńscy. Zeszyty muzealne. - Jarosław. 1998. - S.7-8.

¹¹⁴ Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. - S.358; Polski Słownik Biograficzny. - T.XXIV/1. - S.480.

¹¹⁵ У 1605р. в Люблінському трибуналі точилася справа між Яном Ошовським (поливачем) і Анною Костчанкою зі Штемберка княгинєю Острозькою та її синами Олександром, Яном, Констянтином, Криштофом і Василям (відповідачами) з приводу прийняття ними до міста Полонного підданих-втікачів з села Ошова. У зв'язку зі смертю одного з позваних, а саме - Василя. Ян Ошовський подав новий позов. 1607р. цей же трибунал виніс вирок у справі братів Рабштинських з Анною як опікункою Костянтина. Януша і Олександра - дідичів міста Поринська, про видачу мешавських підданих -втікачів. У цій справі вже не згадується Криштоф, що, на думку А. Бонецького, свідчить, що на той час він уже помер. Вирок, винесений 1608р. в результаті позову родини Семашків щодо сплати 14 тисяч флоренів за Либунські маєтки, згадує, окрім матері і трьох дочок, тільки двох синів - Костянтина і Януша. На підставі цього документа А. Бонецький зробив висновок про смерть ще одного сина Анни Костчанки - Олександра. Див.: Boniecki A. Poczet rodów w Wielkiem księstwie Litewskiem w XV - XVI wieku. - S.237. Проте К.Готтфрід говорить, що Олександр помер 1597р. на першому році життя, а Криштоф - 1604р. Див.: Gottfried K. Anna Ostrogska wojewodzina wołyńska. - S.20.

¹¹⁶ Максимович М. А. Письма о князьях Острожских. - Собрание сочинений. - Киев. 1876. - Т.1. - С.191.

¹¹⁷ Левицкий Ор. Анна-Алоиза, княжна Острожская. - С.334; Викторовский П.Г. Западно-русские дворянские фамилии, отпавшие от православия... - С.42.

¹¹⁸ Левицкий Ор. Анна-Алоиза, княжна Острожская. - С.335.

¹¹⁹ Gottfried K. Anna Ostrogska wojewodzina wołyńska. - S.11.

¹²⁰ Łozinski W. Prawem i Lewem. - Kraków, 1957. - S.33.

¹²¹ Polski Słownik Biograficzny. - T.XXIV/1. - S.478.

¹²² Викторовский П.Г. Западно-русские дворянские фамилии, отпавшие от православия... - С.32.

¹²³ Gottfried K. Anna Ostrogska wojewodzina wołyńska. - S.19, 25.

¹²⁴ Ibid. - S.19.

¹²⁵ Викторовский П.Г. Западно-русские дворянские фамилии, отпавшие от православия... - С.40; Kus J." Weilkie, ale krótko trwale oycyzny nadzieie..." Adam Konstanty i Janusz Paweł książęta Ostrogscy, wojewodzie wołyńscy. - S.8.

¹²⁶ Левицкий Ор. Анна-Алоиза, княжна Острожская. - С.334.

¹²⁷ Викторовский П.Г. Западно-русские дворянские фамилии, отпавшие от православия... - С.42.

¹²⁸ Максимович М. Письма о князьях Острожских. - С.191.

¹²⁹ Викторовский П.Г. Западно-русские дворянские фамилии, отпавшие от православия... - С.43; Rychlik I. Kolegiata Wszystkich Świętych w Jarosławiu. - S.35;

- Gottfried K. Anna Ostrogska wojewodzina wołyńska. - S.48; Kus J." Weilkie, ale krótko trwale oyczyzny nadzieie..." Adam Konstanty i Janusz Paweł książęta Ostrogscy. woiewodzice wołyńscy. - S.8.
- ¹³⁰ Домбровский В. Острожская старина. - СС.115-116.
- ¹³¹ Домбровский В. Острожская старина. - СС.96-97.
- ¹³² Там же.
- ¹³³ Левицкий Ор. Анна-Алонза, княжна Острожская. - С.336.
- ¹³⁴ Ar. Sang.. - № 55. - S.30.
- ¹³⁵ Ibid. - S.42.
- ¹³⁶ Kus J." Weilkie, ale krótko trwale oyczyzny nadzieie..." Adam Konstanty i Janusz Paweł książęta Ostrogscy, woiewodzice wołyńscy. - S.9.
- ¹³⁷ Ibid.
- ¹³⁸ Barycz H. Archiwum nacji polskiej w Uniwersytecie Padewskim (1592-1745). - Wrocław, 1971. - S.49.
- ¹³⁹ Rychlik I. Kolegiata Wszystkich Świętych w Jarosławiu. - S.35; Kus J." Weilkie, ale krótko trwale oyczyzny nadzieie..." Adam Konstanty i Janusz Paweł książęta Ostrogscy. woiewodzice wołyńscy. - S.10.
- ¹⁴⁰ Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. - S.47.
- ¹⁴¹ Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. - С.134
- ¹⁴² Грушевський М. Історія України-Руси. - Т.VII. - С.356; Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. - С.160, примітка 238.
- ¹⁴³ Niesiecki K. Herbarz Polski. - Т.VII. - S.189.
- ¹⁴⁴ Jerlicz J. Latopisiec albo Kroniczka. - Warszawa, 1853. - T.I. - S.33; Kuchowicz Z. Społeczne konsekwencje postępującej degeneracji możnowładztwa polskiego w XVII-XVIIIw. // Kwartalnik Historyczny, 1969. - R.LXXVI. - Z.1. - SS.28, 32.
- ¹⁴⁵ Biblioteka Czartoryskich. - Oddział rękopisów. - № 1888 IV.
- ¹⁴⁶ Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. - S.47.
- ¹⁴⁷ Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. - С.134; Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. - S.47; Gottfried K. Anna Ostrogska wojewodzina wołyńska. - S.58; Kus J." Weilkie, ale krótko trwale oyczyzny nadzieie..." Adam Konstanty i Janusz Paweł książęta Ostrogscy, woiewodzice wołyńscy. - S.10.
- ¹⁴⁸ Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. - С.134.
- ¹⁴⁹ Archiwum Główny Akt Dawnych. - Archiwum Radziwiłłów. - Dz.V. - №11084. - S.6.
- ¹⁵⁰ Jerlicz J. Latopisiec albo Kroniczka. - Warszawa, 1853. - T.I. - S.33; Rolle J. O dziedziczości obłąkania//Przegląd Lekarski, 1889. - R.XXVIII. - №5. - S.61; Kuchowicz Z. Społeczne konsekwencje postępującej degeneracji możnowładztwa polskiego w XVII-XVIIIw. - SS.28, 32.
- ¹⁵¹ Kus J." Weilkie, ale krótko trwale oyczyzny nadzieie..." Adam Konstanty i Janusz Paweł książęta Ostrogscy. woiewodzice wołyńscy. - S.15-16.
- ¹⁵² Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. - S.358.
- ¹⁵³ Polski Słownik Biograficzny. - Т.XVIII. - SS.42-45; Gottfried K. Anna Ostrogska wojewodzina wołyńska. - S.60.

- ¹⁰⁰ Życie ku podziwieniu chwalebne J.O. Xiężny Ostrogskiej Anny Alojzyi Chodkiewiczowej, woiewodziny wileńskiej, hetmanowej W.X.L. - Kraków. 1698.
- ¹⁰¹ Левицкий Ор. Анна-Алоиза, княжна Острожская. - С.332.
- ¹⁰² Kuchowicz Z. Heroina kontrreformacji - Anna Alojza Ostrogska // Wizerunki mirosopolitych niewiast. - Łódź, 1972. - S.184.
- ¹⁰³ Polski Słownik Biograficzny. - Kraków, 1937. - T.III/1. - SS.363-367.
- ¹⁰⁴ Nuruszewicz A. Historia Jana Karola Chodkiewicza. - Warszawa, 1805. - T.II. - S.393.
- ¹⁰⁵ Polski Słownik Biograficzny. - T.III/1. - SS.366-367; Nuruszewicz A. Historia Jana Karola Chodkiewicza. - S.200
- ¹⁰⁶ Niesiecki K. Herbarz Polski. - T.VII. - SS.190-193.
- ¹⁰⁷ Nuruszewicz A. Historia Jana Karola Chodkiewicza. - S.200.
- ¹⁰⁸ Ibid. - SS.292, 297, 395.
- ¹⁰⁹ Левицкий Ор. Анна-Алоиза, княжна Острожская. - СС.339-340.
- ¹¹⁰ Центральний державний історичний архів України у Києві (Далі - ЦДАУК). - Ф.25 - Оп.1. - Спр.139. - Арк.686-691.
- ¹¹¹ ЦДАУК. - Ф.25. - Оп.1. - Спр.175. - Арк.507.
- ¹¹² Kuchowicz Z. Heroina kontrreformacji - Anna Alojza Ostrogska. - SS.184-185.
- ¹¹³ Говзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. - С.115.
- ¹¹⁴ "Ляментъ" ЗНТШ. 1903. - Т.51. - Кн.1. - С.18.
- ¹¹⁵ Житецький П. Острозька трагедія // ЗНТШ. 1903. - Т.51. - Кн.1. - С.3.
- ¹¹⁶ "Ляментъ" - С.23.
- ¹¹⁷ Голубев С. Петр Могила и его сподвижники. - Киев. 1899. - Т.II. - СС.153, 222-224.
- ¹¹⁸ Ворончук І. Цей невловимий для істориків князь Острозький // Український гуманітарний огляд. - Вип.2. - Київ, 1999. - СС.41-42.
- ¹¹⁹ Яковенко Н.М. Українська шляхта... - С.7.
- ¹²⁰ Гім само. - С.81.
- ¹²¹ ЦДАУК. - Ф.223. Колекція серія "Б". - Оп.1. - Спр.332. - Арк.8.
- ¹²² Jablonowski A. Pisma. - Warszawa, 1911. - T.IV. - SS.18-25.
- ¹²³ Ibid. - S.240.
- ¹²⁴ /ródła dziejowe. - T.XIX. - S.109.
- ¹²⁵ Ibid. - T.XIX. - S.110; Jablonowski A. Pisma. - T.IV. - SS.240-241.
- ¹²⁶ Dr Antoni J. Ks. Bazyli Ostrogski i jego zatarg z Kosińskim. - S.63.
- ¹²⁷ Ibid. - S.64.
- ¹²⁸ Ibid. - S.69.
- ¹²⁹ Максимович М.А. Письма о князьях Острожских. - С.191; Уманец Ф.М. Князь Константин-Василий Острожский. - С.625.
- ¹³⁰ Кулиш П. А. История воссоединения Руси. - Спб., 1874. - Т.I. - С.274.
- ¹³¹ Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. - S.35.
- ¹³² Szajnocha K. Dwa lata dziejów naszych. 1646, 1648: Opowiadanie i źródła. - Lwów. 1905. - Т.I. - S.16; Яковенко Н.М. Українська шляхта... - С.93.

- ¹⁸⁷ Ковальский Н.И. Акт 1603 года раздела владений князей Острожских как исторический источник // Вопросы отечественной историографии и источниковедения. - Выпуск 2. - Днепропетровск, 1975. - С.128.
- ¹⁸⁸ Archiwum Sanguszków. - Т.III. - S.49.
- ¹⁸⁹ Ibid. - Т.III. - SS.83-85.
- ¹⁹⁰ Ibid. - Т.III. - SS.120-122.
- ¹⁹¹ Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski. - SS.239-241.
- ¹⁹² Archiwum Sanguszków. - Т.I. - SS.117-118; - Т.III. - SS.242-243.
- ¹⁹³ Ibid. - Т.III. - SS.236-238.
- ¹⁹⁴ Ibid. - Т.III. - SS.92-93.
- ¹⁹⁵ Ibid. - Т.III. - SS.136-137, 229-230.
- ¹⁹⁶ Ibid. - Т.III. - S.67.
- ¹⁹⁷ Ibid. - Т.I. - SS.68, 77,88; - Т.III. - SS.102-103, 112-115.
- ¹⁹⁸ Ibid. - Т.III. - SS.201-203.
- ¹⁹⁹ Ibid. - Т.III. - SS.471-473
- ²⁰⁰ Ibid. - Т.III. - S.394.
- ²⁰¹ Boniecki A. Poczet rodów w Wielkiem księstwie Litewskiem w XV - XVI wieku. - S.233; Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski... - S.24.
- ²⁰² Archiwum Sanguszków. - Т.III. - SS.385-387; Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.24
- ²⁰³ Ossolineum. - № 3669//II. - S.18-18zw.
- ²⁰⁴ Ibid. - S.18zw.
- ²⁰⁵ Ibid. - S.16zw.
- ²⁰⁶ Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - SS.26, 171.
- ²⁰⁷ Ossolineum. - № 3669//II. - S.37zw.
- ²⁰⁸ Ibid. - S.7zw.
- ²⁰⁹ Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.175.
- ²¹⁰ Ossolineum. - № 3669//II. - S.33zw.
- ²¹¹ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической Коммиссией. - Санкт-Петербург, 1863. Т.I. - С.120; Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.172.
- ²¹² Ossolineum. - № 3669//II. - S.25.
- ²¹³ Ibid. - S.32.
- ²¹⁴ Ibid. - S.14.
- ²¹⁵ Ibid. -SS.15zw.-17zw., 32zw., 39zw.
- ²¹⁶ Ibid. -SS.27zw., 48; Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.179.
- ²¹⁷ Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.180.
- ²¹⁸ Ossolineum. - № 3669//II. - S.56zw.; Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.179.
- ²¹⁹ Ossolineum. - № 3669 //II. - S.52zw.; Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.179.
- ²²⁰ Ossolineum. - № 3669//II. - S.48zw., 51; Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski ... - S.179.

- ¹ Ossolineum. - № 3669/II. - S.58-58zw.; Kempa T. Konstancy Wasyl Ostrogski - S.179.
- ² Kempa T. Konstancy Wasyl Ostrogski - S.179.
- ³ Kempa T. Konstancy Wasyl Ostrogski - S.180.
- ⁴ Ossolineum. - № 3669/II. - S.51zw.
- ⁵ Relacje nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690. - Berlin-Poznan, 1864. - T.I. - S.460; Ковальский Н.П. Акт 1603 года раздела владений князей Острожских как исторический источник. - С.116.
- ⁶ Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. - S.41.
- ⁷ Dr. Antoni J. Ks. Bazyli Ostrogski i jego zatarg z Kosińskim. - S.61.
- ⁸ ІЦІАУК. - Ф.25. - Оп.1. - Спр.65. - Арк.270-273.
- ⁹ Там само. - Арк.270зв., 288зв.
- ¹⁰ Pamiętniki o Koniecpolskich. Wydal St. Pszylecki. - Lwów, 1842. - S.165; Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. - S.43; ІЦІАУК. - Ф.223. Колекція серія "Б". - Оп.1. - Спр.332. - Арк.8.
- ¹¹ Там само. - С.16.
- ¹² Ar. Sang. - № 62. - S.1.
- ¹³ ІЦІАУК. Ф.25. - Оп.1. - Спр.67. - Арк.735зв.-738.
- ¹⁴ Dlugosz J. Podział latyfundiów Ostrogskich w roku 1621. - S.4.
- ¹⁵ Kardaszewicz St. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. - S.220.
- ¹⁶ Anusik Z. Struktura społeczna szlachty braclawskiej w swietle taryfy podymnego z r. 1629. Przegląd Historyczny. 1985. - S.239.
- ¹⁷ Ковальский Н.П. Акт 1603 года раздела владений князей Острожских как исторический источник. - СС.125-128.
- ¹⁸ Kempa T. Konstancy Wasyl Ostrogski - SS.239-242.
- ¹⁹ Ar. Sang. - № 81. - SS.7-10.
- ²⁰ Ibid. - SS.12-15.
- ²¹ Ibid. - SS.19-23.
- ²² Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. - Київ, 1954. - СС.295-296; Баранович О.І. Волонтерство України перед Хмельниччиною. І. Волинське воєводство. - Київ, 1931. - СС.114-139; Компан О.С. Міста України в другій половині XVIIст. - Київ, 1963. - С.62.
- ²³ Сас П.М. Феодальные города Украины в конце XV - 60 годах XVIв. - Киев, 1989. - СС.21. 212-215.
- ²⁴ Заяць А.Є. Урбанізаційний процес на Волині в XVI - першій половині XVIIст. Автореферат дис. на здобуття ступеня канд. іст. наук. - Київ, 1994. - С.11.
- ²⁵ ІЦІАУК. - Ф.25. - Оп.1. - Спр.65. - Арк. 507-511.
- ²⁶ Баранович О.И. Украина накануне освободительной войны середины XVIIв. - Москва, 1959. - СС.24-25.
- ²⁷ Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. XV-XVIIст. Структури повсякденності: можливе і неможливе. - Київ, 1995. - Т.І. - С.418.

- ²⁴⁸ Ossolineum. - № 3669/II. - S.268.
- ²⁴⁹ Ibid. - S.140.
- ²⁵⁰ Ibid. - S.306.
- ²⁵¹ Ibid. - S.286.
- ²⁵² Ibid. - S.373.
- ²⁵³ Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. - С.129.
- ²⁵⁴ Ossolineum. - № 3669/II. - S.174zw.
- ²⁵⁵ Ibid. - S.322.
- ²⁵⁶ Ibid. - S.323.
- ²⁵⁷ Źródła dziejowe. - T.XIX. - SS.41, 84.
- ²⁵⁸ Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. - Т.І. - С.423.
- ²⁵⁹ Там само.
- ²⁶⁰ Сас П.М. Феодалные города Украины... - С.48.
- ²⁶¹ ЦДІАУК. - Ф.25. - Оп.1. - Спр.6. - Арк.89.
- ²⁶² Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. - Т.І. - С.426.
- ²⁶³ Ossolineum. - № 3669/II. - S.319.
- ²⁶⁴ Ibid. - S.365zw.
- ²⁶⁵ Ibid. - SS.373, 293.
- ²⁶⁶ Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. - Т.І. - С.432.
- ²⁶⁷ Там само. - С.414.
- ²⁶⁸ Грушевський М.С. Історія України-Руси. - К., 1995. - Т.VI. - С.103.
- ²⁶⁹ Archiwum Sanguszków. - Т.III - S.313.
- ²⁷⁰ Ibid. - Т.III. - SS.163-165.
- ²⁷¹ Ibid.
- ²⁷² Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. XV-XVIII. Ігри обміну. - Київ. 1997. - Т.II. - СС.36,40.
- ²⁷³ Сас П.М. Феодалные города Украины... - С.185.
- ²⁷⁴ Компан О.С. Міста України... - С.116.
- ²⁷⁵ Ворончук І.О. Місто Любартів (за інвентарем маєтностей князів Острозьких 1620р.)/Житомирщина на зламі тисячоліть. Велика Волинь. - Житомир, 2000. - Т.21. - С.97.
- ²⁷⁶ Ossolineum. - № 3669/II. - S.373zw.
- ²⁷⁷ Ibid. - S.143
- ²⁷⁸ Сас П.М. Феодалные города Украины... - СС.18-22, 212-215.
- ²⁷⁹ Баранович О.І. Залюднення України перед Хмельниччиною. І. Волинське воєводство. - Київ, 1930. - СС.114-140.
- ²⁸⁰ Ossolineum. - № 3669/II. - SS.302zw., 384, 390, 399-401, 465-465zw., 468-468zw.
- ²⁸¹ Ibid. - SS.302zw., 400-401.
- ²⁸² Історія Української РСР. - Київ. 1979. - Т.1. - Кн.2. - СС.158-159; Козій А.М. Фільварково-пашинна система в Речі Посполитій (проблема генезису). - Львів. 1994. - С.17.

- ¹⁰¹ Oxyolineum. - № 3669/II. - SS.226-227. 236-237zw.
- ¹⁰² Козий А.М. Фільварково-панщинна система... - С.16.
- ¹⁰³ Імн само.
- ¹⁰⁴ Oxyolineum. - № 3669/II. - SS.228, 253-253zw., 255zw., 390zw., 465zw., 468-468zw
- ¹⁰⁵ Ibid. - SS.407zw., 466-466zw.
- ¹⁰⁶ Ibid. - S.255zw.
- ¹⁰⁷ Ibid. - S.228.
- ¹⁰⁸ Ibid. - S.391.
- ¹⁰⁹ Ibid. - S.481.
- ¹¹⁰ Ibid. - SS.463-464zw.
- ¹¹¹ Ibid. - SS.227-227zw.
- ¹¹² Ibid. - SS.212, 384.
- ¹¹³ /ródła dziejowe. - Warszawa, 1903. - T.XVIII. - S.414.
-

При підготовці тексту за основу були прийняті засади і правила передачі й перекладу тексту іншомовних документів, запропоновані археографами-практиками, багатолітніми архівними працівниками У.Я.Єдлінською і В.В.Страшко, викладені у розробці "Методичні рекомендації по передачі текстів документів XVI-XVIIст. (Передача текстів документів і пам'яток. - Київ, 1990).

Текст перекладено сучасною українською мовою. Поділ тексту на речення та вживання великих літер здійснені згідно із сучасними нормами правопису. Сам переклад був зорієнтований на якомога менше втручання до тексту оригіналу, тому в ньому збережено тогочасну метрологічну термінологію, назви податків, грошових одиниць тощо. Складна синтаксична будова речень, особливо в описах замків, для кращого сприйняття тексту розбита за змістом на коротші смислові речення.

Великі складнощі викликала передача антропонімів і топонімів, тому в складних випадках поруч з українським варіантом у дужках подано оригінальне написання. Прізвиська, вказівки на рід занять чи службове становище приймалися за власну назву і, відповідно, подавалися з великої літери. У поодиноких випадках, коли в оригіналі, крім роду занять, зазначена ще й особова назва, котра безперечно має характер прізвища, визначення професії подавалося з малої літери. Нарешті, всі титули послідовно скорочувалися до вживаних у такого роду публікаціях форм.

З метою збереження особливостей рукописних пам'яток такого типу, як інвентарі, в речових переліках зберігалася будова речення оригіналу, оскільки така форма записів притаманна й аналогічним документам, написаним тогочасною українською ("руською") мовою. Пошкоджені частини тексту, відновлені за змістом, подано у квадратних дужках, непрочитані - позначаються грьома крапками [...], поодинокі доповнення перекладача, необхідні для кращого розуміння тексту, супроводжуються квадратними дужками. Неясні або помил-

конті місяця оригіналу позначені знаком оклику в круглих дужках (!).

Упорядник висловлює щиро подяку всім, хто своїми порадими, консультаціями та практичною допомогою сприяв підготовці цієї праці до друку: зав відділом історії та теорії археографії та споріднених джерелознавчих наук Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України І.Л.Бутичу, старшому науковому співробітникові ЦДІА України у м.Києві Г.С.Сергійчук, професору Національного університету "Києво-Могилянська Академія" Н.М.Яковенко, кореспонденту газети "Проскурів" П.Ф.Бендюгу.

Особливу подяку упорядник висловлює великому ентузіасту історичної науки, голові Хмельницького обласного осередку Товариства дослідників Волині, професору Хмельницького Інституту бізнесу О.І.Журко, з ініціативи якого була підготовлена і побачила світ ця праця.

**Інвентар 1620 року,
списаний ревізорами для поділу між дочками
князя Олександра Острозького - Любомирською,
Замойською, Ходкевичовою**

208

Село **Плу́жне** [Płużne] і фільварок у ньому
Будування цього фільварку поганеньке. Будинок, де мешкає
урядник, накритий драницями: невелика іздебка з кімнатою,
навпроти іздебки сіни, пекарня, піч. У білій іздебці лави, у вікнах
скляні шибки. На подвір'ї сирник, льодовник, складені з дерева
комори, хворостяна стайня. В гумні сплетена з хмизу клуня для
молочення. Поганенька обора, в котрій зараз налічується
худоби:

Корів дійних старих 6, корова ялова недійна 1
Яловиць по 4 роки [ро 4 lat] 2, яловиць по
3 роки [ро 3 lat] 5
Ялівок по року [ро гоку] 2, бичків по року [ро гоку] 4
Телят по 3 роки [ро 3 lat] 3, волів робочих 6
Бик старий 1
Телят 1620 року № 6, тобто бичків 3, яловиць 3
Вівці:
Овець дійних 16, недійних 8
Молодих овець 11, баранів старих 3
Ягнят 1620 року 16, тобто овечок 7, баранків 9
Кіз дійних старих 11, недійних старих 7
Молодих кізок тогорічних 9, козлів старих 2
Козлят 1620 року № 11, тобто козлів 5, кізок 6

208зв.

Свиней старих рослих 18, вепрів для відгодівлі 6
Кабанів 2, поросят малих 10
Насідок старих з півнем 40
Молодих качок 31
Павів 2, пав 2, молодих 3.
Стадо небіжчика Вінцента № 10, тобто кляч
гнідих 3, ворона 1, кінь хромий сивий 1, вороний

хромий 1, жереб'я вороне 1, клячок вороних 3.

Послість підданих у Плужному

Тяглі піддані:

Мартин Отаман
Гацько Савчич
Луцько Савчич
Мелешеня Михно
Мартин Пикитич [Pikitycz]
Яцько Пекотич [Piekotycz]
Семен Сидореня
Степан Сидореня

Роман Кавура
Панас Остапчич
Макареня Бойсовський
Василь Макарченя
Федір Божкович Чигел
Михниха вдова
Фарантиха вдова
Омелян Богданеня
Мартин Божко
Тимошиха вдова

109

Васько Іваненя
Федір Лучник
Юхим Недзелчич
Мойсей Недзелчич
Чепелинка Пашутка
Рибеня Іван
Тарас Чопович
Йощеня Олешко
Івашко Домитич
Лехненя Ярош
Ілляш Хмеляр
Динка Омелян
Пархом Ігнашко

Блавич Хартич

Ігнатиха вдова
Димиденя Іван
Павло Наумчич
Ношеня Карп
Савка Михаленя
Клим Ігнашкович
Ігнат Букаленя
Хведір Лозченя
Базар Васько

Єрема Іван
Кульбик Васько
Сенько Хлодосович
Сподариха вдова
Марко Мартинович
Йосько [Josko] Пашкович
Кузьма Зинькович
Дудка Іван
Гарасимко Денич
Ярмаченя Федір
Роман Беззубик
Антон Беззубик
Степан Воробеня

[Wröbienia]

Гаврило Воробеня

[Wröbienia]

Семен Карпеніч
Гуменник Гордій
Улаш Онушкович Ринчич
Остап Палунчич
Питушко Данило
Левко Плітнік
65.

Хведір Лученя
Лециха вдова [Lecicha]
Артиш Благутич
Федір Билебил

209зв.

Підсусідки:

Пугач Корній
Цвик Лаврин
Іван Вельбойченя
Масюк Приходзень
[Przychodzien]
Отребинський Ярема
Івашеня Мишко
Івашеня Рицько

Лук'ян Коваль
Васько, Тарасів зять,
Степан Сурбан
Сарахфин
Стецько Дацутич
Рицько Воблик
Зурав Соцький
Джуса Прощик
Іван Йовсеня
Йена [Јена] Васько
Конон Баруленя

Степан Благутич
Карп Благутич
Кіндрат, Іван зять
Ігнатеня Федір
Кошеня Максим
Сенько Антонович
Макареня Васько

Андруш Кротичич
Ілляш, Котлярів син,
Іван Вельгі
Мельник
Дрозд Іван

Дмитро Йовсин
Петро Коваль
Стецько Прихожий
[Przychoży]

Сидір Кудельчич
Левко Бельматий
Питушеня Іван
Ласько Антон
Пастух Андрій
Мишко Локач
Новиченя Тимко
Соцький Борис
41.

Стрільці панцирні:

Хилько, Полуян Ридзко,
придано йому
підданого Процька Томашка
і Куриловшизну, і Кудловщину;
Йовтух, Тиміш, гуменниківські
й киселівські панцирні,
йому (!) дано й сіножать;

Полюян Гордей, йому придано
Калішовщину й Смятиново.

Ці стрільці мають таких
підданих:

Процика Тимоша, Йовтушеня
Хацька, Процика Хиленя і
Грицька Сподарковича.
Споряджають 3 коней.

Гайдуки № 11,

яким придані з хатами
ці, котрих тут перелічено:¹

Левко

Микита, брат його,

Іванець Десятник

Семен, брат його,

Процик Бухаленя

Самошко Пожуцикович

Ілляш, син його,

Филип Іванинич

Клим Іванинич

Максим Жданович

Пташник Павло

*Ці, [котрих] надано гайдукам,
мешкають за ними у своїх хатах:*

Степан Михнович

Михно Куриленя

Радченя Степан

Абрамович Іван

Лисеня Олешко

Пилипиха вдова

Улисеня Яким

Литвиненя Іван

Петреня Олешко

Клим Маринич

Трохим Іванкович

Левкович Яцько

Ридзько Левкович

Степан Приходченя

з Хобручизни

14.

Ці нічого не роблять, ані жодної
повинності не дають до двору.

210зв.

Бортники, котрі в панській пущі пильнують і доглядають борті,
звільнені тільки від роботи, інші повинності повинні давати:

1. Раченя Трохим бортник, 2. Васько Будчиня бортник, 3. Кіндрат
Гарасимович, 4. Онопрій Антонович бортник.

Пасічників 2: Івашко й Дмитро.

Стрільці лісні, що ліси пильнують:

Тищеня Грицько

Пацько Кращеня лісничий

Степан Сидореня.

Пташник Данило

Вільні:

Іван, замковий острозький коваль, тримає дві служби
Білухівську і Москалівську

Іванко, ковалів брат, тримає 2 хати й сад, є урядником у дворі

Кеденцеровий фільварочок тримав приршлий селянин Новотний,

¹ Спочатку подано перелік самих гайдуків, далі - їх підданих.

але зараз його тримає Мрочек, на ньому небіжчик кн. Януш записав Кеденцерові суму сто лит. кіп

На Холов'янській має хату прийшлий селянин, що мешкає в ній Миколай Попадзентач мешкає, тримає дві землі Свидівщину й Дроздівщину

Піп тримає півдворища Рачківського, не ставав і права не показав.

Ставків двірських чотири, один з котрих у лісі

211

спускають і продають за 35 лит. кіп.

На цьому ставку млин, у ньому два коречних кола.

Млинар повинен з кожного кола панського кабана

відгодувати за 17 тижнів. Млинар на третій мірці,

має також і дворище, платить з кожного кола по

1 фл., до замку і до двору робить, що потрібно.

Другий ставок під двором, його ніколи не спускають.

Третій ставок в напрямку до Борисова,

цей спускають на двірську потребу.

Четвертий ставок у кінці села пустий,

на цьому ставку пустий млинок на одне коло ненаправлений.

Корчма в цьому селі, котру з млином Жид з Острога орендус,

до головної острозької оренди належить.

Повинність плужненських підданих

Під тяглими є 12 дворищ

З кожного дворища дають:

Чиншу по 14 лит. гр.

Воловщизни від кожного вола по 8 лит. гр.

Плугів виходить одинадцять по 8 волів

Підсусідки по 6 лит. гр., більше нічого

Порохового з сторожовим по 2 лит. гр. з диму

Вівса з дворища по маці

Вівса волового по чверті

Гусь з диму 1, каплунів з диму по 2

Яець з диму по 15, курей з диму по 4

211зв.

Плітникові до замку дають з села 20 лит. кіп

Десятину овечу, козину повинні давати

Меду данного зі своїх земель піддані дають 12 відер

Окремо є двірські борти, з котрих минулого року було
дві півбочки меду
Є двірська пасіка, в котрій старих бортей 9,
молодих цьогорічних семеро
Яловиць з села щороку 4
Підводи до Бугу [повинні] відправляти, раз влітку,
другу взимку або за фуру платять по лит. копії
Робити повинні три дні на тиждень,
а влітку кожного дня, крім понеділка.
Ліси добрі, в довжину на дві милі, а вширш
цих лісів на мильо, в них [є] і дерева на будинки.
Границі від п.Залеського з одного боку, від Гнойниці,
неспокойні, з другого боку від п.Мархоцького, з третьої
від Борисова, з четвертого боку від Острозького замку.
На сіножатях буває стирт 10.

212

Обшари в Плужному на три руки:
Від Добрини висівають 54 маці жита
Від Гнойниці висівають 45 мац жита
Від Борисова висівають 45 мац жита
Родить на цьому філварку плюс мінус 1000 кіп озимини.

Село Борисів [Borysow]

Тяглі піддані:

Сечко Федір
Андрій Полупанчич
Самошко Довбенька
Хилько Дудар
Кузьма Чернець
Пахно Якушкович
Тиміш Лукашеня
Стецько Михненья
Воронько Яцько
Омелян Серододич

Роман Лукашеня
Вакула Данило
Федір Данченя
Карп Постригаченя
Карп Покриводра
Іван Молодикович
Семен Холчанович
Стась Васильчич
Гордій Малишович
Дорош Хомович
Петро Стальчич
Пригода Васько

212зв.

Андрій Спашеня
Хома Присович
Пилип Занчич
Павло Печик
Бутря Прокіп
Іван Голубець
Пархом Безрукий
Чвош Іван
Власиха вдова
Олешко Рудий
Івахно Іванькович
Попельнух Іван
Влас Кунашчич
Черниченя Федір
Барбариха Муха
Приць [Pricz] Ковалевич
Яхим Вривий
Йовтух Клешава
Козел Тиміш
Митько Вордяка
Попельнух Федорець
Клим Плацова
Іван Уличеня
Зданко Вордяка
Федір Калненя
Юраш Варечава
Оникиха
Лапеня Грицько
Лаврин Томашеня, отаман

213

Винник Мишко
Семен Микута
Поникареня Іван
Поникариха
Матфеїк [Matfeik]
Тиміш Шваба

Харко Степуреня
Олешко Коваль
Гаврилко Яцентович
Іван Куликів
Улас Яцентович
Тимошеня Отаман
56 як вище.
Підсусідки:
Іван Винник
Йосько Хоменя
Корній Степуреня
Денис Костюків
Неродиха
Зар Лаврин
Олихвір Бабич
Горбач Мартин
Рокутко Гаврило
Грицько Пархоменя
Васько Легкий
Максим Трушеня
Іван Кушнір
Швець Омелян
Лаврин Сусовшеня
Сухоніс Павло
Щесна [Sczesna] вдова

Йосько Курилич
Лопко Зененя - волока
Семен Зошеня
Федір Лукашеня
Іван Зененя
15.

Прокіп Занчич
Костюк
Мишко Томашеня
Мишко Воричка
Гончар Кузьма
Лиховий Степан
Перско [Persko] Семен
Федір Степуреня
31.

Гайдуки піхотні:

Ярема Десятник - 2 волоки
Василь Черниченя
Остап Климчич
Ігнат Климчич
Тиміш Клиженя
Грицько Юнник
Федір Кулих
Яцько Якимчич
Ясько Скориня
Кіндрат Демченя

213зв.

Піп має волоку, права не показав.
Корчму, солодовню, бровар Жид тримає,
до головної острозької оренди належать.

Пусті волоки й сади:

Сердиха, Остапова Климцицова гайдукова вдова, 1/2 волоки
Титовські півволоки віддано Корнієві пушкарєві,
а сад тримає боярин Курильчич Андрушко
Лукашевич прийшов і прийняв свої півволоки й сад
Митруженські півволоки тримає Клиценя гайдук
Климківська півволока пустою лежить
Водоп'янівська: прийшов, служить
Боникарівську надано підсусідкам
Холибовські півволоки: прийшов тяглий і податки дає
Степанківську волоку й 3 сади, ставок і трьох підданих:
Сеня, Лаврина, Голачища тримає Ярема Гайдук
Филипівських пустих півволоки і сад тримає Костюк Боярин
Ховаловські півволоки гайдук Бедченя Мишко тримає

Крім цих двох, усі інші
по півволоки мають.
Бортники, що в пуці
пильнують ліс:
Федір Брадуцевич
Яцько бортник.
Панцирні:
Ясько Курильчич - 1 1/2 волоки
Дмитро Малькович - 2 волоки
Іван Йоськович - 1 1/2 волоки
Споряджають 3 коней.
Стрільці лісні:
Лаврин Михненя
Михей стрілець
Йовсюк стрілець.

Гапонівська надана гайдукові Йоськові
Бутівська пустою лежить, надана на службу гайдукові Йошені
Кіндратівську волоку тримає Іван, гайдук п. Старостина,
Ясенівська півволока пустою лежить
Турчинівська півволока: служить Пригода Васько
Прокопівська півволока пустою лежить
Пташниківська півволока пустою лежить
Д'яконівська півволока надана гайдукам Дашкові і Демценяті
Коваля 1/2 [волоки] гайдук Федір Лукашеня тримає
20.

214

Повинність борисівських підданих

Під тяглими є 15 дворищ

З кожного дворища платять:

Чиншу по 14 лит. гр., становить фл.²

Воловщини від вола платять по 8 лит. гр.

Плугів виходить 11 по 8 волів

Підсусідки платять по 6 лит. гр.

Порохового, сторожового по 2 лит. гр.

Вівса з дворища по одній маці

Волового вівса від кожного вола по чверті

Курей з диму по 4, гусей по 1

Каплунів з диму по 2, яєць по 15

Десятину овечу, свинну і козину

як і в Плужному повинні давати

Яловиць на рік 4

До Бугу 2 фури, влітку і взимку або за обидві по 5 фл.

Робота підданих: влітку роблять на тиждень щодня,

крім дня торгового, а взимку від озимого засіву

аж до горячої пори, до оранки три дні роблять

Сторожу підсусідки відправляють у плужненському фільварку

Плітникові платять до замку 20 лит. кіп.

Ліси під Борисовим липові й соснові, ольхові

й звичайного дерева вширш на милю до Білотина,

а до Острова вздовж на три милі.

Границі з чужими від Заславщини спокійні.

² Загальна сума чиншу не зазначена.

Село Білотин [Bielotyn]

Тяглі піддані:

Сидір Мощеня Антончич
 Остап, Коцютин син,
 Грицько, Коцютин син,
 Семен Романович
 Петрусиха вдова
 Тиміш Гукович
 Йоськович Іван
 Мойсей, Радків син,
 Яцько Чеплик
 Прокіп Іванчич Гриценка
 Сениота Йоськович Мацей

Матфей Мощеня
 Коцюта Старий

Іван Некраш
 Матфей Санакович
 Лучина Охрім
 [...] Дорошеня
 [...] Василь
 [...] ич
 [...]
 [...]
 [...]
 [...]
 [...]
 [...]
 [...]
 [...]
 [...]³

Степанешь
 Романиха вдова
 Тишко Кузевич
 Тишко, Скрипчин зять,
 Савка Лупейко
 Іван Кулай
 Трохимиха вдова
 Гордіїха вдова
 Яроша 36
 36.
 Семен Гук, панцирний,
 має споряджати одного коня в
 панцирі,
 має під собою Курилівське,
 Цесківське, Омелянівське
 [дворища].

Ставок, спуст котрого
 припадає 1621 року, продають
 за 30 лит. кіп.
 Млинків 2 на цьому ставку,
 в котрих мучних кіл 2,
 третє ступне.
 Млинар повинен з кола 17 тижнів
 відгодовувати вепра, котрого
 йому до [кожного] кола треба
 дати,
 з сокирою до роботи, коли
 кажуть.

218

Піп має церкву, ріллі не має, піддані з ласки дають
 йому по півкопи жита.

³ Текст пошкоджений.

Борті описані при Вельбовні⁴.

Чиншу, ані воловщизни не платять, також не дають вівса, курей, гусей, яєць, тільки з листами їздять, куди накажуть.

Порохового, сторожового платять з диму по 2 лит. гр.

У цьому селі певних часів беруть червець, від котрого дістається 50 фл. прибутку.

Це Жид орендує з млинами. Перед цим сплачували за цей червець по 70 лит. кіп, а зараз це приєднано до острозької оренди і цей прибуток пораховано разом.

Границі від кн. Заславського спокійні.

218зв.

Село Нетишин [Nieteszyn]

У ньому осада підданих

Тяглі піддані:

Милько Отаман на Стерничному

Андрій Гордійович

Грицько Васькевич

Івашко Уласеня

Ігнат Гринчич

Павло Гринчич

Мартин Корневин Тилич

Семен Васькович Тилич

Савка Левончич

Андрій Тролейович

Йовсюк Тилич

Андрій Терешко

Семен Малич

Степан Сваришин

Павло Жданків

Омелян Ванченя

Малошко Крезик [Krezik]

Іллян Крезич [Krezicz]

Стецько Михон

Дмитро Терсон

Милько Отаман або Гаврило

Остапиха вдова

26.

Підсусідки:

Омелян Грицишин

Іван Грицишин

Ясько Мошеницький

Савка Дудка

Шихтерів брат

Демид геть пішов

Павло Гребенник пішов

7.

Гайдуки:

Лук'ян

Гаврилець Десятник

Зенько Гаврило.

⁴ Опис бортей при с. Вельбовно: у Вельбовні в пуші є бортей з бджолами № 70, молодих роїв 20.

Поникар Класковська (!)
Федір Михон
Олекса Михнович
Супрон Михнович

219

Повинність нетишинських підданих,
під котрими є 4 дворища
З кожного дворища:
платять по 14 лит. гр.
Воловщизни від вола платять по 8 лит. гр.
Плугів виходить № 6 по 8 волів
Підсусідки по 6 лит. гр.
Вівса з дворища по маці
Вівса волового від волів по чверті
Хмелю з дворища по маці
Меду данного піддані дають зі своїх земель 5 відер
Порохового, сторожового з диму по 2 лит. гр.
Гусь з диму, каплунів по 1
Курей простих по 4 з диму, яєць по 15 з диму
На яловицю приєднуються до села Вельбовно
Підводи не відправляють, тільки до Дубна, Звяголя,
Полонного, Костянтинова за 12 миль на день
Десятину овечу, свинну, козину повинні давати
як і в інших селах
Робити повинні взимку три дні на тиждень,
а влітку п'ять днів, окрім понеділка, дня торгового.

219зв.

Село **Коломля [Kolomla]** і фільварок у ньому
Будування фільварку погане: сіни, пекарня соломою накрита,
пивниця, над нею возівня. Фільварок погано огорожений. Обора
погана, жодної шопи нем. с. Гумно, клуня в гумні відгороджена
дубовими прощами, накрита соломою.
Бидло в оборі:
Корів старих тільних 3, первістка 1
Волів робочих 3, яловиця трілітка 1
Яловиця 2-літка, яловиця однолітка 1

Бик 1
Телят 1620 року № 4, тобто ялівок 3,
бичок 1

Свиней простих 17, поросят молодих 10
Коккош старих 13, молодого приплоду 40
Каплунів молодих 16, гусей старих 5
Качок старих 11
Індичка 1
Молодих 3.

220

Посілість в Коломлі

Тяглі піддани:

Данило Семен
Іван Лепич Вапеня
Васько Опаристий
Отаман Батайко
Радчич Силеня Гоєня
Дацько Хатченя
Гойович [Gojowicz]
7.

Підсусідки:

Коваль
Йосько
Хилько Молодзик
Бондар [Bednarz]
Мартин Лях
Ловин [Jowin] Соцький
Остап
Данило Риболов
Грицько Хивала
Данило Новик
Дроздзєня
Семен Пастух
Дрозд Старий
13.

220зв.

По гусю, каплунів по 2
Курей по 2, яєць по 30.

Пусті:

Ілляшівське
Томилівське
Ридзківське
Савки
Михнівське
Середі Івана
Гарасименя Мартина
Олексія Куриленя
Івана Йуда [Juda]
Семенове
Прокопове
Степанове
Сеньківське
13.

*Повинність тяглих
підданих:*

З одного дворища по 17 1/2 гр.
Воловщини від вола по 8 лит. гр.
Плугів півтора по 8 волів
Підсусідки по 6 лит. гр.
Порохового, сторожового
по 2 лит. гр. з диму
Вівса з диму по маці
Волового вівса по чверті

Підсусідки:

Курей по 2
Яєць по 6.

Фури до Бугу відправляти раз влітку, другий раз взимку або за обидві платити по 5 фл.

Робити повинні взимку три дні, а влітку чотири дні.

Ставків три: один під двором, його спускають четвертого року, а два, що в полі, продають за 50 лит. кіп. Той, що під двором, зірваний.

Млинків по татарщизні не поставлено

Корчма була, але зараз спустошена.

Орендар Жид дає пиво шинковати з Крупця.

Яловиця одна з Коломлі й з Крупця, баранів з обох сіл 2.

Ліси добрі на дерева, дерева є для будування на дві милі вздовж і на мильо вширш до Заславської границі.

Границя спокійна, бо в своєму ґрунті сидить.

Сіножатей чотири: у ліска на узбіччі сіна буває стирт 2

по возів 50, на Чортополоці буває стирта одна,

третя на Колимці, сіна буває стирта, возів 50,

Лохівська мала, возів 10.

Обшари на три руки. В першій руці висівають 40 мац жита,

в другій руці 30 мац жита, в третій руці 40 мац

Вродить плюс мінус 800 кіп озимини.

221

Село Кривін [Krzywín]

Тяглі піддані:

Яцько Безушчєня

Йосько Безушчєня

Дорош Хатчєня

Васько Натчєня

Матус Рицько

Гаврило Помичєня

Йосько Лукшєня

Губєня Мартин

Ігнат Кононця

Яцько Нанєтчєня

Хомо Гарасимович

Стєцько Нєхотоня

Сємушєня Стєпан

Давид Блунчєня

Мойсєй Грининєня

Свил Гаврило

Ламаш Собчичич

Хмурєня Яцько

Михно Кудра

Яцько Козюк

Хвилько Хоменя

Дмитро Ханєцькович

Онисько Остапєня

Протас Сарочєня

Онисько Ігнат

Хома Якимєня

Хведір Івашєня

Бротко Іван

Йосько Махнєня

Федір Йоркєло, отаман

Данило Чорний

Іван Олисеня
Хведір Олисеня
Лахно Гирина
Рицько Лукшеня
Шульга Яцько
Дорошеня Мартин
Мишура Соцький
Мойсей Варгуленя
Андрій Кишки [Kiszki]
Данило Кисня

221зв.

Антон Петреня
Васько Луксич
Федько Колибабеня
Радко Колибабеня
Грицько Лукашко
Матфей Бень
Федір Брусеня
Йосько Гунько
Федір Іванець
Максим Великий
Овдій Томашеня
Стома Ридко
Ярмацixa вдова
Децько Кириш
Пашко Соболичич
Роман Малишеня
Гордій Зарашеня
Артушеня Васько
Лихолад Грицько
Мишко Бродуленя
Мархниха вдова
Гарасим Дід
Кіндрат Горбаченя
Мишко Рак
Охвертоха Мелешко
Антон
Олекса
Мелешко Полозень

41.

Підсусідки:

Трохим Ходченя
Івахней Диленя
Гаврило Кузьменя
Микита Кузьменя
Михайлиха вдова
Степан Диловський
Івашко Бородич

Олешко

Борис

Максим Гирина

Павло Томилич

Мельник Ясько

46.

Стрільці лісні:

Савка Мисьович

Дил Івониш

Милотишко

Рицьота Антохович

Яцько Сиболичич [Sibolycyzcz]

Пташники, котрі тетерваків
ловлять:

Олекса пташник

Степан Савеня

Єрмак, Іванів син,

Іван Коваленя.

Гайдуки:

Якуб Кузьменя

Сабловський Іван десятник

Якуменя Тиміш.

Петро Мелешко
Косян Іван
Юсіна
Кіндрат Бобровник
Федір Андрушена
Хведько Лісовий

112

Бояри, котрі на війну їздять:

Михно Хитрий
Івашко Поничення має підданого
Куц Гаврило
Карпець
Михно Мотченя
Івашко Величко
Хомен [Chomen] Куреч
7.

Пусті дворища:

Хводгодівське тримає Дил Стрілець
Гордіївське пуста
Якимця Радченя пуста
Матіївщину тримає Данило Чорний
Хведір прийняв [дворище] Остапа Протаска
Федорцову Собольчинову службу
Куц боярин тримає
Саулівщину брати розібрали
Ярмакову службу взяв боярин Гурич
Філове і Данилове [тримає] п. Мрочек,
2 служби
Семеловщищу службу [тримає] Жид
Серковщина служба пуста
Полехвинів брат, Онисько, взяв одну службу
Кравцовщину 1 службу [взяв] боярин Карп
Москалівське пуста
По Атамановичу 1 службу [взяв] боярин
По Госві той же боярин [взяв] службу
Куц боярин [взяв] Сумовна службу
Жданцове [дворище] віддано Івашкові
Памтимцові [надана] одна служба

Негдашовську одну службу
надано Памтимцові
Величкову одну службу надано Миську
Гурцові бояринові надано
Івашкову одну службу
Цьому ж Гурцові надано другого
Гриленя одну службу
Сабловському на гайдуцтво [надана] служба
Якименя і цей на гайдуцтві, одна служба
Сахнович Кортиненя служба
Дворище возного тримає Речицький.
Попа не було.
Корчма є в селі,
до головної острозької оренди належить
Жид до корчми тримає
дворище і бровар, до головної оренди належить.
Млин на річці Горині до острозької оренди належить

222зв.

У ньому чотири мучних кола і ступне, пила для різання тартиць
Повинність млинаря: з кожного кола панського вепра за
сімнадцять тижнів відгодувати,
а до двору з сокирою робити, коли кажуть.
Ставків три, котрі всі ходять у три літа за 50 лит. кіп.
Повинність підданих з 13 дворих:
З кожного платять по 14 лит. гр.
Воловщизни від вола по 8 лит. гр.
Плугів перед цим виходило 12, а зараз
тільки 9 по вісім волів, бо поздыхали.
Підсусідки платять по шість лит. гр.
Порохового і сторожового з диму по 2 лит. гр.
Вівса з дворища по маці
Вівса волового від вола по чверті
Меду данного піддани дають зі своїх земель 2 відра
З диму по 1 гусці, курей по 4, каплунів по 2, яєць по 15 з диму
А підсусідки з диму по півгуса, курей по 2, каплуна 1, яєць по 7
Десятину овечу, козину, свинну повинні давати кожного року

Яловиць шороку дають⁵
Фура до Бугу два рази влітку і взимку або за обидві по п'ять зол.
223

Робити повинні взимку по три дні, а влітку щодня, крім понеділка
Плітникові [разом] з Крупцем і з Коломлею дають 45 польськ.
фл.,
9 мац жита, 9 мац вівса.
Ліси ті, що і в Коломлі.
Границі спокійні, бо в ґрунті своєму сидять.
Тільки від кн. Заславського границю мають, але й там спокійно.

Село Крупець [Крупес]

Тяглі піддані:

Логвин Отаман
Йовтух
Демид
Плищеня Гаврило
Блажко Дзвонковський
Ярошеня Клубаленя
Кушніреня Андрій
Калько
Назар
Дем'ян
10.

Підсусідки:

Грицько
Сенчиха
Рицько
Грицько Сило
Панько
Ярмол
Лазько
7.
Не дістає 6

Геть пішли: Клим, Нестор,
Хома Пастух, Жданко, Андрій
Кушніреня, Хома Другий.
Гайдуки: Стецько, Процик

223зв.

Став у Крупці добрий, спускають його третього року,
продають за 100 фл., але зараз його вода зірвала,
тож не буде спуску аж півтора року.
Млин на одне коло, котрий з корчмою Жид орендує,
не належать до острозької оренди. Млинар на третій мірці,
щорічно з кола повинен відгодовувати протягом 17 тижнів
одного вепра, котрого йому з двору потрібно дати.
Другий млинок на Любній, цей млинок меле на одне коло.

⁵ Кількість не зазначена.

Повинність млинаря як і першого
Цей млинок на Криничному ставку,
котрого ніколи не спускають і рибу в ньому ніколи не ловлять.
Повинність підданих з кожного дворища:
З кожного платять по 14 лит. гр., що учинить 17 1/2 польськ. гр.
Воловщизни по 8 лит. гр., плугів 2 по 8 волів
Підсусідки платять по 6 лит. гр.
Порохового і сторожового з диму по 2 лит. гр.
Вівса волового 2 міри зсипають, а чиншового окремо
По гусці 1, каплунів по 2, курей по 4, яєць по 15
Підсусідки половину цього
Десятину овечу, козину, свинну повинні давати кожного року
На яловицю й на баранів приєднуються до Коломлі
Фури до Бугу 2 рази повинні відправляти або за обидві платити по
5 фл.
Корчма Крупецька й Коломленська на 80 фл.,
котрі окремо від острозької [оренди] ходять.
Ліси навколо панські
Границі спокійні, бо в ґрунті своєму сидить.

226

Село Глинники [Glinniki], у ньому фільварок

Будування фільварку.
Перед сіньми ганок, сіни,
в сінях біла іздебка,
навпроти неї кімната,
проти неї пекарня.
В сінях кухонька.
[При виході] з сіней
зрублена дубова пивниця. За
пекарнею стаєнка урядника.
Цей домок
соломою накритий.
На цьому ж пляці стара пивниця,
а над нею комора драицями
накрита, давня будівля.
На цьому ж подвір'ї стара
кухонька з тину. Позаду,

Бидло в оборі:
Корів дійних старих 14
Ялових недійних 3
Яловиць 2-літок 2
Яловичка річна 1
Волів робочих 9
Бугай 1, бик 1
Телят рослих 5
Телят 3-літків 5
Телят 2-літніх 3
Телят 1620 року 16,
тобто ялівок 6,
бичків 10
Свиней простих 11
Вепрів 9
Поросят 8

обок гумна пекарня з сіньми.
Садків два. Сирник обгороджений.
Поганенька обора з хлівами.
В гумні добра клуня для молочення.

Гусей 16
Молодих 13
Старих кокошків 12

2261в.

Курей молодих 20
Каплунів 30
Качок старих 6
Молодих 30.
Посілість підданих у Глинниках
Тяглі піддані:
Клим
Юрко
Грицько Чизович
Тиміш Андрикея
Йосько Лихвиненя
Гришко, син Мартинів,
Карп Мозолик
Грицько Морозеня
Олексій
Веркий
Мартин Смолка
Стеценя Богданеня
Яхим Сучко
Богдан Жучко
Яким Доксим
Федір Жило
Соцький
Ігнат, Наумчин син,
Левонець
Савка Іваштеня
Павло Ланченя

Ці, котрі нижче описані, геть пішли

Климаш
Мельник Тиміш
23.
Не дістає їх 7, згідно
першого інвентаря.
Підсусідки:
Федір Степан Стойка
Хотимка вдовиця
Коваль Полуян
Конон Коваль
Швець Йовлаш
Демид Бондар [Bondar]
Стадник Грицько
Стась, Ройдків зять,
Іван Дулька
Воробій Лешко
Воробій Старий
Дедо [Dedo] Максим
Андрій Горбатий
Радко, Золів зять,
Васько Йович
Федір, Наумчин зять,
Лушка Лаврин
Марко
Йовсій Бараненя
19
Бояри панцирні:
Сергій Михнович
Миколай Кухневич

Масько Хомин
 Василь Щикитинський
 Гаран Попович
 Лєвошко Гайдук
 Яцько Йощеня
 7.

Пусті дворища:

Климашкове
 Ярмакове
 Яцька Белона
 Боярівське
 Лукашевича
 Ошомка
 Семенівське
 Бакаларівське
 Трохимське
 Ланкове
 Петрашове
 Поляківське
 Морозове Мацькове
 Байдка Лучка
 Івана Торкачова
 Павла Боданчича
 Прихалчине
 Баранове Данилове
 Ілляшкове
 Васькове Попелиці
 Рогозове
 Димитрове
 Левкове Бродинове

227зв.

Балай Іван
 Васько Цизович
 Сахно
 Шимко
 Кудря
 Данило, Іванів син,
 Іванець Яненя

Кудрине
 Охремінятине
 Сачкове
 Хведора Карпеняти
 Савчине
 Будишинове
 Рознове
 Д'якове
 Машерівське
 Степанівське
 Окумівське
 Ковалівське
 Левківське
 Кравцівське
 Іванківське
 Залчимське
 Андрія Полунки
 Сахна Другого
 Либомішки
 42.

Піддані, що збігли геть:
 Ілляшко Попелєня
 Васько, брат його,
 Левко, брат Попелєнів,
 Левко Бродиня
 Томко
 Савчин Андрій
 Лукашеня Іван
 Мишко Лукашеня

Мартин Лях
 Савчин Андрій
 Коваль
 Бондар
 Зенько
 Войтко
 Кухар Мисько

Іван Охрименя
Корганець

24.
Окремо 27 давніше
пішли.

Гайдуків 2: Ілляшко Хомин, Лебошко.
Ставоків два, одного не спускають,
тільки на двірську потребу ловлять.
Другий ставок, спуст цього припадає
восени 1621 року, продають його за 40 фл.
Млинків два, в котрих два мучних кола.
Млинар Рудцевич на третій мірці.
Повинність млинаря до двору з сокирою
робити й на кожне коло 17 тижнів відгодовувати
одного вепра, котрого йому з двору потрібно дати.
Оренда цих млинів і корчми: Жид зараз платить 80 фл.,
а перед тим давав на рік по 100 фл.
Тепер п.Мрочек уступив йому 20 фл.,
пояснюючи тим, що Жид хотів відмовитися
від цієї оренди через цьогорічну дорожнечу.
Повинність тяглих підданих, під котрими 20 дворини:
З кожного платять по 14 лит. гр.
Воловщини платять по 8 лит. гр.

228

Виходить плугів чотири по 8 волів
Підсусідки платять по 6 лит. гр.
Порохового, сторожового платять з диму по 2 лит. гр.
Вівса з дворища по одній маці
Волового вівса від вола по чверті
З диму гусь 1, курей по 4, каплун 1, яєць по 15
Десятину овечу, свинну повинні давати
Яловиця на рік одна
Фури до Бугу нарівні з іншими селами
Робити повинні влітку п'ять днів, а взимку чотири дні
Підсусідки повинні робити два дні на тиждень.
Обшари на три руки. Поля дуже багато є, котрого
ніколи не засівають, і друге вже давно облогує.
На кожну руку можна б висівати по 100 мац жита,
зараз висівають ледве по 30 мац, пшениці 8 мац.
Вродило на цей висів 700 кіп жита, пшениці 30 кіп.
Сіна було б багато, плюс мінус стирт 30, якби було кому робити.

Села в Острозькій волості за Вілією, котрі слуги тримають

Село **Долоче [Dołotcze]** і фільварок у ньому тримає на цей час на службі п. Силисулян Малушицький Фільварок обгороджений хворостяним плотом. У ньому дім складений з дерева. У цьому домі біла ізба, сіни, пекарня і комора, двері до ізби на завісах. Друга біла іздебка біля пекарні, двері до неї знадвору. Цей дім побитий сосновими дошками. Дві старі кліті одна біля другої, двері до них на бігунах. Одна стайня зроблена з дерева, друга - з хмизу. Бровар і нова солодовня, зроблена з дерева. Сирник новий. У гумні стодола складена з дерева. В оборі хворостяні шопи соломою накриті.

Обшари сіють на двір. Поля є на дві руки, а на третю немає. Висівається в одному полі 28 мац, так само багато висівається і в другому. Врожаю буває як і цього року 200 кіп озимини. Врожай невисокий, бо ґрунти погані. На добрий врожай з маці намолочують 4 копи.

Сіна буває п'ять стирт по 40 возів.

229зв.

**Тяглі піддані на
цілих волоках:**

Михно Остапчич
Василь Сенькович
Матяш Филипович
Левко Данилович
Сидориха вдова
Грицько Остапчич
Андрій М'яло
Мисько Мацькович
Хилимон Сенюкович
Степан Сенюкович
Роман Вакулевич
Тишко Грицович
Гаврилиха вдова
Труш Чорнушевич

Підсусідки:

Сергій Радкович
Грицько Сенькович
Федір Дворянинович
Мишко
Яцько
5.

Повинність тяглих:

Платять від вола по 6 лит. гр.
Волів було в цьому році 48
Хмелю по острозькій чверті
Каплунів з волоки 2
Яць по 6
Сторожового, порохового і
бирчого по 2 лит. гр.
Підвода з волоки одна до
Львова,

Панас Даниленя	а коли не возять, дають лит.
Вашиха вдова	копу
16.	Друга до Казимира, відкupu
Півволочні:	також по копі дають
Сидір Гарнушеня	Роблять кожного дня на
Грицько Грицевич	тиждень
Дмитро Жданчич	
Кондратиха вдова	
Семен Грицевич отаман	
5.	

230

Підсусідки роблять у жнива по два дні на тиждень,
а взимку по дню, хмель дають,
а на чверть хмелю втрюх складаються
Сторожового, порохового дають по одному лит. гр.
Плітчизни все село дає три лит. копи.
Млин на річці Вілії, в ньому два кола мучних, одне коло ступне.
Млинар на третій мірці, вепрів не годус.
Ставків два, млинів на них немає, обидва ходять у третьому році
за 44 зол.
Часом на це погоджуються.
Корчма в селі, до неї з двору пиво й горілку дають шинкувати
Часом на тиждень видають одну бочку пива, а часом менше,
а таких бочок пива буває п'ять з мірки збіжжя.
Горілки видають на тиждень по кварти
Оцінюється корчма з млином на 80 фл.
Бортей з бджолами у пуші є № 5.
Десятину бджільну, свинну і баранню дають
Дісталося цього року три вівці, шість свиней,
Бджіл дісталося шестеро, а часом [буває] більше.
Границі: від Ляхова з одного боку,
від Кунева п.Пясочинського з другого боку,
невеликі суперечки там з пп.Радогощськими,
а з третього від Карпилівки спокійна,
четверта з п.Войнаровським спокійна.

Село Юськівці (Joskowce)

попівське належить до замкової церкви в Острозі

Будування фільваркового немає,

тільки мужицька хата

Посілість тяглих підданих

на дворищах:

Матфей Корчуг [Korciug]

Ярош

Мась

Каленик Чижня

Щебек Роман

Семен Авденя

Лук'ян Димиденя

Хвалько Мелешеня

Юсько Насоченя

Павлик

Дмитро Каленич

Левко

Кузьма Матфеїв

Грицько Неслиханчич

Трохим Гарасименя

Дорош Дидиченя

Хведір Ясеня

Ясеня Нулігвато [Nulligvato]

Іван Малонка

Савка Малонка

Іван Зорула

20.

Підворищні:

Лук'ян

Яхим

Йосько Ворона

Йов

Яцько Кроленя

Івахно

6.

Підсусідки:

Конисько

Васько Лахода

Дидиченя Федір

Росоха

Андрушко

Гриць Максименя

Кірей Кондратеня

Василь

Васько Майлоховеня

Клим Бондар [Bednarz]

10.

Повинність тяглих:

З кожного дворища

Робити повинні кожного
дня

Воловщизни від вола

6 лит. гр.

Є 40 волів, бо виходить

5 плугів по вісім волів

Сторожового, порохового по 2 лит. гр.

По курці з одного диму

Підводи до Суража і Острога

Корчма с, дає з неї Жид оренди на рік 29 лит. кіп

Підворищні повинні половину цього всього, що тягли

Підсусідки роблять влітку два дні на тиждень,
а взимку один день
Фільваркове поле на три руки
Висівається 7 мац, вродиться 100 кіп
на добрий врожай.
Границі має спокійні, бо сидить у своєму ґрунті.
Гаїв і запустів має достатньо
Сіна буває 5 стирт
Плітчизна до замку
Піп ніякого права не показав.

Дітв.

Село Карпилівка [Korpiłowce] з фільварком попівське

Будування погане мужицьке

Тяглі піддани:

Радко

Сениха

Каленик

Ілляш

Корній

Молочанович Грицько

Йосько

Степуреня Грицько

Гапон

Ігнат Мицькович

Матяш

11.

Підсусідки:

Карпо

Пантон

Ілляш

Шимон Мельник

4.

Повинність їх така, як і в Юськівцях,

Виходить три плуги по вісім волів

Ставок, спуст ставу у три роки по 30 фл.

Млинок, одне коло мучне, друге ступне на двірську потребу.

Корчма, з неї Жид дає 6 лит. кіп.

Границь немає, сидить то село в своєму ґрунті.

Гаїв і запустів має по потребі.

Поля є на дві руки. Висівається разом з пустками 10 мац

Може вродити 100 кіп. Сіна може бути 2 стирти.

Права [піп] також не показав.

Село **Загірці [Zahorce]** з попівським фільварком
Будування фільварку: іздебка з коморю, навпроти пекарничка.

Тяглі піддани:

Дорош Філько
Савка Мартинчич
Грицько
Ка[с]ан Лавриковець
Мисько
Зененя Процик
Андрій Белаченя
Куц Белаченя
Остап Трухненя
Хацько Федореня
Грицько Федореня
Желець
Ермохенич
14 (!).

Підворищні:

Куш Іван
Сахно
2.

Підсусідки:

Симко
Мартин
Осій
Іван Маслечко
Яцько Гарасименя
Мисько Соцький
Мельник
7.

Повинність всіх підданих
як і в Юськівцях

Плугів виходить 3 по 8 волів

Ставок, на цьому ставку млинок поганенький, тільки на двірську потребу.

Корчма спустошена по татарщизні

Поля є на три руки, висівається 30 мац

Вродить всього 500 кіп.

Границь з чужими не мають, тільки на своїх скаржаться,
на п.Марховського і на п.Войнаровського.

Сіна буває три стирти.

І тут також право не пред'явлене.

Село **Мала Боровиця [Borowica Mała]**

з фільварком п.Войнаровський тримає на службі

Будування фільварку:

Цей фільварок плотом і острогом
обгороджений. В ньому три
світлиці, одна пекарня,

Тяглі піддани сидять
на полях неміряних:
Олексій Горчакович
Корній Горчакович

три комори, три надвірних комори. Пивниця й спіжарня зрублені, стайня з хмизу сплетена, солодовня зрублена і бровар.
У гумні стодола, сволоки соломою накриті.
Обора, хворостяні шопи соломою прикриті.
Обшар на три руки на двір сіють. В кожному полі висівається по 10 суразьких мац.
Врожай, згідно того висівку, 150 кіп.
Врожай на мацу, змолотивши, 4 копи, коли гарний врожай.
Сіна є готового 3 стирти по 40 возів, і було б його більше, але немає кому косити.

ЛІІІ.

Підсусідки мають халупи:

Васько Гарасеня
Ілляш Мартишкович
Іван Сидорович
Іван Прийшлий другий
Гаврило Тарасович
Семен Холодович
Філон Янкович
Петраш Андрійович
Лаврик Олексович
Хвил Федорович
Андрешківські
ІІ.

Повинність тяглих:

Від вола по 8 лит. гр.

Андрій Щербань
Мартин Лехнович
Омелян Івашкович
Іван Холодович
7 Петруш Андрійович
7.

Половинники:

Васько Мартишкович
Гацько Мартишкович
3 Онись Андрійович
3.

Пусті дворища:

1. Гараськівське
2. Романове Сидорівське
3. Іванківське Васьківське
4. Якимове Наумцівське
5. Павлівське Яхнівське
Ці пусті дворища на двір сіють
5.

Ці підсусідки повинні:

Три дні на тиждень робити влітку, а взимку по 2 дні на тиждень
Платять з диму по 8 лит. гр.
Плітчизни дають по 4 лит. гр.
Каплунів по одному
По одній курці з диму.

Плугів було 2 по волів 8
Вівса з дворища по маці, каплунів по два, курей простих по 2
Плітного з дворища по 15 польськ. гр.
Порохового, сторожового з диму по 2 лит. гр.
Підводи дві на рік до Казимира, а якщо підводи
не відправляють за кожен по лит. копі.
Десятина бджільна, овеча і свинна йде на пана,
становило на один рік 6 овець, 8 свиней,
бджіл діставалося по кілька, але зараз немає,
і селян усіх тільки восьмеро.
На яловицю приєднуються до віліян
Робити повинні кожного дня на тиждень.

234

Став один під двором. На ньому млин, у ньому
одне мучне коло, друге ступне і один фолюш.
Млинар на третій мірці, вепрів не годує.
Цей став ходить у третьому році по 100 зол.
Млинар дає чиншу на рік 4 зол.
Другий верхній став вище. На ньому млин,
у ньому одне мучне коло, друге ступне.
Млинар за те, що вепрів не годує, дає чиншу 4 фл.
Цей став ходить спустом у третьому році за 100 фл.
Корчма й млини разом з вілійськими корчмою
і млином ходять орендою за 180 фл.
Зараз орендаря немає, пустує.

236

Село **Велика Боровиця [Borowica Wielka]** з фільварком

п.Адам Мархоцький тримає на службі

Фільварок частково кіллям дубовим обгороджений, а частково
хмизом. Ізба біла, двері до неї на завісах, сіни. Ця нова ізба біла.
Стайня сплетена з хмизу. Кухонька нова. Збоку домок, в ньому
світличка, пекарня і сіни. На подвір'ї сирник, клі[ть], гумно.
Стодола сплетена з хмизу. Обора, в ній сплетені з хмизу шопи
накриті соломкою.

Обшари на три руки. В першому полі висівається 30 мац,
коли є кому робити, також і в другому і в третьому з
нивками в кожній стороні.

Перше поле від Суража,
друге від Калитинців,
третє від Кур'янок.

236зв.

Вродить як цього року 300 кіп жита, а часом - 400 кіп,
пшениці - 200 кіп, а часом - 250 кіп.

Сіна буває 3 стирти, а часом і більше.

Тяглі піддані на дворищах:

Хфедір Диденя
Степан Пшениченя
Жданець Дуженя
Ярмол Мелешеня
Грицько Зделеня
Сахно Потапеня
Герман Козюченя
Федір Гук
Омелян Федорович
Панько Хоцакотович
Тиміш Ярошеня
11.

237

Половинники:

Мисько Потапеня
Ігнатеня Тенько
Онисько, Петришів син,
Хвесько з Грицьком
Шепелянином
Литвин Мартин
Мисько Ветошко
Семен Туреня
Кизеня Мартин
Терешко Киреня
Семениха вдова
Семенець Уляненя
Яцько Лукашеня
Грицько Германеня
Андрій Почерпяка
Симко Мисливець старий
Федір Лавриченя

Сиботеня Іванець
Стасько Андрій
Іванець Холодненя [Chiodnienia]
Мартин Дирдоленя
Конас Кустовник
Лях Андрій
Ясько Долина
Федорець, Кислин зять,
Жданець Ігнатеня
Омелян Уляненя
13.

Пусті дворища:

Юськове
Чарнушове
Левкове
Циганове
Сибинове
Миськове Шинкареня

Йовлаш Лавриченя
17.

На волі:

Стецько Підлипний

Никон Потапеня

Улянєня Яремко

3.

Городники:

Сурша і Ярошеня

Тишко, Васьків брат,

Стрик Степанєня

Криштоф Столєнтій

[Krystop Stopykty]

Недбайло Ясько

Ониська Патриківця

Ярівське

Сикорине

Третьківське

Якубишине

Потребного

Прокопеня

Омельянівське

Ходякове

Іванитине

Яцька Лукашеня

Іванця Дро[б]одного

237зв.

Хведичич

Воронове

Тишкове пусе

Борисове Бролове

Мацея [Maciey] Чижа

Состака Суботича

Миколаєвої Світличних

25.

Повинність підданих:

Воловщизни від вола по 8 лит. гр., волів було 58

Вівса з дворища по мірці, каплунів по 1

Курей простих по 4, гусей по 1, яєць по 6

Порохового і сторожового з диму по 2 лит. гр.

Підвод на рік 2 як інші села відправляють, а коли

підвод не відправляють, тоді за дві дають по п'ять зол.

Десятина бджільна, барання і свинна, дісталосся бджіл 7, свиней

16, овець 15

Яловиця на рік одна з усього села

Робити повинні кожного дня на тиждень, крім суботи,

котру вільну мають.

Половинники повинні половину цього всього, що тягли.

Городники повинні по два дні на тиждень робити,

а від вола, якщо його мають, платити повинні по 8 лит. гр.,

а коли вола не мають, отверщизни по 8 лит. гр.

Пустки на волі:

Тишкове [дворище]

Курилівське

Шахнівське

Ярошове

Хведєня

Стециківське

6.

На плітника городники приєднуються [до інших підданих]
Повинні давати третю частину від усього, що тяглі [дають].

218

Став під двором один, на ньому млин, у ньому 2 мучних кола.

Млинар з третьої мірки.

Другий став броварний, третій став корчемний.

Ці всі стави ходять у третьому році за 100 фл.

Корчма з млином ходить за 150 фл.

Границі, котрі починаються від Загірців по річці серед болота, йдуть шляхом аж до Кур'янок, де суперечки великі з п.Сенютою Ляховецьким, з третього боку від брацлавського підкоморого Тихона аж до Суража, з четвертої сторони від Суража аж до Малої Боровиці, де границя спільна і спокійна.

Гаїв навколо на милю, а вширш на милю березових і лозових дібров.

218зв.

Село Мякоти [Miekoty]

цей же п.Мархоцький тримає на службі

Домик: кімнатка, коморка, навпроти пекарня, солом'яний дах поганий. Далі дві пекарні одна навпроти другої, накриття немає.

Бровар і солодовня не накриті. *

Посілість тяглих підданих:

Степан Ляховець

Юсько Дрозд

Сидір Косий

Дахно Яремич

Петрушко

Тванець

Федір Гриценя

Іван Ленчич

Іван Ленчич

Федір Бакуменя

Хилько Лесненя

Чорниш Петреня

Тарас Малченя

Онисько Желчняк

Тишко Малченя

Кіндрат Віктореня

Косцей [Kosciey]

Панько Костюченя

Іглиця

Івахно Ленчич

Савчиха вдова

Сахно Іванишко

Трохим Сачненя

Йолтух Березняк

31.

Пусті дворища:

Юськівське пугсте

Саньківське

Гуляшівське

Семенівське

Матфеївське

Ярошівське

Федір Сахоня
Паршута
Филип Яхонтеня
Степан Литвин
Бакай Левченя
Мартинець Вікторів
Ключ Васичин

239

Іванівське
Кришківське
Яцутівське
Ласьківське
10.

Підсусідки:

Андрій Павленя
Юхно Петреня
Карп Рудий
Степан Сич
Томко

Яцько Решко
Антон Солис
Лук'яниха вдова
Іван Гриценя
Савка Дулька
10.

6. Шість підсусідків
геть пішли
Ці підсусідки роблять
влітку три дні,
а взимку два дні

Податків половину, котрі тягли дають.

Повинність цих підданих:

Робити на тиждень 5 днів,
Торговий вільний

Воловщизни по 8 лит. гр.

Вівса по чверті

Плугів виходить 5

по 8 волів

Сторожового, порохового
по 2 лит. гр.

Каплунів по 2

Яєць по 10

Курка, гусь

Плітчизни дають 20 фл.

Ті, котрі волів не мають,
дають отверщизни по
8 лит. гр.

Яловиця 1

Фур 2 повинні як і

в інших селах

Десятина овеча, свинна

і бджільна

Дістається овець 5, свиней 7,

бджіл 20 пнів.

239зв.

Ставків є три, спуст їх у три літа за 140 фл.

Млинків є три, котрі з корчмою ходять орендою по 180 фл.

Але дерева для куріння горілки треба додати.

Обшарів двірських немає, засівають на двір тільки пустки з обтяженням підданих, оскільки було встановлено чинш з дворища по 12 фл., а підсусідкам по 5 фл. і не повинні вже були робити, тільки 4 дні на рік, а зараз вже, крім того, мусять обробляти ці засівки на пустках.
Висяно на цих пустках 6 мац, ужато 80 кіп.
Гаїв і заростів, і лісів мають достатньо.
Бортей є 500, у котрих осаджених бджіл 60,
Може бути 2 півбочки меду по 3 відра в острозькій бочці.

240

Село Радогоща [Radohoscza]

п.Сенюта Радогощський тримає на службі

Тяглі піддані на дворищах:

Стахно
Макар
Михно
Яцько
Тиміш
Яцько Тимошеня
Іван Коваленя
7.

Повинність підданих:

Воловцизни від вола по 7 лит. гр.,
Волів є зараз 11
Вівса від вола по чверті
Сторожового і порохового
по 2 лит. гр.
Плітчизни дають 3 лит. копи
Робити кожного дня на тиждень
як і в інших селах
Хмелю з диму дають по чверті.

Підсусідки:

Пархом
Гаврило
Фениха
Пархомиха
Єщиха
5.
6 двірських служок,
два вільних.
Ставок, котрого
не спускають.
На ньому млин,
у котрому два мучних
кола, одне коло ступне.
Цей млин тільки на
двірську потребу меле.
Окремо в лісі 2 ставки,
їх спускають
на третій рік, оцінюючи
на 100 фл.

240зв.

Корчма пуста
Підводи дві до Казимира або за фуру по лит. копі
З десятини бджільної дістається пнів 3.
Ліс і луки гарні, де трохи і дерева є на будування.
Границі від дідичних добр цих же панів Радогощських.
Обшари на три руки, в кожному полі висівають 20 мац.
Вродить на добрий врожай 200 кіп.
Сіножатей є достатньо, якщо є кому робити.
Плугів виходить з Гурщизни № 2.

241

Село **Гурщизна [Gorszczyzna]** цього ж п.Сенюти Радогощського

Тяглі піддані:

Стецько

Якубиха

Грицько Московецький

Онисько

4.

Повинність цих підданих в Гурщизні як і в
Радогощі так в роботі, як і в податках.
Ставок не спускають, на ньому млинок вешняк
на двірську потребу
Підвод дві як і в Радогощі
Кур з диму по дві.
Поле на три руки, в кожній висівають
по 8 мац, вродить 100 кіп.
Сіна буває стіжок на возів 15.

Підсусідки:

Лісничий, що ліс пильнує, вільний

Мисько підсусідок

Андрій підсусідок

241зв.

Село **Шекеринці [Siekierzynce]**

її мл. п.Кориткова тримає в заставі

Запису не зроблено

Будування. Один дім, у ньому дві білі ізби з кімнатами, дах дуже
поганий. Другий дім, біла ізба з кімнатою, навпроти пекарня,

поганий верх драницями побитий. Брама дахом побита, біля неї кухня. Стайня погана, гумно і обора погані.

Тяглі піддані на дворищах:

Ілляш Корш
Яциха Луцик
Ковалович
Филип
Іван Леценя
Остап
Улас
Забельський
Шинкар Луцик
Ярмол
10.

Гайдуки:

Хома гайдук
Харченя гайдук
3. Іван Кушнірович
4. Пархомич Грицько
до півдворищних

Півдворищні:

Чорниш
Хветишин
Андрій Опташеня
Матфей Пугачич
Мартин Харченята
Василь Проташич
Олешко Проташич
Онисько Федорчич
Гриценя
Трохим Опташеня
Сенько Вечорчич
Федір Кореня [Korzenia]
Грициха
Яцько Спашеня
Мартин Ятреза
Костюк
Карп Дукла
Віктореня Семен

242

Ярмола Махарчиць
Яцько Топій
Савчич Грицько
Улашеня Макар
Васько Митченя
Іван Устянович
24.

Пусті дворища:

Микити Шидло
Трохима
Гришищине
Писарищине
Вікторчиць
Кіндратця
Карпівське ціле дворище

Підсусідки:

Богдан
Іван Шушак
Масько Гриценя слюсар
Федір Лосиша
Яцько Брилит
Захарин Іван
Сидір Топчай
Макар Ілляшів
Панас Овереня
Лавриха вдова
Роман Швець
Кохан
14. (!)

Гречине ціле дворище
Чорнишевське півдворище
9.

Повинність тяглих:

Робити щодня
Воловщизни від вола по 8 лит. гр.
Вівса від вола по чверті
Яловицю одну, вепра і барана від громади
Сторожового і порохового з диму по 2 лит. гр.
Каплунів по 2, гусь один
Десятина овеча, дістається овець 10
Десятина бджільна, дістається вуликів 6

242зв.

Десятини свинної може дістатися вепрів 10
Підводи дві на рік, або за неї з дворища
по дві копи
Підсусідки роблять день на тиждень
Чиншу дають по 4 лит. гр.
Плугів виходить 4 по восьми волів.
Поля є на три руки, висівається в одній руці
по 25 мірок, уродить 600 кіп
Сіна буває 7 стирт.
Гаї, зарості на домову потребу
Границі спокійні
Сторожового платять з дворища по 1 польськ. фл.

Корчма з млином
на рік 80 фл.
Ставок на домову
потребу,
другий пустий.

243

Село Коритна Воля [Korytna Wola]
цій же п.Коритковій до Шекеринців

Посілість підданих на півдворищах:

Фредо
Тимко
Васько
Грицько
Онисько
Барашко
Дмитро

Підсусідки:

Скрипка [Skrypek]
Олекса
Ярема
Павло
Івасина
Пуцореска
6.

Білоус
Мисько
Федір
Маркої
Матфей
Ясько
Ярмош
Кардаш
Петро Пастух Кіндрат
Мисько, вільний осадця
Андрій
Данило
Кіндрат
Сарко Грицько
Іван Половка
Матфей Старий
Дашко
Рахва Іван
Іван Правда
Масько
Яцько Кохан, 29. Куц
29.

Ці шість повинні робити
два дні на тиждень
давати по половині
того, що дають
півдворищні

Окремо:
Омелян
Іван Повядайло
Соцький

Ці дають по потрійному (!)⁶
і роблять день на тиждень

243зв.

Повинність цих півдворищних:

Робити по три дні [на тиждень]
Воловщизни дають по 8 лит. гр.
Плугів виходить 4 по 8 волів
Сторожового, порохового по 2 лит. гр.
Десятину дають овечу, бджільну і свинну,
дістається овець 4, бджіл 6 пнів, свиней 4
Підвод ані інших податків не дають, бо їм
ще воля не вийшла.
Корчма є в цьому селі, котра чинить 40 фл.
Саджавок дві на домову потребу
Границі й суперечки з одного боку від
пп. Корницьких.

⁶ Йдеться про третю частину повинностей, котрі виконували дворищні.

Село Дебрин [Debryn]

з фільварком тримає п. Линевський на службі
Будування досить поганеньке: іздебка з кімнатою, навпроти
пекарня. Гумно. Стайня. Обора з хмизу сплетена. Садок
непоганий.

Тяглі піддані на дворищах:

Панюк
Василь
Роман з зятем
Симон
Шахно з Махом
Федір з Іваном
Карпо з Гаврилом
Мисько з Яремою
8.

Підсусідки:

Ігнатиха
Сидір Дудка
Мартин
Познанський Іван
Трохим Коваль
Мисько Ковланин
Потап
Грицько
Павло Гончар [Hanczarz]
9.

Пусті дворища:

Шахново
Хомоцьке
2.

Ті, що були осіли на цих пустих дворищах,
розійшлися.

Повинність тяглих:

Роблять влітку щодня, а взимку три дні
Воловщини дають від вола по 8 лит. гр.
Вівса від вола по чверті
Плугів виходить п'ять по 8 волів
Сторожового, порохового з диму по 2 лит. гр.
Плітчизни, включаючи жито, дають 6/7 1/2 фл.
Сторожу до двору по черзі відправляють

244зв.

Каплунів з дворища по 2, гусей по 1
Курей по четверо
На яловицю всі дають 2 лит. фл.
Підвод 2, одна влітку, друга взимку,
а окупу за неї дають по 2 лит. копи
Десятини овечої дістається

Баранів десять, свиней 7.
Корчма є в тому селі, котра чинить 20 фл.
Саджавок є чотири на домову потребу
Обшари на три руки, висівається в одній
руці 25 мац
Вродить на добрий врожай 400 кіп
Сіна буває 12 стирт
Лісів і гаїв достатньо
Границі спокійні.

245

Село Гнойниця [Gnoynica] з фільварком

й. мл. п. Залеський тримає на службі

Фільварок частково кіллям, частково плотом обгороджений. У ньому біла ізба, через сіни пекарня. Другий домик біля воріт, у ньому дві іздебки одна навпроти другої, сіни. Стайня з хмизу сплетена. Хростяна кухонька над ставом. Гумно, у ньому стодола з хмизу сплетена. Обора, в ній хворостяні шопи. Обшари на три руки, висівається в кожному полі по 30 мац. Врожаю буває 780 кіп озимини Сіна буває 6 стирт по 30 возів.

Посілість підданих. Поля мають неміряні.

Іван Редкий [Redki]	Грицько
Олекса Уласів	Полуян
Себестян [Sebetyan] Новик	Іван
Дацик	Йовтух
Грицько Савченя	Хведір Осмаченя
Кіндрат	Хома
Левко з братами	Сидір
Харко	Михно
Сергій	Тиміш
Пилип	Харко Отаман
Василь	Корній
Сахно	Матфей
Стечик	29.

Васько
Курило
Петро
Улас

Половинники:

Мартин
Дмитро
Матфей
3.

Піп на цілому дворіщі

245зв.

Пусті дворища:

Йохимівське [Jochimowskie]
Йосачівське [Josaczowskie]

Підсусідки:

Клим
Верхуниха
Каленик
Павло
Кіндрат
Стецько Олейник
Грицько Жук
Петро
Труш
Горський риболов
Федір

Адам
Мойсей
Мисько
Грицько Пастух
Харко
16.

Підсусідківські пустки:

Глушківська пустка
Юськівська пуста
2.

Повинність цих тяглих підданих:

Від вола по 8 лит. гр. Вівса по одній
чверті від вола. Плугів було 9. А хто
волів не має, отверщизни з диму по 8 лит. гр.
Сторожового, порохового по 2 лит. гр.
Яловиць з громади 2, або за них 12 фл.
Плітчизни 25 фл.
Підвод на рік з кожного дворища дві
За кожную [окупу] по лит. копій
Каплунів по 2, курей по 4
Меду відер 2 або за нього 10 фл.
Хмелю чверть
Сторожу звичайну повинні до двору [відправляти]
Робити повинні кожного дня на тиждень, крім торгового дня.

246

Підсусідки дають отверщизни по 8 лит. гр.
Порохового і сторожового по 2 лит. гр.

По каплунові 1, по курці
Роблять влітку по три дні, а взимку по 2 дні на тиждень.
Стави 2 на селі, котрі продають у третьому році
по 20 лит. кіп за кожний
А третій від Ювківців недавно загачений,
його ще не продавали, але може бути
оцінений, згідно реляції підданих, на 10 лит. кіп.
Млинів 2, в них 2 мучних кола, 2 ступних кола.
Корчма, з котрої разом з млинками Жид
платить оренди на рік 250 фл.
Гаїв, запустів мають по потребі
Границі з Заславщиною, де заходять деякі
суперечки щодо ґрунтів.

246зв.

Село Ювківці [Jowkowce]

цей же й. мл. п. Залеський тримає на службі
В ньому *тяглих підданих 15, підсусідків 4*
Тяглі роблять кожного дня, підсусідки три дні на тиждень.
Воловщини не дають
Сторожового і порохового з диму по 2 лит. гр., учинить 1/17 1/2
фл.
На плітника складаються 3/10 фл.
Підводи 2 з кожного тяглого, або за неї 2 лит. копи, учинить 75
фл.
Ставків 2, не спускають
Млинок вешняк, 1 коло
Корчма на рік учинить 50 фл.
Уродиться озимини на рік 400 кіп
Курей з диму по 2, учинить № 38.

Село Калитинці [Kaletynce]

цей же й. мл. п. Залеський тримає на службі
У ньому *тяглих підданих 8, підсусідків 6*
Роблять як і в Ювківцях
Воловщини від вола по 8 лит. гр., вівса по чверті

Сторожового, порохового по 2 лит. гр., учинить 1/5 флорена.
На плітчизну складають 5 фл.
По каплуноу й по 2 курей з 8 тяглих учинить кур 16, каплунів 8

247

Від підсусідків по курці 1, рахуючи 6, курей 6.
Ставок один, у три літа ходить за 30 фл., учинить на рік 10 фл.
Млинок один, коло мучне, з корчмою чинить на рік 70 фл.
Врожай озимини 90 кіп.

Село **Більчин [Bylczyn]**

й. мл. п. Моджевський тримає на службі

Фільварку немає, татари спалили

Тяглі піддані на цілих дворищах: Кіндрат Березинець
Мартин Кростеня Микита
Андрій Глушеня Максим Мисюченя
Крещиха вдова Йошеня [Joszczenia] Гаврило
Ярмол Сирченя Панас Рудий
Федір Толченя Син Завореня
Оверко 23. Мись Копець 23.
Левко Іванкович *Половинники:*
Ярош Заченя Клим Трошеня
Панас Старий Самійло
Козел Мартин Пархом Самойленя
Перехуда вдова Хилимон
Гарасиха вдова Роман Млинар
Юсько Вечорченя Кіндрат
Левченя Чорний Ілько
Степан Татарчин Женець
Йовхим [Jowchim] Лобода Бойко
Пашко
Луц
Іванко Старий
11. (!)
Пусте дворище 1.

Городники:

Іван Глушення
 Павло Стадник
 Стецько Хорошення
 Скворodka [Skowrodka]
 Луха Хоменя
 Міксен [Mіхен]
 Іван

Іван Томик
 Тимко Лашек
 Мартин Кухареня
 Іван Мазайко
 Іван Чупина
 Іван Красножарник
 Мисько Клишеня
 17.

Іван Стадник другий

Яцько Кравець

Пивищиha вдова

Повинність тяглих підданих:

З кожного дворища платять по 30 лит. гр.

Вівса по півмаці острозької

Порохового і сторожового по 2 лит. гр.,

Курей простих по 2, по каплунові 1

Плітчизни дають 6 лит. кіп

Фури дві на рік з дворища або за кожен по лит. копі

Яловицю на рік дає все село

Роблять кожного дня на тиждень

Половинники половину цього

Плугів було 6.

Підсусідки отверщизни по 8 лит. гр., по курці 1

Роблять по 2 дні на тиждень влітку, а взимку по дню.

Ставків два, на одному млинок вешняк

Спуст цих ставків у третьому році, разом ходять обидва за 70 лит. кіп.

Корчма в цьому селі дає своє пиво, перед цим оренда з неї була 100 кіп.

Обшари на три руки. [Висівається в кожному] полі 50 острозьких мац.

Вродить озимини 600 кіп, а часом 1000.

Сіна буває 2 стирти.

Село **Новосілки** [Nowosiołki]

цей же й. мл. п. Моджевський тримає на службі

Фільварок частково оточений кіллям, а частково плотом

обгороджений. До нього нові ворота з залізною куною. Дім новий, у ньому біла ізба, двері на завісах, сіни з білої ізби, пекарня і комора. Цей дім соломою пошитий. Біля воріт нова іздебка, ще не покрита і без шибок. Там же нова стайня соломою покрита. У гумні складена з дерева стодола. В оборі складені шопи, соломою пошиті.

На двір сіють три поля, в кожному полі висівають 30 мац
Врожай в цьому році: озимого жита 400 кіп, пшениці 55 кіп
Сіна невеликий стіг.

Тяглі піддані на цілих дворищах:

Йовко	Яцько Ресоха
Калко Онищеня	Олешиха з синами
Томко Скрипчич	Йосько Коваль
Омелян Охремчич	Семен, Павлушин зять,
Лавришко Скрипчич	Коваль Андрушко
Савка Павлишин	Федорець Волошин
Мартин, син Антончич,	Васько Волошин
Яковець Горбаченя	Денис Горбаченя
8.	Васько Горбаченя
Підворіщні:	Грицько Кіндрат
Олешеня Трохим	Андрій
Труш Лук'ян	
Федошка Чоснокович [Czosnkowicz]	15 (!)

248зв.

Пусті дворища:

Кузьми Гориня
Романове
Бородине
Денисове
Федорове
Матфійове
Савчинське
Самуїлишина
9.

Городники:

Грицько
Хил
Ігнат Швець
Мартиниха вдова
Іван Винник
Олекса Мельник
Мисько Литвин
Яцько Скварило
Денис
Кузьма
10.

Повинність тяглих:

Воловщизни дають по 8 лит. гр.
Вівса від вола по чверті

Плугів 2 по вісім волів
Сторожового і порохового по 2 лит. гр.
По одній курці з дворища, по 5 яєць
З усього села дають 5 гусей
Яловицю одну на рік або за неї 6 фл.
Плітного всі дають 4 лит. копи
Фури 2 на рік або за одну по лит. копи
Роблять влітку кожного дня на тиждень,
а взимку мають вільний день.
Городники роблять по два дні на тиждень
По курці на тиждень (!) дають, більше нічого не повинні.
Став, на ньому млинок вешняк. Спуст цього ставу в
третьому році ходить за 50 лит. кіп
Корчма у цьому селі ходить орендою за 26 лит. кіп на рік

249

Гаїв і запустів це село не має
Границя з й. мл. п.брацлавським воєводою
з одного боку від Сосни спокійна, а з інших
сторін від Борисова.

250

Служебні села за Горинню

Село нова осада **Комарівка Дубровних** **[Komorowka Dubrownych]**

Показали лист кн. й. мл. Костянтина з дозволом на ньому кн. й. мл. Януша на осаду цього сільця наданого Гапонові, Федорові й Олешкові Дубровним [...], на тому селищі, де Улашин сидів, з волею на десять років, а по виходу цих літ повинні ставити пару коней по-п'ятигорськи за актом в Острозі під датою дня 28 січня 1618. Але оскільки та воля [осада] знаходиться на злому місці, там, де жовнір звик ставати, через що відбувається псування Острозької пуші, котра і без того пошкоджена, не бачимо потреби, аби осада була на цьому місці.
Послість підданих; котрі жодної послуги ані повинності не чинять, є стільки:

1. Антон, 2. Супрон, 3. Радко, 4. Антон Другий,
5. Іван, 6. Ясько, 7. Филип, 8. Андрій,

9. Кіндрат, 10. Васько, 11. Мисько, 12. Ришко
Млинок і ставок цього року поставлені.

251

Село Бараннє [Barania]
тримає п. Лаврентій П'ятигорець
на службі від й. мл. кн. Януша

Фільварок кіллям обгороджений. У ньому домик: біла ізба, пекарня і сні, кліть, сирник. Стайня. Стодола соломою покрита. Поля три, висівається в кожному по 20 мац Врожаю понад 400 кіп. Сіна буває 3 добрі стирти.

Посілість підданих на дворищах:

1. Нестор	5. Йосько	9. Семен Якубич
2. Іван Турко	6. Ігнат	10. Пижик Іван
3. Левко	7. Ходичко	11. Якош
4. Сол[к] Іван	8. Болобанчик	

Новоосілі, з котрих одні по 2 дні, а другі тепер по дню роблять:

1. Ворожбил Ясько	12. Соня вдова
2. Клим	13. Степан
3. Савка Мельник нетяглий, млинар	14. Гришко
4. Коваль не відробляє панщини	15. Степан Пастух другий
5. Кіндрат	16. Петро Кушнір
6. Йовда	17. Демидиха вдова
7. Курило	18. Федорчик
8. Опанас	19. Юрко
9. Трохим	20. Грицько
10. Макарець	21. Федько Бондар
11. Дмитро	[Bednarz]

251зв.

Повинність тяглих: роблять кожного дня на тиждень
Воловщини платять по 15 лит. гр.
Вівса волового по чверті
Плугів зараз виходить два по 8 волів

Порохового, сторожового з диму по 2 лит. гр.
Плітчизни перед цим давали по 7 1/2 лит. кіп
Ставків два, спуст обох у третьому році за 100 фл.
Корчма, оренда за 50 фл.
Курей простих з тяглих по 2
Підводи дві на рік з тяглих або за неї 5 фл.
Повинність підсусідків: роблять хто як може,
дають по одній курці, не платять, бо новики
Порохове і сторожове по 2 лит. гр.
Границя з Заславщиною від села Лучиці
В ґрунтах спокій, але незгода стосовно
гостинця і стягання мита.
Великий бір з цього боку Горині.

252

Воля Дубровна [Wola Dubrowna]

п.Хмелецький тримає

Сидить між селом Баранне і Убельцями.
Повністю спалена татарами. Перед цим якісь Дубровні тримали,
а потім кн. й. мл. Костянтин заставив пану Янові Хмелецькому,
на цей час острозькому війтові, вл'ятистах золотих. Є чотири убогі
піддані, [котрі] не пашуть, тільки допомагають в роботах. Ґрунт
обробляють двірським плугом. Води немає. Ґрунту достатньо,
але нема кому обробляти. Дворик новопоставлений по татарщині:
біла іздебка, пекарня. Вродило цього року 80 кіп жита. Ярини
може бути стільки ж. Окрім перелогів, сіножатей небагато.

253

Село Головлі [Hołowle]

п.Косаковський тримає на службі

Фільварок обгороджений новим кіллям. Будування: дім
новозбудований, в ньому дві білих ізби, одна навпроти другої,
сіни, 2 комори. Цей дім частково дубовими гонтами, частково
соломою пошитий. Кухня [виходить] до ставу. За домом
пекарничка. Стайня сплетена з хмизу. В гумні клуня з хмизу
сплетена соломною накрита. В оборі старі хворостяні шопи.
Три поля. Висівається, коли є кому обробити, 50 мац.
Вродило цього року 400 кіп з пшеницею, бо не все було засіяно.
Сіна є 4 стирти.

[Тягли піддані на дворищах:]

Корній
Ігнат Мороз
Лукаш, Ярмошів син,
Охрім
Остап Левченя
Данило Киричич
Яким, Киселів зять,
Кисіль Яромл
Яцько Руденький
Мишко Мишан
Данило, Федорів син,
Хатян [Chatyan] Полушеня
Каленик Полушеня
Труш

Кирасиха вдова
Андрій Соцький
Адам Сенявський
Ярмош
Кіндрат
Федір Колесник
Грицько Киселеня
21.

Пустих дворищ № 5:

Феськове, Петрикове
Андрушівське
2 гайдуків.
Підсусідки:
Мишко Новак
Яким Новак
Трохим

253зв.

Адам
Васько
Ничипір Пастух

Скихотиха
Лук'ян Руденький
8.

Повинність тяглих підданих:

Роблять влітку по чотири дні на тиждень,
а взимку по три дні
Чиншу з дворища по 1 фл.
Порохового, сторожового по 2 лит. гр.,
каплунів по 2
Фури дві на рік зі збіжжям, одна влітку,
друга взимку або за обидві 5 зол.
Підсусідки повинні робити по 2 дні на тиждень
Вони ж дають по одному каплунові.
Ставів два, спуст їх у три літа,
обидва ходять у третьому році за 50 фл.
На одному ставі млин, млинар вепрів не годусь
Корчма з млином ходила перед цим за 140 фл.
Зараз через татарщизну й зменшення людей
орендують тільки за 50 фл., потім може бути більше.

Село Хотичин [Chotyczyn]

цей же п. Косаковський тримає на службі
Фільварку немає. Є три поля. Висіватися може на першому полі
12 мац, також в другому полі і в третьому,
але не засівають, бо немає кому робити.

Тяглі піддани:

Гаразт [Harazt] Васько

Мисько Лусаченя

Семен

Клим Зєбка

Процик Кошелєня

Онацько Бортник [Bartnyk]

6.

Підсусідки:

Омелян

Федір Худко

2.

Повинність цих підданих така ж, як і головлян.

Границі цього села спокійні, бо лежить
між острозькими маєтностями.

254зв.

Село Лисиче [Lisicze]

і фільварок п. Старицький тримає на службі
Фільварок з двох боків обгороджений частоколом, а з інших
сторін хворостяним парканом і частоколом. Дім
новозбудований, у ньому дві білих ізби, одна навпроти другої,
два покої, сіни. Цей дім гонтами побитий. Убік від сіней пекарня
і біля неї коморка. Перед сіньми ганок, з цього ганку вхід до зали.
Біля фіртки нова кухонька складена з дерева. Стайня сплетена з
хмизу. В оборі сплетені з хмизу шопи, в гумні хворостяна
стодолка соломою пошиті.

Три поля. У першому полі було висіяно 30 мац озимини

Сіножатей мало, може бути 10 возів

Плугів виходить п'ять по 6 волів.

Тяглі піддани:

1. Андрій

2. Васько

3. Прийма Микита

4. Сташко

5. Мартин

6. Ярмак

7. Давид

8. Васько Винник

9. Никипір [Nikipor]

10. Ілляш

11. Трохим

12. Хвил

13. Івашко

14. Крат

15. Сенько

Підсусідки:

1. Мацько
2. Ян
3. Степан
4. Тарас

5. Карп
6. Андрій
7. Ярмак
8. Костюк

9. Грицько
10. Мартин
11. Іван Плюта
12. Петро
13. Сидір

255

Корчма з шинком [дає] на рік 40 фл.
Ставків два, котрих не спускають, не оцінюють
Повинність цих трьох сіл однакова:
Тягли повинні робити на пареніну шість днів,
на весні так само, а потім влітку робити щодня
на тиждень, а взимку по чотири дні на тиждень
Воловщизни по 1 лит. гр.
Порохового, сторожового по 2 лит. гр.
Вівса від вола по чверті
Фури дві на рік, або за одну 5 фл.
Яловиця на рік одна з Лисиче, а друга
з Хонякова з Переволокою
Каплунів з дворища по два, гусей по 1
Підсусідки повинні робити три дні на тиждень
Сторожового і порохового по два лит. гр.

255зв.

Село Хоняків [Choniakow]

цей же п. Старицький тримає на службі

Фільварок. Будинок поганенький. Шопи й стодоли сплетені з хмизу, соломою пошиті.

Три поля. Висівати можна в першому полі 50 мац, але немає ким орати й обробляти, зараз висіяно 20 мац. Так само і в другому і в третьому полі могло б висіватися, але немає кому орати.

Плугів виходить два по 6 волів
Сіна три стирти, а часом і більше.

Тягли піддані на дворищах:

Хо[.]ко Сазохленя
Сахно Киселеня
Мацько Киселеня
Васько Миколаєня
Федько

Яків Цебрович
Макар Трушеня
Івашко
Курило Щоглів
Івашко Іванушеня - півдворища

Денько Зелісвен [Zeliswen] - дворище	Гайдук Грицько
Куц - дворище	<i>Підсусідки:</i>
Олисей з Лемком - дворище	Федір, Щоглів зять,
Васько Іванушеня - дворище	Карп Іванушеня
14.	Олекса
<i>Пусті дворища:</i>	Петрик
Матфіївське	Остап
Грицівське	Захар
Мануйлове	6.
Гараськове	
Ляхове	
Сторожове	
6.	

256

Ставків два, на одному млинок, спуст у третьому році.
 За обидва у третьому році дають 56 лит. кіп
 Корчма там з млинком ходить на рік за 40 фл.
 Чинш як теж і інші повинності, згідно з лисичанами.

Село **Переволока [Przewłoka]**

цей же п.Старицький тримає по Станіславу П'ятигорцю

<i>Тяглі піддані:</i>	Панько
Неско [Niesko]	Іван
Охвер Дефер [Ochwier Defeg]	Гаврило
Олешко	Ярмак
Пінчучиха вдова	6.
Федір Ярошеня	<i>Городники:</i>
Суховея Мартин	Омелько
6.	Мишко
<i>Піддворищні:</i>	Макар
Тиміш	3.
Йовтим	

256зв.

Пусте дворище Ляхівське
 Млин з корчмою до хоняківської оренди належить,
 однак з переволочного шинку приплачують 10 фл.

Плітчизни дають з дворища по 12 лит. гр.
Підсусідки дають плітчизни по 6 гр.
Плугів з цього села виходить на панське [поле] 2 по 6 волів
Там же фільварок, у котрому висіяно цього року мац 7 1/2,
могли б висіяти у тричі більше, але нема кому робити
Границі від Переволоки з й. мл. п. київським хорунжим,
відбуваються великі суперечки за ґрунти з боку села Милятина
також і з п. Ободинським від Садків, а є всієї тієї різниці на чверть
милі.

257

Село Хоростів [Chorostow]

п. Закревський тримає на службі

Будування у фільварку немає, татари спалили.

Три поля, висівається в першому полі 10 мац,
так само в другому і в третьому.

Сіна дві стирти.

Тягі піддані:

Мартин Бура

Олешко

Борис

Кур'ян [Kuryan]

4.

Пуста рілля:

Мельниківська

Венгеровська

Слінчина

Повинність цих підданих як і в Понорі

Підсусідки:

Дмитро Воробій

Іван Воробеня

Городників 2:

Максим

Юдиха

257зв.

Село Понора [Ponoga]

тримає п. Закревський

Три поля, висівається в першому полі 12 мац жита, так само в
другому і в третьому полі.

Сіна три стирти.

Тягі піддані:

Лаврик Ботиченя

Федір Черняк

Підсусідки:

Мишко Мукосій

Городник Улас

Пуста рілля:

Адама Рабенкі

Ігната Кравця

Ольшевського

Яцька

Оренди з двох корчем із сіл Понори і Хоростова і з млинка 20 лит. кіп

Повинність обох сіл:

Роблять щодня на тиждень

Воловщини дають по 7 лит. гр.

Порохового і сторожового по 2 лит. гр.

Курей по 2

Плугів буває 2 по 6 волів

Фури дві

Підсусідки роблять влітку по 2 дні на тиждень, а взимку по дню.

258

Села Нараївка і Улашинівка

[Naraïoka y Ułaszynowka]

п. Семен Кришевич [Kryszewicz] [тримає] на службі

[Село Нараївка]

Будування у фільварку. Спершу один будинок: іздебка з кімнатою, навпроти комора, посередині сіни. Другий домок: біла іздебка з кімнатою, сіни з хмизу, з перших сіней зразу льох, а позаду цього домика сплетена з хмизу спіжарня. Зрублена з дерева кухонька покрита драницями. Стайня, сплетена з хмизу, пошита соломою. Новозбудовані пекарня з сіньми і навпроти комора ще не покриті. На фільварку пекаренька з сіньми. Льох на фільварку для набілу. Обора, в ній два хліви. Гумно обгороджене, в ньому стодола.

Посілість тяглих підданих:

Перед цим, вже по татарщині було їх 16, а підсусідків 11.

Зараз їх немає, тільки ці:

1. Васько Мищеня	4. Филип
2. Васько Починок	5. Ясько
3. Клим	6. Яцько

Підсусідків 4.

Границі з п. Гойським від Майкова й Жаврова Лісів мають достатньо.

Село Улашинівка [Ułaszynowka]

цей же п. Семен Кричевич (Kruczewicz) тримає

Посілість підданих:

Іван Шуст

2. Киреїха вдова

Підсусідків № 7

Городники:

1. Шустів зять, Іван,

3. Масюк

2. Харко, Олешків пасинок,

4. Пустиха вдова

Повинність цих підданих як в роботі, так і в податках така, як і в інших селах:

Плугів виходить з обох сіл чотири по 8 волів

Воловщини платять по 7 лит. гр.

Вівса від вола по чверті

Каплунів по два

Курей простих по двос.

Млинок з корчмою ходить за 60 фл.

Вродило б, коли б мав свої плуги, 500 кіп.

Села Рівки [Rowki] і Скніт [Sknić]

п. Германовський тримає на службі

Фільваркове будівництво. Перший домок: новозбудовані іздебка з кімнатою і сіни. Другий домок: пекарня з сіньми навпроти. Третій домок: пекарня з сіньми і дерев'яні комори. Обора отинькована, у ній чотири хліви. Гумно отиньковане. Клуня для молочення.

Посілість тяглих підданих у Скніті:

Яцько Дещеня

Дешко

Пилип Микитин

Климашеня

Грицько

Сахно Минченя

Макар

Іван Винник

Ярошеня

Мануйло

Йосько

Сухий Васько гайдук

Литвин Васько

Степан

Трохим

19.

Максим

Гайдуки:

Данило

гайдук Гаврило

Йосько Процешина

гайдук Грицько

Бартош

Гаї добрі, є їх достатньо

Границі тільки з однієї сторони з п. Гойським спокійні

У Рівках тільки одинадцять підданих.

259зв.

Повинність цих підданих така:

Воловщизни по 7 лит. гр.

Вівса від вола по чверті

Плугів з обох сіл виходить 6 по 8 волів

Сторожове і порохове по 2 лит. гр.

На плітника складаються 20 фл.

Підводи дві або за кожну по лит. копі

Ставків два, у три літа [дають] 100 фл.

Мито гребельне з корчмою 60 фл.

Каплунів з диму по 2, курей простих з диму по 2

Вродило б озимини, якщо б мав свої плуги, всього 800 кіп.

Село Шатерники [Szaterniki]

п. Малхер, доктор, тримає

Фільваркове будівництво: світлиця з покоєм, навпроти пекарня
драницями побита.

Посілість підданих:

Федір Романович

Харко

Івахно Васьків

Іван Романченя

Васько Литвин

5.

Підсусідків 2:

Савка і Хилько.

260

Повинність їх така ж, як і в Скніті.

Плуг мають один

Воловщизна по 7 лит. гр.

Сторожове і порохове по 2 лит. гр.

Курей по 2, каплунів по одному.

Млинок вешнячок, корчми немає.

Село **Котівка [Kotowka]** і Скніт [Sknyć]

тримає п.Семен Павлович

У Скніті будування поганеньке, тільки пара пекарничок, одні навпроти другої, під соломою.

Посілість підданих у Скніті:

1. Якуб Сулша

9. Панас

2. Данило

10. Зубан Хома

3. Ничипір

Підсусідки:

4. Петро

1. Грицько

5. Клим

2. Савка

6. Тиміш

3. Федір

7. Костючиха

4. Максим

8. Стецько Даниленя

5. Мельник

260зв.

Тязлі у Котівці:

1. Клим

3. Яцько

2. Швець

4. Мельник

Повинність і податки як і в інших селах п.Павловича, котрі він тримає.

Плугів виходить 2 по вісім волів

Тільки яловиці не дають

Ставків два, котрі ходять по 50 фл.

Млинків два, котрі з корчмою ходять по 100 фл.

Вродить озимини, коли мають свої плуги, 700 кіп.

Гаїв по потребі, границі спокійні.

Поля тут дуже багато, котре лежить відлогом.

В цьому селі велике убозтво

Підводи також були повинні, але зараз не мають чим.

Село **Ледавка [Ledawka]**

п.Линевський тримає на службі

Був фільварочок, але зараз тільки 4 хлопи.

Посілість підданих:

Семен

Роблять до Убельців

Василько

Повинності й податки як

Тиміш

в Шатерниках.

Ящиха вдова

4.

Границі спокійні.

Гаїв по потребі.

261

Село Убельці [Ubelce]

цей же п.Линевський тримає

Фільварок. У ньому будування: пекарня, сіни, біла іздебка соломою покрита. Перед ворітьми [фільварок] оточений частоколом. Хліви сплетені з хмизу. Клуня сплетена з хмизу, соломою накрита.

Висівок. Висіяно 15 мірок жита.

Уродить 300 кіп жита .

Тяглі піддані на дворищах:

Мойсей Милченя

Васько Милутеня

Курило Перщеня

3.

По дволітній татарщизні за Конопки було більше підданих, але Конопка розігнав.

На цей час виходить один плуг

261зв.

Воловщизни платять по 8 лит. гр.

Вівса волового по чверті

Сторожового з порохом по 2 лит. гр.

Корчемна оренда перед цим за Конопки ходила за 30 зол., зараз пустує. Тяглі дають по двоє курей.

Новоосілі:

1. Федір Лутченя

3. Фалько

2. Савка

4. Йовтух' Пастух

Повинність цих: роблять по дню на тиждень

Дають по курці, сторожового, порохового дають по 1 лит. гр.

Границі від Заславщини з селами Пузирки і Янушівка

В сіножатах великі суперечки, заїжджають грунт на два гони від села, і цього року п.Линевський накосив і справив дві стирти сіна на цьому ґрунті, але ці села, захопивши, одну взяли, а другу спалили.

Згідно списку, котрий був списаний по татарщизні,

не вистачає кільканадцяти підданих. Отаман показав, що розійшлися на волю. Перед цим за Сокора було з п'ятдесят димів.

Ставок у цьому селі двірський не спускають, його уживають на двірську потребу.

262

Село Капустин [Kapustyn]

п. Григорій Павлович тримає

Посілість підданих:

1. Балик	5. Васько Шишка
2. Кулик	6. Іван
3. Федір Баранець	<i>Пустих дворищ с № 9</i>
4. Лахно	по татарщизні.

Повинність цих підданих:

Робити на тиждень 5 днів

Воловщизни платять від вола по 8 [лит.] гр.

Вівса від вола по чверті

Плугів виходить п'ять по 8 волів з Довжків

Отверщизни дають з диму по 6 лит. гр.

Сторожового з порохом по 2 лит. гр.

Каплунів з диму по 2, курей по 6

Фури повинні по 2 на рік або за кожну по лит. копії

Ставків два на домову потребу

Корчма, наймають [її] за 20 лит. кіп.

262зв.

Село Довжок [Dołżek]

цей же п. Павлович тримає

Фільварок. Будування. Добре збудований новий дерев'яний дім: сіни, біла ізба з кімнатою, навпроти пекарня з коморою. Перед цим домом хворостяна кліть, над нею пивниця. Біля неї друга кліть з хмизу і третя також з хмизу. Обора з кіллям, соломою покритим. Гумно обгороджене. В ньому добра клуня для молочення.

Посілість тяглих підданих:

Наумець	Пархвилєня	Мисюк
Томило	Гапон	Яхим Гапонів
Якута	Тиміш Петриченя	Мисюк Коваловицин
Матфей	Івашко Духовко	Клим Гамченя

Васько	Петриха вдова	Хведець
Отаман	Семен Толченя	Масько
Мисюк	Васько Панасеня	Михно Кушнір
Іван	Миколай	Демин
Степан	Мартин	Милець
		27

Повинність цих підданих у Довжсках як і в Капустині
Висівають у цьому році 70 має
Вродить 1400 кіп, якщо своїми плугами робити.
Границі з Кореччиною мають спокійні
Гаїв достатньо.

163

Село Клепачі [Klepacze]

і фільварок, котрі тримають Мніши-Ляховецькі
за 7300 фл., Жиди орендовали.

Будування фільварку: іздебка з кімнатою, навпроти пекарня,
позаду стайня. Все це під соломою. Льох, над ним сирник. Бровар
з дубового тину. Гумно обгороджене і столodka.

Тяглі піддані описані так:

1. Лукаш Щур
2. Іванко Костюченя
3. Костюк
4. Васько Андрушеня
5. Іванко Великий
6. Семен Масюченя
7. Мисько Корбанович
8. Ілько Курчик
9. Яцько Турченя
10. Гаврило Білич
11. Матюк
12. Радко Поберезник
13. Бахно
14. Вашиха Соломениха
[Słomienicha]
15. Юшко Лучик
16. Тиміш Демченя
17. Прокіп Миклашеня
18. Ничипір

Півволожні:

1. Іван Терешеня
2. Срода Степан
3. Гарасим Гришеня
4. Ясько Гришеня
5. Байсиха
6. Іванко Матфеня
7. Олешко
8. Вашиха
9. Васюк
10. Дацько
11. Москаль
12. Ісай
13. Либко
14. Коморка
15. Грицько Жученя
16. Петро Литвин
17. Юсько, Матюків зять
18. Семен
19. Коваль Колесник

20. Васько Кривда
21. Матфей Прима
22. Данило

263зв.

Городишки:

1. Гринь
2. Улас

Козаків 4 до обозної служби:

1. Баланко
2. Ошумко
3. Семашко
4. Гриценя

Повинність тяглих підданих:

Воловщизни по 8 лит. гр.
Вівса від вола по чверті
Плугів виходить 6 по 8 волів
Сторожове, порохове з диму по 2 лит. гр.
Каплунів по 2
Гусь з диму 1
Курей з диму по 4
Підводи дві до Бугу або за кожну по лит. копі
Десятина овеча, дістається вісім [овець]
Свиней стільки ж
Підсусідки повинні двірську сторожу
Яловиця з громади і вепр
Ставків два на свою потребу
Корчма ходить за 100 фл.
Обшари на три руки
Висівається в кожній руці тридцять мац жита

264

Вродить на добрий врожай, якщо будуть двірські плуги,
всього 700/800 кіп.
Сіна буває 4 стирти
Бортей теж є кільканадцять в дубняку
на полях, дістається з цього 10 фл.
Садів два непоганих
Гаїв і запустів мають достатньо.

Село **Плоска [Płoska]** з **Красносілкою**
[Krasnosiołka] тримає в заставі
й. м. п. **Бонтковський [Bątkowski]**

Поганенька будівля під соломою: світличка з покоєм, навпроти пекарня.

Піддані в Красносільці:

Ілько

Левко

Корчмар

Всього убогих не дістає семи.

264зв.

Піддані в Плоскій:

1. Степан

2. Павелко

3. Тиміш Крищення

4. Каленик

5. Іванина

6. Андрейкович

7. Яким

8. Стасеня

9. Клим

10. Омелянко

11. Антон

12. Васько Податоло

13. Єлизар

14. Баком

15. Панько

16. Васько

17. Улас

18. Висоцький

19. Стась

20. Яцько

21. Костюк

22. Максимиха

23. Юсько

Підсусідки:

1. Андрій

2. Данило

3. Матюк
4. Савон
5. Пилип
6. Мельник
7. Шинкар

Повинність підданих:

Робити цілий тиждень, крім дня торгового.

Воловщизни по 8 лит. гр.

Вівса від вола по чверті

Плугів виходить 6

Вівса з дворища по маці

Плугів виходить 6 [...]

Сторожового, порохового по 2 лит. гр.,

а хто не має волів по 6 лит. гр.

Каплунів по 2

Гусь 1

Курей по 2

Підвод з попелом дві на рік

Десятина овеча 4

Десятини бджільної три пні

Десятини свинної 6

Яловиця

Плітчизни 10 фл.

Оренда з млинком і з корчмою 200 фл.

265зв.

Ставок спільний на домову потребу, тільки для млина.

Млинок однак не спільний

Врожай озимини на обидвох фільварках,
якщо своїми плугами робити, 1300 кіп

Сіна буває 5 стирт

Границі з кн.Корецьким і Заславщиною
спокійні, бо на самій границі сидять.

Вруб мають до Берездова

Двірські запусти добрі

Дають однак плати до цієї застави 200 фл.

Село Дятилівка [Datylówka]

Будування майже козацьке поганеньке
Світличка, навпроти пекарня під соломою.

Осілі піддані:

1. Андрій
2. Іван Дегтяр
3. Диниць
4. Федір
5. Курило
6. Васько

Але всі убогі, через те нічого не дають,
тільки три дні допомагають робити.

Вродить озимини на добрий врожай,
коли мають свої плуги, всього 200 кіп.

Сидить над болотом на самій Заславській границі
і має спільне користування ставком.

Село Зеньки [Zenki]

без фільварку

Посілість підданих:

1. Лапон - 2 волоки, з того чиншу 10 фл.
 2. Процик на чиншу, з волоки 5 фл.
 3. Васько Сика - півтори волоки, 1/15 фл.
 4. Ігнат на волоці, 5 фл.
 5. Каленик Стрілець на двох волоках, вільний
 6. Грицько - півволоки, 2/15 фл.
 7. Грибалисина волока пуста
 8. Юрко Боярин, з волоки 5 фл.
 9. Олешко Боярин новоосів на волоці, також 5 фл.
- Ці всі повинні замкову послугу
Івашко підсусідок робить на тиждень два дні,
чиншу дає 15 гр.

Село **Зеньки [Zenki]** друге
без фільварку

1. Чемерис замковий служить з півволоки, вільний
2. Хведір Білозуб на волоці, чиншу дає 5 фл.
3. Демко Лісничий на волоці, вільний
4. Стафей Лісничий на волоці, вільний

278зв.

5. Васько Мних [Mnich] боярин на півволоці, чиншу 2/15 фл.
і служба
6. Іван Самовош з волоки дає 5 фл.
7. Авриш Ящєня з волоки чиншу червоний зол., вівса мацу
8. Квідасиха [Kwidasycha] - півволоки.
9. Сопєля - півволоки
10. Отаман Яхим - півволоки.

Цих трьох [останніх] повинності:

Робити три дні на тиждень,

чиншу з порохом, сторожовим і порохом (!) по 15 лит. гр.

Ці три повинні давати по курці, по півгуся, яєць по 10,
червцову курку, фуру до Острога.

Гончари цього села:

1. Васько Порада - чиншу 1/72/2 фл.
 2. Андруш - чиншу 1/72/2 фл.
 3. Бакай - чиншу 1/72/2 фл.
- Дають до цього по 50 гарнців і по курці
4. Семен дає чиншу 1/72/2 фл., окрім гарнців
 5. Сенько Боровник - чиншу 1/72/2 фл.
 6. Стасиха - чиншу 1/72/2 фл.

Коморники:

Прокіп Пастух - 6 гр.

Войтко - 6 гр.

Томчиха - 15 гр.

Костючиха - 15 гр.

Замок Берездівський [Berezowsky] (!)

з усім водою оточений

Від міста до замку через воду [веде] міст. Посередині мосту підйом з воротами, над ним від передгороддя міцна брама побита дубовими гонтами. До неї ворота на бігунах з фірткою, котра на залізних завісах з клямкою, засувом і скоблями. У сінях залізна куна для замикання воріт. У тій брамці дві комори нагорі, а дві надолі, до двох дверей на залізних завісах, а до двох [двері] на бігунах із залізними гачками.

Вхід до брами оточений балаясами і біля брами вхід до білої ізби, двері на залізних завісах із засувом і клямкою. В ізбі чотири вікна з скляними шибками у доброму олові. До кімнати двері на завісах із засувом і скоблями, у кімнаті два вікна з добрими скляними шибками в олові.

Направо від брами будиночок: біла ізба, сіни і пекарня без дверей. До сіней і до білої ізби двері на бігуні. На цьому домі старе драничне покриття. Йдучи далі направо, біля цього дому другий дім. У ньому дві білих ізби, дві кімнати, сіни. До всіх ізб і кімнат, а також до сіней двері на залізних завісах. У кімнаті сім вікон зі скляними добрими шибками в олові, двох кватирок не дістає, [одна] з рамою, одна [на кшталт] хреста. На цьому домі старе гонтове покриття. Біля цього дому третій дім. У ньому біла ізба, сіни і пекарня. З іздебки дві кімнати, двері на завісах, три вікна з добрими скляними шибками в олові. За кімнатами зроблена з дуба башточка, у котрій три чулани. Цей дім гонтами побитий.

Далі до ставу лазня з присіньми драницями побита. Неподалік цієї лазні над ставом кухня гонтами побита, до сіней двері на завісах, засув, вогнище, мурований комин, два залізні wifhow,

284зв.

дві залізні oblozup, стіл при стіні. З кухні біла ізба з кімнатою, двері до них на завісах, три вікна з скляними шибками, коло стін лави. З другого боку вогнища пекарня, двері до неї на завісах, у ній дві чорні печі, навколо лави і стіл. Біля цієї кухні над ставом дві комори, з кухні до води двері на залізних завісах. Перед кухнею новозбудована не накрита світлиця. Збоку кухні сирник, а перед ним зала, до котрої вхід гонтами побитий. Двері до зали на залізних завісах, до сирника двері на бігуні. Дві пивниці, до

них двері на завісах з засувом і скоблями, над однією покриття з дубових дошок.

З боку передгороддя до самого дитинця через рів, котрий оточус дитинець, [веде] міст укріплений поручнями. [При вході] до дитинця башта, до неї ворота на бігуні. Входячи до дитинця з правого боку нагору [ведуть] двоє сходів з балясами, гонтами побитими. На цій башті будинок, до сіней двері на завісах, три вікна, коло стін лави. З сіней східці з поручнями нагору до зали. Ця зала дошками оббита. З сіней до ізби двері на залізних завісах. З ізби до кімнати двері на залізних завісах, клямка і гачок. З цієї кімнати двері на залізних завісах до сіней. Ця башта, гонтами побита, під трьома верхами. У цьому ж дитинці над ставом дім великий, гонтами побитий, о чотирьох верхах, до котрого вхід, гонтами побитий, з балясами. З того входу відгороджена зала. До цього дому двері на завісах, клямка і засув. Перед цим домом сіни, з цих сіней по правій руці від Наріжної башти перша ізба, до неї двері на завісах з клямкою, гачком, три вікна з добрими скляними шибками в олові, коло стін лави, зелена піч. З цієї ізби кімната, до неї двері на завісах, клямка, гачки з обох боків, два скляних вікна. Навпроти цієї ізби столова ізба, до неї двері на завісах з клямкою, два вікна з скляними шибками в олові, лави біля стін, служба з балясами, зелена піч, мурований комин. З цієї ізби до сіней двері на завісах. З цих сіней третя ізба, до неї двері на завісах, ручка і засув з клямкою

285

і гачком, три вікна з скляними шибками в олові, лави навколо, зелена піч. З цієї ізби кімната, до неї двері на завісах, засув з клямкою. З цієї кімнати двері, обшиті дошками, на завісах, засув з скоблем. Поміж столовою ізбою і третьою ізбою розташовані сіни, вхід з котрих веде до зали, що знаходиться над ставом біля Наріжної башти, до цієї зали двері на завісах. З трьох боків цього дитинця зроблені з дуба городні, побиті зверху і знизу, з коморками для переховування живності. Башт наріжних дві. На третій башті каплиця. У дитинці тюрма, до неї дерев'яні ґрати з засувом і з скоблями. Увесь цей замок побитий дошками.

Перед замком бровар побитий, у ньому новий великий мідний котел із іншим начинням і посудом. При ньому солодовня і возівня, там же і стайня, при котрій мала пекарничка. За передгороддям над ставом велика стайня, при ній маштарня. За містком перел

замком пивниця для збіжжя, над котрою прикрита схованка, двері з залізними прибоями, там же сад. На передгородді також у замку (!) церква св. Пречистої, друга над ставом на Криниці. Увесь цей замок оточений дубовими палями.

У цьому замку є столів № 17,
стілцьів і лавок № 6.

Замкова стрільба і порох:

Гаківниць № 15

Кий залізний 1

Пороху барилок 13, між котрими півбочка одна

Чотирнадцята барилка почата

Олова велика штука одна, ковалків менших № 11

Куль для гаківниць повна шухляда

2853в.

Шроту залізного мірка

Сірки кілька фунтів.

Полів, що до замку належать трое, у кожному полі висівається по 50 мац

Врожаю буває 1000 кіп

Сіна зараз є 8 стирт по 40 возів.

При відібранні маєтності й. мл. п. Боратинському віддано збіжжя: вівса 50 острозьких мац, ячменю 5 мац, гороху 3 маци, гречки 10 мац.

Це збіжжя віддано острозькою мірою.

Сіна одна стирта.

Один став під замком, а другий у Хлапотині. Цей замковий не спускають, тільки Хлапотинський, котрий при Хлапотині зазначений.

Млинів у Берездові, у Хлапотині й по селах є кілька, на котрих є мучних кіл № 7, ступне коло одне. Це разом із капщизною і з усіма корчмами на рік ходить за 600 зол.

До цього ж належить і Красноставське або Хлапотинське війтівство

Зверх цього Жид повинен відгодувати 12 вепрів.

286

Місто Берездів [Berezdow]

1. Показували лист й. мл. кн. старого, п.київського воєводи на вілну осаду, даний місту під датою 6 липня 1596 року.

2. Лист цього ж кн. й. мл., п. київського воєводи, даний на ярмарки і торги у недільний день під датою 22 травня 1603.

3. Третій лист від й. мл. кн. Януша, даний на поселення новоприбулим людям з дозволом їм волі на 20 років під датою 3 січня 1619 [року].

Посілість міщан берездівських:

1. Дім замковий, у ньому пушкар
2. Савка Сатиївський - півволоки
3. Федір Римар - півволоки
4. Йосько Жид
5. Дім Зрайка Жида, у ньому Вакула
6. Семен Гира
7. Дім пана Гарлинського, у ньому Дмитро
8. Дім орендарський, у ньому Федір Трима
9. Артим Парцовець - півволоки
10. Андрій Кутинка - півволоки
11. Грицько Гачкевич - півволоки
12. Мисько Шафорост [Szaforost] - півволоки
13. Степан Гачкевич - волока
14. Мисько Сахворост [Sachwogost] - півволоки
або Михайло Бурмистр - волока
15. Павлиха вдова
16. Карло Швець, у нього Матис Гонтар,
цей Швець має півволоки
17. Гинпель Жид
18. Дім вїята Лисого новозбудований
19. Новах Жид
20. Грицько Бурмистреня, у нього два сусіди
21. Дім орендарський
22. Кайстон Бурмистр - волока
23. Романиха вдова
24. Пасько Новак, у нього Улас і Стецько - волока
25. Дім орендарський, у нього Хведір Берездович
26. Іван Десятник - волока
27. Федько Лешинський
28. Іллюшка Жид
29. Рубиниха Жидівка
- 29.

Вулиця до Звягольської брами:

1. Яцько Бурмистрєня - півволоки
2. Дім п.Боруховського, у нього Петрик
3. Яцько Кравець і Федір Глухий
4. Петро Гончар
5. Піп Новоміський
6. Лаврин Рабушка
7. Йовсей і Стецько
8. Василь Орепа, у нього Лучка
9. Трус Вахонченя - третя частина волоки
10. Лук'ян Рабушка
11. Грицько Дудка
12. Гарасим Артюхович - волока
13. Павло Артюхович - волока
14. Грицько Волчко - півволоки
15. Хома Гунченя - півволоки
16. Тишиха Ганчиха, у неї сусідів двоє: Андріїв (!), Збройник
17. Данило Соморокович й Івашко - волока
18. Йовтюх Радивоненя - третя частина волоки, у нього Курцей Налевайченя
19. Невдаш - третина волоки, у нього зять Максим
20. Савка Клименя
21. Омелян Гончар - півволоки
22. Дім шпитальний
23. Семен Кастоман
24. Улас Спудлич
25. Павло Радивоненя - третина волоки, у нього Лесько Вакуленя
26. Курило Сидореня з братом Мартином - чверть волоки
27. Ясько Мисливець
28. Денис Соморокович
29. Йвхим [Jwchim]⁷ Клименя - третина волоки
30. Пересадиha вдова - півволоки
31. Савченя, у нього Тиміш Гунченя
32. Курило Луковський
33. Дім Сушків, у нього Мисько Смешко
- 33.

⁷ Так в оригіналі.

Вулиця з Ринку за Пашковим домом:

1. Яцько Пушкар, у нього Іван Ярмошеня
2. Стась Швець, у нього Матис Глинник
3. Яким з Бармаком - півволоки
4. Петро Бахатий
5. Васько Глинницький з батьком
6. Дахно Кузьменя - півволоки
7. Андрушко, Васько, Яван [Jawan] з Рубешова
8. Войтко Лисий
9. Щесний - волока
10. Мартин Сторож - світлиця, півволоки
11. Сень Гонтар [Gontarz] - півтори волоки
12. Іван Лісничий
13. Мартин Великий - третина волоки
14. Тимошеня Васько сотник - дві третини волоки

287

15. Бачко Кушнір і Понас [Ponas], і Матфей мають півволоки ріллі
16. Куц Старий - півволоки
17. Грицько Плютич - півволоки
18. Петро, Іван, Лаврин з Менчиць, у нього (!) Ігнат і Андрій
19. Васько Берездович

Вулиця за Рубішиним домом:

1. Йосько Різник, у нього Йосько, Зенів зять
2. Онисько і Васько з Бокшина
3. Миза[н] Жид
4. Андрій Різник і Захим
5. Стван Жид
6. Масло Бондар [Bednarz] - півволоки
7. Гапон Таман, у нього Мисько - третя частина [волоки]
8. Васько Ситарський - півволоки
9. Іван з Хорева п.Загорноського
10. Хведько [Chwiedzko] Дубенничка
11. Опанас Зоран - третя частина волоки
12. Івашко Швець

Вулиця Калюжна:

1. Янко з Колпитова - півволоки
2. Радко Козій - півволоки
3. Іван Лещинський - півволоки, у нього Стецько з Мостів

4. Мисько [...] Пяскович
 5. Максим Парцовець - третина волоки
 6. Семен Терещеня, у нього Тишко
 7. Трохим і Гварило з Рівного
 8. Адам Матиченя
 9. Іван Пожарний
 10. Сень Левченя - третина волоки
 11. Стахно Лях
 12. Вакулиха вдова - півволоки, у неї Федір з Крилова
 13. Грицько Котко
 14. Гацько Байдалишин і Юрко з Б[...]мкою⁸
 15. Стецько Парцович самотреть - волока
 16. Нестер Глушичин
 17. Йовко Пастух
 18. Іван Фільчишин - півволоки
 19. Марко Рудий
 20. Іван Десятник піхотний
 21. Марко Рудий, Васько Мушка
 22. Кирей Сторож
 23. Йосько Куртич - третя частина волоки
 24. Тарас, Яроміїв зять
 25. Костюк Присаденя й Мисько з Убельців
 26. Васько Кутишевич
 27. Пилип Пастух
 28. Супрон, Бихалів зять, - півволоки
 29. Лаврик, Бойків зять
 30. Хведько Наливайко - третя частина волоки
 31. Мисько Парчевич і Зосько Коледа
 32. Гаврило Першкович, у нього Йовхим із Засенинич
- 287зв.

Вулиця Персковська:

1. Левко Дзяк [Dziak]
2. Матфей Бойкаленя
3. Остап з Головом
4. Ясько, Демянів зять
5. Веремко Перскович

⁸ Текст пошкоджений.

6. Грицько Перскович, Васько Бармицький
7. Зенько Перскович
8. Васько Перскович, Бормацький Сидір
9. Куц Демченя, Сахно з Хлапотина - третя частина волоки
10. Федір Перскович самотреть - волока
11. Іван Єдноцький [Iednosky] - півволоки
12. Мисько Перскович
13. Степан Кравець, у нього Васько Ярмошеня
14. Яцько Потребний [Potrzebny]
15. Іван Доман - півволоки
16. Пилип Устянення, у нього Грицько з Бовку (!) - півволоки

Вулиця Ємська:

1. Остап Фолстолит
2. Юрко Бойко - волока
3. Васько Чвикало - волока
4. Стецько Левченя
5. Федько Трушеня - півволоки
6. Лучко Устянення, у нього Лободиха - півволоки
7. Федько і Марко з Бармаків
8. Грицько Дубан - півволоки
9. Хведько Краснорушеня
10. Костюк Колушович, у нього Прокіп Жорав
11. Іван Яноша - волока
12. Іван Коз - третина волоки
13. Яцько Кухар
14. Максим Вахонченя - півволоки, у нього Ярош з Хлапотина
15. Карп Вахонченя з братом Васьком
17. Федько Никоненя

Вулиця за Го[р]пловим домом до Наріжної брами:

1. Прокіп Колесник - третя частина волоки
2. Андрій Швець з зятем Дмитром
3. Степан Микитеня - півволоки
4. Сахно Слюсарик - волока
5. Кунах Перскович - півволоки
6. Федько Бурмистреня
7. Федько Куртеня - третина волоки
8. Олешко і Куц - третя частина волоки
9. Тишко Прадій [Prady], Ясько Кушнір і Матфей Жнивєць півволоки

10. Мартиниха вдова, у неї Савостян Тесля
11. Йовко Сторож - півволоки
12. Мартин Сушко
13. Васько Сомойлик
14. Хведько і Паска - третина волоки
15. Гордій, у нього Роман із Зимного - третина волоки
16. Іхасько Харченя, бондар - півволоки
17. Іван Дрига, у нього Гаврило Тесля
18. Іван Тесля з Сільця - півволоки, Гриць і Стецько
19. Зинько з Сільця
20. Гацько

Ця ж вулиця за домом Карпа Шевця:

1. Тиміш Гаратимишин - півволоки, у нього зять, Філець Киреня
2. Васько Залин - третина волоки, у нього його зять, Яцько
3. Хома, у нього Якуб
4. Горасимиha вдова з зятем і Лавриш
5. Олексій Барон
6. Марко Колачник, у нього swiesc його - півволоки
7. Данило Яρμοшеня, у нього Веремко
8. Стражина і Грицько Іван, сусід

Вулиця за домом Гамонович з Ринку:

1. Павло Неділя, у нього Нuzко Лукашеня
2. Пашко Бондар [Bednarz]
3. Павло Глухий
4. Клим Пивовар
5. Ян Ткач
6. Кирик Товстий [Tolsty] - півволоки
7. Яцько Скребець - волака
8. Левко Киреня - третя частина
9. Жид Давид
10. Опанас Клименя - півволоки
11. Левко Дац, Левко Мельник - півволоки
12. Ігнат Дегтяр
13. Трохим Козій - півволоки

Вулиця Корецька:

1. Плющай Мартин Перщицький
2. Лукасиha вдова - півволоки
3. Хома Сорока - півволоки

4. Оношко Риболов - півволоки
5. Опанас Бараненя - півволоки
6. Федір Белан
7. Лесько Мастеня - півволоки
8. Оверко Киреня - півволоки
9. Олексій Сметаненя
10. Хата Моськова
11. Зрайко Жид
12. Лука Мельник
13. Піп Старомиський.
14. Іван Лашеня
15. Йовхим Цедилко - волока
16. Максим Хорунжий
17. Петро Кравець
18. Івашко Гачкевич - волока
19. Андрій Мірочник
20. Вакулиха вдова
21. Хведько Бондар [Bednarz]
22. Мисько і Павло
23. Дмитро Гриза

288зв.

Вулиця з Ринку за домом п. Гарлинського:

1. Іван Лентвійт - волока
2. Юдка Жид
3. Войтко Лях
4. Іван Рудий
5. Стецько Полак - волока
6. Мисько Лопатинський - волока
7. Чорниш Петрушеня
8. Хацько Щербик - півволоки
9. Фурс Коваленя - волока
10. Опанас Турчишин - півволоки
11. Ярмак Никоненя - півволоки
12. Каленик Бихало - півволоки
13. Грицько Максименя - волока
14. Васько Вдошеня - півволоки

Вулиця з Ринку за орендарським домом:

1. Андрій Коваль, у нього Марковський
2. Фраїм Жид

3. Курило Воротний, у нього Морч

4. Гарасим Микитеня

5. Іванушко Микитеня

6. Павло Безмозгий - півволоки

Вулиця Старицька за ринковими домами:

1. Мись Жданушеня, у нього Яцько

2. Гачкович має волоку ріллі

3. Кіндрат Гачкович - півволоки, цей же ще має півволоки

4. Грицько Мацкевич - півволоки

5. Янко Литвин

6. Гаврило Війтеня - волока

7. Хома Боровик - півволоки

8. Сень Жданученя, Ігнат Кулик - півволоки

9. Іван Галатеня

Вулиця навпроти Жвайкового броваря:

1. Якуб Тесля

2. Олешко Репощеня - півволоки, у нього

Андрушко Сметаниченя

3. Іван Жорновець, у нього брат Левко і Дмитро

4. Омелян з братом Карпом, Янчиха вдова

5. Мисько Гостиленя, у нього Терлюк - півволоки

6. Степан Чоботко - волока

7. Федір Чоботко

8. Трохим Луциеня

9. Іван Носкевич з братом - волока

10. Стецько Соколеня

11. Карп Лукашеня

12. Ягна вдова

13. Грицько К[...] - третина волоки

14. Петриха вдова

15. Трохим Лукашеня

16. Васько Олохреня - півволоки

17. Федір Будник

18. Чарниш Войтеня - півволоки

289

19. Мись Соколеня - півволоки

Парканники:

1. Мищиха вдова з синами

2. Іваниха вдова

3. Іваниха Бокишиха
4. Верebій Жебрак
5. Грицько Жебрак
6. Гром Козел
7. Остап Жебрак, Іванів зять
8. Павлиха вдова, Богдан і Ясько
9. Шикмо [Szykmo] Скрипник
10. Карпо Швець, у нього Динис
11. Марко Пивовар
12. Тиміш Масленя і Дацько Шурвач
13. Прокіп Пивовар
14. Петро Старий
15. Хвесько Бойкаленя
16. Харко Бураник - півволоки
17. Хведько Плехута
18. Панас Швець
19. Йовхим Скрипек
20. Юшиха вдова, у неї Андрій
21. Стецько Бурмистрєня
22. Грус має третю частину волоки
23. Грицько Швець
24. Миколай Кривопуст, у нього Курило, Данило Буярик - третя частина волоки
25. Петно Буярик - третина волоки
26. Харко, Безушків зять, - півволоки
27. Кунаш Сторож

Сторона над парканом:

1. Матфей Новак
2. Прокіп Микитєня
3. Ілляш і Мисько - третина волоки
4. Демид - півволоки
5. Веремко - брат хорунжого
6. Федір Зберат [Zberat]
7. Стась Зберад [Zberad]
8. Мартиниша вдова
9. Іван, Гаврило свояк

Старики, котрі на Старому місті:

1. Омелян Гордишеня
2. Микита Гаськевич - півволоки

3. Павло Никоненя - півволоки
4. Степан Соцький старий - півволоки
5. Павло, Марко брат - півволоки
6. Улас Оледка - півволоки
7. Бакум Богдареня - півволоки
8. Тишко Силеня - півволоки
9. Крицько Каптаник
10. Гацько Полак - волока
11. Хвалько Маценя - волока
12. Гайдук Марко - волока
13. Кирей Хинченя - півволоки
14. Хома і Сербай - волока
15. Таськів зять - півволоки, у нього Бондар [Bednar] Карп

289зв.

16. Сидір Старий - півволоки
17. Стадник Савка - півволоки
18. Верещака Дацько з братом - волока
19. Андрій Войтеня - волока
20. Петро Анниченя - волока
21. Ягустин і над цими Мацько
22. Яцько Сорока - півволоки
23. Іван Глинницький - півволоки
24. Дмитро, Свежів зять, - півволоки
25. Хфедір Богданеня - півволоки
26. Клим Рибітв [Rybitw] - півволоки
27. Семен Рибітв [Rybitw] - півволоки

304.

Сума волок 95 2/3 1/4

2 волоки п. Гарлинського вільні за листом кн. й. мл. п. воєводи київського під датою 12 липня 1607 [року].

Староміський піп має на закладення замкової церкви Пречистої 2 волоки за два дворища. Показував піп цей лист п. старого київського воєводи під датою дня 12 липня 1581 року в Острополі на вимір у млині з одного кола один день на тиждень від години до години з суботи на неділю й ловлення риби вершами в Берездівському ставі.

Новоміський піп має на закладення церкви Покрови 2 волоки. Він показав лист п. київського воєводи під датою дня 31 березня

1604 [року] на вимір з одного кола один день на тиждень від години до години у Хлапотинському млині й на ловлення риби вершами в Берездівському ставі.

Повинність міщан:

З волоки повинні кожний по лит. копі, по маці вівса, вивезти десять лаштів попелу до Бугу

Робити повинні: два дні жати на озимину, а два дні на ярину.

Всілякі шарварки повинні коло греблі й ставу й на сторожу посилати

Перед цим, перед помірою, була інша повинність, але після поміри, п. Джевецький [Drzewiecku] за рекомендацією й. мл. кн. це постановив з димів. Однак оскільки ті, котрі волок не тримають, нічого не платять, а по справедливості мали б давати отверщизну [...], відповідно до їх маєтності, зараз нічого не записуємо, залишаючи це на рішення дідичів, а ті, що не є новиками і двадцять років висиділи, відповідно до своїх заслуг, повинні платити, згідно листу даного й. мл. кн.

Десятину баранню повинні давати, дісталося овець з міста 60, свинну десятину не дають

Разом дають дві яловиці

Сторожового, порохового з диму по 20 лит. гр.

Перед цим з диму давали по чверті жита, але це після поміри відпало

З волочних по дві курки, а з тих, котрі волок не мають, по курці

Все місто дає всіляких яєць десять кіп

Данина медова у місті:

Меду 1 відро і 22 лит. гр.

Артюх 1 відро меду і 22 лит. гр.

Всі слуги, що мешкають під Берездовим, повинні були брати участь у напрямі Берездівського замку довозенням матеріалу і роботами коло нього і зараз при цій же повинності мають залишатися.

Село Берездівка [Berezdowka] робить до замкового фільварку

Тяглі піддані:

1. Степан Турчин - волока

2. Іван Стрілець

3. Гринценка Федір

4. Лук'ян Сергієня

5. Тишко Орестеня [Orestenia]

Данина медува, котру дають звичайним данним відром

Степан Турчин - меду відро 1 і 22 лит гр.

Іван Стрілець - меду відро 1 і 22 лит гр.

Тишко Орещеня [Oresczenia] меду відро 1 і 22 лит гр.

Лук'ян Сергієня меду відро одне і 22 лит гр.

Повинність тяглих підданих: роблять кожного дня на тиждень

Воловщизни дають від кожного вола по 8 лит. гр., а хто вола

не має по 15 лит. гр. отверщизни. Плугів було 2 по 6 волів

Курей дають по двох, гусей по одному

Порохового, сторожового по 4 лит. гр.

Десятина барання і свинна звичайна

Підводу одну повинні на рік до Бугу або за неї дають по лит. копії

Підсусідки роблять по дню на тиждень, порохового і сторожового по 2 лит. гр.

Підсусідки:

Савка

Микита

Село Правутин [Prawotyn]

до Берездова робить

Тягли піддані:

1. Васько Храпцєня - волока

2. Стецько Семяшко - волока

3. Сидір Самсонєня - волока

4. Тиміш Величко - волока

5. Гаврило Величко - волока

6. Храпко Йосько - волока

7. Зух Ясько - волока

8. Остап Тищенєня - волока

9. отаман Трохим Язык - волока

10. Данило - півволоки

11. Грицько - волока

12. Йовхим Самсонєня - волока

13. Йовхим з Олексієм - волока

Підсусідки:

1. Степан Ярмолевич

2. Хведір, Дорошів брат,

3. Тиміш Змихнєня

Пустих підсусідкових хат дві

Пусті волоки, котрих є 14,

з десятини дають засівати

Повинність тяглих підданих:

Робити з волюки кожного дня на тиждень

Воловщини дають від вола по 8 лит. гр.

Плугів було 3 по 6 волів, а хто вола не має, отвершизни по 15 лит. гр.

Курей по 2, гусей по одному

Порохового і сторожового по 4 лит. гр.

Десятина барання й свинна з Берездівських присілків:

з Правутина, Берездівки та з Гориці дають разом дві яловиці

Десятини дістається з цих сіл: баранньої 30,

свинної дісталосся на цей час 20

Підводу з волюки повинні одну до Бугу або, якщо не повезуть,

[повинні] дати за неї лит. копу

291зв.

Підсусідки роблять по дню на тиждень, порохового і сторожового дають по 2 лит. гр.

Корчма до головної оренди належить.

Село Гориці [Норусе]

Тяглі піддані на цілих волоках:

1. Семен Сенько
2. Терешко Скитереня
3. Мартин Омеленя
4. Степаненя Івашко
5. Левко Максак
6. Ярош
7. Васько [З]ипрач
8. Борис Сенченя

9. Мисько Цареня
10. Федір Рамценя
11. Федько Гарабурдич
12. Грицько Руденя
13. Лазар Руденя
14. Хомка
15. Лазар
16. Гарасим Пічка
17. Олешко і Яцько
18. Васько Сирачек

Півволючні:

1. Васько
2. Опанас, зять його,
3. Васько Захарко
4. Трохим сам
5. Сергій
6. Михно
7. Васько Булат
8. Тиміш ці тримають
 волоку (!)

9. Гапон
10. Гурин
11. Роман

19. Данило з Васьком	<i>Городники:</i>
20. Павло Рудценя	Каленик
21. Сенько сам	Андрій
22. Федько Онатеня	Лукаш
23. Протас із зятем	Мисько отаман або соцький
Пусті волоки, котрих є № 9,
з десятини дають засівати.

Повинність цих підданих така, як і в Правутині.

Плугів буває № 7 по 6 волів

Став, на котрому є млин. У ньому два мучних кола.

Цей млин до головної орендди належить.

Цього ставу ще не продавали, залишається на таксі.

Данина медова:

Васько з зятем - меду відер 1 1/2, грошей: 22 лит. гр.

Федір Ренченя - меду відер 1 1/2, 22 лит. гр.

Гурин з Болботом - меду відер 1 1/2 і 22 лит. гр.

Грицько Рудкевич з братами - відер 1 1/2 і 22 лит. гр.

Хведун з Федьком Міському [Miskiemu] (!) - відер 1 1/2, 22 лит. гр.

Ярош Кіптеченя - відер 1 1/2, 22 лит. гр.

Семет Сенько - меду відер 1 1/2, 22 лит. гр.

Захарко Онище - меду відер 1 1/2, 22 лит. гр.

Цереня дає меду відер 1 1/2, 22 лит. гр.

Васько Булатеня з братами - меду відер 1 1/2, 22 лит. гр.

Васько Киплар з братами - меду відер 1 1/2, 22 лит. гр.

Борис Сенченя - меду відро 1, 22 лит. гр.

Васько Ширеня - меду відро 1, 22 лит. гр.

Левко Онак з братами - меду відро 1, 22 лит. гр.

Хомка Рубценя з Лазарем - меду відро 1, 22 лит. гр.

Містечко Хлапотин або Красностав

[Chłopotyn alias Krasnostaw]

Показали лист й. мл. кн. Януша від дня 23 жовтня 1618 року, котрим [він] підтверджує лист свого брата, кн. Костянтина, даний цьому містечку в Звяголі під датою дня 14 січня 1616 [року], в котрому дає їм 15 років волі на вироблення горілки, варіння пива,

сичіння меду без капшизни, торгів і ярмарків певних часів дозволяє, яко цей лист ширше у собі має. До того магдебурзьке право обіцяє дати, зберігаючи за собою такі умови. Перша: аби прибутки від млинів і ставів у цілості до княжого скарбу доходили, за котрий став мають сплачувати на рік по 120 зол. У цьому ж листі також згадує про помір ґрунтів, котрий ревізори мали учинити.

Також показали лист кн. Костянтина під датою 12 квітня 1616 [року], ухвалений щодо п.Жоравського і [п.] Жаблоцького, на розмежування і відокремлення ґрунтів від служебних маєтків.

Також лист від кн. Костянтина під датою 16 лютого 1618 року до п.Древицького [Drzewickiego], на цей час безредівського старости, з приводу відняття ґрунтів і відібрання дерева від узятого на службу Семена.

Також квит безредівського старости, п.Древицького, під датою 29 січня 1618 року на 250 зол., котрі [він] відібрав на кн. Костянтина за надання і помір на волоки ґрунтів Старого Хлапотина і Бухаловських.

Також розмежування і помір ґрунтів від Шемова та інших навколишніх сіл, вчинений цим же п.Древицьким, за його підписом під датою 8 липня 1617 [року] у Берездові.

Також лист кн. Януша під датою 3 липня 1619 [року] до Світлицького і Семена щодо заспокоєння цих помірних ґрунтів, зайнятих знову через навколишніх сусідів і слуг.

Вважаємо і до майбутнього прибутку вказуємо шлях наступному дідичеві, що ці волочні з волоки мають платити так, як і безредов'яни.

293зв.

Беручи до уваги, що їм вільність дана і [...]⁹ перед цим [...]¹⁰ жодних волок не мали, і таким чином постанову й. мл. кн. Костянтин учинив був щодо поміри. А що найбільше два села [...]¹¹ цією помірою, тобто Старий Хлапотин і Бухаловка, мусили потрапити під цей помір і ґрунти їх пішли під місто, з котрих сума визначених домів є вільними до зазначених літ. Але, беручи до уваги волоки,

⁹ Текст пошкоджений.

¹⁰ Текст пошкоджений.

¹¹ Текст пошкоджений.

ці, котрі [їх] тримають, до справедливої плати мають бути приведені, але на цей рік мають залишатися вільними від сплати. Млинар Антон Костюкович показував лист від й. мл. кн. п. київського воєводи, на купівлю млина за 16 лит. кіп. Коли б цей млин відійшов від нього або його потомків, ця сума має бути повернена йому або його потомкам. Цей лист під датою дня 1 жовтня 1599 року.

294

Посілість міщан

1 десяток Павлів:

1. Павло Десятник - волока
2. Назар - волока
3. Кузьма
4. Вигда Жид
5. Стецько - півволоки
6. Якуб Жид
7. Целей Жид
8. Гацько - панський дім
9. Яцько Жид - панський дім
10. Грицько Сокалець - волока
11. Левко - волока
12. Теселька Лушко - волока
13. Радко - волока
14. Борух Жид
15. Целей
16. Селецький
17. Іван
18. Устин
19. Зельман Жид
20. Зраель Жид
21. Охрім - волока
22. Шмойло Жид
23. Яцько Мельник - волока
24. Зеленський - волока
25. Іцько [Iczko] Жид
26. Машина - півволоки
27. Стецько
28. Іван

2 десяток Семенів:

1. Левко - півволоки
2. Томко
3. Стась - півволоки
4. Мартин - півволоки
5. Дім шкільний жидівський
6. Левко Жид
7. Максим
8. Ярмол з братом - волока
9. Васько
10. Семен Десятник - волока
11. Яцько Криштоф - волока
12. Матяшко
13. Гарасим
14. Ілько
15. Федір
16. Сендер Жид
17. Ярмол
18. Мартин
19. Іван
20. Яким
21. Ласько
22. Васько
23. Федір
24. Васько
25. Лазар

29. Карпо
30. Дем'ян
31. Іван

294зв.

3 десяток Сахнів:

1. Ігнат
2. Сенько
3. Сахно
4. Улас
5. Савка - чверть волоки
6. Іван
7. Васько
8. Тишко - третина волоки
9. Карпо - третина волоки
10. Мись
11. Мисько
12. Федір - третина волоки
13. Войтко
14. Семен
15. Васько
16. Федір
17. Федько
18. Васько
19. Фесько
20. Андрій
21. Іван
22. Бородиха
23. Тимко
24. Іван
25. Мартин
26. Гацько
27. Васько
28. Лукаш
29. Васько
30. Михно
31. Радко
32. Кіндрат
33. Іван
34. Сахно Десятник

4 десяток Данилів:

1. Грицько
2. Шидко - півволоки
3. Шимко - півволоки
4. Данило Десятник
5. Кичик
6. Роман
7. Панська хата
8. Луц
9. Іван
10. Артюх
11. Панько
12. Сенько
13. Мись
14. Мартин
15. Шимон
16. Пилип
17. Сенько
18. Васько
19. Семен
20. Ярмол - півволоки
21. Панас
22. Андрій
23. Богдан
24. Грицько
25. Гапон
26. Семен - півволоки
27. Лукаш

5 десяток Миськів:

1. Мартин з Хацьком [Наскїем] - волока
2. Гарасим

3. Васько
4. Адам
5. Мишко
6. Мартин
7. Грицько
8. Мисько
9. Наум
10. Максим
11. Грицько
12. Сахно
13. Захарко
14. Сенько
15. Мойсей
16. Мартин
17. Мисько
18. Мишко Другий
19. Симон
20. Йовхим

6 Десяток Іванів:

1. Занько
2. Мартин
3. Панський дім, до цих домів, котрих є три, є три волоки
4. Бенько Жид
5. Кіндрат
6. Васько
7. Ярош - півволоки
8. Павло Бурмистр - волока
9. Смойлів [Smoilow] дім
10. Петрович - волока
11. Сидір

12. Андрій
13. Зельман Жид

14. П. Богдашівського дім вільний
15. Ничипір
16. Верещака - півволоки
17. Стась Петреня - півволоки
18. Іван
19. Юрко - півволоки
20. Стась - півволоки
21. Іван
22. Піп має волоку до церкви Вознесіння Діви Марії

7 десяток Васьків:

1. Антон
2. Василь
3. Федір
4. Мишко
5. Ігнат - півволоки
6. Мишко - півволоки
7. Грицько
8. Сенько
9. Томило
10. Павло
11. Шиман
12. Марко - півволоки
13. Гасюк - півволоки
14. Васько
15. Іван
16. Роман Різник
17. Ярош
18. Матис - півволоки

295зв.

19. Павло
20. Улас
21. Степан
22. Сидір
23. Мацько
24. Волос
25. Панько
26. Ждан
27. Васько
28. Андрій

8 десяток Тарасів:

1. Яцько Момот
2. Ласько
3. Тиравський - півволоки
4. Панас
5. Васько
6. Іван
7. Вашко [Waszko]
8. Юрко
9. Грицько
10. Дем'ян
11. Ярмол
12. Тарас десятник
13. Назар
14. Ярмол
15. Іван
16. Роман Різник
17. Ярош
18. Матис - півволоки
19. Савка - півволоки
20. Мишко
21. Федір
22. Трохим
23. Мишко
24. Данило

25. Стецько

26. Андрій

9 десяток Гриців:

1. Гриць десятник
 2. Федір
 3. Супрониха вдова
 4. Грицько
 5. Савка
 6. Потап
 7. Іван
 8. Андрій
 9. Іван
 10. Нестор
 11. Тиміш
 12. Савка - півволоки
 13. Йовхим
 14. Сидір
 15. Ласько
 16. Верещака
 17. Федір
 18. Яцько
 19. Наум
 20. Савка
 21. Микола
 22. Лаврин
 23. Грицько Римар
 24. Іван
 25. Ждан
 26. Тиміш Грицько
- 10 десяток Іванів:**
1. Мартин
 2. Юзик
 3. Іван
 4. Грицько

5. Васько
6. Богданиха вдова
7. Прокіп
8. Кіндрат
9. Дмитро
10. Кіндрат Другий
11. Марко
12. Іван Десятник
13. Мисько Берестьйон [Berestion] - півволоки
14. Онисько
15. Слюсар
16. Дацько - півволоки
17. Ян
18. Гаврило - чверть [волоки]
19. Степан
20. Пархвен - півволоки
21. Кнетезин дім Юськів
22. Степан Бурмистр - волока
23. Матвій
24. Войтко
25. Сахно
12. Петро
13. Новий чоловік
14. Липинський
15. Федір
16. Панас
17. Криштоф Шкляр
18. Сергій
19. Микита
20. Карп Різник - третина волоки
21. Мокрици
22. Кири [Кугу]
23. Ілляш
24. Васиша вдова
25. Трохим
26. Федько
27. Дем'ян
28. Левко Стельмах
29. Максим - півволоки
30. Богдашівська
31. Федько Другий

11 десяток Микити Чортюпадова:

1. Микита десятник сам
2. Яцько
3. Дмитро
4. Грицько
5. Мишиха вдова
6. Савка
7. Ярмол
8. Старець
9. Грицько Старець
10. Ярмушко, сліпий старець
11. Ярошова вдова

12 десяток Феськів:

1. Троцько
2. Фесько десятник сам - волока
3. Степан
4. Ничипір
5. Стась
6. Левко
7. Тарас
8. Філько
9. Терешко
- Попів дім до церкви П'ятниці
10. Васько
11. Йовхим
12. Васько Ткач

296зв.

13. Васько Другий
14. Ясько
15. Овлас
16. Ілько
17. Ясько
18. Грицько
19. Іван
20. Роман
21. Іван Вербовецький -
півволоки
22. Ласький - півволоки
23. Васько
24. Космовський
25. Воротний Федір
- 13 десяток Олексій:**
1. Мартин
2. Дім Юрша Писаря
3. Якуб з Шимком - волока
4. Трухам
5. Ярмак
6. Іван Швець
7. Семен
8. Іван Полуян
9. Гром Іван
10. Іван
11. Олексій дім
12. Вікторова Жидівка
13. Васькова
14. Старець убогий
15. Ярмол Гончар
16. Лук'ян
17. Васько, Тайкерів
зять, - волока
18. Тиміш
19. Тиміш Другий

20. Матис
21. Тимко
22. Йовхим
23. Олексій сам десятник
- 14 десяток Грицьків Фатів:**
1. Яцько - півволоки
2. Лашко
3. Грицько десятник - півволоки
4. Пилип
5. Андрій
6. Грицько
7. Олексіиха
8. Якуб
9. Кіндрат
10. Тимків дім
11. Прокіп
12. Сидір
13. Мосько Жид
14. Грицько
15. Стерка Жидівка
16. Макар
17. Длонський - півволоки
18. Онишко
19. Іван
20. Васько
21. Грицько
22. Іван
23. Іван Кушнір другий
24. Дудка
25. Семен
26. Грицько
27. Васько

15 десяток Курилів:

1. Максим
2. Радків дім - чверть
волоки
3. Андрій
4. Юсько
5. Федір
6. Фесько
7. Костюк
8. Гаврило
9. Фронцко [Froncko]
10. Яким
11. Янчиха вдова
12. Антон
13. Павло
14. Яцько
15. Васько Бахонник
16. Іван Грушевський
17. Терешко
18. Яким
19. Гарасим
20. Матфей
21. Мисько
22. Іван
23. Васько
24. Рибалтовський
25. Бондовський має 2 волоки, 2 доми
26. Андрій Коморовський - 2 волоки, 1 дім
27. Якуб Бартковський - 1 волока і 1 дім

Шляхетські будинки і волоки вільні А, оскільки ці три шляхтичі, мешкаючи в цьому містечку, всілякого порядку доглядають і осаду міщан зберігають, і вся влада їм належить, по справедливості мають бути вільними від усіляких податків, допоки аж їх мл. самі то своїми листами їм затвердять, бо гідні й більшої ласки їх мл. Сума домів осілих № 399, волок під ними № 51.

Село Хоровець [Chorowiec]

п. Боянівський тримас

Фільварок: біла іздебка з сіньками, навпроти неї пекарня. На подвір'ї комора з дерева, курник з хмизу, стаєнка і обора з хмизу, стодола з хмизу.

298зв.

Піддані на дворищах:

Мисько Рокусович

Дацько Гавриленя

Макариха вдова

Іванець

Наум

Грицько Гавриленя

Іваниха Гулька

Данило

Ярема Залесценя

[Zalescenia]

Тиміш Харценя

Повинність тяглих:

Робити два дні на тиждень влітку і взимку,

а тільки почнуться

жнива, то день в день

аж до сівби

Воловщини по 8 лит. гр.

Порохового, сторожового до замку

по 4 лит. гр.

Каплунів по два

Гусей по одному

Свинна десятина, якщо корм уродить

Попельщини давали по 2 1/2 зол.,

зараз не дають

Підсусідки:

Сенько

Денис

Гаврило

Іван

Воляники, котрі нічого не повинні,
бо не висиділи волі:

Денис на дворищі

Семен на дворищі

Олекса на дворищі

Дацько на дворищі

Іван Скоєска [Skoieska] на дворищі

Грицько - городник

Виходить з цього села плугів

три по 6 волів

Степан Пастух
Омелько
Борис Ренченя
Валько Ренченя

Повинність підсусідків:
Роблять по два дні на тиждень
По каплунові одному
На одного гуся два складаються
Отверщизни дають по 4 лит. гр.

299

Фільваркове поле на три руки
Висівається в кожному полі 10 мац
Врожай плюс мінус 300 кіп жита
Став, на котрому млин, у ньому два
мучних кола, третє ступне.
Спуст може учинити в третьому році 50 зол.
Корчма з млином, з них давали оренди 100 зол.,
зараз по татаршизни не хочуть давати через те,
що в Хлапотині нові млини побудовані.
Під двором є також саджавка
З боку границь суперечок немає.

299зв.

Село Манятин [Moniatyn]

п. Байтинський на службі тримає

Будування: світличка, навпроти пекарня, броварок.

Тяглі піддані:

1. Войцех і Ілько
 2. Юшко і Остап
 3. Остап і Павло
 4. Уласиха і Карп
 5. Васько Істратів
- Пустих дворищ 5.

Підсусідки:

- Ян
Тициниха
Артюх
Вашиха вдова

Повинність:

Робити повинні цілий тиждень, крім дня торгового,
а підсусідки три дні на тиждень
Воловщизни по 8 лит. гр., а, хто вола не має, отверщизни по 10 гр.
Вівса від вола по чверті
Каплунів по 2
Курей по двое
Сторожового і порохового по 2 лит. гр.
Коноплі на сіті по 5 жмень з диму
Підводи до Бугу або за неї по лит. копі

Десятина овеча й свинна, дістається овець трое, свиней трое.
Млинок вешнячок. Ставочок дуже поганий.
Корчма на рік 19 зол.
Обшари на три руки, висівається в кожній по 12 мац
Вродить всього 200 кіп
Сіна буває 6 стогів.

300

Там же княже бидло 1619 року віддане:
Корів 10, яловиць 10, бичків озимків 5, ялівок озимок 2, бугай
Волів було 15, але розказано, що їх взято до Острога.
Телят 1619 року № 9, свиней старих 34, кабанів 2, вепрів річних 9,
Свинок молодих 9, поросят малих 16, гусей 13, курей 10.
Всіяно було жита на зиму 15 мірок жита, а на яр залишено 8 1/2
мірок вівса
Жита залишилося 50 кіп, гороху 40 возів.

358

Будівля замку Полонського [Połonskiego]

При вході до замку з передгороддя через рів місток, вздовж нього нові поручні. На валу другий старий міст, під ним старі зв'язані палі, з обох сторін на ньому старі дубові поручні. При вході до замку міцна дубова башта на вісім граней від низу аж по бляквування у дві стіни. Брама, в ній ворота на коловороті з'єднані залізними гвіздками, в ньому засув [з] скоблями. Нагорі схованка для військової зброї. Ця башта побита дубовими гонтами. Наліво від башти поміж стовпами стіна з драничним накриттям аж до Малої башти. До цієї башти великі двері на бігунах, засув з добрими скоблями. Від цієї башти по сходах на ганочок блясами оточений, з нього двері до сіней на бігунах. Біля стовпа клямка з скоблями. Сінки, наліво до світлиці двері на залізних завісах, засув з скоблями, клямка з ручкою, гачок з скоблями, у ній три вікна в олові з добрими скоблями, в одному вікні від замку дерев'яна віконниця на бігунах, навколо при стінах лави, непогана зелена піч, тартична стеля, біля печі добрий мурований коминок. З цієї ізби до кімнати двері, тартицями обкладені, на залізних завісах, засув, у них три залізних скобля, три лави, вікно, в ньому добра скляна шибка з віконницею. З кімнати до переходу дверцят на бігунах, у них засув. При виході з цієї ізби у сінях добрий

мурований комин. З цих сінок темні сходи направо [ведуть] до нижнього помешкання, ці східці дошками оточені, з обох сторін поручні. Знизу двері до кімнати на бігунах з засувом і скоблями. У цій кімнаті вікно з шибкою оправлене в олово. За цим вікном залізні ґрати. У цій кімнаті мурований комин, при стінах три лави, з кімнати двері на бігунах з клямкою до переходу, другі двері з кімнати до світлиці, в них залізні завіси з замком і скоблями. У цій світлиці шість вікон з добрими скляними шибками в олові, лави коло стін, проста мальована добра піч, біля печі комин. Стеля в кімнаті, в світлиці тартицями покладена. З цієї світлиці до сіней двері на залізних завісах з гачками, засувами, скоблями. У сінях перед піччю цієї ізби мурований комин на чотирьох мурованих колонах, у тому комині мурована піч на чотирьох мурованих колонах, у тому комині чорна мурована піч¹² для випікання

358зв.

хліба. У сінях вікно з дерев'яними ґратами. З цих сіней навпроти до другої світлиці двері на залізних завісах з клямкою і засувом. Перед цією ізбою добрий мурований комин до печі. У самій ізбі чотири вікна з скляними оболонками в олові, у них по дві кватирки з кільцями й замикаючим залізом, мурована пістрява добра піч, біля неї мурований коминочок, коло стіни лави, підлога дощата. З цієї ізби до кімнати двері на залізних завісах, з ручкою, засувом і з скоблями. У кімнаті одне добре вікно, у ньому одна кватирка в олові, дві лави, мурований з чорним муруванням комин, дощата підлога. З цієї кімнати до переходу двері на бігунах з клямкою. Звідси вийшовши назад до сіней, наліво сходи нагору під дах, у них двері на бігунах, ці сходи тартицями обкладені. З сіней на подвір'я двері на бігунах без клямки, перед ними східці з двома поручнями.

Йдучи наліво, поруч комора, двері на бігунах із засувом, з скоблями, у ній мурований комин. Поруч комори двері біля сходів нагору, двері на бігунах із засувом, з скоблями, у ній [коморі] комин. Перед ними [дверями] східці з поручнями, від них східці нагору до сіней. У сінях скляна шибка в дереві з двома кватирками, з залізними кільцями і з залізом до замикання кватирок. Сінки, наліво до покою нові квадратні двері на

¹² Повтор в оригіналі.

побілених завісах з клямкою, засувом, побіленим гачком. У цьому покої п'ять вікон із скляними венецькими шибками, в нових рамах по двоє кватирок з кільцями з побіленими гачками, лави коло стін, дощата підлога, добра мальована піч, при ній мурований комин.

З цього покою до кімнати квадратні добрі двері на залізних завісах з клямкою, з засувом і з гачком, і з побіленим скоблем. У цій кімнаті чотири вікна зі скляними венецькими шибками в олові, в двох шибках кватирки з залізними кільцями і з гачком до замикання, лави коло стін, мурований комин. У всіх цих покоях цілі оболони й шибки. (!) З цього покою вийшовши назад до сіней, навпроти до другої ізби двері на залізних завісах з клямкою, засувом, ручкою, гачком і скоблями. У цій ізбі три вікна зі скляними шибками в олові, коло стін лави, стара зелена піч, в ній мурований комин, дощата підлога. З цієї ізби до кімнати двері на

359

залізних завісах з ручкою, засувом і скоблями, лави навколо. (!) У цій кімнаті вікно зі скляною не дуже доброю шибкою в олові. У сінках перед цією ізбою два муровані комини до печей. З цих сінок нагору прості двері на бігунах, на ганку старі баляси до півганку, а на другій половині балясів немає. У сінцях до переходу двері на бігунах з гачком і скоблями. Зійшовши наліво до долу до башти великі двері на бігунах з гачком і скоблями. Зійшовши наліво до долу до башти великі двері на бігунах¹³ з скоблями, з засувом. Увесь цей дім, обмазаний з обох сторін лінкованою і побіленою глиною, накритий старими драницями.

Від цього дому наліво до столової ізби стіна парканом поставлена. Під столовою ізбою дві комори: в одній наліво двері на бігунах з засувом і скоблями, у другій направо двері на бігунах з засувом і скоблями. Там же під цією столовою ізбою башта на мості до Старого міста. В ній ворота на бігунах із засувом і скоблями з обох сторін. Повернувшись з башти до замку, наліво до столової ізби подвійні з долу східці, навколо оточені дошками з новим накриттям, тими східцями на ганок перед сіньми до столової ізби. Цей ганок з одного боку обнесений дубовими дошками, від даху тартицями оббитий, з цього ганку двері на залізних завісах з

¹³ Повтор в оригіналі.

ручкою, засувом і скоблями. У цих сінях два вікна без шибок з віконницями, перед ізбою мурований комин. У сінях темна коморка з віконцем без шиб, з віконницею, у ній гачок з скоблями. В цій коморці лава при стіні. До цієї коморки двері з засувом і скоблями. З цих сіней двері до столової ізби, вісім вікон із скляними добрими шибками в олові. В цій ізбі лави коло стін, пістрява мальована добра піч, біля неї мурований добрий комин, біля комина ганок, зверху з балясів зроблений. Поруч ганку проста шопа, перед нею ганок [з] балясами. У сінях, в ізбі, й перед сіньми дощата підлога.

Назад наліво до старого дому по сходах старі двері на бігунах із засувом, скоблями до сіней. У них два вікна без шибок з віконницями, обмазаний глиною комин. До ізби наліво двері на завісах із засувом і скоблями. У світлиці три лави біля стін, непогана зелена піч, три вікна

359зв.

з шибками в олові. До кімнати двері на бігунах із засувом і скоблями, коло стін три лави, вікно з дерев'яними ґратами. В ізбі і в кімнаті дощата підлога. З цієї кімнати до переходу двері на бігунах з залізним гачком і скоблями. При виході з ізби, навпроти друга ізба, до неї двері на залізних завісах, у ній непогана зелена піч, три вікна з шибками в олові. З цієї ізби двері на завісах до новозбудованої кімнати, у котрій ані вікон, ані повали ще немає. У цій кімнаті недобудований перехід. З цієї кімнати нова недобудована кімната без дверей і без шибок, у цій же кімнаті недобудований перехід. З цієї ж кімнати новозбудована світлиця без печі і без вікон. Перед цією ізбою новозбудовані сіни. На виході з цих сіней новозбудований обмазаний і побілений паркан до башти. У цьому замку пивниця з дубу збудована, не покрита. Йдучи від цієї пивниці, двері на завісах з скоблями, по лівому боці до першої пивниці решітчасті двері на завісах з скоблями. На другому боці пивниці без дверей, де пиво на розлив п'ють, в обидвох пивницях побудовано (!).

Із замку до Старого міста [веде] непоганий міст на в'язанні, з обох сторін оточений гонтами. Далі йдучи, побудовано нову кухню, покриту драницями. У ній жодної коморки ще немає, тільки два вогнища, одна лава, двері на бігунах. Навпроти цієї кухні старий будинок, двері до сіней на залізних завісах, у сінях два муровані комини, у цих же сінях двері на бігунах до переходу, дві ізби одна

навпроти другої. В одній двері на залізних завісах, непогана зелена піч, лави навколо, два скляних новозроблених вікна у дереві. У цій ізбі дві віконниці на бігунах. З цієї ізби до кімнати двері на завісах із скоблем.

Біля цього дому направо сіни, до котрих двері на завісах і з скоблем, з цих сіней до пекарні. (!) У цій пекарні дві нові печі для випікання хліба, у цій пекарні дві лави і двері в ній на бігунах. Ця будівля покрита старими гонтами. Направо біля цієї будівлі стайня, до котрої двері на бігунах з дерев'яним замком. Від стайні до замку палями оточено. Йдучи назад до Старого міста, ворота на бігунах, ганочок, перед ворітьми на рові місток

360

з поручнями. Йдучи направо до ставу, замкова стайня з старого дерева, жолоби з обох сторін до половини, а з одного боку драбини до половини, до неї двоє воріт на бігунах. Ця стайня драницями накрита.

Замковий цейхгауз

До нього двері на бігунах з засувом і скоблами і з колодкою
У цьому цейхгаузі пороку двадцять каменів і півчверті
У цьому цейхгаузі простих малих гаківниць з великими дев'ятнадцять

Мішків, насипаних порохом для гармат, шістьдесят два
Ладунків до гаківниць, в'язаних десятками, 650.

Форм до лиття куль для гармат 2

Форм до лиття куль для гаківниць 2

Совків до гармат три

Цингрот до запалу один

Штемпель для вигвинчування куль один

Годинниковий механізм не повний

Куль до гармат кіп 4

Колесо коване до гармати

Цілих гармат 4, п'ята розірвана, двоє гармат на кованих колесах,
а двоє на некованих

Розірвана на дві частини гармата знаходиться на башті, залізна гармата на друзки розірвана.

360зв.

На башті від Загороддя двоє возів під рушницями: один великий на чотирьох колесах, другий малий на двох кованих колесах.

На передгородді шпихлір. У цьому шпихлірі оббиті зверху залізом двері на бігунах, із засувом і скоблями. Сходи до верхньої комори з одного боку обкладені дошками, ганок оточений гонтами, двері до комори на бігунах з скоблем, з засувом, підлога дошата. Весь цей шпихлір побитий гонтами. За шпихліром саж для відгодівлі вепрів, двері до нього на бігунах.

Бровар замковий обідраний, до нього ворота з засувом і скоблем, у ньому начиння: котел пивний, дві кадї, третя погана, корито велике, римент три.

Замкова солодовня драницями побита, у ній двоє корит.

Бровар під замком, з котрого оренди дають на рік 50 зол.

361

Місто Старе Полонне [Stare Połonne]

Спершу шляхетські двори при Полонному:

Двір небіжчика Гозджиковського, а зараз пана Самуеля до Борушкович

П.Шпота двір, Шпот

П.Янковського двір

П.Гарнишова двір, Гарниш

П.Свошовського [Swoszowskiego] двір

П.Русянова двір

П.Сарницького двір I

П.Бобовського двір

П.Свошевського [Swoszewskiego] другий двір по небіжчику Біміні [Biminie]

П.Шиського двір

П.Шобанського двір, Шобанського

На передмісті п.Сарницького двір, що побудував на фільварку

Там же на передмісті п.Бобовського двір, що собі на фільварку побудував

П.Шаховичова дім при паркані.

14.

Посілість староміських міщан:

Сотник Грицько - волока
 Десятник Мартин Йовлашена має ріллі півволоки
 Дім п.Савичіва
 Піп Микульський - 2 волоки
 Ярмола Шут - 1 волока
 Михно - волока
 Амвросій [Ambrozy], костьольний органіст
 має волоку, вільний
 Ярош Присяжний - волока
 Іван Балвер (Balwierz) - волока
 Яцько Колтан - волока
 Семен Острополець - півволоки
 Державчин дім - волока
 Данило Куца - волока
 Федір Горкавий - волока
 Ференс Райца - півволоки
 Іван Рудий - півволоки
 Піп Спаський - 2 волоки
 Петро Стельмах - півволоки
 Василь Лучник - півволоки
 Деревчинський дім, Жид Сова - півволоки
 Хадовська - волока
 Геттала - півволоки
 Пашко Кушнір - волока
 Андрій Хоменя - волока
 Іван Присяжний - волока
 Станіслав Ямпонець - волока
 Степан Великий - волока
 Федір Толстика - волока
 Антон - волока
 Постригач - волока
 Андрій Ємець [Jemiec], гайдук - волока
 Кучковський - волока
 Каптурський новобудується - пляц
 Данило Коваль - волока
 Павло Джулька - волока
 Ян Столяр - волока

36.

Парканники цього десятка:

Лахно

Іван Хроницький
Федір Колачник з Іваном
Карп Маминишин
Макар Коновал
Марко з Левком
Олешко Острожанин
Котляр з Омеляном
Ілляш Воловець з Мартином
Войтко Тесля
Хацько Пивовар
Бакаляр костьольний, вільний
Стецько Кілбаса
Федько Пивовар
Онищи́ха вдова
Чернець у парканській хаті
Трохим з Іваном
17.

Другий десяток:

Охрім Десятник сам - півволоки
Прошиборський - півволоки
Печка з спільником - півволоки
Голишевський дім, Жид Сова - волока

362

Васько Харченя - півволоки
Якуб Мрочек - півволоки
Кикчів дім - півволоки
Сушко Кушнір - півволоки
Іван Бобровник - волока
Гриценко Малий - півволоки
Ларіон - півволоки
Юсько Скавратиха - півволоки
Остап - півволоки
Матей з спільником - півволоки
Самуйло Хилимоненя - півволоки
Шахно Тартичник - півволоки
Лаврин Скиба - півволоки
Андрій Лях [Lach] - півволоки
Космановський дім Жид Сова тримає - півволоки
Михайло Білоус - півволоки
Кузьма з Петром - півволоки
Роман Супричин з Іваном - півволоки

Гурин сам - півволоки
Степан Зебра - півволоки
Матвійніни сироти - півволоки
Ждан Борщ - півволоки
Вітько - півволоки
Мартин Кузрик - півволоки
Васько Козак - волока
Мартин Тесля з Ткачем - півволоки
Харевський - волока
Гаврила Смолдирович - волока
Степан Пончевська - волока
Ярош Ямпольць - волока
П.Норовський, віт - 3 волоки
35.

362зв.

Друга сотня:

Павло сотник - півволоки
Десятник Каленик - півволоки
Олекса - півволоки
Феденченя - півволоки
Ясько Овчар - півволоки
Козерисиха - півволоки
Іван Смолка - півволоки
Гаврило з Костюком - півволоки
Гриценя - півволоки
Дацько - півволоки
Стась Лях - півволоки
Микита Коваленя - півволоки
Мартисеня Панас - півволоки
Грицько Клещик - півволоки
Трохим Скабара - півволоки
Карпець - півволоки
Федір з Курилом - півволоки
Костюк з Макаром - півволоки
Мойсеїха - півволоки
Степан Хромий - півволоки
Длуський - півволоки
Максим з Андрієм - півволоки
Богданиха - півволоки
Микита Швець - півволоки
Ждан Бродиненя - півволоки
Василь Кушнір - півволоки

Ігнат з Федорем - півволоки
Южно - півволоки
Максим з Оверком - півволоки
Трохим - півволоки
Красиловський, міський писар
Старого міста, тільки халупу має
Фесько - півволоки

32.

Парканники цього десятка:

Клим із Колодієм
Степан Бондар (Bednarz)
Терешко Гончар [Ganczarz]
Курило Приємний (Przjemny)
Федір Гончар
Валько Кушнір
Данилиха з Максимом
Матис Гончар [Garczarz]
Богдан Беднар (Bednarz)
Ясько Коваль
Микола Різник [Rzeźnik]
Андрій з Миськом
Шахно Колачник
Андреас Коновал
Дорошівська хата, сам Дорош мешкає
15.

Другий десятник (!) у паркані:

Матвій десятник, сам
Іван Дудка з Іваном
В Олейниківській хаті каліка мешкає,
перед цим з цього чинш бував
Олешко
Андрій Кравець
Потап
Лаврик - півпляцу парканного
Гайдук Федір Тишко - півпляцу парканного
Іван Головенька
Хома Швець
Лаврин Скупник
Андрій
Олексій
Шахно з Семеном
Маших з Данилом

Пильман (Pilman) з Винником
Кіндрат з Миськом
Семен Кобзник
Іван Швець із спільником
Іван Коханський
Сурмач з Іваном
Сидориха Бондарка (Bednarka)
Яцько
Стецько Ярія [Жага]
Грицько Литвин з Окришем
Іван з Ониськом
Стецько Пявильчич (Piawilczycz)
Степан із Сеньком
Хата Мартишівська пуста, у ній коморник мешкає
Каленик Захавський
Гарасим
Федько Різник
Іван Ониськівський
Богдан
Андрійко Швець
Фесько
Тиміш
Мойсей
Семенівська хата пуста
Данило Кравець
Тишко Черняк
Юрко Козюльчин
Семен Колачник
Луцька з Москалем

363

Антоніївська хата пуста
Мисько з Трушем
Іван Дудзинський
Павло
Мисько Винник
48. (!)
На Луці міщани, котрі полів не мають,
платять як парканники:
Сотник Тиміш
Десятник Васько, міський сотник
Ткачівська хата, у ній селянин мешкає
Дім Прилуцького - волока

Мартин Мардебуш [Mardebusz]
Мисько Федорів
Федір Остапів
Лаврин у Федорівській хаті
Ткач Гайдук
Мисько Сатийовиць
Пилип Микита Сатийовиць
Остап
Іван Кушнір
Стецько Занчення
Тиміш з Оковином
Семенівська хата пуста
Мойсей Громадний
Мисько Гайдук, парканець
Петро Різник з Федьком
Савка Сулака
Сидір Швець
Стецько Смоляровський
Максим Лижечник (Lyzeczник)
Мисько з Олексієм
Ілляш Швець
Сергій
Сак
Грицько Довгошия
Павло Пастух
Василь Тесля
Матфей
Грицько Гіргель (Girgiel)
Стецько Кравець
Іван Гапоновський
Федько
Стецько
Федько Рудий, біля нього пустий пляц
Станчиха
Олексиха
Дорош, убогий каліка - на греблі пуста хата
Лаврин Козак
Юсько Самулишин
Гриць Винник
Ярмол Іваниха
Ждан Дмитрів
43.

На Луці другий десятник Нестор:

Малош
Нестор з братом
Потап
Марко Сотник старий
Кіндрат з Макаром
Вакула Швець
Мацько Лях [Lach]
Дмитро Гурка - півпляцу, а півпляцу - пуста хата
Васько Росковський
Павло Глухий

363зв.

Омелян
Сергій Васючин
Федір Стельмах
Грицько Вороний
Фесько Коваль
Скутулиха
Степаниха
Лаврин Різник
Яцько Швець
Кузьма з Федором
Михалко з Куласом
Остап Босохо
Остап Гончар
Васько, Савчин зять,
Здан Толстиха
Ярмол Колачник
Миколай Колачник
Іван Бондар (Bednarz)
Процько Колачник
Омелько з Кіндратом
Овдій Косаковський
Савка Рудий
Сташеня
Хилимон Чорний
Іван
Сенько
Мисько, Зовласи (Zowlasy) син,
Федір, Гапонів зять,
Трохим

Хилушко
Федір Потапів
Федір, Миськів брат,
Петро в Андріївській хаті
Мисишин зять
Савка Сурбел
Логвин
Андрій Гончар
Лаврин
Іван купив це у Сobotи
Ярош Великий
Пархом Колачник
Денис
Процько Скрипка
Яцько Помірний (Pomierny)
Іван Литвин
Юсько Присяжний

56.

Коморників Старого міста з Лукою минулого року з кіньми було 18, а коморників без коней 63. Повинність цих коморників буде описана нижче. Їхні імена не називаються, бо [вони] не мають постійного мешкання і переходять з місця на місце

Загороддя:

Левко Сотник - півволоки
Десятник Мисько з Федором - півволоки
Марко Лях - волока
Дім Жида Гуршона - волока
Іван Трушеня - волока
Дмитро Кравець - волока
Клим Коломиєць - волока
Демид Совчик - волока
Матяш - волока
Висоцький - волока
Коциковський дім Кучковський тримає - волока

364

Ярмол Ленців - волока
Загорський, замковий слуга - волока вільна
Глаговський - волока
Курковський - волока

Новосельський лісничий - волока вільна
Ігнат Оскубейський - півволоки
Павло Гуменник старий - волока
Іван з Курилом - півволоки
Яким Куясовський - півволоки
Васько Ленченя - півволоки
Лесецький - півволоки
Омелько - півволоки
Улас з братом - півволоки
Лодзинський - півволоки
Федір - півволоки
Ігнатко Малий - півволоки
Васько, Миськів зять, замковий служка - півволоки
Масько Коломичич - півволоки
Трохим - півволоки
Федориха - півволоки
Мартин з Іваном - півволоки
Олекса з Грицьком - півволоки
Мисько з Северином - півволоки
Савка - півволоки
Курило Ленчич - півволоки
Пилип з Ярошене [Jaroszenie] - півволоки
Федько Глухий - півволоки
Нестор - півволоки

39.

Парканники у цьому десятку:

Сацько
Мартин Гончар
Пархом з Потапом
Іван Черендик
Ярмолова хата
Іван Бондар (Bednarz)
Максим Гребенник
Стециха вдова
Кузьмиха вдова
Кломиха з Пиріжком [Pirozkiem]
Гарасим з Васьком
Яцько Бабич
Грицько Бородатий
Дмитро з Куцем
Фесько Кравець
Валько Служка

Андрій Коваль

17.

Другий десяток:

Михно Наливайко сам десятник є парканник

Лукаш Коваль - погана волока

Іван Ємець [҃҃҃҃҃҃҃] - волока

Середиха - волока

Ситко Белаченя - півволоки

Левко Кравець - півволоки

Плащик Гайдук - волока

Костючинська - волока

Собченя, служба - волока

Хибовський, служба - волока

Криштоф - волока

364зв.

Хибовська - півволоки

Вербицького дім

Зобенчиха - півволоки

Григериха, син її замковий городник - волока

Сулицького дім

Прохур Швець, дім

Грицько Мисник - півволоки

Трушиха - півволоки

Тупечевська - волока

Радиминський, гайдук - волока

Мисько Поберезник, замковий служба - волока

Мисько Хибовченя - півволоки

Високинський - волока

Трохим Соврико - півволоки

Дублянчичин пляц пустий, до котрого пустих півволоки

Айдученя - півволоки

Ян Павловський - півволоки

Іван Ємець - півволоки

Ясько з Жидом Совою - півволоки

Дорош - півволоки

Мищиха з Матфеєм - півволоки

Іван Чорний - півволоки

Онацько - півволоки

Савка - півволоки

Трохим без поля - парканник

35.

Парканники цього десятка:

Іван Шевченя
Демко
Грицько Скрипка
Хомка з Гаврилом
Яцько
Потап
Грицько з Хильком
Пархом з Миколаєм
Денис Різник
Мойсей
Сенько Гончар
Іван Несло
Юхим Римар, шо з Мяком (Miakiem)
Стась
Савка з Кулешем
Максим Новак
Улас
Іван Гребенник
Войтко з Якубом
Федір з Малишем
Пархома Сенько з Хомою
Павлиха баба
Грициха з Васьком
Івулза [Iwulsa] з сином
Харко Швець
Мисько з Калетко
Якуб Пивовар
Ковалиха вдова, нова хата
Швець у Васьківській хаті з Ілляшем
Мелешко з Дорошем
Іван, замковий сторож
31.

365

На Загородді було коморників:

Піших 23
З кіньми 3.

Фільварочники Старого міста,
котрі у місті домів не мають:
Яцько Кравець, гайдук - волока
Янча вдова - волока

Семен Триценя - півволоки
Грицько, котрий Сулицькому продав, - півволоки
Гаврило Кушнір
Процик Корконіс
Микита
Мойсей Кравець
Радець
Гацько
Андрій Гончар
Белонтчиха
Демид Крупченя
Роман Ємчик [Jęmczyk]
Мартин Голубецький
Лулинської фільварок
Васько у Козелчинському фільварку
Семен, Позняків спільник, нову халупу збудував
Йосько Мудрий

19.

Окремо на фільварках у минулому році
було коморників: піших № 22,
а з кіньми № 12

34.

Повинність міщан Старого міста:

З волоки повинні платити по червоному зол., а оскільки перед
цим [червоні зол.] були по [.]¹⁴ польськ. грошів, а зараз зросли,
тоді перераховуючи, постановляємо лит. копу
З дому без ріллі по одному польськ. зол.

Від парканників по 20 польськ. гр.

Від коморників, що коней мають, по 15 польськ. гр.

Від коморників без коней по 1 1/2 польськ. гр.

365зв.

З домів на Луці по 20 польськ. гр.

Фільварочники, котрі у місті домів не мають, платять [як]
парканники по 20 польськ. гр.

Всілякі шарварки до гребель повинні відправляти.

Міщани Старого Міста показували лист й. мл. кн. Олександра
Острозького, волинського воеводи, під датою 15 липня 1603 [року]
у Полонному, в котрому листі дає і дозволяє їм 20 років волі для

¹⁴Текст пошкоджений.

того, аби будинки у місті польським трибом будували, і дозволяє після побудування по закінченні волі продавати їх і використовувати як свої власні і прибутки, що з них надходять з варіння пива і з медів (окрім горілки, котру шинковати не мають) на себе використовувати. А коли так добре і гарно побудуються, обіцяє і Магдебурзьке право й інші вольності надати і свою панську ласку їм виявляти, а по висидінню вольності при таких податках, як і в Костянтинополі,¹⁵ утримувати.

Пред'явили також другий лист кн. її мл. Острозької, п.волинської воєводи, під датою дня 23 місяця лютого 1607 року в Ярославі, котрим підтверджує [...] ¹⁶ лист кн. й. мл., п. чоловіка свого, дозволяючи їм домагатися у й. мл. короля Магдебурзького права, котрим вже від цього часу судитися і всілякі справи мають відправляти. При цьому й цехи всілякого ремесла надає і дозволяє. До того уряди райців їм самим обирати дозволяє. Одначе право призначати війта для відправлення правосуддя кн. її мл. собі залишає і всілякі апеляції на їхні суди залишає до своєї влади, про що ширше у привілеї описано.

366

Посілість міста Нового Полонного

Сотня Ігната Сковротки:

Сенько Десятник - 1 волока

Микита Ємець - півволоки

Тиміш Коваль - волока

Ярош Кравець - півволоки

Крат Воротний - півволоки

Андрій з Іваном - півволоки

Вах Забельський - півволоки

Ясько Малиновський - півволоки

Півволоки тримає коморник з конем

Малиновська вдова - півволоки

Антон Гайдук - волока

Мартин - півволоки

Сенько - півволоки

Васько Кушеня - волока

Кучко Коритникович - волока

Пилип, що позаду сидить, дає 1 зол.

¹⁵ Мова йде про м.Костянтинів.

¹⁶ Текст пошкоджений.

Федір - півволоки
Сагайдачок Яцько - півволоки
Кузьма Литвиненя - півволоки
Лешко Коваль - червоний зол.
Ясько Бурмистр - волока
Гаврило Гокавченя - півволоки
Яцько Ємець [Jemiec] - півволоки
Дмитро Рудий на фільварку мешкає - півволоки і червоний зол.
Данилиха вдова на фільварку, має півволоки і червоний зол.
Васько Десятник - півволоки
Роличка вдова - півволоки
Федір Коповник - півволоки
Яким - півволоки
Грицько Сепливий - півволоки
Семен Бурмистр позаду мешкає, дає зол. 1
Юхно Кушєня - півволоки
Іваниха вдова - півволоки
Прокіп з Грицьком на одному пляці, півволоки
Петро з Тимком на одному пляці, півволоки
Павло Пласович - півволоки
Якуб Гайдук - волока
Федько Швець - півволоки
Васько Мокиненя із зятем на одному пляці - півволоки
Панас Чепарка - півволоки
Іван Гобуй - півволоки
Денис Бурмистр - волока
Хома і Горошко - волока
Петро з Левком на одному пляці - півволоки
Степан Ваверейко - волока
Мисько Середа - півволоки, той же має коморника
Мартин Гончар - півволоки
Грицько з Лаврином на одному пляці, півволоки
Савчин Верешаїн фільварок, то на червоному зол.
49.

366зв.

Яцько Плакса, десятник - півволоки
Матис Яненя - півволоки
Микита Туровеня - півволоки
Павло Глухий - півволоки
Кузьма Старий півволоки, там же коморник у домі
Мисько Ламан - півволоки

Назар Бурмистр - півволоки
Андрій Ємець - волока, має коморника з конем
Іван з Миколаєм на одному пляці - півволоки
Ігнат Сотник з Білоноском на одному пляці
Трохим Севейко на фільварку, волока і червоний зол.
11.

Парканники цього десятка:

Максим з Остапом - півволоки

Іван - 1 зол.

Карп - 1 зол.

Яремко - 1 зол.

Вакула - 1 зол.

Остап Пастух - 1 зол.

Федір Литвин - 1 зол.

Данило - 1 зол.

Онисько - 1 зол.

Кирило Масеценя - 1 зол.

Петро з Грицьком - 1 зол.

Труч - 1 зол.

Степан Скрипек - 1 зол.

Яцько Колачник - 1 зол.

Мисько - 1 зол. 1 зол.¹⁷

Іван - 1 зол.

Андрій Гончар - 1 зол.

Яцько Юшеня - 1 зол.

Васько Швець - 1 зол.

19.

Дмитро Десятник - півволоки

Сенько - півволоки

Федько Дудченя - півволоки

Павло Ємченя [Jęmczenia] - півволоки на
фільварку, має коморника

Яким Гичка - півволоки

Тимчиха вдова - півволоки

Йоцько (Jocko) - півволоки

Фурс хату втратив, цю хату взято за борг,
але повинен платити з півволоки

Сенько - півволоки

8.

¹⁷ Повтор в оригіналі.

Парканники цього десятка:

Тиміш - 1 зол.
Пилип - 1 зол.
Кіндрат - 1 зол.
Яцько - 1 зол.

367

Федько - 1 зол.
Ящиha вдова - 1 зол.
Іван - 1 зол.
Тиміш Скрипка - 1 зол.
Васько - 1 зол.
Давидчик - 1 зол.
Мисько Кривий - 1 зол.
Шай Різник - 1 зол.
Бартош Скрипка - 1 зол.
Тимчиha вдова - 1 зол.
Іван Хробош - 1 зол.
Грицько Сибченя - 1 зол.
Мартин Семеринка - 1 зол.
Стецько Хробост - 1 зол.
Степаң Коморник - 1 зол.
Сидір - 1 зол.
Ващиha вдова - 1 зол.
Криштоф - 1 зол.
Мисько Пороховний - 1 зол.
Сенько Чорний - 1 зол.
Луцик - 1 зол.
Тимко - 1 зол.
Фейтко Гера - 1 зол.
Кузьма - хата пустує
Васько - 1 зол.
Кузьма - 1 зол.
Степан - 1 зол.
Кузьма Броварник - 1 зол.
34.

Лаврин Десятник - півволоки
Улас - волока, в цій же хаті коморник з конем
Кирило Субко - півволоки
Іван Кривий - півволоки, має коморника
Семен Скрипка - півволоки
Сидір Швець - півволоки
Іван - півволоки

Демашова хата, Жид тримає на червоному зол.
Степан Кушнір - червоний зол., має коморничку
Тимчиха вдова - червоний зол.,
має одного коморника з конем
Микола Слюсар - волока
Бартко - півволоки
Андруш - півволоки
Андрій Одноочко - півволоки
Матис - червоний зол.
Козолінська хата - півволоки, Жид тримає за борг
Васько з Хаймом на одному пляці - півволоки
Стась Ткач позаду мешкає, дає 1 зол.
18.

367зв.

Парканники цього десятка:

Кирило Гончар - 1 зол.
Вартиха вдова - 1 зол.
Олешко Кушнір - 1 зол.
Юхим Любарець - півволоки і червоний зол.
4.

Сотня Трохимова:

Сенько Десятник - 1 зол.
Мисько - півволоки
Матвій Гончар - 1 зол.
Тарас - півволоки
Роман з Панасом - півволоки
Павло Попович - півволоки
Стецько Лопатка - півволоки
Іван позаду, дає 1 зол.
Тимко - півволоки
Степан Пулмацек (Pulmacek) - 1 зол.
Ілля з Васицьким - півволоки
Томило Матюх - півволоки
Грицько Пекар - півволоки
Степан Госейовський - волока
Марко Гайдук - волока
Грицько Гайдук - волока
Якуб Гайдук - волока
17.
Микита Десятник - півволоки
Фіойтка [Fioitka] - дім без поля, 1 зол.
Фейтко Турченя, гайдук - 1 1/2 волоки

Сидір Гайдук - півтори волоки
Степан Жолтко - півтори
Прокіп Кроль - півволоки
Кузьма з Дмитром - півволоки
Гацько - півволоки
Пахно - півволоки
Іван Гайдук - волока
Семен з Федьком [Feidkiem] - півволоки
Трохим Сотник - півволоки
Мартин - півволоки, цей же має коморника
Грицько Громадний - півволоки,
Йосько на тому ж пляці
Наум - півволоки
Федір Мельник - півволоки
Іван Гайдук - волока
Нечипір з Коцем - півволоки
Духтинівська хата, Жид
Давид тримає волоку, там же коморник з конем
Андрій Поплавка - півволоки
Стецько Довгий - півволоки
22. 22.¹⁸
Фейтко Десятник - півволоки, там же коморник
Іван Рошко - півволоки

368

Райдко з Васьком - півволоки
Трохим - півволоки
Гаврило з Ониськом - півволоки, там же коморник
Мінський з Третьяком - півволоки
Омелько - півволоки
Грицько - півволоки
Левко - півволоки, там же коморник
Мартин - півволоки
Семен - півволоки
Дмитро Хоевський - волока
Стась Ємець [Jętięc] - півволоки
Олексіва хата гайдукова - волока, коморник з конем
Іван Гончар - півволоки
Карп - півволоки
Мисько - півволоки
Тиміш - півволоки,

¹⁸ Повтор в оригіналі.

там же коморник
Онацько - півволоки і коморник з конем
Дмитро - півволоки, там же коморник
20.
Десятник Мисько - півволоки, там же коморник
Андрій - півволоки, там же коморник
Гаврило
Олешко
Левко Масютеня - півволоки і коморник є
Грицько Ломебениха - півволоки
Матяш - півволоки
Сацько - півволоки
Данило Кравець позаду - 1 зол.
Остап - півволоки
Олешко - півволоки
Федько - півволоки, там же коморник
Федір Сало - волока
Ярмол Савченя - півволоки
Левко - 1 зол., там же коморник
Роман Гайдук - волока
Якуб - півволоки
Васькова хата, півволоки Жидові
дісталися, там же коморник
Савка - 1 зол.
Іван - червоний зол.
Федько Плита - півволоки
Степан - півволоки
Микита Саламайко - півволоки
Абрам - півволоки
Кирик - червоний зол.
25.
Десятник Фесько Коростон - півволоки
Андрій Шепливий [Szepliwu] - півволоки
Тиміш Седельник [Sedelnik] - півволоки
Хутомиха Іванова - волока,
Жид Сова має цей дім, там же Хуторма, коморник

368зв.

Тиміш Гречка - півволоки
Юхно - півволоки, там же коморник
Федір Литвиненя - півволоки
Іван Заливченя - півволоки

Попів дім - червоний зол., там же двоє
коморників, один з конем
Мартінова Горланя на червоному [зол.]
Симонівський дім - півволоки, там же коморник
Іван Бутко - півволоки і коморник
Грицько Меньяка - півволоки, там же коморник
Грицько Калета - півволоки
Васько Хариховський - півволоки
Онисько - півволоки, там же коморник з конем
Михалиха вдова - півволоки
Януш Гайдук - волока
Микита Рудий - півволоки
Грицько - півволоки
Терешко - півволоки
Йовхим Гайдук - волока, там же коморниця
Грицько Кушнір - півволоки, там же коморниця
Карп Рогавський - 1 зол.
Мартин півволоки, там же коморниця
26.

Сотня Веремісва:

Семен Десятник, парканник - 1 зол.
Лукаш Шабельник - півтори волоки
Мартинко Гайдук - волока
Дем'яниха вдова з Дем'янком - півволоки,
там же двоє коморників, один з конем
Кунах - півволоки
Потап - півволоки
Тишко - півволоки
Микита Гайдук - волока, там же коморник з конем
Саніківський дім - волока, цей дім
Жидова тримає, там же коморник з конем
Ханачиха - півволоки, там же коморник
Степан Шиша - півволоки, там же коморник
Васько Чорний - півволоки
Кирик Гайдук - волока, там же коморник
Куприян - волока
Грицько Сененя - півволоки
15. 15.¹⁹

¹⁹ Повтор в оригіналі.

Парканники цього десятка:

Іван Герка - 1 зол.

Іван Капуста - 1 зол.

369

Васько Гробовський - 1 зол.

Іван Пастух - 1 зол.

Данилиха вдова - 1 зол.

Остап Десятник - 1 зол.

Валентий Янковський - волока

Панка Мордашів дім, волока Жидові Сові
дісталися, там же Жид коморник

Сидориha вдова - волока

Мисько Пубалецький, там же два коморники

Кузьма Махаринський - півволоки

Миколай Шабельник - волока, там же коморник

Васько - півволоки

Ілляш Самченя - півволоки, там же коморник

Грицько Гайдук - волока

Олешко - волока

Борис - півволоки

Андрій Бондар [Bednarz] - півволоки

Єремій Сотник - півволоки

Йовхим - півволоки, там же коморник

Нестор - півволоки

Ясько в паркані - півволоки, там же коморник

Стецько Рудий у паркані - півволоки, там же коморник з конем

Онисько без поля - 1 зол., там же коморник

24.

Парканники цього жс десятка:

Хата Мистровська - 1 зол., там же коморник

Іван Зелесько - 1 зол.

Андрій - 1 зол.

Тарас - 1 зол.

Кирило - 1 зол.

Демшовська хата - 1 зол.

Бартош - 1 зол.

Сак - 1 зол.

Мотруна вдова - 1 зол., там же коморник

Степанова Кушнірова - півволоки

10.

Десятник Ілько - півволоки

Онисько з Хомою - півволоки, ці з паркану дають по 1 зол.
Давидовська [Dawidowska] хата - півволоки, там же коморник
Мартин Пшеничний - півволоки
Марко Тормуленя - півволоки
5.

Парканники цього десятка:

Хветко [Chwietko] - 1 зол.

169зв.

Жидова Іцькова хата - 1 зол.,
там же двоє коморників
Олексій Симоненя - 1 зол.
Яй [Jai] Винник - 1 зол.
Грицько Кунченя - 1 зол.
Стась Різник - 1 зол.
Левківська хата - 1 зол.
Семен Литвин - 1 зол.
Васько Ситко - 1 зол.
Степан Кроткий - 1 зол.
Лаврин Різник - 1 зол.
Демко - один зол., там же коморник
Денис Кравець - 1 зол.
Прокіп - 1 зол.
Сенько Воротний - 1 зол.
Трохим Новорко - 1 зол.
Кузьма - 1 зол.
Трус - 1 зол.
Федько Волошин - 1 зол.
Іван - 1 зол.
Васько - 1 зол.
Іваниха вдова - 1 зол.
Демид Пастух - 1 зол.
Грицько Душка - 1 зол.
24.
Десятник Левко парканник - 1 зол.
Северин Беньшовський - волока
Мисько Горосозененя, гайдук - 2 волоки
Васько Бохненя, гайдук - волока
Микита Корнячка - волока
Мойсей - півволоки
Фільварчани:
Яцько Содам - півволоки, червоний зол.
Мерко - півволоки, червоний зол.

Семен Тутурнєня - червоний зол.
Пашко - півволоки, червоний зол.
Гершинів Жид, фільварок, червоний зол., там же двоє коморни
Остап Стасєня - півволоки і червоний зол.
Хаймів фільварок - червоний зол., там же й коморник
Микола - червоний зол.
Хмельовський - червоний зол.
Мартинівський фільварок - червоний зол.
Осуховського фільварок - червоний зол.
Загорський - волока
Андрій Йовченя - червоний зол., там же двоє коморників
Пилипівський фільварок - червоний зол.
Олешківський - червоний зол., там же коморник
Яценя - червоний зол.
Йосько - півволоки і червоний зол.
Грицько Йовченя і червоний зол. (!) , там же і двоє коморників
Грицько Чорний - півволоки і червоний зол.
Завацький - червоний зол.

370

Хибовський - червоний зол., там же коморник
Некропленого фільварок - півволоки і червоний зол.
Микитин Козин
Свинаровський - півволоки і червоний
зол., там же двоє коморників
Попів фільварок, там є коморник
У Кирика на фільварку коморник
У Тимоша Коваля фільварок і червоний зол.
У Куца Коритниковича коморник
У Сидорихи на фільварку коморник
Верещатинська півволока, це сіє
Грицько Салєня
Юрєвич фільварок - червоний золотий
Роман Грєсь на фільварку мешкає
32.

Вільні волоки:

Пухальського - 2 волоки
Новоміського попа - 2 волоки

Жиди:

Давид Кот - пляців два і волоку, і кут волоки має
Маєр Жид - червоний зол.
Русчинської півволоки Жид тримає
Йосько Жид - червоний зол.

Марко Жид - півволоки, там же коморник
Хасько - червоний зол.
Абрамко - півволоки
Бейла Жидівка - червоний [зол.]
Йозеп [Jozer] Кравець - півволоки
Левон Доктор - півволоки
Хавран - червоний зол.
Манашко - червоний зол., там же
двос коморників, третій Жид коморник
Мошко Жид - волока
Абрам - червоний зол., там же коморник
Беняш - півволоки
Хам - червоний зол.
Іцько Барамовський - червоний зол.
Шая - волока
Лушман - півволоки
Мошка Абрамович - півволоки, там же двоє коморників
Шлома Сашкевич - червоний зол.
Сломиха - червоний зол.
Йозеп, Гершонів брат, - волока, там же коморник
Херчко - червоний зол., там же коморник
Насим Жид - червоний зол.
Слонишин дім - червоний зол., там же коморник
Яків - півволоки, там же коморник
Мосько - червоний зол.
Лейзер - півволоки
Йозеп - червоний зол.
Йерш - червоний зол.
Лабиця - червоний зол.
14. (!)

370зв.

Мосько - червоний зол.
Йозеп - червоний зол.
Шмойло - волока
Школьників дім, котрий новобудують, - червоний зол.
Давид - червоний зол.
Годліб - червоний зол.
Абрамко - червоний зол.
Тодорш Школьник - червоний зол.
Абрамко з Лейзером - червоний [зол.]
Харон Сова - червоний [зол.]
Якуб - червоний [зол.]

Мошко - півволоки
Беняш - червоний зол.
Жидівський Рабин - червоний зол.
Хам Березинський - червоний зол.
Давид Майсреня - червоний зол.
Слома, Котів зять, - червоний зол.
Перець - червоний зол.
Гершун - червоний зол.
Мосько Сашкович - червоний зол.
Жид Мошко - волока
Михал Злотник - червоний зол.
Арам Жид - червоний зол.
Хирсько Сломеня - червоний [зол.]
Лейба, орендар, з двох домів - 2 червоних зол.
Шмойло коморник
Симон Жид - півволоки
Абрам Маєреня - півволоки
Мордух - півволоки, там же коморник
62. (!)

Жиди парканники:

Самсон Жид - червоний зол.
Якуб Жид - 1 зол.
Ровен - 1 зол.
Двора - 1 зол.
Пинхаш - 1 зол.
Яцько - 1 зол.
Юдашка - 1 зол.
Лазебничка - 1 зол.
Госько - 1 зол.
9.

Повинність цього Нового міста:

Чиншу з волоки по 6 зол.
З дому без ріллі по червоному зол.
Те що до [...]ков²⁰ вносять
[...] ²¹ по 1 зол.
Парканники дають по 1 зол.
Передміщани на Острозькому передмісті по червоному зол.
Там же з фільварків по червоному зол.

²⁰ Текст пошкоджений.

²¹ Текст пошкоджений.

Від жидівських різників несмальцованого лою 12 каменів
 Від різників християн лопатки на пана старосту
 Мельники. Млинар на Прашнику за Підлужжям на річці
 Хоморі на ім'я Грицько пред'явив лист к. її мл. під датою дня 28
 лютого 1610 [року] в Ярославі на купівлю, котрим йому записано
 суму 90 зол. Два кола мучних, одне ступне. Годус замкових вепрів,
 сидить на третій мірці.

Інші млинару не показали своїх прав, хоча їх про це питали.

Млинарська і горілчана оренда у місті Полонному і селах,
 належачих до замку, з містечком Баранівцями, вилучаючи
 Купчинці й Бражинці, що окремо ходять, ходила перед цим за
 4600 зол., але зараз через минулу татаршизну визначаємо її на
 чотири тисячі зол., окрім Купчинців і Бражинців.

Під обома містами два стави.

Перший став під Новим Полонним перед греблею, в'їжджаючи до
 Старого міста. На цій греблі млин, у ньому чотири мучних кола,
 одне ступне коло. Млинар з кола повинен чверть вепра відгодувати,
 [робити] з сокирою до замку, дві мірки на пана, третю на себе.

Другий став на цій же річці біля Старого міста.

Гребля сипана в Бортниках. На цій греблі два млина, у них п'ять
 мучних кіл, а два ступних кола. Млинару повинні з сокирою до
 замку, коли треба, вепра з кола на чверть відгодувати. Всілякого
 збіжжя на пана дві мірки, а на них третя.

З цих ставів міщани за ловлення риби платять оренду на повних

171зв.

три роки 800 зол., на рік припадає 266//20 зол.

Млинок під замком, два мучних кола. Млинар цього млина
 Станіслав Замковий. Цей буде повинен у пиляльному млині у
 Бортниках пили направляти, а вже за це від усіляких податків
 звільняється. Він же за цю свою працю у цьому млині має ходити
 зразу за нагородою від кожної колоди. А якби якась робота в замку
 трапилася, тоді повинен ходити навчати як попередній тесля за
 справедливу винагороду.

Застінки при місті:

За Резаною застінок татари тримають

Під Чортовим лісом застінок татари тримають

Застінок під Любарським лісом належить до Новосельського
 фільварку

Застінок на Лисньовому горбі належить Саховичові
Застінок між міщанськими лозами належить до фільварку
Застінок на Бортниках [...] з'їхавши з мосту тримає Новосельський
Застінок біля ставка п.Беньямина Гришка небіжчик тримав
Під Новоселицею застінок у лузі
Там же застінок над рікою, ці обидва Кіт Жид тримає
За Червоним гумном застінок належить чернцю
На Іванцях застінок належить Саховичові
Під Боховицями застінок належить до замку
Застінок під Свинною належить до замку
За Горошками попівський застінок
Там же побіля нього невеликий застінок до замку
Застінок Тупичовського під пасікою, там же є і кілька нивок

372

Під Свинною є немало нив, котрі використовують міщани Нового міста,
Обшар замковий за Любаром
Застінок бортницького попа за Горошками тримає Сахович
Сабельників застінок тримає Сахович
Сіножать під ставком на Чудищах ксьондзу плебанові належить
Застінок над Новоселицею біля ріки Хомори збоку під лісом Кіт тримає.
Обора, котру п.Фальковський від Йоськи Жида відібрав, така є у всіх фільварках:
Корів старих породистих з телятами № 35,
телят окремо має бути стільки, скільки й корів
Первісток із телятами 12
Куствоцького ялівника дволітніх телечок № [...]0
Бичків дволітків № 15
Первястка цього бидла з телятком № одна
Бугаїв № 2
Йосько Жид відібрав вісім плугів до своєї оренди, також віддав п.Фальковському до кожного плуга по вісім волів, котрих є № 64
Десятини овечої і козиної з сіл, що належать до замку, діставалося перед татарщиною 300, зараз через татарщизну їх не може бути більше ста, а свиней 30.

Вівці у Березному:

Овець дійних № 130, овець ялових 45

Баранів 16, ягнят 130

Кізі дійних 13, козлят 13

Цапів старих 4, цапів років [...]²² 6

Кізі недійних 6

Свині: свиней простих старих з кернозами № 184

Поросят 29

Дріб'язок: гусей 83, молодих гусят 158

Курей 74, курчат 200.

Пасіки:

У Купчинцах 132, молодих роїв 35

У Березному старих бджіл 110, молодих 15

У лісах бортей з бджолами № 7

Від половини цих бджіл дається меду 3 півбочки

Десятина бджільна у 1620 році від підданих:

З Тиранівки пнів № 19

З Березного пнів 25 1/2

З Купчинців пнів 11

З Бортників пнів 10

З Бражинців пнів 3 1/2

З Нового міста [пнів] 2

З Горошків пнів 29

З Голубчого пнів 16

З Ничпал пнів 11 1/2

З Загородських пасік пнів 13

З Сягорова пнів 3 1/2

З Яцькова пнів 4

З Новоселиці пнів 38

З Баранівців пнів 13

З Старого міста пнів 13

З цієї десятичини може бути меду

10 півбочок.

Село Новоселиця [Nowosielyca]

Волочні піддані:

Савка, Ковалів син,

Андрій Гончар

Омелян

Стецько

²² Текст пошкоджений.

Семен
Курило на Андрушівському
Кратович Марко
Вакула
Оникій
Михно
Семен - на півволоці
Зданиха вдова
Олешко
Грицько, Ковалів син, - півволоки
Манько на півволоці
Хома - півволоки
Терешко
Павло Сахненя
Лавришко Єнченя
Ясько Єнченя
Ба[...]а²³ Мацько
Гуцько на півволоці
Піп - волока на Матвіївському
Василь Янкевич
Матисок на Сахниновському
Андрій на півволоці
Арасим Білявський на Микитинському
29.

Пусті волоки:

Семен рік як геть пішов - волока
Федора Крине[...] татари взяли - волока
Кіндрат рік як пішов - волока
Васиха вдова геть [пішла] - волока
Корній відійшов - волока
Федорів син, Васько, пішов - волока
Кучко пішов - волока
Васьковач - волока
Мартин Якутеня ще перед татарами пішов - волока
Карп рік як пішов - волока
10.

²³ Текст пошкоджений.

Підсусідки на неміряних полях:

1. Мороз, 2. Онищеня Іван,
3. Андрій Вдівець, 4. Дудечко Ленко,
5. Жук, 6. Поборник Степан,
7. Валько, 8. Томко на Колесниковому,
9. Пархом на Пастуховому,
10. Наум, 11. Стадник на Холодівському,
12. Петро на Мишківському,
13. Степан Гончар,
14. Карп, 15. Гацько, 16. Юшко
Гончар, 17. Будник Іван

17.
А тих, що татари побрали і відійшли було тринадцять.

378зв.

Корчма. У ній сидить Матис, ріллі не має, він тільки шинкар міського орендаря Жида.

Бояри:

1. Дичко Андрушко - волока
Харківський - 3 волоки
Просаборський - волока
Вербицький - 2 волоки
Глодовський - 1 волока
Ясько взяв Кіндратівську волоку
З цих волок, коли не служать, платять по п'ять зол.

Повинність тяглих:

З волоки з порохом і сторожовим по 32 лит. гр.
Вівса по мірці
Каплунів по 2
Курей по 4
Гусей по 1
Яєць по 10
Яловиць перед цим перед татарщиною давали по чотири, а зараз по татарському спустошенні тільки по три через убогість
Десятина барання, бджільна і свинна
Підвод дві
Підвод дві на рік до Ярослава²⁴

²⁴ Повтор в оригіналі.

Робота як і в інших селах
Підсуїдки по 16 лит. гр.
По кокоші одній, яєць по 5
Окремо по курці, по каплунові
Обшари. Обшарів замкового фільварку під Новоселицею є три
три руки
Висівають жита 30 мірок
Млинок на ставку, мучне коло, належить до головної замкової
оренди
Фільварок замковий, до котрого Новоселиця робить
Вродить 600 кіп.
Про будівлі нічого писати, бо [фільварок] спустошений.

379

Село **Бортники [Bartniki]** замкове

Тяглі піддані:

Стецюх - волока
Страшко - півволоки
Седельник - волока
Верешка Савка - півволоки
Мишко - півволоки
Микитеня - півволоки
Левко - волока, гайдук,
Ігнат, Косів син, - півволоки
Іван, брат Ігнатів, - півволоки
Терешеня - півволоки
Микитин син - півволоки
Ясько Десятник - півволоки
Левко Другий - півволоки
Іван Хриченя - волока
Ясько Косей - півволоки 15.

Пусті волоки:

Йовтух Козараб - півволоки
Ходиченя Тишко - волока

379зв.

Стрільці волочні:

Микита Симон - волока
Москаль Андрій - волока

Хурейдко [Chureydko]- волока
Козинський - волока
Мануйло - волока
Обломко - волока
Сахно - волока
Обломко Артюх - волока
Тиміш Старценя - волока 9.

Підсусідки:

Ястребський на городі	Павло Ошуцько	
Іван	Карпо Кузьменя	
Ячуха	Прокіп Загородько	
Лучиха	Михниха вдова	
Яцько	Левицький на городі	
Войтко, котрий солому січе,	Микита Кузьменя	15. (!)

Повишність тяглих:

Чиншу з пороховим і сторожовим з волоки по 32 лит. гр.
Каплунів по два
Роблять кожного дня на тиждень

180

Підвод з волоки дві на рік або по 5 польськ. зол.
А з півволоки роблять три дні на тиждень, по одному каплунові
Підвода на рік одна
Яловиці не дають, тільки десятину овечу, свинну, бджільну
Півволочні окремо дають з пороховим і сторожовим
по 19 лит. гр.
Шляхетські хати:
Новосельський - волок 2, лісний
Ян Столяр - волока 1
Фільварок Столяра Яна тримає зараз п.Залинський із городами
Івашовський - волока
Рошахачка [Roszachaczka] вдова - волока
Піп на Бортниках має дві волоки
і на Горошках одну волоку
Підсусідки платять по 16 лит. гр.
роблять два дні на тиждень.
Млинарів два: Серхен [Serchen], Стась, Рудників зять.
Данина медо́ва:
Гриць Гайдук - відро 1

С рѣдіа - вѣнѣртС ннтѣМ
эндо ордіа - шепіртС онхѣС
үндо ошннүж і эндо ордіа - ѣшѣоЖ
эндо ордіа - охѣэмолдО
эндо ордіа - вісѣоЖ
врдіавіаіп - пѣзѣоМ

.вѣ(0X)

.ошннүж вѣ .поѣ вад оп ѣтоѣд ,інннвд ѣіводѣм нрп ош .іД

381

Село Підлужжя [Podluzce]

Посілість піддаиш:

Іван Ховнянка - волока

Пилип - волока

Тишко Гайдук - на Васильовій волоці, гайдук

Крупка з Підлужжя - волока

Івашків син - волока, брат цього ж Крупки

Сорока Семен - волока

Остап - півволоки

Мартин Кулик - волока

Татарин на Лавриновій Шевцовій волоці

Пасічник Дублянка - півволоки

Серемек Татарин - волок 2

Ровченя - півволоки

Мишко - півволоки

Дрозд Грицько - півволоки

Ясько Кравець - півволоки

Сцербік [Scerbik] Татарин - півволоки

Гайдук Антон - волока

Хведько Хлопаленя - півволоки

Шаповал - півволоки

Крат Риболов - півволоки

Улчовська (!) Лукаш, слюсар, тримає волоку

Ждан Татарин - волока

22.

Бояри:

Лачинський - волока

Янчовський - волока

Бораковський - волока

Лихозорець - волока

Возний Ярош - волок 2

5.

Городники:

Тикуло Яцько [Jaczko]

Пархомиха вдова

Надарицький [Nadaryczky]

Васько, Онопріїв брат,

Савка

Русак Швець

Тропак Ярмаченя

Лехонка Не[в]ічний

Параска вдова

Кіндрат Іван

11.

381зв.

Пусті волоки наймають з десятини:

Андрусьову волоку Серемек тримає,

а другу Студенцьову пусту цей же

На Сециньовій волоці Богданець

Татарин

Тикаловські півволоки пустують

Теплекової півволоки син Золфісецини сїяв

[...]машеня півволоки Касин Татарин тримає

Солонківську волоку і Дмитро Лісовець наймає

Лавриченяченя волоку Ждан

Татарин тримає

Пастернакову волоку гетьман

Татарин тримає

Плажич Гайдук - волока, сам Гайдук тримає

Суменківську волоку п.Сахович з десятини [тримає]

Янушівська волока також з десятини

Сенюкову волоку Хилівський з десятини [тримає]

Цигани на Підлузжі:

Яшко Чиж платить 1 зол.

Матяш Себестіянович [Sebastianowicz], підсусідок, 15 гр.

Василь, підсусідок, 15гр.

Оскільки від гандлів своїх платять,

від інших повинностей звільнені

Полонські Татари

на службі кн. її мл.

списані на Підлузжі

Мають під собою сімнадцять волок,

Там же придано сім нив
До цього їм надані нові поля й волоки, котрі
зревізовавши, треба перемеріяти, бо самі собі розкопали

382

Імена цих Татар:

Касион гетьман
Касана Йозепа (Jozera) взяли татари, жона с
Сулиня, його брат,
Олеш, Мустафів брат,
Ясько, Якубів син,
Алей Старий
Олик Ердида, вдовин син,
Ждан Текухенич
Яхно
Богдан
Ярка, Кирайха жона,
Яхно у Ждана купив
Миколай
Яхно, братанич Алеємів,
Мозол Смольський
Сеін
Сехен другий Малий
Богдан, Тетрин син,
Олесь
Бахтер
Махмек
Ялковський
Йозеп Понутовський
Абрагим
Сцесний [Scesny]
Хазар
Богдан Краса
Милна, татарський піп,
Алей Бізак
Ісахун
Ясько Щербич
31.

Повинні ставати на кожну оборону ґрунтів, лісів, границь
і де їм староста накаже, також і на сторожу під час набігів,
тільки з листами не їздять.
З листами не їздять

Данина медова:
Лісовець - меду відро, 2 зол. куничних
Мартин Ку[...] 2 зол. куничних
Повинність підданих:
Тяглі з пороховим, сторожовим по 32 лит. гр.
Каплунів по два
Підводи як в Горошках, робота також
Яловиці не дають
Підсусідки три дні на тиждень роблять
Сплачують підсусідки по 12 лит. гр.

183

Село **Горошки [Horuszky]**

Тяглі піддані:
Халко - волока
Сеньківська (!) Куленик - волока, служка,
з листами їздить, вільний
Демид - півволоки
Сахно Каленя - півволоки
Давид на Степанківському - півволоки
Пяшко - півволоки
Харко - півволоки
Помленя - півволоки
Терешко Бобровник - півволоки, вільний
Станиченя на Ониськовому - півволоки
Ходика - волока
Яконець - волока
Харко - волока
Жданові сини - волока
Федорець - волока
Конрат (Congrat) - волока
Гаврило - волока
Прохор - волока
Петро Стрілець - волока
Тишко Козак - волока
Радко на Чемеритовському - волока
Богдар - волока
Олешко - волока
Михайло - волока
Михно - волока
Савка - волока
Онисько - волока

Пашко - волока
Сушко - волока
Станиса - волока
Івашко Х[а]лович - півволоки
31.

Пусті волоки:

Гриценя - волока
Каленицька - волока
Дорош - півволоки, татари взяли
Басараб - волока, помер
Ходиченя - волока, на весні пішов геть
Уліско (Ulisko) - волока
Мартина Басараба татари взяли
Мелешко Басараб - 1 [волока]
Степан Чемерис -1 [волока]
Радко Семерин два тижні
як пішов геть
10.

Підсусідки:

Кошельникова
Стась
Корній
Степан
Марко
Вашиха вдова
Мисько
Лаврин Мищеня
8.

383зв.

Повинність тяглих:

З волоки з порохом і сторожовим по 32 лит. гр.
Каплунів по два
Роблять кожного дня на тиждень
Підвод на рік з волоки дві або по 5 зол.
З півволоки одна підвода
Яловиць не дають, десятина тільки овеча і свинна
Підсусідки по 16 лит. гр. з порохом і сторожовим
Три дні роблять до цього дня
Данина медова:
Горошко - відро одне
Тотоський - відро 1
Ходика - відро

Савка - відро 1
Станюта - відро 1
Ясько Стрілець – відро 1
Хал - відро 1
Мелипці - відро 1

184

Село Сягрів [Siahrow]

і фільварок

Фільварок татари спалили і до цього часу невідбудований
Обора цього фільварку: породистих корів 2, яловиць 10,
бугай 1, молодиків 15, волів 4.

Це вже вище специфіковано

Обшари на три руки

Висівається [в першому полі] 40 мірок,

у другому 24, в третьому 26

Вродило у цьому році 620 кіп жита

Там же звезено до гумна 100 кіп відбежанщини з Ничпал,

а з десятини 63 копи. Сіна буває 3 стирти

Там же при фільварку невеликий рибничок.

Посілість підданих на дворищах:

Гребінка

Данилиха пусте, зубожів

Радко пусте, зубожів

Мартин

Юсько Хомиця пусте, зубожів

Семенівське пусте

Гарасимчик пусте

Даманиса убозтво, пусте

Колтун

Гиска

Литвинко

Хведір

Івиченя

Іванівське пусте

Гришко

Вашиха

Костюк лісничим

Сеник

18.

Піддворищі:

Фоденко

Макар
Єрбей [Jerbiey]
Сеник

384зв.

Гауда
Наум Гайдук, вільний
Грикунське пустує
Ці пустки часом
з десятини наймають.

Підсусідки:

Яцько Дудка
Логвин
Артим
Андрушко
Іван Цалуйко
Мисько Гуменник
Омелян
Гарасимак
Су[...]²⁵
Процько
Гацик
Швець
Пацько (Paczko)
Сергій
Гуш Соцький
Устяниха убозтво
16.

А трьох татари спалили
Курбовська вдова, чоловік її був на службі,
але зараз потрібно з неї чинш установити
Там же Качковський на дворищі
побудувався, можна його потім використати на службі

Повинність з дворища:

Чиншу з пороховим і сторожовим по 32 лит. гр.
Вівса по мірці
Гусь один, каплунів по 2
Курей по чотири, яєць по 10
Десятина овеча, дістається овець як вище²⁶
Десятина бджільна, дістається пнів²⁷

²⁵ Текст пошкоджений.

²⁶ В оригіналі не зазначено.

²⁷ В оригіналі не зазначено.

Десятина свинна, дістається²⁸
Яловиця на рік з громади
Робити повинні як і в інших селах
Підвод дві на рік з дворища
Підсусідки чиншу по 16 лит. гр.
Кокошка [одна], яєць по 5, півень
Робити по два дні, а в жнива по три дні
Корчма там належить до головної оренди.

385

Село **Ничпали [Naczpały]**,
котре до Сахнова робить

Посілість підданих на дворищах:

Андрушко Манченя
Омелян пусте, зубожів
Ярош Цихер
Михновське пусте
Тракуленьське пусте
Рудняківське цієї весни пусте
Севченське пусте
Масько Швець цієї весни пусте
Миклаш
Карпо
Баранківське пусте
Марко Чорноніс
Хома Москаль
Гришюшко
Михнення пустка цієї весни
Білдиньовське пусте, зубожів
Томашко
Федчинівське цієї весни пусте
Некраш
Чачківське пусте
Олещенське пусте, зубожів
Сахно Сергієня
Сидір Силка
Димитрівське пусте, зубожів
24.

²⁸ В оригіналі не зазначено.

Підворищні:
Фурс пусте, зубожів
Гапон Рудниченя
Проход
Хацько Хайчушин

385зв.

Гнатенське пусте
Ламошеня пусте
Лециківське пусте
Антон Сахо
Фурсик
Ці пусті з десятини наймають
9.

Підсусідки:
Іван Блошка
Ілляш Котик
Васько Жер (Zier)
Гребінник
Супрон
Іван Балдзюк [Bałdziuk]
Артюх
Кусик
Животко
Денис
Дмитро
Грицько Шинкар
Скляр
Райдко
Сидір Смушко
Чурило
Карпець
Василь
Ждан
Сметанка
Єляш [Jełiasz] Тученя
Мисько Утофка
Матвій Пастух
Дебенчиха

Катруша

25.

Було їх тридцять два, але по татарщині також не

зібрали їх ще повністю

Масик Лісничий на цілому дворіші

Повинність така, як і в Сягрові,

З лісної данини відер 2

Яловиця річна

Робота як і в Сягрові

Корчма належить до головної оренди.

386

Село **Березне [Berezna]**

з фільварком

Будування цього фільварку: світлиця з кімнатою, навпроти пекарня під мервястою соломою. Сирник. Гумно обгороджене тином, клуня, але до неї звідусіль тече.

Посілість підданих на волоках:

Солянка

Іванко Кузьмич

Протас

Федорчич

Лемець

Фалько

Семен

Занченя

Куначиць

Тимошович

Ігнат

Сенюта

Михнович

Панько

Манько

Фендук

Лагода

Бублик

Терешко Натацайко, гайдук,

вільний 19.

Півволочні:

Білокур

Гарасим

Підсусідки:

Грицько

Гацько

Михно Любченя

Попець

Прокіп

Мартин Швець

Степан Кравець

Юрчиха вдова

Луцик

Яким

Гелтух

Ващиha вдова

Павло Юхниний

Тиміш Сахненя

Данило

Федір Ус

Нетесиха

Павло Литвин

Павло Потреба

Кидешиха

Колачник

Войтко Колачник

Коваль
Зенець
Яковець
Ларько
Андрій
Климко
Домаська
Грицько Островецький
Романчишина
Михно Салушко
Хоментовський
Івашко Бундареня
Савка Зпица
Юхненя
Омелян
Іванець Омелянів
Борис Лапеня
Юрко Подсайний
Кузьмич
Куделя
Іван
23.

386зв.

Служки:

Качковський - 1 волока
Надольський - 1 волока
Яремко Гуменник
Ясько Молавка, поберезник
Ярема Млинар - волока, 10 зол.

Повинність підданих:

Чиншу з пороховим, з сторожовим по 32 лит. гр.
Вівса по мірці
Гусь один, каплунів 2, курей 4
Яець по 10
Яловиця річна
Десятини овечої дістається²⁹
Десятини бджільної дістається³⁰
Робити повинні як і в інших селах
Підвод дві до Ярослава

²⁹ В оригіналі не зазначено.

³⁰ В оригіналі не зазначено.

Кулешиха
Іван Коваль
Лапа
25.
Не вистачає 10 підсусідків.

Підсусідки по 6 лит. гр.
 Каплуна, курку, яць 5.
 Корчма з млином належать до головної оренди
 Став один на річці Хоморі, котрий ходить по 300 зол.
 На цьому ставі млин, у котрому два мучних кола, третє ступне
 Там же піддані скаржилися на й. мл. п. Лосятинського за те,
 що їхні гаї зайняв, а [іх] самих побив, приїхавши до села.
 Плугів виходило перед тим 26, а зараз 10 і один панський
 Обора цього фільварку:
 Корів 2, телят 2, плугових волів 8,
 свиней 22, кабанів 3, поросят 13.
 Це вже вище специфіковано.

387

Обшари на три руки
 Висівається 14 мірок жита, 20 пшениці
 Ужато зараз 310 кіп жита, 530 кіп пшениці, з відбіглих волок
 87 кіп
 Десятини з пустих полів, що наймають, дісталося 14 кіп жита,
 13 кіп пшениці
 Інші міщани [поля] за гроші наймають, волоку за 3/15 зол.,
 про що писар повинен скласти звіт.
 Сіна може бути, якщо було б кому робити, з десяток стирт.

388

Село **Волиця** або **Яцькове** [*Wolica alis Jaczkowie*] у ньому фільварок

Будування фільварку: світлиця, навпроти пекарня

Посілість підданих на

дворищах:

Дорош

Яцько Глушко

Єремко Юшеня

Онушко Скорик

Траско Комар

Гаврило Білокур

Ясько Семененя

Іван Грудниський

8.

Підсусідки:

Стецько

Пилип

Яцько

Гаврило

Андрієць

Василь

Гриць Горний

Іванець

Войтко

Василь

Підворищні:

Ігнат Гармат
Карпо
Іван Тлущейка
Івашко Мидзич
Сахно Свидко
Микита Дорошів
Стачко
Расюта
Онущеа
Мацько Гуменний
10.
Служки:
Ференс на дворищі

Васько Чорний (Czerny)
Іванець Пастушок
Грицько
Іван Берничок
Козориз
Роман
Іван Сеняк
Андрій Берник
Пашенько
Голуб
Тимко Колушка
Ілляш Кравець
22.
А десятеро їх
пішло за Жида

388зв.

Повинність з цілого дворища:

Чиншу з пороховим, з сторожовим по 32 лит. гр.

Вівса по мірці

Каплунів по 2, гусь 1, курей по 4,
яець по 10

Плугів з цього села виходило 40, а зараз тільки два.

Десятина барання, бджільна, свинна

Яловиця одна

Підвод на рік з дворища дві, з піддворища одна

Робити повинні як і в інших селах

Підсусідки чиншу по 16 лит. гр.

Каплун 1, курка 1, яець по 5

Робити повинні як і в інших селах³¹

Обшари на три руки, котрих є достатньо.

Бувало перед тим по 700 кіп пшениці, а жита по 500 кіп

А зараз не висівають, тільки 15 [мірок] жита, пшениці 8 [мірок]

Вродило на це 240 кіп [жита], 100 кіп пшениці.

Погано родить через те, що нікому на толоку виходити.

Сіножатея тут є достатньо, могло б бути з десяток

стирт, якби було кому робити.

³¹ Повтор в оригіналі.

Обора того фільварку:
 Яловиць 40, молодих 12, бичків 3-літків 18,
 Бугай 1, роботних волів 4, сума 75
 Гусей 8, курей 5.
 Плугів панських 2 по вісім волів
 Це вже вище специфіковано.

Село Голубче [Hołubcze]

з фільварком

Але тут зараз нічого не сіяно, бо нема кому робити.
 Був перед цим добрий фільварок як і в Кустівцях.

389зв.

Посілість підданих

на дворищах:

Савка
 Лавриниха
 Іван Свинка
 Зинько Старий
 Кіндрат
 Васько Полак [Polak]
 Гуринчик
 Юрчиха
 Петро Безус
 9.
 Півдворищні:
 Трушик
 Сергій
 Яцько Пальчиків
 Іван Гречка
 Яцько Клещ
 Олихвіриха
 Пархом
 Данило Дидикович
 Мисько Парасеня
 Ігнат Кусий
 Юрко Отаман
 11.

Підсусідки:

Гацько Зидик
 Ілько
 Федорина
 Карпо
 Шишло
 Каленик
 Семен Соцький
 Іван Петреня
 Гуйдо Суховея
 Яцько Колесник
 Макариха
 Грициха
 Івручко [Iwruczko]
 Онисько Поберезник
 Сидір
 Ілько
 Гацько
 Степан
 Мисько
 Мамуланка [Mamulanka]
 20.

Повинність їх така ж, як і в Кустівцях,
так в податках, в повозах, як і в роботі.

Яловиця на рік одна

Ставочок там же, котрий порахований разом з Кустівськими
ставками як вище і нижче

На ньому млинок-скребачка з корчмою до головної оренди
належить

Служків двоє на двірській послугі:

1. Мартин Серадський, 2. Кучковський

390

З цих обидвох сіл дісталосся зараз разом бджіл 50 пнів,
як зазначено вище разом.

Село **Кустівці [Kustowce]** з фільварком

Будівлі жодної немає, бо після татаршизни

Посілість підданих на дворищах:

Тишко Ладзин

Онуприк

Каленик

Луц Коваль

Матвій Ігнатів

Тацик Спас

Ждан Олейник

Климко Бондар [Bednarz]

Дацик

Лучка

Степан Трусович

Іванець Олейників

Іван Заней

13.

Півдворищні:

Іван Біленький

Климко Китків

Гаврило Лешеня

Панас Дунин

Мисиха

Федір Кунашеня

Роман

Іван Федченя

Максим Заграниченя

Сень Сверчок

Сень Підгайний

Макар

Лада

13.

390зв.

Підсусідки:

Іван Зупало

Яцько, Зупалів зять,

Хома

Грицько Кушнір

Єрема
Тимко
Яцик Годон
Мисько Кушнірик
Данило Швець
Лавриниха
Жук
Федір Соцький
Сеник Роман
Барбер
Мись
Богдан
Гриценко
Бартош
Мисько
Петро Хромак
Іван
Кохно
Грицько Гуменник
Федір Соцький
24.

Служки:

Якубек, служка, на дворищі
Максимик також на дворищі

Повинність тяглих:

Чиншу з пороховим, сторожовим по 32 лит. гр.

Вівса по мірці

Гусь один, каплунів два, курей 4, яєць по 10

Яловиця річна

Десятина овеча, бджільна, свинна

Робити як і в інших селах

Підсусідки, що поле мають, по 16 лит. гр.

Підвод дві на рік до Ярослава

Плугів виходить 6, а перед цим 20.

Обшари на три руки, котрих є достатньо,
якщо було б кому робити

Висіяно на зиму 18 мірок жита, 25 мірок пшениці

Вродило 260 кіп жита, 480 кіп пшениці

Жита відбежаного 110 кіп, пшениці 18 кіп
 Сіножатеї достатньо, складено, згідно можливостей, 8 стирт
 Проба врожаю жита півтори осьмачки з копи, пшениці осьмачка.
 Бидла там у цьому фільварку немає, окрім 16 молодиків до плугів
 А перед цим на цьому фільварку самої пшениці родило 1300 кіп, а
 жита 500 кіп, часом 600.
 Ставків три, ходять по 150 зол. Млинів два на живій воді, у котрих
 три мучних кола і ступне.
 Оренда [млинів] з корчмою належить до головної оренди
 Мельників два, [платять] по 3 зол. чиншу, вепра з кола [годують]
 четверть року.

391зв.

Село Купчинці [Kupczynce] з фільварком

Будування. Біла ізба з кімнатою, сіни, навпроти пекарня, комора в сінях. Друга комора з пекарнею у сінях і друга пивниця на дворі. Сирник. Стайня, у ній світлиця без печі. Подвір'я тином обгороджене, ворота стуляються. Гумно обгороджене поставленим кіллям, у ньому дерев'яна клуня пошита снопками. Три обгороджених городи. Великий прощаний загін. Обора кіллям поставлена, у ній хворостяні хліви. Стадна обора обгороджена тином. Біля обори дерев'яна пекарня з сінями. Навпроти ще незакінчений зруб. Бровар і винниця над ставом і відгодівельний хлів дерев'яні.

Обора у Купчинцях:

Залишилося по Жиду рогатого бидла 32,

з них дійних десять

Знову пригнано 48

Окремо волів 25

Бугай 1

Телят цьогорічних 13

Овець³²

³² В оригіналі не зазначено.

Свиней простих 30, поросят 30,
Гусей 30, курей 30, індиків 3.
Це вже вище специфіковано.

392

Дворищні піддані:

Яцько Гацько - пів[дворищний]
Зенець - дворищний
Іван Віленський - дворищний
Юшко - дворищний
Сенько - дворищний
Іван Карамушка - дворищний
Пасько - дворищний
Трус - дворищний
Лаврин зубожів - пів[дворищний]
Карпиниха вдова - пів[дворищна]
Красниха - дворищна
Андрушко - дворищний
Хомиця - дворище
Млинар - дворище
Гайдук Різник - дворище
Іван, Пашків зять, - дворище
Носальський - дворище
Янчиха - дворище
18.

Півдворищні:

Демків
Демид
Іван на Протасівському
Сенько Дудечка
Кіндрат
Райдко
Тимко
Симко

392зв.

Романець
Гладкий (Hlatky)
Куц
Кучурка Десятник

Гира
Грицько Хурлала
Лучиха, убозтво
Іван Біленький
Москаль Федько
Бохил Савка
Янченя Івахно
Роман Ольхович
Уласиха
Чорний Іван
Касян (Kaszyian)
Матвій
Клим
Підсусідки:
Марко
Мисько
Онисько
Райтко Швець
Роман
Йосько
Іван Холодний
Рудченя Микита
Івашко
Трохим
Хритко Лисий
Іван Пастух
Йосько
Івашко

Протас
Хфедько Сметанка
Семен
Гарасим
Гут Старий
Хациха вдова
Коваль
Янко Дичко
Якуб
Кіндрат
Іван Новак
Степан Ма[.]гула
Дидик Назар
Петро Кривоніс
32.

Пусті дворища:

Робинищине
Сарчинське
Храновське
Юрківське

Повищості в роботах, в чиншах й інших податках такі, як в інших полонських селах:

Яловиця одна

Плугів виходить 20 по 8 волів

Стави: один великий під двором на річці Деревиці, на котрому мучних кіл два, ступних 2.

Млинар годує з кола по вепрові на чверть

Спуст припадає у три літа за 20 зол.

Харківський ставок, риби у ньому немає, новозроблений.

Саджавка під двором

Корчма з Бражинською порахована

Фільваркового поля п'ять ланів

Висіяно 27 мірок пшениці

Вродило 1268 кіп пшениці

Жита 32 мірки

Вродило 770 кіп

Ярину ще не зжато

Сіна п'ять стирт. Окремо на відгодовілю пішло з п'ять стирт
Вільні від поволовщизни
Десятина овеча, свинна, бджільна. Очкового з обох сіл 6 зол.
Десятина збіжжя по хлопах:
Жита дісталосся 48 кіп, снопів 9. Пшениці дісталосся 3 копи
без 9 снопів. Ярина в полі.

393

Замкова пасіка описана вище вкупі.

Село **Бражинці [Brazynce]**
до Купчинського фільварку робить

Піддані дворищні:

Степан Житинський
Андриха вдова, убоztво
Іван Вдович - дворище
Іван Рахоцький - дворище
Іван Захребський - дворище
Павло - дворище
Логвин - дворище
Улас - дворище
Трохим
Давид Татарин
Пас Пашеня
11.

Піддворищні:

Васько Шепель
Іван, Шепелів син,
Якимиха
Андрій Шульга
Левко
Лук'ян Бабич
Марко Демценя
Мордик
Павло Качан
Сахно
Іллян Ісаєня
Ридзко Климцович, цей дає
чиншу 5 зол.
Степан Попович

393зв.

Городники:

Мартин
Дмитро Заглада
Омелян Лапа
Степан
Іван Побибобр
Симон
Клим погорів

Бородиниха вдова
Тимко
Ясько Грабар
Іван Барашищеня
Наумець Свинар
Левко Пастух
Каленик Шолошин
Барток Кушнір
Стадничка
Степан, Солошин зять,
Федір Заливайко
Левко Гуменник
Мельник
Рогала
Стецько Березник
22.

Бояри:

Раковський на дворищі
Криштоф урядник з Волиці на дворищі
Піп на дворищі,
ніякого права не має

Пусті поля:

Дмитрашове ціле
Луциківське ціле
Романишине ціле
Замкового ціле
Кравцівського половина
Рошинчина половина
Климковича половина
Рутиківське половина
Пашкове половина
Особоровське половина

10.

Повинність усіх підданих така,
як і в інших полонських селах:
Яловиця на рік одна
Десятина овеча може бути майже 7
Свинна десятина
Десятина бджільна

Оренда корчемна і млинська обох сіл
так Купчинська, як і Бражинська ходить
по 350 польськ. зол., котра не включена
до головної полонської оренди
Млин у Бражинцях: кіл мучних два,
ступне коло одне
Став, на котрому цей млин. Спуст його
ходить у три роки за 200 зол.
У Купчинцях і Бражинцях п'ятнадцять
котлів курять горілку

394

Село **Тиранівка [Tyranowka]**

і фільварок до замку

Будування. Біла іздебка, сіни, навпроти пекарня. На подвір'ї зроблена з дерева комора. Дві дерев'яні стайні. Сирник. Садж для відгодівлі вепрів. Хворостяна обора. Двір обгороджений тином. Три городи обнесені плотом із кілків. Гумно навколо тином обгороджене. Винниця на 34 котли тином обнесена, гонтами побита. Солодовня новозбудована, у ній двоє корит, гонтами побиті.

Піддані на волоках:

Віндакові - волока
Мартин Сачавка - волока
Васько Гребунистий - волока
Кивіор (Kiwiog) Хейчко - волока
Мишко Сбребець [Sbrzebiec] - волока
Корній Чеслоня - волока
Омелян - волока
Овдій - волока
Олистрахові - волока
Кюз - волока
Стась Гуменник Старий - волока
Пилип Іллященья - волока
Клевцький - волока
Максим на Ониськовому - волока
Солодовник на волоці
Куц - волока, Роман - убоztво

Стась Гуменник старий - третина волоки
Іван Пашеня - півволоки
Лук'ян з Янком - волока
Юхимець на волоці
Андрій Петрашеня - ціла волока
Степан Тутак - півволоки
Іван Гаврилєня - півволоки
Грищеня - півволоки
Просців син, Хфедір, - волока
Тимошова - півволоки
Курило - півволоки
Ненекало - півволоки
Дашко Морозолєня - волока
Кузьма - півволоки
Хвесько - півволоки
Хермак [Chiermak]- півволоки
Петраш - півволоки
Карпо Бондар (Bednar) - півволоки
Авревника вдова - півволоки
Трушеня Хведір - півволоки
Ярмол на волоці
Крузко Гонтар - півволоки
Дмитро - півволоки
Семен Ку[.]тинєць - півволоки
Сумақ Кушнір - півволоки
42.

394зв.

Пустих волок після передачі
полонської оренди Якові
налічується № 16

Підсусідки:

Трохим
Ігнат
Малезєня
Долбєня
Тишко

Рома Товстий
Стась Сучкар
Йовко
Тинько Рура
Кузьма
Павло Рудий
Миколай
Кузьма Клик
Максим
Ясько

Хилимон
Іван Сатийовиць
Харко
Хома підсусідок
Яким Сатийовиць
Дмитро Стадник
Левко Стадник
Єремко на Матийовському
Яцько (Jaczko)
Мишко Чорний
Микита
Ярмол Трутовка
Микита Кривий
Терешко
Сидорова Стадникова
Онацько (Opaczko)
Карпів зять
Макар на Яськівському
Іван Маленський

Микита Кривий другий
Хацько Мельник
Почапський
Кушнір Денис
Іван Турович, Іван Гавратиня
Садло
Усач Тиміш
Кузьма
Сапсяників син
Мисько Глухий гонтар
Зенько Скрипек (Skrypek)
Хаврат Риболов
Петро Сечкар
Іван, Мельників син,
Павло Риболов
Мацькова
Олексій
Гончар Новик
Хведько Стадник
Пасько Гончар (Garczarg)
Мойсей Жук

395

Павло Винник на
Коломенському
Сверч на Пастухівському
Іван Мазер
Ярош
Пилимон
Хведір Новик
Андрій Винник
Лотвин
Демко
Онушко
Корній Муха
Іван Фелажек
Ясько Селашин зять,
Гаврило Орбаденя
Яцько Маська
Тиміш Маська

Хрисько Мазанченя
Мартин Боклаг
Пархом
Лучик
Іван, Курилів син,
Іван Михалко
Іван Дурний
Якуб Лисий
Никон

81.

Волюки чиншові й вільні:

Попівська волюка 1, права не має
Пан Гоздиківський тут подав
До корчемної оренди волюка 1
Якуба Селонга волюка 1 пуста, його татари взяли
Селицького 3 волюки вільні за листом кн. її мл.
Гайдук Яцько на 2 волюках
Урядник - волюка 1, а друга, котру перед цим
засівав, лежить пуста
2 волюки підсусідкам роздано, оскільки поміри не мають
Окремо пустих волюк здавна тринадцять,
котрі, як і попередні, хлопи з десятини
засівають, і один панський обшар від Дертки
з десятини роздають.
Застінки, окрім тих, що підсусідки тримають:
застінок від Чарторії,
другий у Моші,
третій навпроти панського лану на селищі,
то Сулицький зараз тримає.
Застінки побіля Радлинського гумнища
підсусідкам роздані.
Застінок над рікою Случчю мельник з десятини тримає.
Застінок Юхимчиць, з цього беруть землю до млина.

Пови́нність з кожної во́локи:

Чиншу з пороховим і сторожовим платять по 32 лит. гр.
 Вівса по мірці
 Каплунів по два, курей по четверо,
 Гусей по одному
 Десятина барання і овеча, котрої дісталосся цього року 20 як вище
 Свиной дісталосся з десятини трос
 Також йде десятина бджільна
 Яловиць на рік чотири
 Підвод з во́локи дві на рік до Ярослава
 Підсусідки чиншу по 16 лит. гр.
 По каплунові 1, по 5 яєць
 Роблять два дні на тиждень
 Плугів зараз виходить десять по 8 волів
 Млин один на Случі, у ньому три мучних кола, одне ступне,
 вепра годують з кола кожні чверть року
 Окремо на селі три млинки по одному колу
 Ставків рибних три, на котрих ці млинки, не спускають.
 Корчма там же з цими млинами до головної полонської оренди
 належить. При ній винниця з броварем, у котрій зараз є
 дванадцять котлів.
 Церква, вона третій день як згоріла через недогляд попа
 Вона обгороджена тином, навколо неї сад.
 Фільваркові обшари
 на три руки і четверте поле нове. Висіяно у тому минулому році
 36 мац жита, врожаю було 442 копи

Пшениці висіяно 25 1/2 мірки, з цього [врожай] 360 кіп
 Сіножатей на чотири стирти по сім сажнів
 Ярину ще не знято
 Проба при цій ревізії показала з копи [жита] дві осьмачки
 Пшениці з копи півтори осьмаки.
 Гороху стирта, друга стара Яцькова.
 Окремо з пухтих полів дісталосся десятини 6 1/2 кіп жита,
 одбежаного жита 40 кіп, одбежаної пшениці 10 кіп
 Десятинного ячменя 3 копи, 15 снопів, це змолочено для волів

Вівса 16 кіп, гречки 4 копи, гороху 2 копиці
Маку до замку віддано півмірки, коноплі й льон не обмолочені.
В оборі бидло: тобто корів дійних 22,
Корів ялових 37, бугаїв 2, озимок 1. Сума в оборі 62.
Телят цьогорічних 27.
Волів плугів 20, два старих у стаді ходять.
Свиней 15. У млині трос вепрів.
Гусей 12, курей 68, качок 22, індиків 8.
Це вже вище специфіковано.

396зв.

**Звідси починаються
служебні села під Полонним**

397

Село Бортники [Bartnyky]

тримає ксьондз полонський плебан

Фундушу не показав

***Посілість підданих
на волоках:***

Яковець - волока

Остап - волока

Ходика - волока

Воропай - волока

Гавриш - волока

Іван Кутрепла - півволоки

Богуш - півволоки

Ісая - півволоки

Ничипір - волока

Степан - волока

Васько Рудий - волока

Кіндрат - волока

Стасик Соцький - півволоки

13.

Підсусідки:

Карп, Ясько Гончар, Галат,

Андрій Несветейко, Нестор,

Луц, Лахниха, Хорманела,

Станко, Павло, Карпо, Павло Кравець,
Ігнат Швець, Борис, Ярош.

15.

Пустих 6.

Пустих волок шість
за ксьондза плебана, бо то
орендами по різних
рукам ходило
і зараз ходить
6.

Чиншу з волоки з сторожовим, з пороховим
по 32 лит. гр.

Каплунів 2

Роблять кожного дня на тиждень

Підвод з волоки дві на рік

Десятини овечої дістається 6 овець,

свиней 6 як вище

Плугів виходить 3

Десятини бджільної пнів 4 як вище

Ставок, на котрому млинок на два

мучних кола, а третє ступне. Цей ставок

використовується на свої потреби.

Піп на двох волоках.

Данного меду з бортей відер 10, куниць 7 по 2 зол. кожна.

Там же фільварочок, до котрого обшар на три руки.

Висівається мірок 9, ужато кіп 120 (!).

397 зв.

Село **Жолудське [Zoludky]** з фільварком
тримає й. мл.п. Жулинський у заставі за півтори тисячі,
на що показав лист самої кн. її мл. волинської [воеводини]
Будівля: іздебка з кімнатою, навпроти пекарничка.

Посілість підданих:

Ярмак

Андрушко

Єремій

Пилип

Филип Заворотнич

5.

Пустих дворщ 4 через татарщизну.

Піддворищних було чотири, але оскільки їх татари забрали, запусіли

Піддусідки:

Ігнат, Грицько, Дідич, Лазар, Васько Щерба

5.

Повинність тяглих:

Роблять цілий тиждень, плугів виходить 2

Чиншу по 2 1/2 зол.

З підводою далеко не ходять

Вівса по мірці

Яловиця на рік [1]

Гусь 1, каплунів 2

Чинш дають більший тому, що від бджільної й овечої десятини вільні.

Піддусідки чиншу по 15 гр.

Роблять влітку три дні

Корчма на рік чинить 20 зол.

Горілчаних котлів 3.

Ставок, котрий не буває на спусті, його ледве на домові потреби ужити можна.

398

Обшари на три руки. Висівається з пшеницею 30 мац.

Вродило в цьому році 300 кіп жита, пшениці 112 кіп.

Сіна 3 стирти.

Село Хролин [Chroliny]

тримає й. мл. п. Ляссота на службі

Будування: світлиця з кімнатою і з алькиром, навпроти пекарня під гонтами. Стайня добра.

Посілість підданих на волоках:

Сенько Кроль [Krol]

Сеник Желязняк [Żelazniak]
Грицько Накрело
Грицько Єнученя
Левко, Кролів [Krolow] зять,
Іван Накриценя
Степан Кешишин
Прокіп Тарасеня
Андруш Шинкареня
Андрій
Прокіп
Васько Сепель
Іван Новаченя
Томило
14.

За Жида пішли геть:

Іван Супрон
Петро Молитва
Федько, Кролів [Krolew] зять,
Селивон Колесник
Іван Климович

Півволочні:

Іван Герка
Пилип
Антон
Панас
Томилко
Федір Волиць
Андрій
Ждан
8.

398 зв.

Ці за Жида пішли

геть:

Іван Невенць
Федір Лазарів
Семен Омелич
Пустка Баликівська,
зубожів

Підсусідки:

Кіндрат Пилипеня
Дем'ян
Ігнатко Дидів
Гаврилко
Войтек
Грбарка
Скотчиха
Білозубиха
Тишко
Михайло
Петро Пастухів
Сахниха
Сергій
Трохимиха
Іван Бондар (Bednarz)
Михно Соцький
16.
Решту татари забрали
Піп на волоці
Сума убогих³³

Боярів чотири (!)

Олександр Оначович - волока
Валентий Завадський - волока
Стась Гайдук на півволоці

Повишність:

Чиншу по півкопи лит.
Каплунів 2, курей по 2
Вівса по мірці
Півволочні половину від усього
Десятини бджільної дістається пнів 6
Десятини ні овечої, ні свинної не дають
Вепрів двоє на рік
Підводи дві до Ярослава
Підсусідки по 6 лит. гр.
Роблять два дні влітку

³³ В оригіналі не зазначено.

Данина медова з бортей:
Прокіп Тарасеня - відро, Пилип - відро,
Король - відро, Михайло Олещеня - піввідра,
Антон Герка - відро, Ждан Дзвонко - відро,
Баликівські - піввідра, але пустує, немає і бджіл.
Корчма до Сушок належить, котру
таксовано Жидові на 100 зол.

399

Обшари на три руки. Висівають на зиму 30 мірок.
Вродило в цьому році жита з пшеницею 500 кіп.
Сіна буває 5 стирт.
Це разом з іншим селом Сушками тримав Жид. Дав був
разом за три роки чотири тисячі.

Село **Сушки [Szusky]**

цей же п.Лясота на службі тримає,
але по татарщизні ще нічого не збудовано

Посілість підданих на дворищах:

Булат
Панас Максименя
Трус
Васько Трушеня
Федориха вдова
Потапиха вдова
Яцько Потапишин
Панчиха вдова
Івахно Панчишин
Мисько Гермаценя
Никониха вдова
Лучка Медвідь [Niedwiedz]
12.

Данило Круша, боярин
листовний
Степан Потапеня
14.

Півдворищі:

Іван Дуда і Демида

з Іваном Дудою татари
взяли 2 (!)

Пустки за Жида:

Тарас Трушеня

Лаврик Булатко

Пняк

Лахно Климченя

Іван Чмих

Лаврик Репек

Олешко Бекешка

Лукаш Трещеня

Миколай Габреленя

Павло Машеня

Іванко Кедин

11.

399зв.

Решту № 9 татари забрали .

Підсусідки: Дем'ян, Іван Череміш, Семенко Назимий,
Олифір, Меха, Свирид, Лаврик, Фесько Бондар [Bednarz],
Сипалиха, Ярмол Батечка, Рибак, Матвій, Мисько Будин,
Беатиша - 14.

Решту татари забрали.

Повинність підданих:

Чиншу по лит. півкопи

Вівса по мірці, каплунів по 2

Курей по 2, по гусці

Яєць по 10

Робити щоденно

З десятини бджільної півбочки меду

Підводи дві на рік до Ярослава

Плугів виходить 6

Підсусідки по 6 лит. гр.

Там же став у три літа [ходить за] 300 зол.

На цьому ставі млин на два мучних кола

Оренда обох корчем із млинком у Сушках 300 зол.

Жиди то тримали, але зараз у броварі ще немає котлів.

У полі новозагачений ставок, але ще не рибничок

Обшари на три руки

Висівається жита з пшеницею разом³⁴

Сіна буває три стирти

Врожай жита з пшеницею 900 кіп.

400

Село Травулин [Trawolin]

і фільварок тримає п.Бобовський на службі

Новозведена будівля: світлиця з покосом і з алькіром, сіни, кухня.

У цих же сінях навпроти пекарня. Цей дім покритий дубовими гонтами. Солодовня. Бровар добре збудований з дерева і ще незакінчений.

Посілість підданих

на дворищах:

Сягло [Siachlo] Процик

Степан Білик

Грицько Луторчик

Яцько Корець

Тезулька Онисько

Овсюк

Радивончик Якута

Йовсюк

Васько

Левко Рохманка

Петро

Левко Кулів

Шимко

Яцько Кушнір

Самійло Остапкович

17. (!)

Пусті дворища:

Тимошівське

Романа Приходзеня

Куленське

Стецьківське пуге

Адамівське пуге

5.

Підворищі:

Бокай

Себастьян

Онисько

Іван Килець

4.

³⁴ Кількість збіжжя не зазначена.

Пішли геть по татарцизні:

Тишко, Потап Чихенський, Іванець, Йовко Бесовець,
Іван Коваль, Федько, Стецько Бортник - 7.

Підсусідки:

Грицько Бондар [Bednarz], Трохим Швець, Костюк,
Андрушко - 4

Решта розійшлася за п.Савича - 18

За цього ж п.Савича [розійшлося] тяглих підданих - № 17.

А всіх разом³⁵

Повинність підданих:

Чиншу по лит. півкопи

Каплунів 2, гусь 1

Вівса по мірці

Конопель по 10 жмень

Робити як і в інших селах, плугів [виходить] 3

Фури дві до Казимира

Десятина бджільна і овеча бралася за п.Савича, але

зараз підданих розігнав, і їм потрібні великі пільги

Підсусідки в роботі тільки допомагають три дні влітку,
взимку два дні

Корчма і млинська оренда [становить] 200 зол.

Ставок на живій воді, на котрому млин на одне коло,

однак його [став] ніколи не продавали, бо ледве свої
потреби задовольняє

У лісі другий ставок, на котрому і млинок лише цього року поста-
вили

Саджавок під двором дві.

Обшари на три руки

Висівається 36 мірок

Врожай жита разом з пшеницею 400 кіп через те, що тут підлий
грунт

Сіножатеї достатньо

Котлів горілчаних виліплено шість

Тут великі суперечки зайшли з боку маєтностей п.Аксака
від Судилкова і Білої Криниці, як у пуші довжиною півтори

³⁵ Загальна кількість в оригіналі не зазначена.

великої милі, так і на заході в полі на чверть милі в об'їзд і це завжди міцно обороняють.

401зв.

Село Решнівка [Rzeszniowka]

з фільварочком п. Лосятинський тримає на службі Будівля: іздебка з кімнатою, навпроти пекарня під драницями, бровар.

Посілість підданих: Іван Винник, Іван Чайка, Гаврило Горкач - 3

Підворіщні: Степан Перехреста, Дмитро Возний, Михайло, Пилип Гайдук, Грицько Слива, Іван Кимаш, Степан Чаєня, Дмитро Сенеченя, Измиха вдова, Михно Вовк - 10.

Повишість їх така, як і в других селах, але немає що sc[.]sc³⁶ бо там усі убогі й жодної підводи не можуть відправляти Пług тільки один.

Підсусідки: Фейдко Солодовник, Мартин Пасічник, Васько Мельник

Ставок рибничок, на котрому млинок вешнячок. Корчма 30 зол.

Обшари на три руки

Висівається жита з пшеницею 13 мірок

Ужато зараз 400 кіп

Котлів горілчаних 6

Границі від Березного з п. Аксаком,

а з другого боку з кн. Збараським спокійні.

402

Село Медведівка [Niedwiedowka]

тримає п. Шиський в грошах як нижче

Посілість на дворищах:

Андрій Гиска

Прокіп

Дробиш

Бубен

Кунаш

Йозеф

Васюк

Зараз пішли геть:

Хайм

Тиміш Стецьків

Павло Губенка

Іван Толець

Демко

Лук'ян Гремка

Мартин Чема

³⁶ Текст пошкоджений.

Кузьма Полонченя
Зул Тищеня
Грицько Піддубний
Мартин Дудка
Панько Ємець
12.
Пустих два, але
ще перед татарщиною

Піддворицці:

Онуфрій
Яченко
Пулхач
Іван Прокопів
Іван Бубняням
5.

Підсусідки по 6 лит. гр.

Плугів з обох сіл виходить шість

402зв.

Конопель також по 10 жмень

Ставків два: один у Мужилівчач, а другий у Медведівці,
ходять у третьому році за 50 зол.

Окремо рибничок

Млинок вешнячок

Корчми з обох сіл 100 зол., котлів 5

Обшари на три руки

Висівається жита з пшеницею 36 мірок

Врожай жита з пшеницею разом 800 кіп

Сіна буває 6 стирт

Гай добрий березовий вширш на стаю, а вздовж на дві.

403зв.

Село **Каленичі [Kalenicze]**

п. Свошовський [Swoszowsky] тримає на службі

Будування: світлиця з кімнатою, звідти алькир, сіни, навпроти
пекарня. Стаєнка, бровар, солодовня добре збудовані з дерева.
Котлів 8.

Посілість на двориццях: Подшевка, Михно, Грицько Совка,
Федорець, Тимко Вакуленя, Охремича, Іван Треска, Іван Ігнатів,

Стась Голодний

8.

Решту татари раніше забрали

Підсусідки, але й ці поля мають.

Микита

Масько

Роман

Олешко Соцький

Милець

5.

Інші зразу по татарщиці

розішлися,

а трьох татари забрали.

Повинність і підводи як і в

Мужилівчач:

Панько Юшишин, Хома Каленик, Нестереня, Андрій Лакало, Кирик, Іван Отаман, Юрко, Ярмак, Мойша, Іван Гера - 18.
П'ятеро пішли цією весною: Ігнат, Грицько, Дидик, Кость Циган, Каленик

Здавна пусті [дворища]: Дудківське, Вовківське, Павлівське, Кришталівське, Зеньківське, Васьківське, Друщенське.

Підсусідки: Мелешко, Прокіп, решту татари забрали.

Повинність:

Чиншу по 30 лит. гр.

Вівса по мірці

Гусь один, каплунів 2, яць по 12

Коноплі по 10 жмень

Робити щоденно до Покрови, плугів зараз виходить 4.

Десятини бджільної дістається з обох сіл шість [пнів]

Яловниця річна

Підводи дві до Ярослава

Став, на котрому млин на два кола й ступи.

Нижче, як млини, так і стави з корчмами, специфікували.

404

Обшари на три руки

Висівають 22 мірки жита, пшениці 6 мірок

Вродило жита 460 кіп, а пшениці 600 кіп

Сіна буває 6 стирт і могло б бути більше, якщо було б кому робити.

Село **Волиця Каленицька [Wolica Kaleniczka]**

цей же п. Свошевський [Swoszewsky] тримає

Посілість піддаших: Іван Чабель, Мартин, Трохим, Пилип Фешеня, Грицько Масюків, Панасиха вдова, Ничипір, Павло Трешин, Івахно Лакаленя, Федюк - 10.

Ці пішли геть по татарцизні: Івашко Опресня, Васько Швець, Лук'ян Харченя, Харко Білий, Федько, Сенько Обух, Кузьмінський, Гаврило, Макарівський - 9.

А чотирьох взяли татари.

Піддворищі: Харко, Сенютиха, Федина, Левко,

Іванець Пастух, а два пішли геть.

Підсусідків було двоє, але й ці пішли геть.

Повинність така, як і в Каленичах. Плугів виходить п'ять.

Тримав ці обидва [села] якийсь п. Борушовський перед татаршизною, давав з цього 1000 зол.

404зв.

Став на річці, на котрому млин на два кола і ступи.
Ці обидва стави продають на спуст, у три роки 400 зол.
Корчми обидві з млинами по 200 зол.

Село **Свинна [Swinna]**

тримає п. Свошовський зі своєю жоною п. Б[.]іноюю,
на котрому селі [вона] сама має 2000 зол., на цю суму показала документ з підписом її мл. кн. і трьома підписами і печатками й. мл. п. референдаря, й. мл. п. Беняша і п. Єжи Ляссоти під датою 23 липня 1611 року

Будівля: світлиця з кімнатою, навпроти пекарня під дралицями.
Бровар і солодовня. Котлів горілчаних п'ять.

Піддані на дворищах:

Малей

Іван Бондарів [Bednarzow]

Калениць Федір

Тишко Солодовник

Іван Охейко

Левко Ілляшеня

Авдійко Сиченя

Іван Голод

Омелько Демидів

Андрій Демидів

Панас Шило

Яцько Козак

Зенець

Юрко

Лук'ян Ткач

Іван Вергунів

Авдій Войтеня

Клим Боярин

Литвин з зятем

Андрушко

Іван Литвин

Деревничок Боярин

Піп на дворищі

23.

405

Геть пішли:

Дашик

Пархом Гребеня

Павло Гуйт

Наумець

Іван Ємець

Яцько Приступа

Решту татари забрали

Півдворищні:

Клим

Галат

Матфей

Костюк Дубина

Левко Москаль

Андрій Литвинко

Джула Сецький

Іван Кушнір

Данило Литвин

Андрій Зола

Юрко Купрей

Ясько Дроща

Никон

Пасько

Яцько Козачко

Омелько Пташник

Тиміш Свинар

Федір Воробій

Рашко Маленя

Максим Чечотка

Васько Рудченя

Скрага

Васько Купрей

Демид

Климах

25.

Геть пішли:

Панас Деденя

Дмитро Мауд

Ярош

Іван Коваль

А трьох взято під час татарщизни

Підсусідки розійшлися.

Повинність:

Чиншу по півкопи лит.

Вівса по мірці

Гусь один

Каплунів по 6, щоб їм [підданам] у ставку

вільно ловити, яєць по 10

Вепрів 4 для відгодівлі замість яловиці

Робити з дворища цілий тиждень

Плугів виходить 8

Підводи дві до Ярослава

Піддворищні по половині всього

Десятину бджільну давали, але зараз і жодної пасіки немає

Ставочок на болоті не спускають, а другий під

Горошками, на котрому млинок на два кола.

405зв.

Оренда цього млина з корчмою 100 зол.

Обшари на три руки

Висівається 20 мірок жита, пшениці 15 [мірок]

Ужато 400 кіп жита, пшениці стільки ж

Сіножатей є достатньо

Можна накосити з десять стирт, якби було кому робити.

Село **Коханівка [Kochanowka]**

п. Гарниш тримає на службі

Будування: іздебка з кімнатою, навпроти пекарня під дралицями.

Посілість підданих на дворищах:

1. Гайдученя, 2. Курило Худименя, 3. Федір Гусьменя, 4. Стецько Гладкий, 5. Савка Сичч, 6. Іван Квашеня, 7. Юхим, 8. Павло Заставний, 9. Мартин Горемниць, 10. Савка Сцилинський

Піддворищні: Іван Старик

Пусті [дворища], з котрих геть пішли: 1. Олексій, 2. Івашко Хромий, 3. Савка Новиченя, 4. Іван Мотко, 5. Михалко, 6. Млинар

Піддворищні, [котрі геть пішли]: 1. Михалко Крутко, 2. Олешко Хойтек, 3. Хрич. А чотири, покинувши поля, [перейшли] на підсусідство

406

Підсусідки: [1]. Кузьма Лемашка, 2. Степан, 3. Дмитро Клименя, 4. Костюк Дудка, 5. Мисько Досименя, 6. Стецько Пщеменя, 7. Іванчиха, 8. Юхно Новинченя, 9. Хома, 10. Мись Квасименя, 1[1]. Андрій Слухаменя. Двох татарів забрали, а десять розійшлися.

Повинність їх така ж, як і в інших селах, так в податках, в роботах, як і в підводах:

Плугів виходить два

Десятини бджільної дістається 6 пнів

Там же ставок на живій воді, спуст у третьому році [дає] 100 зол.

На тому ставі млинок

Оренда млина з обома корчмами в обидвох селах 150 зол.

Обшари на три руки

Висівається 30 мірок жита з пшеницею

Вродило цього року 600 кіп

Сіножатеї достатньо, якщо є кому робити.

Накошено однак 3 стирти.

406зв.

Село Роговичі [Rohowicze]

п.Гарниш тримає на службі

Будівля: ізба з кімнатою, напроти пекарня.

Посілість підданих на дворищах:

1. Федорець, 2. Борис Бондар [Bednarz], 3. Панас, 4. Федір Темняків [Siemniakow], 5. Нагома вдова, 6. Андрій, 7. Кравець, 8. Іван Нагорного, 9. Максим

Ці геть пішли: Пилипеня, Клим Швець, Пархом, Васько Йоцький [Jocky]

Підсусідки: Яромол, Іван, Ясько, Малала Соцький, решта розійшлася.

Повинність з дворища:

Чиншу по 1 польськ. зол.

Вівса по мірці

Каплунів по 2

Гусь один

Робити влітку по чотири дні, а взимку по три дні

Підвода до Любліна двічі на рік, а до Берестя несправедлива
Плугів виходить чотири
Підсусідки платять по 6 лит. гр.
Влітку роблять по два дні, а взимку день
Ці пустки на двір обробляють, бо там мало ланів, тільки два.
Висівають разом з пустками 10 мірок, а пшениці 8 мірок
Вродило жита з пшеницею 350 кіп .

407

Село **Клюбачі [Klubacze]**

з фільварком

Будівлі жодної немає П.Гарниш сам мешкає в мужицькій хаті, а
пусті дворища оре.

Посілись підданих на дворищах:

1. Андрій, 2. Мойсей, 3. Ситко, 4. Кость Коваль, 5. Васько
Пустих дворищ п'ять, котрі зараз перетворено на фільварочок, бо
його там не було.

Підсусідки: Іван, Семен, а два зараз у жнива пішли.

Повинність у всьому така, як і в Сушках

Підсусідки 15 гр.

Плугів виходить три

Десятини жодної немає, через те, що всі убогі, немає що брати.

407зв.

Село **Онацьківці [Onaczkowcze]**

з фільварком тримає її мл. п.Людзицька

в заставі від її мл. кн.

Посілись підданих на дворищах:

1. Ємець, 2. Стась, 3. Дядечко, 4. Трустик, 5. Клапоніс, 5. Яворко,
7. Охрім, 8. Олесеня, 9. Мартин, 10. Мациха, 11. Грицько
Поберезник

Підворищні: 1. Подешва [Podeszwa], Вирва, Процик, Кислій,
Литвинець - 5.

Піп на цілому дворищі

Підсусідки: Брак, Гунька, Бреска, Саранак,

Швець, Телепайло, Яворко Менший, Іван Сараченя,

Мацько, Хилько - 10.
Всіх двориш було 24, півдвориш 12,
підсусідків 15, але всіх татари забрали,
через що все пусто лежить.

Повинність цих підданих:

Чиншу по 1 зол.

Каплунів по 2, гусей по 1

Вівса по мірці

Робити повинні по три дні взимку, а у жнива щодня

Плугів 4

Підводи як і в інших селах.

Там же ставок на живій воді, котрий ходить у три роки за 100 зол.

На цьому ставі млин на два мучних кола, а третє ступне

408

При цьому корчма, котра з млином ходить за 100 зол.

Перед татарщиною ходила за 200 зол.

Обшари на три руки, котрих є достатньо

Висівається зараз 20 мірок жита з пшеницею

Вродило зараз 300 кіп жита з пшеницею

Сіножатеї достатньо, якщо [було б] кому робити.

Село Білецьке [Bieleczkie]

з фільварком тримає в заставі п.Людзицька

з іншими селами від кн. її мл.

Будування хлопське погане, не було про що писати.

Підданих тяглих два: Захарка, Євтух, а третій пішов геть.

Півдворишних п'ять: Олекса Булаш, Куц Туреня, Остап Туреня,

Кулдричка вдова, Лецько.

Підсусідки: Яцько Пивовар, Хрійна, Мацько.

Аби ці рештки [підданих] не розбіглися, їм у всьому надано пільги.

408зв.

Там же ставок, спуст його у третьому році 80 зол.

На ньому млинок, у котрому два камені ходить, його уживають
на двірську потребу,

в оренді ніколи не був.

Висівається 13 мірок. Вродило 190 кіп.

Село Гробузна [Hrobuzna]

п. Сухожирський [тримає] на службі

Фільварок. Будівля: ізба біла, сіни, навпроти пекарні стайня з хмизу.

Посілість підданих на дворищах:

1. Ясько Кошмон, 2. Хацько, 3. Марко, 4. Хома, 5. Іван Степашин, 6. Іван Химиць, 7. Ярош Омельчик, 8. Іван Червоний, 9. Хвесько Свачик, 10. Семен Кривопуст.

Підсусідки: 1. Онисько, 2. Васько Скошка, 3. Кіндрат, 4. Коваль Максим.

Роблять [підсусідки] три дні на тиждень влітку, взимку два

Дають по два каплуни

Повинність їх [дворищних робити] влітку день в день, взимку три дні

Каплунів по 2, гусь 1

Підводи були дві на рік, зараз, маючи пільги, одну відправляють

Плугів виходить чотири

Ставків два для своєї потреби

Обшари двірські на три руки

Висівається мац 12 мірок (!)

Вродить 500 кіп

Сіножатей плюс мінус чотири стирти.

410зв.

Село Вишне Поле [Wiśniopole]

п. Русян тримає на службі

Фільварочок і його будування по татаршизні поставлені під соломою. Іздебка ліплена з хмизу, пекарня також. Пивниця з березової деревини. Стаєнка хворостяна. Клуна хворостяна.

Тяглі піддані на дворищах: 1. Семен дворище, 2. Чар також, 3. Ласько також, 4. Трилиця також, 5. Масько півдворище, 6. Іван півдворище, 7. Ігнат півдворище, 8. Ігнат Жук півдворище, 9. Климиха півдворище, 10. Климко півдворище, 11. Хведір Фарина півдворище, 12. Йохим півдворище, 13. Зинько Фесько півдворище.

Підсусідки: 1. Мартин, 2. Степан, 3. Яцик.

Чиншу з дворища по 30 лит. гр.

Вівса по мірці
Каплунів по 2
Десятина овеча, **дістається 20**
Бджільної десятини **зараз пнів 7**
Вепра з кола одного
Підводи дві на рік **до Львова, Казимира**
Підсусідки по 6 лит. **гр.**
По курці одній.

411

Млинок на [...] ³⁷, **мучне коло** і ступне коло
Другий млинок під **двором**, оренда з нього і з корчми
Перед цим, коли село **не було** спустошене, це ходило
на рік по 170 зол. **Зараз немає** орендаря, бо пусто.
Дають пиво і горілку з **сорго**.
Ставків два у три роки **[дають]** 50 зол.
Плугів виходить **шість**
Цьогорічний врожай: **130** кіп жита, 160 кіп пшениці
Сіна може бути 5 **стирт**, в залежності від підданих, бо немає кому
косити
Проса може бути **50 кіп**
Гаї добрі має це село під **Житинцями**
Показали піддані, **що пішло** підданих з цього
села близько **вісімдесяти**, частина через татар.

413

Село **Ленківці [Lenkowce]** ці ж пп. **Святославські** тримають

Тягли піддані:

Васько Кроль
Хурдо Гордичич
Єрмак Олешко
Андрушко
Іван Машко
5.
Дев'ятьох тяглих
не дістає

Городники:

Сацько, Степан Голак, Прокіп,
Семела, Омелян Гура, Скрипка,
Трохим Машків, Федько, Рибітв [Rybitw],
Мацько Швець, Процик Чернявський,
Бартош, Роман, Іван Глушення, Глезньовець,
Семен Поправка, Лаврин, Стригоцький,
Бизівя
19.

³⁷ Текст пошкоджений.

Півдворищні:

Трохим Юхимчич
Андрухо Легенький
Костюк Ситалцик [Sitalcyk]

3.

Півдворищних пустих № 11.

Повишості такі усі віддають, як житиняни.

Там же став, на котрому млин на два **кола**.

Корчма, котра до тутешньої оренди **належить**.

З цього ставу дають у три роки по **40 зол**.

Піддані так в Ленківцях, як і в Житинцях, **відробляють**:

дворищні по чотири дні у жнива, а півдворищні по три дні,

а взимку тяглі по три дні, а півдворищні **по два дні**, городники

взимку по одному дню, а влітку по **два дні**.

413зв.

Закоски і обкоски, окрім дня, повинні **так тяглі**, як і півдворищні, й **городники**. На зажинки і обжинки, **окрім дня**, всі повинні [виходити].

Толока одна на озимину, а друга на **ярину**, **крім дня** роботного.

418зв.

Село Котелянки [Kotylanki] дві

й фільварок тримає п.Собанський на службі

Будування: дві білі ізби одна навпроти другої з кімнатами, між ними сіни. Дві пекарні. Стайня. Винниця і бровар, у котрих 12 котлів, збудовані з дерева. Добра клуня. Двір навколо обгороджений прощами.

Жид Шайка з Полонного пред'явив оренду від п.Собанського на три роки за 1800 зол.

Однак за усним звітом дав плати по 800 зол.

Піддані на волоках:

Онишко
Жидко Іван
Степан
Зенько
Іван Кокот
Івашко

Вась Жидко
Андрійко
Никон Іван
Вакула
Сахно
Пилип Цар
Касан
Мосько
Павло
Мись
Івансула
Йосько Старий
18.

Півволочні:

Йосько [.]илчення
Романикович
Гриць Марченя
Василь
Галат
Роман
Приступиха
Пусняк

419

Бухал
Матфей
Панас
Калетка
Йсько Росей
За[.]обей
Іван - півволоки
Васько Пилипеня
16.

Городники:

Іван Рева
Андрій
Лесько
Матпа [Матра]
Остап
Процик
Ігнат
Бондар [Bednarz]
Пастух

Литвин
Ярчиха
Мартин
Данило
Ярмуш
Сарко Іван
Лаврик
Іван Литвин
Марко
Стецько
Мазан
20.

Поберезьки:

Войтко
Гарасим
Пашко 3.

Млинар на двох млинах сидить, у млинках по одному колу.

Повишності тяглих:

З волюки чиншу по 2 1/2 зол.

Вівса по мірці
Каплунів по два

Підводи дві з волюки на рік відправляють

На волочну підводу по півтори полонські мірки або по п'ять золотих за обидві

Яловиця річна одна або за неї 6 зол.

Десятини овечої і свинної не дають, через підвищення чиншу

Десятину бджільну дають, котрої цього року дісталось [пнів] сім.

Очкового дістається при цьому 12 потрійних

Роблять волочні чотири дні влітку, п'ятий толока, взимку три дні

Півволочні влітку три дні, четвертий толока, взимку два дні

419зв.

Городники платять чиншу по 6 лит. гр.

Роблять влітку по два дні, третій толока, а взимку по одному дню

Поберезьки пильнують звіра і гаї та з листами, коли потреба повинні їздити.

Млинар сидить на третій мірці. Пожиток з млинків і з корчми оцінюють на сімдесят лит. кіп.

Ставоків п'ять. З них два у Малій Котелянці ходять у третьому році

за вісім лит. кіп, а три у Великій Котелянці за дванадцять кіп.
Саджавка під двірською греблею
Плугів зараз виходить з цих сіл тринадцять
Обшари двірські, є їх на три руки.
Висіяно було на теперішній врожай 18 1/4 мірок пшениці
З цього [врожай] пшениці 450 кіп. Жита [висіяно] 13 мірок,
з цього [врожай] 350 кіп
Сіна на цьому фільварку мало.
Проса було висіяно три чверті. Цілини вже немає.
Корчми дві добрих [...], одна в селі, друга в полі.
Городів два, на них бувають добрі овочі.
Перед тим була гарна діброва, але зараз курінням горілки
Жиди спустишили.

420

Село **Карпівці [Karpowce]**

тримає п. Яблонівський

Показав лист її мл. кн. під датою в Ярославі 11 червня 1618,
котрим вона подає йому до уживання ці села замість забраних і
відданих комусь іншому сіл і фільварків під Полонним.

Жодної служби не згадується. Заявив, що служити з цього не може,
оскільки потребує повернення своїх грошей на суму коло
1200 зол.

Фільварочок і будування у ньому. Дім: під одним дахом сіни, дві
ізби, одна навпроти, другої з кімнатами. Окремо пекарничка,
стайня, пивниця.

Посілість підданих на дворищах:

Андрій,
Гайцько
Гацик.

На піддворищах:

Гришко
Креч
Підсусідків п'ять.

Платять з дворища по 30 лит. гр.

Вівса по мірці, каплунів по два

Гусей по одному

Десятина бджільна, дістався цього року один пень

Підводи дві на рік до Львова

Ні корчми, ні млинка немає

420зв.

Ставок пустий у полі лежить, вешняк рибничок

Плугів виходить три

Висівають 13 мірок жита, 4 1/4 мірок пшениці

Врожай 300 кіп озимини

Сіна буває шість стирт.

Окремо є чимало пустих дворищ, але піддані розійшлися за

Попела і Кухарського і хати нарешті знесли

Дібров і жодних запусків це село не має.

Село **Завистівка [Zawistowka]**

належить до Полонного

Держить п.Ордич, тримає на службі. Село спустошене, є тільки

чотири халупи, у них мешкають убогі, котрі живуть роботою

Тільки один хлоп має коня і пару волів. У дворі тільки хата, де

сам Ордич мешкає, і ця дуже погана. Полів є досить і дуже добрих

Ужав цього року пшениці 100 кіп, проса 50 кіп. Має достатньо

дуже доброї цілини, наймає поля. (!) Сіна мало. Ставу немає,

спустошений і саджавка під двором спустошена.

421

Село **Новичі [Nowice]**

тримає й. мл. п.Шпот до ласки

Піддані на дворищах:

Васюла

Скорикові

Мартишеня

Хоц Михнєня

Оверко

Юхим

Гапон Кушнір

Олешко Новичєня

Матяш

9.

Піп Новик

Піддворищні:

Панас
Юсько
Олешиха
Гарасим Біленький
Стецько
Семенько
Яцько Волошин
Войтко
Селешиха
Хичко [Chiczko] Дудка
Коваль
Андрій Синкур
Мацько Олешеня
13.

Підсусідки:

Симон, Корній, Стецько Лук'янів, Іваненя,
Волошин, Ягустин, Данилко Стадник, Свинар,
Мартин Гончар [Gagcarz], Стецько Вовк

10.

Решту татари спалили
Тільки що пішли геть:
Йохим, Лук'ян, Грицько Скориченя,
Роман Мордик

Повинність підданих:

З дворища дають по 30 лит. гр.
Вівса по мірці
Гуся одного, курей простих двоє
Півнів 2
Робити кожного дня.
Підводи дві до Ярослава
Плугів виходить три
Піддворищні половину всіх повинностей
Підсусідки по 6 лит. гр.
По одній курці
По півню

421зв.

Там же млинок вешняк. Ставок, котрого не спускають,

вільно і підданим ловити, за що дають по три каплуни.
Корчма, з котрої давали 100 зол., але зараз по татарщизні до цього часу стояла пустою, її ще не добудовано.
Перед татарщизною десять котлів курили горілку.
Обшари на три руки. Висівається жита з пшеницею 36 мірок.
Ужато в цьому році жита з пшеницею 430 кіп.
Ужинали більше, але зараз через спустошення не досівають.
Сіна буває 5 стирт.
Перед цим п.Лацький [Laczky] давав оренди з цього села 500 зол.

446

Забудова Замку Остропольського

Замок палами оточений. Від міста йдуть ворота. По лівій руці надолі спіжарня, нагорі комора. Біля спіжарні над льохом возівня. По лівій руці дві світлиці, одна з кімнатою і з коморою, гонтами покриті. Біля цього дому кухня й поганенька пекарничка. Навпроти цієї пекарні дім, у котрому три світлиці при двох кімнатах, у сінях одна комора. Цей дім драницями покритий. Стайня в замку снопками прикрита. Там же у замку церква, халупка біля воріт. Нагорі пекарничка для піхоти, надолі тюрма для в'язнів. У цьому замку три старі башти, четверту нову збудував п.Бобринський.

Стрільба в замку Остропольському

Гармат польових кованих, котрі на башті стоять³⁸

Шмиговниця одна

Гаківниць сажневих три

Гаківниць коротких шість

Ладунків гарматних 7

Ладунків до гаківниць 140

Куль гарматних олов'яних кіп 2/14

Форма до гаківниць одна

Пороху сім бочок, дві не повні

Селітри пудло, у котрому може бути з осьмаку

³⁸ Кількість в оригіналі не зазначена.

446зв.

Миська стрільба:

Гармат польових	№ 3
Гаківниць сажневих	№ 16
Коротких гаківниць	№ 8
Рушниць губчастих	№ 22.

Ця стрільба в Цейхгаузі лежить:

Олова каменів	14
Куль гарматних	214
Куль до гаківниць	1050
Кульок залізних до гармат	82
Пороху повних бочок	9
Ладунків до гармат	16
Ладунків до гаківниць	22
У брамі від Полонного гаківниць на колах 3	
Нагорі гаківниця 1, шмиговниця 1	
У башті над Білкою гаківниць 5	
У башті Наріжній гаківниць 3, шмиговниця 2	
У брамі Київській гаківниця 7, шмиговниця 1	
У башті Наріжній над рікою Случчю шмиговниця 1, Гаківниць там же № 2	
У сотника Петрика гаківниця № 3	
У цеху кушнірському і кравецькому гаківниць № 2, Півгаків 6	
У різників гаківниць № 1	

447

У шевців гаківниць	№ 2
Півгаків	3
На Новому місті гаківниць	№ 7
Мушкетів	2
Пороху бочок	1 1/2
Куль ташка	
Олова півкаменя.	

448

Місто Старий Острополь [Stare Ostropol]

Сотник Харко Соколик - пляц

Десятник Яцик - півпляцу

Матфей - півпляцу
Дім п.Гриценіна - півпляцу
Тарас - півпляцу
Пустих півпляцу
Коломієць Коваль - пляц
Павло Каламар - пляц
Хома - півпляцу
Пустих півпляцу
Савчинський пляц пустий, без дому
Сенцовський пляц пустий, без дому
Андрій Циган - пляц
Книшовський пляц пустий, без дому
Хведір Нерода - півпляцу
Маловецький - півпляцу
Нестериха - пляц
Ярмак - півпляцу
Пустих півпляцу
Василь Молчанович - пляц
Іван Тарасеня - пляц
Стецько - півпляцу
Ласько - півпляцу
Блажко - півпляцу
Василь Кушнір - півпляцу
Ностас - півпляцу
Пустує півпляцу
Михайло - хата пуста, пляц
Махвичовський пляц пустий
Десятник Сечкареня має півпляцу
Демко - півпляцу
Пархвило - півпляцу
Скращинський пляц пустий
Іван Головня [Głównia] - пляц
Вакулин пляц пустий
Ярош - півпляцу
Пустих півпляцу
Семен - півпляцу
Яцик - півпляцу
Сидориха - півпляцу

Півпляцу пустих
Іван Дудка - пляц
Федько - півпляцу
Пустих півпляцу
Грицьків півпляц пустий
Левків пляц пустий
Рокутишин пляц пустий пляц пустий'
Сидченя Мисько - півпляцу

448зв.

Пустих півпляцу
Ращицька - півпляцу
Ящица - півпляцу
Тарас - півпляцу
Пустих півпляцу
Гаврилиха - півпляцу
Трохим Базаленя - півпляцу
26.
Десятишк Олифір має півпляцу
Гапон - півпляцу
Грицько Ящишин - півпляцу
Пустих півпляцу
Олехно - півпляцу
Пустих півпляцу
Корній - півпляцу
Пустих півпляцу
Логвин - пляц, коморник з конем
Андрійової пляц пустий
Левко - півпляцу
Карпо - півпляцу
Кобриненя - півпляцу
Пустих півпляцу
Мартин - півпляцу
Пустих півпляцу
Царько Сотник - півпляцу
Пустих півпляцу
Карчовський - пляц
Никоница - півпляцу
Пустих півпляцу

Хведина - півпляцу
Пустих півпляцу
Павлик - півпляцу
Пустих півпляцу
Лебедовський пляц пустий
Мисько - півпляцу
Олешко - півпляцу
Васько - півпляцу
Степан - півпляцу
Бараненя - півпляцу
Пустих півпляцу, там же є коморник з конем
Панський пляц

34.

Грицько Десятник - півпляцу

Пустих півпляцу
Максим - півпляцу
Сергій - півпляцу
Павло - півпляцу
Іван - півпляцу
[І]льяхо - півпляцу
Гордій - півпляцу
Федір - півпляцу
Олекса - півпляцу
Савка - півпляцу
Пустих півпляцу
Роман - півпляцу, у нього коморник
Борис - півпляцу
Роман - півпляцу

449

Пустих півпляцу
Степан - півпляцу
Пустих півпляцу
Роман - півпляцу
Йохим - півпляцу
Литвин - півпляцу
Пустих півпляцу
Романиха - півпляцу
Пустих півпляцу
Харко - пляц

Грицько - півпляцу
Пустих півпляцу
Семен - півпляцу
Карпо - півпляцу
Костюциха - півпляцу
Пустих півпляцу
Курило - півпляцу
Пустих півпляцу
Юрко Гунька, гайдук - пляц

34.

Сотня Копцьова - пляц
Десятник Малий, коморник,
міський слуга
Золотуха [Złotucha] - пляц, коморник там же
Верещака - пляц пустий
Тур Бурмистр - пляц
Степан - пляц
Юрко пляц, там же коморник
Дім Воюшин - пляц
Дім п. Гордієва - пляц
Борух Жид - пляц, там же коморник
Хайм Жид - пляц
Юда Жид - пляц
Семен - пляц
Вульф Жид - пляц, там же коморник
Степан - пляц
Новак Жид - пляц
Нисан Жид пляц, там же коморник
Андрій - пляц
Шимон Жид - пляц
Самойло Жид - пляц
Дім Іцьків - пляц
Лейб Жид при паркані
Босько - пляц
Лейб Жид - пляц, там же коморник
Микита - пляц

25.

Десятник Гаврило - півпляцу
Давид Жид, там же коморник

Лейба Жид - пляц
Доктор Жид - пляц
Шмуль Жид - пляц
Минуха - пляц, там же коморник
Мошко - пляц
Клим Чоботько - пляц
Дім п.Русяніва - пляців два

449зв.

Дім Мошків - пляц, там же коморник
Дім Файбишів - пляц
Перцик - пляц
Червиський - пляц
Дім Іцьків - пляц
Прон - пляц
Степан - півпляцу
Мошків дім - пляц і коморник там
17.

Десятишк Ясько - півпляцу
Хилимониха - пляц, там же коморник
Рацтова пляц пустий
Андрій - півпляцу
Грицько - півпляцу
Полещиха - півпляцу
Мисько - півпляцу
Мартин - півпляцу
Вайко - пляц
Харко - півпляцу
Семен - півпляцу, там же коморник
Олекса - півпляцу
Хацько - півпляцу
Стась - пляц
Павло - півпляцу
Стецько - пляц, там же коморник
Лейб Жид - півпляцу
Скробущин пляц пустий
Іванів пляц пустий
Шубчин пляц пустий
Михайлів пляц пустий
Федорів пляц пустий

Василів півпляц пустий

23.

Десятник Босий Іван - півпляцу

Абрам - півпляцу

Ферон - півпляцу

Грицько - пляц

Васько - пляц

Сергій - півпляцу

Томко - півпляцу

Куц - півпляцу

Яцько - півпляцу

Войтко - півпляцу

Андрій Стадник - півпляцу

Амвросій [Ambrozy] - півпляцу

Півпляцу пустих

Хфедько Бортник [Bartnik] - півпляцу

Пустих півпляцу

Петро - півпляцу

Пустих півпляцу

Кузьмиха - пляц

Мисько [Д]укар - пляц

Ясько - півпляцу

450

Ясько - півпляцу

Іван Кушнір - півпляцу

Прокопиха - півпляцу

Степан - півпляцу

Пустих півпляцу

П.Пісковського пляц

Черній - пляц, там же коморник

Федьків пляц пустий

Іванів пляц пустий

Ласківський пляц пустий

Остапівський пляц пустий

31.

Парканний десятник Петро

Федір

Лейб Жид

Ющиха

Войцех Балвір [Balwierz]
Васько Литвин
Кунас
Ярмол
Федір Литвин
Велендург [Welendurg]
Андрій
Юрко Шаповал
Васько
Грицько
Войтко
Іван
Павло
Стась
Войтко
Ясько
Федір
Панасиха
Ілько
Павло
Ясько
Валько
Іванець

27.

Десятник Йовець має півпляцу

Андрій - півпляцу
Дмитрів пляц пустий
Матфеїв пляц пустий
Фаринник - півпляцу
Пустих півпляцу
Лях Рудий - пляц
Андрій Стасевич - пляц
Голубечко - пляц
Гресиха - півпляцу
Стельмах - півпляцу
Петро - півпляцу
Валько - півпляцу
Парула - півпляцу
Гаврило - півпляцу

Стасько - півпляцу
Ясько Парула - півпляцу
Андрій Амб[роч]еня - півпляцу

450зв.

Матфеєня - півпляцу
Мазниченя - півпляцу
Колтун - півпляцу
Лешко - півпляцу
Колтуненя - півпляцу
Стецько - півпляцу
Клим - півпляцу
Іванечко - пляц
Клим - півпляцу
Пустих півпляцу
Грицько - півпляцу
Онисько - півпляцу
Хата пуста - півпляцу
Петро Швець - півпляцу
Іван Постульник - пляц
Бартош - півпляцу
Роман - пляц
Грицько - півпляцу
Лешко - півпляцу
Дашко - півпляцу

38.

Ярмол Сотник - пляц
Десятник Данило Малий - півпляцу
Мелешко - півпляцу
Яцько Римар - пляц
Ровчиха - півпляцу
Мацько - півпляцу
Ярмол - півпляцу
Васько - півпляцу
Труш - півпляцу
Лешко - півпляцу
Стахно Целейна - пляц
Микисня - півпляцу
Андруш - пляц
Грицько - півпляцу

Максим - півпляцу
Лешко - півпляцу
Васько - півпляцу
Іванець - півпляцу
Пустує півпляцу
Мартин - півпляцу
Пустує півпляцу
Йосько Коломиєць - півпляцу
Пустує півпляцу
Ничипір - півпляцу
Мацько - півпляцу
Гаврило Чорний - пляц
Петро - півпляцу
Пустує півпляцу
Михайло - півпляцу
Андрій - півпляцу
Бакум - півпляцу
Вакула - півпляцу
Федір Тарасеня - півпляцу
Іван Кропка - півпляцу
Твердохліб - пляц
Андрій Кравець - півпляцу

451

Пустих півпляцу
Лука - півпляцу
Тарас - півпляцу
Федорів пляц пустий
Мельниківський пляц пустий
Лешко без поля
42.

Десятник Хома - півпляцу
Харко Бурмистр - пляц
Онисько Петрашевич - пляц
Васько - півпляцу і у нього коморник
Ігнат - півпляцу і коморник у нього
Васько - півпляцу
Ясько - півпляцу
Яцько - півпляцу
Степан - півпляцу

Сидір Різник - півпляцу
Ясько - півпляцу
Петро - півпляцу
Парнецький - півпляцу
Сарчиха - пляц
Соженський [Sozesny] - півпляцу
Махниха - півпляцу
Карнатка Іван - півпляцу
Сенько - півпляцу
Расновецького [Rasnowieckiego] дім, пляц
Лавриновський пляц пустий
Расновецького [Rosnowieckiego] дім, пляц
Іван Холевиця - півпляцу
Онисько - півпляцу
Климко - півпляцу
Федько Кривошия - півпляцу
Мисько - пляц
Васько Сірка - пляц
Луцик - півпляцу
Гришко - півпляцу
Ілько - півпляцу
Стецько - півпляцу
Півпляцу пустих
Мисько - півпляцу
Короболник - півпляцу
34.
Десятник Гарасим - півпляцу
Мисько - півпляцу
Самониха - пляц
Панас - пляц
П. Решнівського пляц
Омелянко - півпляцу
Стецько Ониськів - півпляцу
Федір Бурмистр - пляц
Ілляш - пляц
Васько - півпляцу
Іван Будура - півпляцу
Ігнат - півпляцу
Пустує півпляцу

Грицьківський пляц пустий
451зв.

Монець Жид - пляц
Улець - пляц
Васько - пляц
Федір - пляц
Домосудко - пляц
Лавриш - півпляцу
Іван - півпляцу
Ядам [Iadam] - півпляцу
Марко - півпляцу
Стецько - пляц
Федір Жид - півпляцу
Іван Коваль - півпляцу
Сулима - півпляцу
Хилимонович - півпляцу
Ядам [Iadam] - півпляцу
Пустих півпляцу
Левко - півпляцу
Кременчик - півпляцу
Федір Дяк - півпляцу і коморник
Пустих півпляцу

34.

Десятник Льчина - півпляцу
Грицько - півпляцу, коморник з конем
Зелезняк [Zelezniak] - пляц
К[ру]лавчення - півпляцу
Сенько - півпляцу
Малозум - півпляцу
Півпляцу пустих
Котківський пляц пустий
Хвеськівський пляц пустий
Макарівський пляц пустий
Степанівський пляц пустий
Бахмутівський пляц пустий
Сахнишин пляц пустий
Корніївський пляц пустий
Сало - пляц
Василь - півпляцу

Пустих півпляцу
Семенівський пляц
Трохимівський пляц пустий
Жид Гарон - пляц
Пашко Коваль - пляц
Хома - пляц
Кузьма Ходний - пляц
Макар Гайдук - пляц
24.

Десятишк Степан - півпляцу

Грицько - пляц
Юшиха - пляц
Лазар - пляц
Костюк - пляц
Васько - пляц

452

Лаврин - пляц
Івахно - пляц
Гордій - пляц
Савка - пляц
Василь - пляц
Федір - пляц
Котківський - пляц
Хомиха - півпляцу
Іван Радченя - пляц
Федько - півпляцу
Дім п.Соколовського - 1 1/2 пляца
Висоцький півпляц пустий
Улас - півпляцу
Полонко Гайдук - півпляцу
Козак Мацько - пляц
Олекса - пляц
Логвин пляц пустий
Лешковський пляц пустий
П.Зволенського 2 пляци
25.

Сотник Петро - півпляцу

Десятишк Следзь [Sledz] - півпляцу

Климко - півпляцу

Пустих півпляцу
Харко - півпляцу
Пустих півпляцу
Нестор - півпляцу
Андрій Бундар [Bundar] - півпляцу
Павло - півпляцу
Мисько - півпляцу
Пустих півпляцу
Тишко - півпляцу
Онацько - півпляцу
Бартошиха - півпляцу
Дім п. Маловецького - пляц
Михель Жид - пляц
Василь Кушнір - пляц
Писахон - пляц
Мозгулчиха - пляц
Ізраель Жид - півпляцу
Пустих півпляцу
Баховського дім - пляц
Другий дім Баховського - пляц
Юсько - півпляцу
Пустих півпляцу
Мартин Кушнір - пляц
Ващиха - півпляцу
Пустих півпляцу
Колесник, зять Грицька, - півпляцу
Онацьків пляц пустий
31.

452зв.

Десятник Максим - півпляцу
Васько - півпляцу
Хома - півпляцу
Омелян - півпляцу
Пустих півпляцу
Йовко - пляц, у нього коморник з конем
Пархом - пляц
Луцик - півпляцу
Пустих півпляцу
Дмитро - пляц

Івашків пляц пустий
Недоморок - пляц
Гайдук Лешко - пляц
Гаврило - пляц пустий
Грицьків пляц пустий
Лук'ян - півпляцу
Пустих півпляцу
Краска - пляц
Плакса - пляц, коморник у нього
Мисько - пляц
Шаповала півпляцу
Дмитро - півпляцу
Мельник - пляц, коморник
Семен - пляц
Поланський - пляц
Вакулин пляц пустий, є хата
26.
Десятишк Сенько - півпляцу
Малко - півпляцу
Андрій - півпляцу
Лесько - півпляцу
Андрушко - півпляцу
Малашенчиха - півпляцу
Онисько - півпляцу
Тимкова хата пуста - півпляцу
Васько - півпляцу, є хата
Пустих півпляцу
Кузьма - пляц
Матфей - півпляцу
Олексій - півпляцу
Карпо - півпляцу
Пустих півпляцу
Бобчинський пляц пустий
Семен Ігнашко - пляц
Грицовський пляц пустий
Матфіїха - півпляцу
Пустих півпляцу
Тиміш - півпляцу
Гришко - півпляцу

Кость - пляц
Дім п.Видуки - пляц
Дім попів - пляц
Ігнат - півпляцу
Пустих півпляцу
Поланський пляц пустий

453

Даньківський Степан - півпляцу
Пустих півпляцу
Кушнір - півпляцу
Олексиха - півпляцу
Онашків дім - пляц
Ничипір - півпляцу
Кузьма - півпляцу
35.

Десятник Ласько - півпляцу

Войтко Лях - пляц
Мартин Скрипка
Грицько - півпляцу
Дмитро - півпляцу
Пустих півпляцу
Семен - півпляцу
Луцик - півпляцу
Васько - півпляцу
Яремко - півпляцу
Ілляш - пляц
Хведір - півпляцу
Пустих півпляцу
Василь - пляц
Грицько - півпляцу
Пустих півпляцу
Іван - півпляцу
Пустих півпляцу
Дерев'янчиха - півпляцу
Карамуш - півпляцу
Мацько
Іванець - півпляцу
Пустих півпляцу
Швець Мисько - півпляцу

Гнилосериха - півпляцу
Бритун - півпляцу
Сеник - півпляцу
Макар - півпляцу
Пустих півпляцу
Шрубка Швець - півпляцу
Пустих півпляцу
Грицюшко - пляц
Розен Грицько - пляц
Панько Стец - пляц
Мойсей - півпляцу
Пустих півпляцу
Ярмак - півпляцу
Пустих півпляцу
Русанівський пляц пустий
Кость - пляц
40.

Парканський Десятник Ігнат

Каленик
Федько
Грабар

453зв.

Ясько
Стадник
Васько Коваль
Іванець
Филип Ткач
Андрій Каліка
Федько Стадник
Шибка Федько
Стефан Литвин
Іваник
Ємець
Яцько Каліка
Самко
Федір
Демчиха
Каліка
20.

Сотник Кость на пляці
Десятник Олексій - півпляцу
Дім п. Курницького - пляц
Фесько - пляц
Жид Шендер - півпляцу
Пустих півпляцу
Омелян Кушнір - півпляцу
Пустих півпляцу
Кость - півпляцу
Пустих півпляцу
Матвій Сторож - півпляцу
Горбань Гриць - пляц, коморник
Петро - півпляцу
Конон - півпляцу
Дім п. Парницького - пляц
Мартин - півпляцу
Пустих півпляцу
Баран - півпляцу
Пустих півпляцу
Яцишин пляц пустий
Грицько - півпляцу
Пустих півпляцу
Якимів син - півпляцу
Жид Смуш - півпляцу
Стась Литвин - пляц
Козинець - півпляцу
Пустих півпляцу
Багдайла - півпляцу
Пустих півпляцу
Пиріг Сенько - пляц
Глухого пляц пустий
3[1].
Десятник Левко - півпляцу
Пустих півпляцу
Петро - півпляцу
Андрій - півпляцу
Грицько - півпляцу

Півпляцу пустих
 Луцька - півпляцу
 Іван - півпляцу
 Півпляцу пустих
 Мищика - півпляцу
 Півпляцу пустих
 Іванець - півпляцу
 Півпляцу пустих
 Марко - півпляцу
 Півпляцу пустих
 Бараниха - півпляцу
 Півпляцу пустих
 Дромиха - пляц
 Мошків дім - пляц
 П.Петрашів - пляц
 Плошак, гайдук - пляц
 Лук'ян - пляц
 Мошко Турчин - пляц
 Пляц пустий
 Ірш Жид - пляц
 Мендель Жид - пляц
 Грушник - пляц
 Гурса - півпляцу
 Савка - півпляцу
 29.

Десятник Яцик - півпляцу,
 там же коморник з конем
 Ярмол - півпляцу
 Бакай - півпляцу
 Семен - півпляцу
 Федориха - пляц
 Мартин - півпляцу
 Півпляцу пустих
 Томило - пляц
 Василів півпляц пустий
 Іван - півпляцу
 Наум - пляц
 Стечик - пляц

Макар - півпляцу
Малиш - півпляцу
Несло - пляц
Дім Івана Індіка - пляц
Пархом - півпляцу
Сидір Каленча - півпляцу
Пустих півпляцу
Павлиха - півпляцу
Пустих півпляцу
Павло - пляц, коморник з конем
Семен - півпляцу
Сахно - півпляцу
Михно - півпляцу, коморник з конем
Грицько - півпляцу
Козерка - пляц
28.

454зв.

Десятник Василь - півпляцу,
там же коморник з конем
Пустих півпляцу
П.Мшеницького Лукаша пляц,
дім, там же коморник
Швець Яцик - півпляцу
Пустих півпляцу
Васько Лехів - пляц,
там же коморник з конем
Павло - півпляцу
Мартиниха - півпляцу
Павловський пляц пустий
Матфей - пляц
Семен - півпляцу
Ігнат - півпляцу
Івашко - півпляцу
Олекса - півпляцу
Сай - пляц
Пусько - пляц
Михайло - півпляцу
Грицько - півпляцу
Паранка - півпляцу

Тимко - півпляцу
Яцик - півпляцу
Пустих півпляцу
Івахно - півпляцу
Бел - півпляцу
Жид Турчин - пляц
Кіндрат - півпляцу
Никон - півпляцу
Сушевич - півпляцу
Семен - півпляцу
Антон - пляц
П.Зулинського дім, пляц
Мельник - пляц без хати
32.

Десятник Трохим - півпляцу
Пустих півпляцу
Васько - півпляцу
Мацько - півпляцу
Дмитро - півпляцу
Півпляцу пустих
Гацько - пляц
Сасифин пляц пустий
Гарасим - півпляцу
Федір - півпляцу
Гацьків пляц пустий
Остап - півпляцу
Півпляцу пустих
Лехниха - пляц
Логвин - пляц
Стасиха - пляц
Семен - півпляцу
Гаврило - півпляцу
Нехвей [Niechwiey] - півпляцу
Мациха - півпляцу

455

Васько Триленя
Семен - півпляцу
Омелян - півпляцу
Пустих півпляцу

Пляц пустий
Павло Грешник
Зинець - пляц
Михно - півпляцу
Пустих півпляцу
Грабовський - пляц
Стецько Гайдук - пляц
31.
Сотник Кривошия - пляц
Десятник Антон - півпляцу
Пустих півпляцу
Лаврик Гайдук - пляц
Лазар Жид - півпляцу
Пустих півпляцу
Олекса - півпляцу
Півпляцу пустих
Костючиха - пляц
Андрушко - півпляцу
Пустих півпляцу
Яцько - півпляцу
Федько - півпляцу
Авдій - півпляцу
Голубка - півпляцу
Остап - півпляцу, коморник з конем
Захарек - півпляцу
Стацько
Гаврило - півпляцу
Яцик - півпляцу
Мошко Жид - півпляцу, там же коморник
Пастух - півпляцу
Пустих півпляцу
Мандроків пляц пустий
Прокіп - пляц
Степан - півпляцу
Пустих півпляцу
Матфіївський пляц пустий
Федорчичка - півпляцу
Максим - півпляцу
Васько - пляц

Юсько - пляц
Петро - півпляцу
Пустих півпляцу
Грицько - півпляцу
Пустих півпляцу
Сапотовський пляц пустий
37.

Десятник Михайло - півпляцу
Процик Гайдук - пляц
Федько - півпляцу
Карпо - півпляцу

4553в.

Пашко - півпляцу
Данило - півпляцу
Пустих півпляцу
Мудрак - півпляцу
Пустих півпляцу
Дашківський пляц пустий
Гаврило - пляц
Михнень - пляц
Іцха Жид - пляц
Олифір - пляц
Борух Жид - півпляцу
Пустих півпляцу
Пушкар замковий - пляц замковий
Дім Решнєвського - пляц
Дім Хижницького - пляц
Кален - півпляцу
Пустих півпляцу
Івахно - півпляцу
Півпляцу пустих
Стецько - пляц
Мисько Слюсар - півпляцу
Півпляцу пустих
Масюченя - пляц
Курило Гайдук - пляц
Данилєвського пляц пустий
29.

Десятник Клещик - півпляцу

Півпляцу пустих
Цапеня Семен - півпляцу
Пустих півпляцу
Деменкей - півпляцу
Пустих півпляцу
Грициха - півпляцу, там коморник
Пустих півпляцу
Тиміш Гайдук - пляц, коморник
Гаврило - півпляцу
Пустих півпляцу
Роман - півпляцу
Пустих півпляцу
Тиміш Чорний - півпляцу
Пустих півпляцу
Луцик - півпляцу
Пустих півпляцу
Лучка - півпляцу
Пустих півпляцу, є хата
Гаврилів зять - півпляцу
Пустих півпляцу
Харитон - півпляцу
Андрій - півпляцу
Кузьма Гайдук - пляц
Ман - півпляцу
Пустих півпляцу
26.
Десятник Федько - півпляцу
Лахно - півпляцу
Яцик - півпляцу
Павлуцький пляц пустий

456

Козаничин пляц пустий
Грицько Коваль - півпляцу
Пустих півпляцу
Мисько - півпляцу
Ігнат Кривош - пляц, коморник
Василь - пляц, там же коморник
П.Кратовського пляц пустий
Яремко - півпляцу

Пустих півпляцу
Іван Кушнір , гайдук - пляц
Андрійків пляц пустий
Андріївський пляц пустий
Пушкар Куц - півпляцу
Пустих півпляцу
ВаськоДубина - півпляцу
Пустих півпляцу
Мандика Іван - пляц
Пушкарівський пляц пустий
Куприянів пляц пустий
Миха - пляц, коморник
Лахно - півпляцу, у нього коморник з конем
Пустих півпляцу
Іващина хата - пляц пустий
27.
Десятник Ясько - півпляцу
Іван - півпляцу
Івашко пляц
Мисько - півпляцу
Пустих півпляцу
Іванівський пляц пустий, хата є
Мись - півпляцу
Пустих півпляцу
Попівський пляц пустий
Давид Гайдук - півпляцу
Пустих півпляцу
Андрушко - півпляцу
Пустих півпляцу
Савостян Пушкар - півпляцу
Пустих півпляцу
Васько Гайдук - пляц
Лаврин - півпляцу
Данило - півпляцу
Киприян - півпляцу
Пустих півпляцу
Климко - півпляцу
Пустих півпляцу
Ярема Лютар - пляц

Ласовський пляц пустий
Кудричка - півпляцу
Ясько - півпляцу
Хордум - пляц
Смушка Жида пляц
Матиш - пляц
Іванівський пляц пустий
30.

4563в.

Передмістя:

Тиміш у паркані
Гавриш - пляцовий
Мисько - пляцовий
Билчинського дім, пляц
Хома - пляцовий, коморник
Лапа Яцько - пляцовий, коморник
Годун Яцько, коморник
Дім Кіндратів - пляц нічого не вартий
Дім Попівський - пляц
Панас - пляцовий
Стецько - пляцовий
Тимко - пляцовий
Храйдич Жид - пляц
Мошків зять - пляц
Посмилиха Жидовська - пляц
Йона Жид - пляц
Лейб Жид - пляц
Нохим Жид
Гапон - півпляцу
Абрам - півпляцу
Стецько - півпляцу
Тризубко - пляц
Чайка - півпляцу
Лаврин - півпляцу
Хацька - півпляцу
Панько - півпляцу
Корній - півпляцу
Грицько - пляцовий
Момут - півпляцу

Кіндрат - цілий пляц
Грицько - півпляцу
Іван - півпляцу
Дацько - півпляцу
Козел - півпляцу
Дім Потоцької - пляц
Левко - півпляцу
Лейб Бучний - пляц
Сломиха - пляц
Йуда [Juda] - півпляцу
Юсько - півпляцу
Мошко Жид - пляц
Сахно Жид - пляц
Жидівка Блюма - пляц
Мендель Жид - пляц
Ривка - пляц
Хаймиха - пляц
45. (!)
Ті, що без поля:
Гацкель Жид
Яків Жид
Хебіман [Hebiman]
Кодик
Скорха
Бенько
Гірша Жид
Верцимак Жид
Малхер
Здан
Хвема [Chwiema]
Миколай
Іван Головенька [Głowienka]
Хривнацька
Демко
Іван Різник

457

Стецько
Роман
Яцько Скрипка

Ян Следзь [Sledz] - хатка

20.

Зазульчани, котрі в своїх хатах мешкають:

Андрушко без поля

Панасів брат, Яцько, без поля

Антониха без поля

Гринєць без поля, там же коморник

Демидєць без поля, хатка

Коморники на фільварках:

У Гринця коморник

У Римаря коморник

У Гаврила коморник

У Хоми коморник з конем

4.

Підгоряни під містом без поля:

Мисько Сахненя

Лукаш

Ткачик

Сенько

Ткачова теща

Стадбик

6.

459

Нове місто [Miasto Nowe]

Сотник Кулий - півпляцу

Десятник Савка - півпляцу

Радзь Яловий - пляц

Васько Драбик - півпляцу

Роман - півпляцу

Панько - півпляцовий

Суховіз - півпляцу

Панас - півпляцу

Ткачівський пляц пустий

Хома - півпляцу

Пустих півпляцу

Милько - пляц

Янчик - півпляцу

Данило - півпляцу

Филипиха - півпляцу
Пустий півпляц
Лук'янів пляц пустий
Гузиців пляц пустий
Стасів пляц пустий
Іван - півпляцу
Андрушко - півпляцу
Мацьківський пляц пустий
Дмитро Миленський - пляц
Семен Дяк - півпляцу
Лешко - півпляцу
Андрушків пляц пустий
Андрій Ткач - півпляцу
Пустих півпляцу
Василь - півпляцу
Грицько - півпляцу
Іванів пляц пустий
Вітько - півпляцу
Пустих півпляцу
Денисеня - півпляцу
Пустих півпляцу
Юсновський пляц пустий
Василівський пляц пустий
Липський боярин - пляц
Кузьма - півпляцу
Матяш Швець - півпляцу
Янчук - півпляцу
Кролько - півпляцу
Греськів пляц пустий
Кузьмишин пляц Лешко тримає
Климко Коваль - пляц
Борис - півпляцовий
Яремко - півпляцовий
Цеканський пляц пустий
Гапонівський пляц пустий
Яцьків пляц пустий
Михно - пляц
Васько Воробій - півпляцу
Кравцівський пляц пустий
Максимівський пляц пустий

П'ятигорців пляц пустий
Грицько - півпляцу
Сидір - півпляцу
Матфей - півпляцу

459зв.

Гарасим - півпляцу
Пустих півпляцу
Гозеранський - півпляцу
Процик - півпляцу
Іван Гунька - півпляцу
Пустих півпляцу
Омелян Воляник - пляц без поля
Яцька пляц пустий
Козоріз Гайдук - пляц
Мартин - півпляцу
Пустих півпляцу
Хведорівський пляц пустий
Вальковський пляц пустий
Вишотравшин пляц пустий, хата є
Хведір - півпляцу
Яцик - півпляцу
Климко - півпляцу
Пустих півпляцу
Ян Чеканський - пляц пустий
Марко з братом - пляц
Никон - півпляцу
Попичка - півпляцу
80.

Десятник Грицько - півпляцу
Андрій Бойко - півпляцу
Цесько [Ciesko] Гайдук - пляц
Андрушківський пляц пустий
Левко - півпляцу, коморник там
Пустих півпляцу
Мордавчинський пляц пустий
Хведорів пляц пустий
Крамарів пляц пустий
Буриковський пляц пустий
Кохановський пляц пустий
Кузик - півпляцу

Василь - півпляцу
Молявка - пляц
Стецько - 1/4 пляцу
Грицько - півпляцу
Іван - 1/4 пляцу
Бурмистр - півпляцу
Мисько - півпляцу
Костирка - півпляцу
Бакум - півпляцу
Крисеник - пляц
Трохим з братом - пляц
Вахутиної п.Лас тримає
Слоненя - пляц
Опалій Савка - пляц
Павло Бурмистр з братом - пляц
Башко з Олексою - пляц
Нетока Сень - пляц
Федір з Дацьком - пляц
Яцик на волі - півпляцу
Сидір мешкає у спустілій [хаті] без поля
32.
Десятник Семен Трех [Trzech]- на пляці
Остап - півпляцу
Іван Кочет - півпляцу

460

Іван Бойко - півпляцу
Іван Бусай - півпляцу
Савутиня - півпляцу
Скробуско - пляц
Андрій Глuch - пляц
Савка Коваль - півпляцу
Остап - півпляцу
Протас - пляц
Панько Каліка
Іван Кочан - пляц
Іван Бушко - пляц
Сьомак з братом - пляц
Петро - півпляцу
Бакуринський з братом - пляц
Пекар замковий Якуб - пляц

19. (!) Матяш П'ятигорець - пляц
У цьому десятку є кільканадцять
пляців пустих

Десятник Бартош - півпляцу

Ясько Лях - півпляцу

Мисько Скрипка - пляц

Іван Ханців - півпляцу

Красножон - півпляцу

Омелян з Федором - пляц

Бугаїха - пляц

Савка - півпляцу

Стась з Шимком - пляц

Панько з Маськом - пляц

Лавер - пляц

Лепачка з зятем - пляц

Трохимиха - пляц

Трил - пляц

Король з братом пляц

Матфей пляц

Демид - півпляцу

Павлишин син - півпляцу

Яремко - півпляцу

Гайдук Тимко з Грицем - пляц

Войтко з зятем - пляц

Верхун - пляц

22.

Пустих пляців №12.

Десятник Петро Кудра - півпляцу

Касян - пляц

Ігнат - півпляцу

Сень Гайдук з братом - пляц

Курило Дудка - півпляцу

Йосько Головка - півпляцу

Лавриниха - пляц

Іван Стельмах - півпляцу

Данько - півпляцу

Грициха - пляц

Мартиниха з сином - пляц

Яцько Соловей - півпляцу

Мисько - півпляцу

Василь - півпляцу
Мациха - півпляцу
Мисько Швець - півпляцу
Улас - пляц
Роман Швець - півпляцу
Іван Гасько - півпляцу

460зв.

Яцько, коморник
Красножониха - півпляцу
Каленик - півпляцу
Йовко - півпляцу
Івашко - півпляцу
Пустих пляців № 9
24.
Іван Десятник, коморник
Гонтник [Gaṭnik] - півпляцу
Гарасимиha - півпляцу
Мисько з Берушком - пляц
Волош - пляц
Томко - півпляцу
Лепак - півпляцу
Олейник Васько - пляц
Дзик Гайдук - півпляцу
Хорошко - півпляцу
Луцька з братом - пляц
Федорець - півпляцу
Ящик - пляц
Жид Мошко - пляц
Йуда [Juda] Здановський - пляц
Бойко Іван - пляц
Івахно з Грицьком - пляц
Гаврило Жданишин - півпляцу
Жид Биньямин - півпляцу
Йуда [Juda] - півпляцу
Цецил з братом - пляц
Андруш - півпляцу
Пустий пляц один
24.
Окремо два гайдука - на фільварках
Десятник Петро Худий - півпляцу

Нестер - півпляцу
Гриць Тушин - пляц
Федір з Пашком - пляц
Тимко - пляц
Ткачиха - півпляцу
Жид Рабей [Rabiey] - пляц
Войтчиха - пляц
Мацько - півпляцу
Кайдаш - півпляцу
Нестер - півпляцу
Марухна - півпляцу
стецик - півпляцу
Ярмол - півпляцу
Мануйло - пляц
Чуриловський Лейба тримає пляц
стецько - пляц
Грицько - пляц
Риболович - пляц
Микита - пляц
Филип з Радзем - пляц
21.
Пляців пустих № 5.

461

Десятник парканський

Юрко без поля
Юсько
Федько
Хомяк
Гарасим
Уцич [Усусз]
Ковалиха
Грицько Коваль
Ігнат
Василь Пастух
Юрко Сухий
Собко
Васько Глобин
Ігнат Байда
Яцько Фесько
Сахно

Яцько Риболов
Селєзєнь
Змерак [Zmerzак]
Матвій Радий
Сенько
Іванець
Васько
Лесько
Циган
Данилиха
Вунтин Каліка
Мисько
Павло
30.

Фільварки за Старим містом, котрі й доми
свої мають, а поля поміж міськими дістають:

Данило
Андрій Солодовник
Ясько Мельник
Іван Аврашко
Мисько Кузьма, зять Холод
Сахно
Іваниха
Андрій, Демидишин зять,
Зениха вдова на цей рік тільки чинш має
давати
Йовко на цей рік чинш має дати
Парула ніколи не давав, треба, аби у
майбутньому чинш віддавав
Антон
Малиш
Ничипір
Лаврин
Сидір
Павло біля Коробельника
Куприян
Яцько Ющеня
Васько
Тиміш Каліка

Семен Микитин
 Васько Петрошович
 Марко Глушеня
 Антон
 Дец Каліка
 Ігнат
 Степан Краснопер
 28.

[Фільварки] За Случчю:

Гавдик - фільварочок
 Гарасим - фільварочок
 Якуб Сосницький
 Мисько Сушеня
 Ящик Турчин у хаті
 Мисько, Стецьків син, - фільварок
 Мисько, Хомишин син, - фільварок
 7.

Коморники за Случчю:

В Йовчиному - Ян Грабар
 У Поланського - Підкова
 У Касіяна Пархома - Михайло
 У Гресюка - Федір з конем
 У Мельника - Іван
 У Писаха - Йосчиха вдова
 У Михайла - Іван
 У Васильовому - Пасько з конем
 У Маргульчиному - Сенько з конем
 9.

Коморники, котрі на міських фільварках мешкають:

У Стасьовому Лютеровому - Мойсей
 У Зеленьковому - Филип
 У Поповичовому - Яцько
 У Васильовому - Мойсей з конем
 У Хомишиному - Остап з конем
 У Поповому - Данило з конем
 У Хоминому фільварку - Петро з конем
 У Русяновому - Мисько з конем
 У Миськовому писаровому - Мисько з конем
 У Гордійовому - Андрій

У Логвиновому - Андрєїха вдова
У Ющишиному - Курило
У Сидоровому - Іван
У Броньковому - Кіндрат
У Хведоровому - Невдаш з конем
У Корнійовому - Іван

462

У Деховому - Сахно з конем
У Степановому Колачниковому - Сенько
У Павловому - Андрушко
У Тручиновому Жидовому - Трохим
У Андрійовому - Хведір з конем
У Лужчиному - Ясько з конем
У Панасовому - Іван з конем
У Карповому - Якуб з конем
У Литвиновому - Грицько з конем
25.

Фільварки новоміські, котрі пляців у місті не мають:

Десятник Гордій - хата й город
Яцько - фільварок
Кроль Мись - фільварочок
Онисько - фільварочок
Семен Солодовник - фільварок
Федір Зенишич - фільварок
Лукаш Валяник - фільварок
Яцько Струковатий - фільварок
Сень - фільварок
Дацько - фільварок
Андрій Лях - фільварок
Ордеїв [Ordeiw] зять - фільварок
Хилець Кривошака - фільварок
Мартин Лях - фільварок
Хвил Великий - фільварок
Гаврило Рухладин - фільварок
Васько Величко - фільварок
Андрій Змерлях [Zmierzlach] - фільварок
Грицько - фільварок
Савчиха - фільварок
Мисько, Кацянів зять, - фільварок 21.

Хутори Старого міста:

Харко - два хутора
Ярмола - 1 хутір
Васько Михнович з Кокинським - 1 хутір
Терешківський - 1 хутір
Северин - 1 хутір
Грищечко - 1 хутір
Іван Саленя - 1 хутір
Іван Бодченя - 1 хутір
Масюк - 1 хутір
Семен Ігнатченя - 1 хутір
Стась Литвин - 1 хутір
Стецик Юхненя - 1 хутір
Кривошия - 1 хутір
Турівський - 1/2 хутора
Гребан - 1/2 хутора
Парницький - 1/2 хутора
Ілько - 1 хутір
17.

462зв.

Хутори Новоміські:

Олещеня - 1 хутір
Павло Андрійв - 1/2 хутора
Юстого 1/2 хутора
Редчиховське - 1 хутір
Нучитовське - 1 хутір
5.

Десятини бджільної взяв Жид на цей рік
№ 140

Десятини з пустої ріллі, котру беруть у
Жида, дісталося цього року:

700 кіп озимого жита, 300 кіп пшениці

Ярину ше не звезено

Млини на річці Случі:

Млин Ступецький нижче на ріці Случі,
в ньому три мучних кола, одне з них

питльоване

Ступних ручних кіл 2

Гнізд № 8

Фолюш на цьому ж колі
Валідло на ліжники
Млин Мисківський, у ньому три
мучних кола, на одному питель,
ступне коло 1, гнізд 8, фолюш 1
Млин з другого боку греблі, його немає, бо
вода знесла з усім
Млин Мацьків під замком,
мучних кіл № 3, на одному питель,
ступних кола 2, гнізд по 11
Млин Филипівський, у ньому
3 мучних кола, на одному питель,
ступних кіл 3, гнізд 12, фолюшів 2
Млин Мацьків на річці Білці
у ньому 3 кола, на одному питель

463

Млин Ільківський на третій річці,
у ньому три мучних кола,
на одному питель
Млин Лук'янівський на цій же річці,
у ньому 2 мучних кола, 1 коло ступне,
гнізд 3.
У Райках 2 мучних кола, 1 ступне, 3 гнізда,
1 фолюш
Млинарі годують вепрів 17 тижнів, з кола
одного вепра.
Ставки під Остроподем:
Спуст їх у 3 роки
Під замком ставок за 15 зол.,
Ільківський, Лук'янівський, Райківський,
на ріці Білці за 100 фл.,
у Губині за 15 фл.
Оренди [з] мита, капшизни, млинів, горілки
платять зараз, включаючи Губин і Райки, [а]
також мито в Чорній, з цього Жид Смос
платить Іцькові 3000 фл.
Повинності міські:
3 пляцу платять чиншу з вівсом по 3 фл.
[.]за кури, гуси грошима по 12 лит. гр.
Парканники по 22 1/2 гр.

За кури, гуси по 3/12 гр.
3 фільварків по 22 лит. гр.
3 коморників по 6 гр.
3 одного хутора по 5/15 фл.
Пшона по мірці, жита мірку, вівса мірку
Гусей 2, курей 4
Ілько зі свого хутора, згідно
листа й. мл. кн., платить разом 33 фл.

463зв.

Село Губин [Hubin]

до замку належить

За старого кн. був фільварок. Зараз є двірські поля і дуже обширні,
на них сіє Жид орендар.

Посілість підданих на дворищах:

Мостовий Турчин

Трохим

Матвій Кортеш - пустка і халупи немає, цієї весни пішов

Мисько

Васько пішов цієї весни і хати немає

Ярмол - пустка, його татари взяли, хату селяни розібрали

Мартин помер, сини пішли геть, хата є, один син за підсусідка
сидить

Федір

Іван Литвин

Кудра пішов шість років тому за Жида

Стась пішов п'ять років тому за Іцька

Аурук також у той час пішов

Яцько пішов чотири роки тому

Стась Великий помер, сини його пішли за Дніпро за Жида

Ласько

Мись

Стецько пішов шість років тому

Хома Мартиненя

Жук [Zuk]

464

Марко пішов п'ять років тому

Антон

Борис пішов років чотири тому
Мисько помер, сини цієї зими пішли
Йовтух пішов ще за Джежанського [Dzierzanskiego]
Петраш пішов, хати немає
Федора Кушнеровича татари забрали
Котюх, його татари стяли
Ігнат Отаман помер, сини геть пішли, хати немає
Іван Толпиха сидить
Данець
Мостовий Ясько другий
Сидір Литвин.

Підсусідки

цих тільки трос: Панас, Яловий, Хома

[Повинності:]

Підвод було перед тим, коли Жид взяв, 24, а зараз 12

Плугів зараз виходить сім із села

Чинші платять як в Ладигах і в Райках,

Вівсо, кури також

Десятини бджільної дістається 10 [пнів]

Яловиця на рік одна, вепра, баранів 2

Млин на Рудці, мучне коло 1

Шинок Жид з Забілки тримає,

[належить] до головної остропольської оренди

Ставок, спуст його за 15 фл.

464зв.

Врожай: 170 кіп пшениці, 150 кіп ячменю

Жита на цей рік не сіяно і зараз мало

під пар відведено, сіяти на зиму не будуть.

Роблять піддані на пареніну три дні на рік,

на ярину три дні.

Сіна накошено три стирти

Сіножатеї є достатньо, але їх не косять.

465

Село **Райки** [Rayki]

з фільварком до замку [належить]

[Фільваркових] будівель по татаршизні немає, бо спалені, тільки мазанка, гумно, клуня.

Посілість дворищних підданих така:

Мисько, Степан, Грицько,

а трое геть пішли, одні років три, інші навесні

Підсусідок один Процик

Чинш платять як і в Губині, тобто з дворища:

По півкопи, вівса по мірці, кур по 2

Плуг один, давали яловицю, вепра, барана,

але по татарщизні не мають, що давати

Підводи дві на рік до Львова.

При цьому фільварку березовий гай

Млинок татари спалили

Ставок на Білці, Ільківський, Лук'янівський у три роки за 100 фл.

На Лук'янівському [ставку] новий млинок, 2 мучних кола, одне ступне

Цьогорічний врожай:

Пшениці 80 кіп

Жита 120 кіп

Ячменю 100 кіп

Проса 30 кіп

Висіяно зараз на зиму 30 мірок жита, 1 1/2 мірки пшениці .

465зв.

Село Ладиги [Ładyhi] тримає Жид Іцик

Гимпелевич за листом кн. її мл.

Перед цим був фільварок за По[...]ди³⁹ і за п.Кречевського [Krzeczewskiego], але його татари спалили, зараз жодної будівлі немає.

Посілість підданих на дворищах:

Васько

Степан

Ласько

Івахно Чорний

Стещиха

Семен Каленків

Йосько

Левко, зять Каленків,

Каленик

Семен Медзяза

[Miedziaza] - № 10.

Пустих за рік 12, а перед цим було 50 і більше подим'я

Пішли через татарщизну і нестачу дерева

³⁹ Текст пошкоджений.

Підсусідків є зараз три
Виходить плугів 4
Чиншу з дворища по півкопи
вівса по мірці, курей по двос
Млин був перед цим спалений татарами
і їздять молоти до Калинівки
Ставок, спуст у третьому році за 40 кіп.
Десятина бджільна, дісталоя її зараз 5 пнів
Яловицю одну, баранів два, вепра давали,
зараз через татарщизну не бралоя від них
Підводи 2 на рік перед цим відправляли до Львова,
зараз мають пільги.

466

Висіано вісім мірок жита
Висіано дві мірки проса
Поля є достатньо, але на цей рік сіяно небагато
Сіна зараз накошено чотири стирти
Сіножаті, що залишилися, пустокою лежать.

Село **Калинівка [Kalinowka]**

зараз п.Хоревський [Chorzewski] має на службі кн. її мл.

по п.Потоцькому

Будівля спустошена татарами, спалена. Тільки пекарничка і
кухонька під дахом.

Дворищні піддані на цей час:

Андрій [Jendrzey] Чорний

Юрко

Гаврило Чурило

Пирожко [Pigozko]

Микита Литвин

Петро Турчин

Остап Черноусий

Стась, Маренків зять,

Данило, брат його,

Якуб

Іван

Мишко Кишкар

Мартинко

№ 13

Підсусідків немає.

466зв.

Було колись підданих до півтори сотні
Чинші повинні платити як і в Губині
Яловицю одну на рік, баранів два, вепра
Підводи дві на рік до Львова

Плугів виходить 4 1/2
Ставок рибничок, його не продають
Млин на Случі, 2 мучних кола, 1 ступне
Млинар на третій мірці
Береться зараз вимір на двір, але оренда
бувала з шинком по півтора ста зол.
Зараз може становити 30 фл.
Цьогорічний врожай: 120 кіп жита, 130 кіп пшениці
Сіна накошеного 4 стирти.

467

Село **Москалівка [Moskalowka]** тримає п. Доктор

кн. її мл., а від нього орендою п. Бобонський

Піддані на дворищах: Боярин Гавриш Мамченя
Федько Сервадка на дворищі кінно служить

Радко Гавриленя

Підсусідки:

Околотиха вдова

Петрик Малий

Пиlipенята

Федько

Данило

Василич

Ігнат

З.

Пархом

Павло

Іван

Петро Сухоніс

Лушиха вдова

11.

Повишність підданих:

Вівса по мірці, по 2 каплуна

Десятина бджільна, дісталосся цього року 5 пнів

Очкового дісталосся сім потрійних

Десятина свинна була, зараз немає.

Підводи 2 на рік до Львова, одна взимку, друга влітку.

Плугів виходить 3

Пустих дворищ 14 дармо лежать

Роблять кожного дня на тиждень.

Став добрий, на котрому млин на два мучних кола,

а третє ступне. Млин з корчмою ходить в оренді

467зв.

по 150 фл., зараз не хочуть давати, бо спустошені.

Спуст цього ставу третього року за 190 фл.

Саджавок до двору на селі п'ять.

Обшари на три руки. Висіяно було на зиму двадцять п'ять з половиною мірок [житя]

Вродило 392 копи

Пшениці висіяно 3 1/2 мірки

Вродило 102 1/2 копи

Сіна 3 стирти, може бути 6, якщо косять.

Фільваркове будування: поруч дві білих ізби з одією піччю, сіни, у сінях комора. Навпроти пекарня, обори і стайня. Хліви з хворосту. Гумно обгороджене навколо прошами, поруч загін.

Пивниця добра, накрита. Солодовня добра з броваром. Зараз до

корчми з двору дають пиво й горілку. Кухонька над ставом з дерева.

468

Село **Чорна [Czarna]**

тримає від кн. її мл. п. **Пеньонжек [Pieniazek]**,

перемиський хорунжий

Це село спустошене татарами і орендарем.

Тяглі піддані:

Рокоша Старий

Степан Загуменний

Слінька Сидір

Гунька

Павло Дригунт

Павло Янченя

Петро Дишеня

Васько Боярин на чиншу, 10 фл.

Михно

Савка Найда

Глухий Корченя

Олешко

Петро Рокоша

13.

Підсусідки:

Ярмол

Прокіп Рокошеня

Максим Дзевечка [Dzieweczka]

Йовець

Дахно
Мазничка
Щенний [Szczęsny]
Яковчик
Яцько Татарин
Глушиха, коморниця
Пархвило [Parchwilo]
Іван Сухина
Максим Сохошеня
13.

Повинність цих тяглих підданих:

Чиншу дають по 30 лит. гр., вівса мірка
Каплунів по 2, порохового по 4 польськ. гр.
Бджільна десятина, дісталося цього року 8 бджіл
Яловицю і вепра на рік
Фуру одну до Львова
Роблять влітку 4 дні, взимку три дні
Підсусідки чиншу [дають] по 15 польськ. гр.
Роблять два дні на тиждень.

468зв.

Корчма на гостинці, з двору дають пиво
Ставки три
Млинок спустошений
Грунту досить і дуже доброго, було б кому робити
Сіножатеї досить
Висяно цього року 10 мірок (!)
Вродило 350 кіп [жита], вродило 100 кіп пшениці
Фільваркові будівлі повністю спалені татарами
Попа громада утримує, права не має.

Село Воробіївка [Worobieiwka]

п.Зволенський тримає на службі

Дворищні піддани:

Хвил
Грицько Хвилчич
Хвесь Чиж
Іван Волошеня

Васько Чорний
Васько Слізка
Марко Гаврило
Йосько Головченя
Іван Маценя
Дацик
Пархол
12. (!)

Піддворицні:

Карпо Дородний
Ярема
Коблик Федір
Федько Вилицький

469

Дубовський Пашко
Гарасим
Грицько
Грицько Другий
Грицько Черва
Білик
10.

Четвертинники:

Якуб
Іван Литвин
Гура Іван
Хантон Мовша
Курницький Васько
Мисько Козак
Васько Солонко
Здамук, панський слуга
Ящик
Гаврило
10.

Повинність дворицких:

Дають чиншу по 2/25 фл.
Вівса по мірці, по 2 каплуни,
Сторожового, порохового по 4 польськ. гр.
Підводи дві на рік до Ярослава
Робити щодня на тиждень, а перед цим по чотири дні робили

Виходить плугів № 13.

Повинність підворищних:

Чиншу півкопи

Роблять три дні на тиждень влітку, а взимку два дні

Вівса півмірки, каплуни два

Підвода одна

Порохового і сторожового по 4 польськ. гр.

Четвертинники дають половину того, що підворищні

Роблять по 2 дні влітку, взимку по дню

Порохового дають по 4 польськ. гр.

Каплун 1,

Чиншу по 15 лит. гр., вівса чверть.

Церква нова.

Піп нічого не тримає, [живе з того] тільки, що йому селяни дають

Не має також права на церкву

469зв.

Корчми дві, до них з двору дають пиво, горілку

Перед цим оренди сплачували по 100 фл.

Ставків два, на одному млин, два кола, мучне і ступне

П.Зволеньський претендує собі на млинку суму 100 фл.,

але листа не показав, бо самого не було,

від старого князя має доживоття.

Обшари двірські на три руки

Висіяно того року на зиму

18 мірок пшениці, 11 мірок жита

Вродило 600 кіп пшениці, 400 кіп жита

Сіна три стирти

Запуст є непоганий.

Фільварок у цьому селі:

Двір. Біла іздебка з кімнатою, з сіньми, навпроти пекарня.

Перед сіньми добрий льох. Стайня з хмизу. Гумно оточене

прощами, у ньому добра клуня з дерева. Над ставком бровар,

зроблений з тину. Солодовня з хмизу. Курник з хмизу.

Голуб'ятник.

Село **Городище [Horodyscze]**

тримає п.Бартош Беховський на службі. Його батько
споряджав 4 коней,
а зараз через спустошення 3 коней.

Фільварочок. Будівлі у ньому після татарського спалення ще не поставлені, окрім пекарні-ліплянки. Стара клуня перенесена до двору у місто Острополь.

Тяглі на дворищах:

Федина

Мись

Тимчиха

Павло

Ільково дворище

Грабовський, двірський служка

Кавецький, також двірський служка

7.

Чиншу не платять і жодної десятини [не дають] через убозтво

Підвод з дворища дві до Львова

Ставок і млинок, одне мучне коло, друге ступне.

Млинок на двірську потребу, в оренду не здають

А ставок у третьому році за 10 лит. кіп

Плугів два. Висівають не однаково, чередують.

Врожай озимини 300 кіп.

Піддворищні:

Левко

Сидір

Курило

Андрій

4.

Підсусідок Пастух

470зв.

Село **Станіславівка [Stanisławiwka]**

п.Беховський тримає на службі

Було велике село, зараз тільки чотири убогі халупи.

Став є, на котрому був млин, але татари [млин] спалили.

Спуст цього ставу третього року за 25 фл.

Другий ставок пустий. Діброва рідка.

Було перед цим до 70 подим'я.

Село Попівці [Popowce]

тримають попи Старого міста Острополя

1. Піп церкви Різдва Христового, отець Михайло, показав лист кн. її мл., даний 1605 року, на доживоття при цій церкві. Там же цій церкві й витрати забезпечені, бо йому кошти мають бути повернені.

2. Піп замкової церкви, отець Кирило, [показав] лист від кн. її мл., [даний] 1605 року на доживоття при цій же церкві і на скопцизну з сіл: Яремичі, Хижники, Решнівка, Райки і Калинівка.

3. Піп церкви Різдва Богородиці показав лист від кн. її мл. на доживоття з умовою повернення витрат за будівлю.

471

У цьому селі три попівських фільварки, мають по 2 підданих, ріллі під ними на 2, на 3 дні.

Висівають на попівських фільварках по п'ять мірок жита і більше, ужинають жита 200 кіп,

пшениці [висівають] по мірці, часом менше, [ужинають] 15 кіп.

Ставків 2, кожний з них ходить у три роки по 10 кіп.

На одному млинок на одне мучне коло, а друге ступне

Березових гаїв два

Границі з й. мл. п. Краківським від Чуднівщини, як перед цим, так і зараз.

471зв.

Село Махаринці [Makarzynce]

Було перед цим 60 подим'я. Матяш П'ятигорець тримає три частини.

Тільки сам в халупі сидить.

Фільварочок міщанин з Острополя тримає, своїм плугом оре.

На четвертій частині Махаринців Віндикові сидять

Фільварочок міський

Дацька, котрого татари забрали, три халупи.

Ставків, млина, корчми, цього нічого немає.

Сіножатеї мають на дві стирти.

Дерев зовсім не мають.

Нічого не повинні, бо підданих немає.

Тільки службу повинні 2 коня по-п'ятигорськи.

Окремо млинар [виставляє] двох коней по-п'ятигорськи.

Село **Мшенець [Mszeniec]**,

у котрому пп. Мшеницьких мешкає шість шляхтичів

Там зараз хлопів зовсім немає, татари все попалили.

Дібров немає. Сіна досить, якби було кому косити.

Став пустий. Два коня зараз споряджають.

Було до 90 подим'я.

Село **Яремичі [Jaremicze]**

тримає на службі п. Храновський [Chrganowski] по померлому п. Красновському

Споряджає 2 коней по-гусарськи

Має зараз 7 тяглих хлопів, вісім підсусідків, боярина на службі.

Церква є, попа немає.

Ставок, на котрому зараз поставлений млинок.

У ньому одне мучне коло, друге ступне

Спуст ходить у три роки по 30 фл.

Дерев немає зовсім.

472зв.

Село **Решнівка Мала [Rzeszniowka Mała]**

тримають на службі пп. Решнівські: Іван,

Онуфрій, Миколай і другий Іван

Споряджають чотирьох коней по-п'ятигорськи. Разом мають

п'ятьох тяглих хлопів, шістьох хлопів татари забрали і халупи попалили. Поля мають мало, стиснені з боку п. Краківського.

Данину, котру перед цим давали, через татарське спустошення не дають.

Село **Хижники [Chyżniki]**

тримає Костянтин Хижиньський [Chyżyński] на службі

Споряджає двох коней по-гусарськи. Зараз по спустошенні має двох хлопів, що мають по одному коню, трьох, котрі нічого не мають.

Ставок, спуст ходить по 12 фл. Дерев не мають.
Данину, котру були повинні, через велике спустошення не дають.

473

Село **Іршики [Irszyki]**

тримає п.Маловецький

Він же частину Малушицького тримає з надання кн. її мл.
А частину, котру тримав Гречина, забраний татарами, Юревич
тримає.

Обидва зараз по спустошенні мають вісім тяглих підданих, а
чотирьох убогих.

Своїми плугами орють

Ставок є. Ходить спуст по 21 1/2 фл.

Споряджають зараз по татаршизні трьох коней, а перед цим
споряджали шістьох.

Данини тієї, котру перед цим давали, не дають через спустошення
Перед цим було шонайменше 60 подим'я.

Село **Малишівка [Maliszowka]**

п.Маловицький тримає

Споряджає одного коня по-п'ятигорськи.

Має 5 хлопів. Більше нічого немає.

Спустошене і ґрунт стиснутий від п.Краківського.

Село **Решнівка Велика** друга **[Rzeszniowka druga Wielka]**

п.Соколовський тримає на службі по Черкасові

Не міг сказати скільки коней споряджає.

Хлопи там татарами спустошені, тяглих зараз є 6,
підсусідків 4.

Ставок, на котрому млинок на два кола,
одне мучне, друге ступне.

Спуст цього ставу третього року по вісім кіп.

ЛАБУНЬ [Łabon] ЗАБУДОВА ЗАМКУ ЛАБУНСЬКОГО [Łabunskiego]

Замок. Йдучи від міста спершу передгороддя, котре п.Миколай Лосятинський новопоставив, тобто половина передгороддя муром, а половина новими дубовими палями обгороджена. При вході до цього передгороддя з боку муру, в ньому ворота біля мурованої церкви, котру небіжчик Лабунський змурував. На цій церкві п.Лосятинський надбудував також добре зроблену з дерева отиньковану і побілену башту під червонофарбованими гонтами, баня якої покрита зеленою бляхою. При цій церкві п.Лосятинським зведена нова каплиця, покрита білою бляхою. Між передгороддям і дитинцем є добре мурований і глибокий рів, оточений з одного боку, від передгороддя, дубовими палями. Другий бік стіни дитинця мурований. Через рів до дитинця веде міст на залізних ланцюгах.

При вході до дитинця у цій же брамі стіна мурована. При вході до дитинця будівля [...] ⁴⁰ зараз виглядає так: по лівій руці вхід нагору. Іздебки збудовані одна навпроти другої, тобто на цій брамі між тими ізбами сіни, в них кухня над коморою. У столовій ізбі, котру п.Лосятинський побудував, ліплений з глини комин. З цієї ж столової ізби алькир в замок збоку і комора вздовж муру. Ця вся будівля отинькована й свіжепобілена. Навпроти цієї столової ізби світлиця, з котрої комора вбік. З цієї кімнати на другу замкову стіну

474зв.

п.Лосятинський побудував сіни нової ізби. Між цими ізбами з сіней залька під небом на мурі.

Від передгороддя по цій же лівій руці надолі при вході сіни, з одного боку котрих світлиця з кімнатою. Ця стара будівля підмурована від землі, завдяки п.Лосятинському. Пройшовши через замок, навпроти брами в дитинці є мурована кам'яниця, [збудована] ще за Лабунського, під якою п'ять земляних склепів.

⁴⁰ Текст пошкоджений.

У цих земляних склепах нижче помешкання, у котрому спершу сіни, з цих сіней ізба, навпроти ізби з мурованими й склепінчастими кімнатами. Йдучи нагору є вхід з подвір'я до кам'яниці до верхнього помешкання. Звідти на ганок до сіней йдучи є великі просторні сіни, з лівого боку котрих чимала мурована ізба, склепіння над якою звів своїм коштом п.Лосятинський, бо ізба й сіни [...]»⁴¹ склепінчастими. П.Лосятинський дав на трое тесаних дверей у цій кам'яниці, розташованих на правому боці нижче старих дерев'яних дверей. Завдяки п.Лосятинському, з цих сіней є нова будівля, тобто сіни, ізба і кімната, у котрій немає печі, вікон і дверей.

Під цим містом велика і добре збудована стайня. При ній на розі чимала дерев'яна башта. Від цієї башти йде замкова стіна, у котрій надолі й нагорі дві погані городні старого дубового дерева, проте добре поправлені п.Лосятинським.

На другому розі така ж дерев'яна башта, а цей замок навколо від полу білопотинькований і новими дубовими гонтами підбитий і з обох боків підмурований коштом п.Лосятинського. Як башти, так і все будування від міста аж до замку цього року обнесене парканом.

475

Стрільба Замкова:

Гармат дві на кілках, ложа оковані

Гаківниця №25

Рушниця губчастих № 10

Окремо дві розірвані

Бабка залізна стара

475зв.

Билчун - волока

Мусик Кривий - волока

Павло Марченя - волока

На попівському Тищеня Іван

Пустих півволоки

Яким - волока

Тролош - волока

⁴¹ Текст пошкоджений.

Кушнірова [..]нацєня півволоки пустих
Хома - волока
Олейник - волока
Савки Поповича волока пуста
Рудика волока
Омелян Милченя - волока
Кузьма Риболов - волока
Іван Клименя - волока
Процикова Гонтарєня волока пуста
Панталей - волока
Гаврило Козорич - волока
Карпова волока
Конон - волока
Пантух - волока
Йолтух Козютєня - волока
Каленик - волока
Степаниха - волока
Стас Новоселицький - волока
Ісай - волока
Марацик - волока
Антон - волока
Хил Волишеня - волока
Майбина волока пуста
Ігнат, Марків син, - волока
37. (!)

Півволочні:

Васько, Скіндерів зять,
Ясько Литвин, Лєськів брат,
Сенько, Прокопишин зять,
Петро, Степанів зять,
Кіндрат Волинець
Кузьма Малий
Пилип, Максимів син,
Ярема Мачєня
Антон, Бицикалин син,
Калушко
Марко Кривий
Чернихівська
На Ілляшовому Мартин
Олекса

Панталей Молодий
Слипцен
Кушнір Микита
Іван Хоменя
Максимова пуста
Васько Прибиш
Андрушко, Ляхів син,
Яхим Хромацєня
Лихушва
Павло Наливайко
Грицько Кулик
На Васьковому Лаврик Шинкар

476

Семен Мащичєня - півволоки
Кирик - півволоки
Панац [Panas] Волинець - півволоки
Гресько Кушнір - півволоки
На Протасовому Хведір Козорич - півволоки
Васько Колесник - півволоки
Мисько Кременецький - півволоки
На Денисовому Кочерєска - півволоки
Коростєня Іван - півволоки
Прокопова півволоки пустих
Кисло - півволоки пустих
Орип - півволоки
Псомиха - півволоки
Губа - півволоки
На Пашковому Карп, Слепців син,
Гапон Колейка - півволоки
Райдко Тарашєня - півволоки
Малавейха з сином - півволоки
Павло Мичєня - півволоки
Качута - півволоки
Симон на Дунисаному - півволоки
Грицько Тєсхлєня [Teschlenie] - півволоки
Качор - півволоки
Кановєні зять, Гаврило, - півволоки
Росколиха - півволоки
Гапон Ворона [Wrona] - півволоки
Полонщина - півволоки

Мартинова півволоки пустих
Саврицця півволоки пустих
Ігнат Пуменя - півволоки
Куц Стрілець - півволоки
Стась - півволоки пустих
Пилип Тесхля - півволоки
Якуб Стадник - півволоки
Петрашко Стражник - півволоки, вільний
Грицько - півволоки пустих
Горбаця - півволоки
Ласько - півволоки
Лихусва Іван - півволоки пустих
На Кіндратовій півволоці Гайдук
Муцицове півволоки пустих
Сасин Литвин - півволоки
Костюк - півволоки
Марка Волинця півволоки
Мисько, Колесників зять, півволоки Лентів
потім прийняв
Онишко - півволоки
Свешер - півволоки
67 (!).

476зв.

*Третинники і четвєртинники обох
містечок:*

Левко Примєня - 4/22 зол.
Тарас Мартинєня - 2/14 зол.
Антон на Калениковому - 2/14 зол.
Винник на Колесниковому - 2/3 зол.
Селивон - 5/15 зол.
Цей же [за] Ілляшову - 2 зол.
Цей же волоку посів
Карпова пуста
Дримиха - 4/22 зол.
Йолтух Примєня - 2/14 зол.
Нєстак - 2/14 зол.
Іван Цєхмистрєня - 2 зол.
Матфєй на Мокийовому півволоки
прийняв з Олибовським
Ігнат Пилипенчєня

Семена Труша пуста
Семена Мірочника пуста
Дороша Горбаченя пуста - 2/14 зол.
Андрій Горбаченя - 2/14 зол.
Труш Пилепілка - 2/14 зол.
Лаврин Протопишин - 2/14 зол.
Івана Куся пуста
Стасиха - 2 зол.
Алиха пуста
Лихо пуста
Васько Литвин - 2/14 зол.
Щесний [Scestny] Литвин - 2 зол.
Капалуха пуста
Кубрак Петро - 2 зол.
Омелянова пуста
Туско Гарасименя - 4/22 зол.
Йохим [Jochim] - 2/14 зол.
Кіндрат Мозул - 4/22 зол.
Лаврин Хоменя - 4/22 зол.
Тиміш Кула - 2/14 зол.
Тикалова пуста
Накуниця Васько - 2 зол.
Богдан - 2 зол.
Галад - 2 зол.
Лелавова пуста
Тарасова і Дунченя пуста
41.

477

Підсусідки обох міст:

Федора - 2 зол.
Думица - 15 гр.
Коростель - 20 гр.
Томушец - 15 гр.
Липко - 22 гр.
Лудська - 22 гр.
Стадник Ждан - 12 1/2 гр.
Безбройтко - 7 1/2 гр.
Соболь - 15 гр.
Супрон - 15 гр.
Грицько - 12 1/2 гр.

Хома - 15 гр.
Гринь - 7 1/2 гр.
Сорока - 7 1/2 гр.
Жданиха - 7 1/2 гр.
Васиха - 6 гр.
16.

Повинність міщан:

Чиншу річного платять⁴²

Ці міщани дають з волоки по 7 1/2 зол. з пороховим,
а півволочні 3//22 1/2зол. з пороховим.

Ці ж міщани повинні рибу відвозити до Любліна
або куди скажуть з усіх трьох Лабунських ставків

Також у жнива [робити] по два дні на тиждень,
допоки з поля не зберуть врожай

Згідно давнього звичаю повинні із селянами
насипати й ремонтувати ці три греблі

Яловиць з цих двох міст № 2

Десятина бджільна

По кокціши з волоки або з дому

Різники, котрих зараз є № 2, дають кожний
по каменю лою

477зв.

Ці міщани повинні виконувати шарварки
навколо замку і біля міста.

Оренда млинів й горілки. З міста, а також із сіл Титьків,
Ходаки, Новоселиця, Микулинці, Корпиловці йде оренда,
з котрої Жида платять разом 1200 зол. Перед цим ходила
по 1400 зол., але через татарщизну [сума] упала.

Вепрів годують. У млинах 8 кіл.

Стави під замком: у Микуліні на ріці Хоморі,
третьій нижче замку Тисковський.

Ці ходять у третьому році за 1250 зол.

Повинність селян, що до замку роблять, однакова

Робота була кожного дня на тиждень з волоки,
а з половини - по три дні, але зараз через
татарщизну мусять бути пільги.

З волоки чиншу по лит. копі, по двоє курей,

⁴² Після цих слів в оригіналі йдуть 2 строки перекресленого тексту. Очевидно ця фраза також стосується закресленого.

по одній гусці, а півволочні - половину цього.
Фури дві звичайні до Львова або Ярослава
з волюки, одна взимку, друга о траві,
щодо убогих після татарщизни розглянути.

478

Село Титьків [Tutkow]

Тяглі волючні:

Попівська волюка належить до церкви
Іван Мірочник - волюка
Хвейдченя - волюка
Говорченя Й[...] - волюка
Павло Канцлереня - волюка
Васько Бородиненя - волюка
Колародка - волюка
Артюх - волюка
Назар, котрий був на півволюці, - волюка
Наум - волюка
Устима півволюки пустих
Позоха Іван- волюка
Гирка Гониско - волюка
Халута - волюка
Корнача убогого волюка пуста
Йомець - волюка
Семак - волюка
Ласько - волюка
Мельник - волюка
Волонці брати - волюка
Лук'яна півволюки пустих
Дмитра півволюки пустих
Беречка - волюка
Ломаш Боярин, служить - волюка
Півволючні
Харко
Яцько
Димідка [півволюки] пустих
Максима [півволюки] пустих
Мечичист
Батриха, вдова убога
Грицько Тученя

Іван Ка[с]улереня
Кушнір Хведі[р]
Кушнірова Олешка [півволоки] пустих
Онанко Убогий
Стась
Ничипір
Йотушко, убозтво
Потап
Михно, убозтво
Горбач
Сметанський
Мартиніві [півволоки] пустих
Семен і Максим
Підсусідки:
Дудка, Грицько, Охей,
Павло, Томило, Хоростова,
Яким, Недбалік Сергій, Матвій

478зв.

Повинність цих підданих: платять як й інші,
в інших селах
Плугів виходило цього року 6
Став приєднаний до міського
Млин, два кола мучних, а одне ступне
Корчма до головної оренди належить.
Бджільної десятини на цей рік було пнів № 13.

Село Новоселиця [Nowosielica]

Тяглі волочні:

Серак - волока
Семен Зубон - волока
Макар Убогий - пуста волока
Сень з Савкою - волока
Гушко - волока
Гаврило - волока
Харко - волока
Байбуг - волока
Беленя волока пуста
Гриненя - волока

Ликавський - волока, слуга
п.Лосятинського

Півволочні:

Байбук з Іваном
Сливка
Кухар
Лучка
Величко
Олісій
Данило
Серак

Ілляшихі волока пуста
Ілляшко півволоки пустих

Павло Рокитин
Павло Кашуба

479

Четвертинники: Греш, Душа, два брати Типциняти
Підсусідки: Шурмац, Степан
Повинність як й інших. Пługів виходить три.
Корчма цього села до головної оренди належить.

Село **Ходаки** [Chodaki]

Тяглі піддані:	Скарпеха - волока
Васько Зокей [Zokiey] - волока	Гавдици - волока
Мойсей - волока	Левко - волока
Календа Старий - волока убога	Хома - волока
Дорош - волока	По[ба.ськ]ий - волока
Лисинський - пустих півволоки	Боярин на замковій послузі
Лосиха - пустих півволоки	Півволочні:
Лаврик - волока	Роман
Кирхо - волока	Мовчан
Отаманиха - волока	Лаврик Лисинський
Лукаш Млинар - волока	Олекса
Товстий Ситка - волока	

479зв.

Ричик, Хоспот, Хробчникове пусте, Демко, Саморла,
Марциха вдова, Шимко, Курило, Савчине пусте,
Данильчич, Ячина, Пилип, Омелян, Шинкар Андрій,
Іван Вермех, Грицько, Ромашко, Іван Мовчан,
Даниленя, Хачко, Карпониха пусте.
Підсусідки: Джайдко [Dziajdko], Купрій, Пастух Андрій,
Сковринка, Онушко, Павло, Грицько, Кіриско.
Повинність яко й інших. Пługів виходить 3
Корчма в Ходаках, котра до головної оренди належить.
Бджільної десятини дісталосся на цей рік 1 пень.

Село **Микулин [Mikulyn]**

Піддані на цілих волоках за інвентарем, списаним 1618 року:

Ємей - волока

Сичина - півволоки

Ілляшеня - волока

Покощій - волока

Рабко - волока

Лоянка - волока

Михно- волока, убогий

Арестаня відійшов,

пусто на волоці

Холод - волока, гайовник,

вільний

Бондар - півволоки

Шинкар - півволоки

Остап - півволоки, убогий

Кушнірихи півволоки

татари спалили, пустує

Кіндрат - півволочний

Дуля - півволочний

Ярема одійшов, півволоки

пустує

Кришки - півволочний

480

Рицеленя - півволоки

Середиха відійшла, півдворища (!) пустує

Іван Мартиненя відійшов, пів. (!) пустує

Демко Грицеленя пів. (!)

Ясюк служка на дворищі Степанівським

Панько Мартиминця відійшов, півволоки пустих

Підсусідки: Болтач, Король, Вакула, Онушко,

Базан, Зоцький, Мойсей, Павлюк, Віткосиха

Окремо відійшло їх три.

Повинність така, яко й інших.

Млин, три мучних кола, одне ступне, до головної оренди
[належить]

Став. Корчма в селі.

Церква. Піп на дворищі.
Десятинних бджіл вибрано цього року на пана 5 пнів.

Село Рожична [Rożyczna]

Тяглі піддані волочні:

Панько Дрибович - волока	Калка волока пуста
Вцелещишина волока пуста	Жука волока пуста
Богданівська волока пуста	Романеня волока пуста
Терешкова сина півволоки пустих	Андрійова Тисьова
Василь - волока	волока пуста
Крдова волока пуста	Хорашкова волока пуста
	Булотинець волока пуста

480зв.

Плаксиншин - волока
Нездимішапки пуста волока
Арестович - волока, боярин на службі
Іванівська пуста волока
Півволочні: Омилко убогий - півволоки, Лукаш - убогий,
Хачко, Сахновича півволоки пустих, Богдан - півволоки,
Мишкові півволоки пустих, Трустик - півволоки, Карпець - півво-
локи пустих.
Корчма була, але татари спалили, пиво однак шинкують,
але до головної оренди належить.
Ставок, спуст у три роки за 20 зол.
Десятини бджільної цього року взято № 18.
Там же частина п.Добжинського [Dobrzynskiego]
Тяглі: Іван Голуб - волока, Антонівська волока пуста,
Терешкова волока пуста.
Півволочний один Карпович убогий.
Підсусідків було чотири, але татари забрали.
Ставка, корчми і млинка немає.
На зиму не орано, ані нічого не сіяно, бо два роки як
і зараз відмінено. Віддаємо це вже на вирішення їх мл.

481

Село Киселі [Kisiele]

Тяглі піддані:

Гаврило Мищеня - волока
Филип Бухало - волока

Максимиха - волока
Типчиха відійшла, волока пустує
Горбаченя Іван - волока
Протас на Петрисовському півволоки
тримає, а півволоки пустих
Винника волока пустує, татари взяли
Панас - волока
Андрушко - волока
Мазюка - волока
Лавриш - волока
Степан Ганченя - волока
Корній Горбаченя відійшов навесні,
волока пустує
Івашко Максименя - півволоки, відійшов
Горбациха - півволоки
Марко - півволоки
Іванник - півволоки
Дмитро - півволоки
Бакун відійшов, півволоки пустує
Состик Старий - півволоки
Цица - півволоки
Семен - півволоки
Короски - четвертинник
Матвій - чверть
Павло Тишеня
Підсусідків було двох,
тепер їх немає.
Корчма тут же до головної оренди [належить]
Бджіл тут жодних не вибрано,
тільки очкове від трьох.
Повинність така, яко й інших.

481зв.

Село Корпилівка [Korpiłowka]

Тязлі піддані:

Корній - волока
Гарасим - волока
Вдошин - волока
Зупусенети - волока

Салій - півволоки
Процик - півволоки
Дришко - півволоки
Матфей

Підсусідки: Пивовар,

Кравець, Толучка, Капець, Кіндрат.

Ставок тримає зараз з панського дозволу Несцялевський Ясюк

Десятинних бджіл цього року вибрано 4 пня

Врожай лабунських фільварків 1620 року:

Озимої пшениці 1200 кіп,

Жита 900 кіп.

Висіяно на зиму 41 мірка пшениці, 46 1/2 мірок жита.

Поле під містом а також фільварок під містом зараз зведені в одне поле, на котрому це збіжжя на одну руку посіяно.

На сторонах далеко від міста і в Новоселиці, де перед цим фільварок був, не сіють через татарщизну.

482

Служební села

Село Кречанівка [Krzeczanowka]

тримає на службі п.Лула, осаджає трьох коней
по-п'ятигорськи

Будівля згоріла три тижні тому. Залишилася тільки іздебка, на ній сирник. На попелищі вже поставлено пекарню. Друга іздебка з сіньми окремо, в сінях стайня, солек. Клуня і гуменко за греблею на другому боці.

Тяглі піддані на дворищах:

Левон, Хведір, Самійло, Труш, Хомка, Лук'ян,

Сенько, Трейдко. Через татарщизну чотири з половиною дворища пусті.

Піддворищі: Івасько, Климко, Ілько, Коба.

Підсусідки: Хвесько Санченя, Литвин, Населиха вдова, Гермаруха, Верешацяха, двірський возниця, Вівчар.

[Повинності]

Підводи дві до Львова, також є пільги

Плугів виходило три роки тому [чотири], зараз ще не виходять, два панські плуги орють

Чиншу з дворища по зол.
Вівса по мірці, каплуни два
Гусь один, яловиця.
Десятини бджільної і баранньої не дають.

482зв.

Підсусідки чиншу по 4 лит. гр.
Корчма на Грицовському гостинці під дубровою зараз
не орендується, перед цим давали по 12 лит. кіп. Зараз
з двору дають пиво й горілку.
Ставків три, один з котрих спільний з Грицовим.
Млинків два, вимір на двірську потребу.
Ставок один, спуст його за десять зол., інші
рибнички на вирощування.
Цьогорічний врожай: 150 кіп жита, 100 кіп пшениці.
Поля достатньо, але нема кому робити.
Сіна три стирти
Границя з Грицовим кн.Збаразьких спокійна.
Робота три дні на тиждень.

483

Село **Сасанівка [Sasinowka]**

тримає п.Мартин П'ятигорець на службі,

споряджає три коня по-п'ятигорськи

Будування: пекарня, світлиця, стайня, клуня і гумно.

Тяглі на дворищах:

Ясько Гринченя зубожів, бо у нього двох волів взято до двору

Федорець пішов геть, пустує

Лоця забито, пусте

Пархом помер, пусте

Степан Матченя

Максим Терешко

Левко відійшов, пустка

Семен Молодий

Піддворицці:

Іван Остапеня пішов геть, пустка

Семен - також пустка

Редка Хойстко сидить
Раско пішов, пустує
Сай Левченя пішов, пустує
Васька Литвина татари взяли, жона з [зятєм] потім пішли геть
Кіндрата татари забрали.

483зв.

Підсусідків тільки трое
Піддані розійшлися через тяжкі роботи
Чинши мають платити й інші повинності і підводу так,
як і в Кречанівці
Корчма була і шинок, але коли піддані розійшлися,
не стало й шинку
Млинок вешняк на свою потребу
Ставків три, один з котрих спустний за 9 зол.,
інші рибнички
Гай над селом
Плугів двірських два, сільських немає
Цьогорічний врожай: жита 100 кіп, пшениці 35 кіп
Сіна дві стирти
Границя з Грицовим
Частина п.Добжинського там в Рожичній описана.

484

Село **Волиця Новоселиця**
[Wolyca Nowosielyca]
п.Грусевич на службі тримає

Тяглий підданий один
Горошко Боярин - волока, 10 зол.
[...]хим - волока, 5 зол.
Лукаш - волока
Пустих волок 2
Підворицці: Іван Кот на Стасьовому
Семенівська пустка, Улаш, Кость, Грицова пуста
На Хвейковому Ск[.]а Іван, Лавриківська пустка,
Яцько.
Підсусідки: Мартиниха, Данило Коваль
Повинність волочних: Лукаш дає 1 зол.,

вівса мірку, курей 2, гусь 1. Півдворишні половину цього
Тяглі відробляють три дні на тиждень
Півдворишні половину цього
Підсусідки влітку день відробляють
Поле панське не обробляють, не сіяно і не орано, і
ніякого врожаю немає
Підвод вісім за 10 миль
Виходить один панський плуг.

Словник застарілих слів

бабка - ковадло

барилка (барило) - невелика посудина, найчастіше з дерева, з опуклими стінками

бидло - худоба

бирче - податок на овець

бігун - вісь у дверях, воротях

блона - віконна оболонка

бляха - жерсть

борть - видовбана колода, яку навішують на дерево, або дупло в дереві, де живуть бджоли

бочка меду - міра об'єму, що коливалася від 10 до 18 пудів

боярин - представник напівпривілейованого прошарку дрібних землевласників, які володіли землею на ленному праві, виконуючи визначені сюзереном повинності

бровар - пивоварня

бурмистр - член міської ради у містах з магдебурзьким самоврядуванням

вепр - кастрований самець свині, кабан

верша - плетений з хмизу пристрій для ловлення риби

відро - міра об'єму, котра дорівнювала 10-20 літрам

війт - голова міської ради і суду в містах з магдебурзьким самоврядуванням

восвода - правитель воєводства

восводина - дружина воєводи

восводство - найбільша адміністративно-територіальна одиниця у Великому князівстві Литовському і Речі Посполитій

возівня - повітка для воза або саней

волока - міра земельної площі, що дорівнювала в українських землях 23,89 га

воловцизна - податок на вола

воля - звільнення від податків, як правило, на певний термін

гаківниця - довга, важка рупниця з гаком на прикладі

гон (гін) - одиниця відстані, відповідник польської "стаї", що дорівнювала 60 сажням (малий гін) або 120 сажням (великий гін)

гостинець - великий битий шлях, на якому були розташовані митниці

городня - укріплення, частина замкової стіни
грош (гріш) - срібна монета, що у XV-XVIIст. була поширена в монетному обігу в українських землях
гонта - покрівельний матеріал у вигляді тонких дощечок
дворище - весь комплекс селянського господарства з садибою, ріллею, угіддями
десятина - натуральна данина, що становила десяту частину від врожаю
десятник - при сотенно-десятковій системі поселення населення особа, що слідкувала за порядком у десятку
дим - житлове приміщення, житлова будівля
драниця - тоненькі дощечки для оббивання стін і стелі, для покриття дахів тощо
зажинки - початок, перший день жнив
закоси - початок, перший день косовиці
збіжжя - рослини та зерно хлібних злаків
золотий польський - лічильна одиниця у 30 грошів
золотий червоний (угорський) - золота монета вагою 3,5 гр., називався також флореном
камінь - одиниця ваги, що коливалася від 32 до 40 фунтів і відповідала пуду
каплун - кастрований півень, якого відгодовують на м'ясо
капщизна (скапщизна) - митний збір за право продажу напоїв
кварта - міра рідких і сипких тіл, трохи більша за літр
керноз - кабан
кокош - півень
кокошка - курка
коморник - той, хто не маючи власного житла, мешкав у коморах інших господарів
копа - одиниця лічби, що дорівнювала 60; стіжок із 60 снопів
коречне коло - верхньобійне коло, тобто коло, на яке вода спадає згори, для приведення в рух пили для обробки деревини
корчма - шинок, де продають спиртні напої
куна - металева дужка для навішування гачка, замка
куниця - декілька різновидів податків, що сплачувалися первісно хутром, згодом грошима
ладунка - патронташ
лашт - міра ваги, що дорівнювала 2 тонам
лентвійт - заступник вїта, що обирався міською громадою

маца - міра об'єму сипких тіл, що дорівнювала 8 пудам, тобто 128 кг

машталір - конюший, візник

маштарня - приміщення для возів, карет, майстерня по їх виготовленню і ремонту

мервяста - м'ята, терта або зопріла солома

миля - міра довжини; мала українська миля дорівнювала 8 - 8,5 км, велика миля - понад 12 км

мито - податок, сплачуваний за перевезення товарів

мушкет - старовинна гнотова рушниця великого калібру

набіл - молочні продукти

начиння - посуд

обжинки - закінчення, останній день жнив

обкоски - закінчення, останній день косовиці

озимина - озиме збіжжя

отверщизна - податок, котрий сплачували при відсутності робочої худоби - волів

панцир - старовинне, звичайно металеве, бойове спорядження, яке захищало тулуб воїна (тулуб коня) від холодної зброї

пареніна - оранка ріллі під пар, тобто обробка поля, що залишається на рік без посіву для відпочинку

паркан - стіна, звичайно дерев'яна, що обгороджує що-небудь, огорожа

пень - вулик

передграддя (передгороддя) - укріплення, котре прикривало собою замок

пивниця - льох, підвал для збереження напоїв; приміщення, де продають і п'ють пиво

питльоване коло (питель) - млинове коло для особливо дрібного помолу борошна

півгак - рушниця з укороченим стволом

півтретя - два з половиною

підвода - повинність, що полягала у перевезенні вантажів, головним чином збіжжя і попелу, власним транспортом

підсусідок - той, хто, не маючи власного житла, мешкав у іншого господаря в якості сусіда

пліт - огорожа, шлетена з хворосту

плітчизна - податок на спорудження огорожі у вигляді плоту

пляц - ділянка, що відводилася мешканцям міста для влаштування

двору (житлового приміщення та необхідних для життя господарчих будівель)

побережник - лісник

попельщизна - податок, котрим замінялася повозна повинність по транспортуванню власними підводами попелу

порохове - податок на зброю і порох для оборони від нападів

пудло - коробка

путний - службова особа, що розвозить листи

римент - вид начиння

сажня - давня східнослов'янська міра, що дорівнювала 2,134 метра

служба - див. дворище

солек - господарське приміщення для переховування збіжжя та інших цінних речей

солодовня - приміщення, де готують зерно (жито, ячмінь) для солоду, котрий використовується при виготовленні пива, квасу тощо

сотник - при сотенно-десятковій системі поселення населення особа, що слідкувала за порядком у сотні

спіжарня - комора, кліть

спуст - спускати воду у ставі для вибирання риби

ставити коня по-гусарськи - споряджати важкоозброєного вершника

ставити коня по-п'ятигорськи - споряджати легкоозброєного вершника

стая - локальна одиниця виміру відстані, що дорівнювала 60 сажням

сторожа - повинність по охороні панського маєтку

сторожове - податок, котрий сплачувався грошима замість власного виконання сторожі

стирта - великий стіг сіна, соломи або необмолочених снопів хліба

тартиця - оброблені дошки, що застосовувалися в будівництві

толока - одноразова працягуртом для швидкого виконання великої за обсягом роботи

тяглий - селянин, що мав робочу худобу "тягло" і мав виконувати "тягlost", тобто податки і повинності

фільварок - комплекс земельних угідь, на яких феодал-поміщик вів власне господарство, панський маєток з господарськими будівлями, хутір

флорен - див. золотий червоний (угорський)

фура - див. підвода

цейхгауз - арсенал, склад зброї
червець - дрібний жучок, з якого виготовляли фарбу багряно-червоного, пурпурного кольору
чверть (четверть) - міра ваги, що могла дорівнювати 8, 12, 24 пудам
чинш - грошовий податок
шарварки - повинність по будівництву і ремонту гребель, мостів, міських валів
шинок - невеликий заклад, де продавали на розлив спиртні напої
шмиговниця - малокаліброва гармата з довгим дулом, котра заряджалася з тилу
шпихлір - господарська будівля, комора
шріт - дрібні свинцеві кульки, які вживаються для стрільби з мисливської рушниці, дріб
яловиця - телиця
яр - весняна оранка
ярина - яре збіжжя

Географічний покажчик

- Александрія, м. Рівненської волості Луцького пов. Влн. 74, 76, 78, 86, 90
Америка 79
Арестів, с. Луцького пов. Влн. 69, 121
Базалія, м. Кременецького пов. Влн. 86
Баймаки, с. Кременецького пов. Влн. 117, 119
Баранне, с. Луцького пов. Влн. 68, 75, 92, 102, 186
Баранівка (Баранівці), м. Кременецького пов. Влн. 73, 74, 76, 78, 80, 84, 90, 263, 265
Бараші, м. Житомирського пов. Квс. 74
Барашівська волость у Житомирському пов. Квс. 74
Бармаки, с. Кременецького пов. Влн. 212
Басів Кут, с. Луцького пов. Влн. 121
Бачманівка, с. Кременецького пов. Влн. 121
Бельзьке воев. 39
Бельмаж, с. Луцького пов. Влн. 69
Березани, с. Луцького пов. Влн. 121
Берездів, м. Луцького пов. Влн. 68, 71, 74, 76, 78, 79, 80, 85, 86, 89, 90, 92, 102, 202, 205, 207, 222
Берездівський замок 82, 218, 284
Берездівка (Берездів), с. Луцького пов. Влн. 76, 92, 121, 218, 220
Берездівська волость у Луцькому пов. Влн. 61, 74, 75
Берездівський фільварок 116
Березне, с. Кременецького пов. Влн. 75, 92, 102, 114, 265, 279, 305
Берестя, м. Брс. 312
Берестейське воев. 64
Бегне, с. Луцького пов. Влн. 121
Бирятишки, земля у Віленському пов. Влнс. 122
Біла Криниця, с. Кременецького пов. Влн. 304
Білашів, с. Луцького пов. Влн. 69
Білгородка, м. Київського пов. Квс. 70, 74, 86, 87
Білгородська волость у Київському пов. Квс. 74
Білецьке, с. Кременецького пов. Влн. 75, 92, 102, 313
Білка, р. 361, 364
Білобережжє, с. Луцького пов. Влн. 54
Білотин, с. Луцького пов. Влн. 75, 92, 148, 149
Білоцерківське староство у Квс. 37
Більчин, с. Луцького пов. Влн. 75, 92, 102, 110, 182
Біскупська вулиця у Києві 70
Бовки (Бовкуни), с. Кременецького пов. Влн. 212

Богдашів, с. Луцького пов. Влн. 117
Богуславське староство у Квс. 37
Бодаки, с. Луцького пов. Влн. 54
Бокшин, с. Луцького пов. Влн. 210
Болозовичі (Боложовичі) с. Мозирського пов. Мнс. 118
Борзовщина, с. 65
Борисів, с. Луцького пов. Влн. 75, 92, 114, 145, 148, 185
Боровиця Велика, с. Луцького пов. Влн. 75, 92, 102, 113, 115, 168
Боровиця Мала, с. Луцького пов. Влн. 75, 93, 102, 113, 166, 171
Бортники, с. Кременецького пов. Влн. 75, 93, 102, 263, 264 265, 268, 269, 296
Бортники, с. Кременецького пов. Влн. 75, 93
Борщівка, с. Кременецького пов. Влн. 117, 119
Боховиці, с. Кременецького пов. Влн. 264
Браговщизна, з. у Новогрудському пов. Нвг. 122,
Бражинці, с. Кременецького пов. Влн. 75, 93, 263, 264, 289, 291
Брацлав, м. Брц. 13
Брацлавське восводство (Брацлавщина, Брацлавська земля) 13, 30, 70, 71, 73
Брянськ, м. 15
Буг, р. 19, 145, 148, 152, 157, 158, 161, 218, 219, 220, 231
Буртин див. Бортники
Бухалівка, с. Луцького пов. Влн. 222
Бчича (Бчичі), с. Мозирського пов. Квс., з 1566р. -
Мінського пов. Мнс. 122
Варшава, м., з 1610р. столиця Речі Посполитої 53
Васьківці, с. Луцького пов. Влн. 121
Вевюрка, с. 35
Велике князівство Литовське (ВКЛ, Литва) 6, 8, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 20, 23, 30, 63, 76
Вельбовно, с. Луцького пов. Влн. 150, 151
Вербородинці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Вереміївка, с. Кременецького пов. Влн. 119
Верхів, с. Луцького пов. Влн. 66
Веснянка див. Свинна
Вишнівєць, м. Луцького повіту Влн. 18, 22, 25
Вишне Поле (Вишньопіль), с. Кременецького пов. Влн. 75, 93, 102, 110, 314
Ведроша, р. 15
Віленський пов. 120,122
Вілія, с. Луцького пов. Влн. 65
Вілія, р. 73, 78, 162, 163

Вільно, м., столиця Великого князівства Литовського 16, 64, 72, 118, 119, 122, 123
Вільськ, м. Житомирського пов. Квс. 70
Вознесіння, с. Луцького пов. Влн. 123
Войтківське, с. Віленського пов. Влнс. 122
Волгошів, с. Луцького пов. Влн. 123
Волинське воєводство (Волинська земля, Волинь) 5, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 18, 19, 22, 28, 29, 30, 31, 61, 64, 71, 75, 76
Волиця, с. Луцького пов. Влн. 54
Воля Каленицька див. Малі Каленичі 75, 93
Волиця Новоселиця, с. Кременецького пов. Влн. 75, 93, 390
Волиця (або Яцькове) 75, 93, 102, 265, 281
Волишківська земля 124
Володимир, пов. м. Влн. 12, 80, 90
Вологда м. 15
Волосківці, с. Луцького пов. Влн. 54
Волочище, с. Кременецького пов. Влн. 120
Волощина 31, 48
Воля Дубровна 75, 93, 187
Воробіївка, с. Кременецького пов. Влн. 75, 93, 103, 368
Ворскла, р. 7, 9
Врошлав, м. 4
В'язьма м. 15
Галицько-Волинська держава 7
Генуя 83
Гинстовці, с. Кременецького пов. Влн. 120
Глинники, с. Луцького пов. Влн. 75, 93, 103, 111, 112, 114, 158
Глинське, с. Луцького пов. Влн. 69, 117
Глібки, с. Кременецького пов. Влн. 119
Глубочок Нижній, с. Кременецького пов. Влн. 120
Глубочицький потік 78
Глуськ (Глуське), м. Мнс. 64, 67, 68, 121
Глухи, с. Луцького пов. Влн. 125
Гнідинці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Гніздичне, с. Кременецького пов. Влн. 120
Гнойниця (суч. Поляна) с. Луцького пов. Влн. 75, 93, 103, 145, 179
Голевин (Головін), с. Луцького пов. Влн. 68
Головинська волость у Луцькому пов. Влн. 69
Головлі, с. Луцького пов. Влн. 75, 93, 103, 111, 113, 187
Головлінський фільварок 115
Головянчино, с. Кременецького пов. Влн. 120
Голубче (Голубча), с. Кременецького пов. Влн. 75, 93, 103, 265, 283

Гольче, с. Луцького пов. Влн. 69
Голюнки, с. Кременецького пов. Влн. 119
Гольшани (Ольшани), м. Ошмянського пов. Влнс. 64, 67, 68, 121
Горбаків, с. Луцького пов. Влн. 118
Горбівці, с. Кременецького пов. Влн. 70
Гори, с. Віленського пов. Влнс. 119
Горинь, р. 73, 156, 185
Гориці, с. Луцького пов. Влн. 76, 94, 220
Городець, с. Луцького пов. Влн. 118
Городище, с. Кременецького пов. Влн. 70, 75, 94, 103, 371
Горошки, с. Кременецького пов. Влн. 75, 94, 264, 265, 269, 273, 310
Гребенинка, с. Кременецького пов. Влн. 119
Гринівці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Гробузна, с. Кременецького пов. Влн. 75, 94, 103, 115, 314
Губин, с. Кременецького пов. Влн. 75, 94, 104, 112, 114, 361, 362
Губинський фільварок 114
Гуршизна (Гурщина), с. Луцького пов. Влн. 75, 94, 103, 174
Данилевичі, с. Берестейського пов. Брс. 118
Дворець (Двірець), с. Луцького пов. Влн. 120
Дзиків, с. Тарнобжеського пов. Блз. 40
Дервиця, р. 288
Деренці, с. Полоцького пов. Плц. 124
Дермань, с. Луцького пов. Влн. 33, 117
Дертка, с. Кременецького пов. Влн. 294
Димер, м. Білгородської волості Квс. 74
Дібровка див. Воля Дубровна
Дебрин (Добрин), с. Луцького пов. Влн. 75, 94, 104, 121, 145, 178
Дніпро, р. 15, 24
Дністер, р. 31
Добрі Води, с. Кременецького пов. Влн. 120
Долбунів, с. Луцького пов. Влн. 117
Довжок (Довжки), с. Луцького пов. Влн. 75, 94, 104, 115, 198, 199
Дойнове, с. Віленського пов. Влнс. 122
Долоче (Долотче, Долочья), с. Луцького пов. Влн. 75, 94, 104, 113, 162
Долусинці, с. Кременецького пов. Влн. 120
Дорогобуж, м. Луцького пов. Влн. 15, 63, 67, 74, 80, 85, 86, 88, 90, 118
Дорогобузька волость у Луцькому пов. Влн. 74
Дрогобицькі копальні у Рск. 9
Дубищі (Великі), с. Кременецького пов. Влн. 117, 119
Дубищі (Малі), с. Кременецького пов. Влн. 117, 119
Дубляни, с. Луцького пов. Влн. 69
Дубно, м. Луцького пов. Влн. 7, 9, 14, 18, 28, 38, 67, 71, 85, 86, 87, 117,

151, 154

Дубнівська волость у Луцькому пов. Влн. 61

Дубнівський замок 18,36

Дубрівка, м. Луцького пов. Влн. 74, 76, 78

Дядковичі, с. Луцького пов. Влн. 124

Дяків, с. Кременецького пов. Влн. 121

Дятелів Став, с. Кременецького пов. Влн. 121

Дятилівка (Соснівка), с. Кременецького пов. Влн. 75, 94, 104, 203

Європа 18, 79, 85, 87

Єзвинче, с. Плц. 124

Єзерно, с. Кременецького пов. Влн. 70

Єневщина, з. у Новоградському пов. Нвг. 122

Жабокрицька маєтність 74

Жаврів, с. Луцького пов. Влн. 193

Жидичин, м. Луцького пов. Влн. 13

Жижниківці, с. Кременецького пов. Влн. 65

Житин, с. Луцького пов. Влн. 121

Житинці, с. Кременецького пов. Влн. 316, 316

Житомирський пов. 65, 125

Жолудське (Жолудьки), с. Кременецького пов. Влн. 75, 94, 104, 297

Жорнів (Жорнівка), м. Луцького пов. Влн. 68, 74, 90, 124

Жорнівська волость у Луцькому пов. Влн. 61

Жуків, с. Луцького пов. Влн. 121

Забілка, с. Кременецького пов. Влн. 363

Заболотте, с. Луцького пов. Влн. 122

Заборичі, м. 78

Забороль, с. Луцького пов. Влн. 121

Завидів, с. Луцького пов. Влн. 69

Завистівка, с. Кременецького пов. Влн. 75, 94, 104, 320

Загірці, с. Луцького пов. Влн. 75, 94, 104, 166, 171

Замлинне, с. Луцького пов. Влн. 54

Западинці, с. Кременецького пов. Влн. 119

Заруддє, с. Луцького пов. Влн. 54

Засениничі, с. Влн. 211

Заслав, м. Луцького пов. Влн. 8, 10, 63, 65, 66, 121

Заславська фортеця 9

Заславщина 148, 181, 187, 197, 202

Звяголь, м. Луцького пов. Влн. 14, 18, 63, 67, 73, 74, 86, 90, 117, 151

Звягольська волость у Луцькому пов. Влн. 61, 63, 74

Звягольський замок 18

Здитель, м. Троцького пов. Нвг. 66, 67, 74, 117

Здительська волость у Троцькому пов. Нвг. 14, 74

Здолбиця, с. Луцького пов. Влн. 67, 117
Здолбуново (Долбунів), с. Луцького пов. Влн. 117
Зеньки (Зиньки), с. Луцького пов. Влн. 76, 94, 203
Зеньки (Зиньки), с. Луцького пов. Влн. 204
Зеньківці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Зимно, с. Володимирського пов. Влн. 213
Зиньківська волость у Пдл. 39
Зміїнець, с. Луцького пов. Влн. 122
Зозулинці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Золотіїв, с. Луцького пов. Влн. 118
Іванин, с. Луцького пов. Влн. 8, 63
Івановичі (Іванковичі ?), с. Луцького пов. Влн. 69
Іванська волость у Луцькому повіті Влн. 7
Іванчани, с. Кременецького пов. Влн. 120
Івачів Верхній, с. Кременецького пов. Влн. 120
Івачів Нижній, с. Кременецького пов. Влн. 121
Іллін, с. Луцького пов. Влн. 65
Індія 79
Іран 79
Ірпінь, р. 70
Іршики, с. Кременецького пов. Влн. 75, 95
Іспанія 47
Італія 47
Казимир, м. 163, 168, 174, 304
Каленичі (Великі Каленичі), с. Кременецького пов. Влн. 75, 95, 104
Калитинці (Калетинці), с. Луцького пов. Влн. 75, 95, 104, 169
Калинівка, с. Кременецького пов. Влн. 75, 95, 104, 112, 365
Кам'янець-Подільський, м. Пдл. 48, 49
Канівське староство у Квс. 37
Канчуцький ключ, Прм. 40
Капустин, с. Луцького пов. Влн. 75, 95, 121, 198, 199
Караєвичі, с. Луцького пов. Влн. 121
Карпилівка, с. Луцького пов. Влн. 75, 95, 105, 113, 163, 165
Карпівці, с. Кременецького пов. Влн. 75, 95, 105, 319
Качин, с. Мінського пов. Мнс. 122
Квасилів (Квасилівка), с. Луцького пов. Влн. 79, 120
Київ, м. Квс. 4, 5, 31, 90
Києво-Печерський монастир 8, 10, 26
Київський пов. 117, 119
Київське воєводство (Київщина) 12, 19, 30, 61, 62, 70, 71, 73
Кикова, с. Луцького пов. Влн. 120
Киселі, с. Кременецького пов. Влн. 75, 76, 95

Китай 79

Клепачі, с. Луцького пов. Влн. 75, 95, 105

Климентів, с. Луцького пов. Влн. 121

Клітна, с. Кременецького пов. Влн. 119

Клюбачі, с. Кременецького пов. Влн. 75, 95

Кнути, с. Кременецького пов. Влн. 119

Княгинин, с. Луцького пов. Влн. 54

Княгининська волость у Луцькому пов. Влн. 74

Княже, с. Луцького пов. Влн. 79

Кобилле, с. Кременецького пов. Влн. 119

Козлин, м. Луцького пов. Влн. 74, 76, 78, 86, 87, 89, 90, 120

Колимка, р. 153

Колішинці, с. Кременецького пов. Влн. 69, 119

Колки, с. Луцького пов. Влн. 119

Колківська волость 119

Колоденська волость у Кременецькому пов. Влн. 61

Колодіїв, с. Квс. 70

Колодне, м. Кременецького пов. Влн. 64, 66, 67, 68, 73, 86, 87, 120

Колодненський фільварок 118

Колодно, с. Кременецького пов. Влн. 120

Колом'є див. Коломля

Коломля, с. Луцького пов. Влн. 75, 95, 105, 151, 152, 153, 157

Колчин, с. Кременецького пов. Влн. 117

Колчинці, с. Кременецького пов. Влн. 117

Комарівка див. Комарівка Дубровних

Комарівка Дубровних, с. Луцького пов. Влн. 75, 96, 185

Копиш (Копис, Копыс), м. Втб. 64, 69

Коптевичі, с. Мозирського пов. Мнс. 118

Коренівщина, земля у Мінському пов. Мнс. 123

Корець, м. Луцького пов. Влн. 8, 12, 63, 90

Корецька волость у Луцькому пов. Влн. 7

Кореччина 119

Коритна Воля, с. Луцького пов. Влн. 75, 96, 176

Коритне див. Коритна Воля

Корнін, с. Луцького пов. Влн. 120

Корона Польська див. Польща

Корпилівка, с. Кременецького пов. Влн. 75, 76, 96

Корчин, м. Сндр. 72

Коршів, с. Луцького пов. Влн. 117

Костенець, с. Кременецького пов. Влн. 118

Костянтинів (Старокостянтинів), м. Кременецького пов. Влн. 31, 69, 71, 86, 90, 151, 250

Костянтинівська волость у Кременецькому пов. Влн. 61
Котелянка (Мала), с. Кременецького пов. Влн. 75, 96, 105, 318
Котелянка (Велика), с. Кременецького пов. Влн. 319
Котелянський фільварок 114
Котів, с. Луцького пов. Влн. 119
Котівка, с. Луцького пов. Влн. 75, 96, 105, 196
Котюржинці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Коханівка, с. Кременецького пов. Влн. 75, 96, 105, 113, 310
Кошелівка, с. Кременецького пов. Влн. 119
Кошилавські селища 13
Краків, м., до 1610р. столиця Речі Посполитої 19, 28, 40, 73, 74
Краківська волость 73
Краківське воєв. 73
Красилів, м. Кременецького пов. Влн. 8, 63, 66, 67, 68, 69, 86, 117, 119
Красилівська волость 61
Красне, с. Луцького пов. Влн. 8, 10, 40, 63, 64, 121
Красне, м. Брц. 70
Красносілка, с. Луцького пов. Влн. 75, 96, 107, 201
Красностав див. Хлапотин
Кременець, пов. м. 9, 13, 80, 90
Кременецький пов. Влн. 14, 61, 69, 70, 118
Крестовичі, с. Влн. 8, 63
Кречанівка, с. Кременецького пов. Влн. 75, 76, 96, 105, 388, 389
Кривін (Кривин), с. Луцького пов. Влн. 75, 76, 114, 153
Крилов, с. Луцького пов. Влн. 211
Крим (Кримське ханство, Кримський Ханат, Перекопська Орда) 12, 13, 18, 19, 25
Кропивниця, р. 24
Кропивна, р. 79
Крупа, с. Луцького пов. Влн. 8, 63, 67, 73
Крупець, с. Луцького пов. Влн. 75, 96, 153, 157
Кузьмин, м. Кременецького пов. Влн. 86, 119
Кузьминська волость у Кременецькому пов. Влн. 61, 63, 67, 68, 119
Кульчини, с. Кременецького пов. Влн. 119
Кульчинки, с. Кременецького пов. Влн. 119
Кунів, м. Луцького пов. Влн. 163
Кунін, с. Луцького пов. Влн. 117
Купчинці (Кіпчинці), с. Кременецького пов. Влн. 75, 95, 105, 263, 286
Курники (Курне), с. Житомирського пов. Квс. 70, 96
Курниківці (Курники), с. Луцького пов. Влн. 54, 75
Кур'янки, с. Луцького пов. Влн. 169, 171
Кустин, с. Луцького пов. Влн. 121

Кустівці, с. Кременецького пов. Влн. 75, 96, 110, 111, 283, 284
Лабунь, м. Кременецького пов. Влн. 74, 75, 76, 83, 90, 96, 105, 375
Лабунська волость у Кременецькому пов. Влн. 73, 75
Лабунський замок 81, 82, 375
Лабунські фільварки 106, 112
Ладиги, с. Кременецького пов. Влн. 75, 97, 106, 110, 111, 363, 364
Ланівці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Лебедин (Лебеди), с. Луцького пов. Влн. 117
Лебедин, м. Брц. 74
Ледавка (Ледава), с. Луцького пов. Влн. 75, 97, 117, 196
Лемніца, с. Віленського пов. Влн. 120
Ленківці, с. Кременецького пов. Влн. 75, 97, 315, 316
Лисиче, с. Луцького пов. Влн. 75, 97, 106, 115, 189, 190
Лисньовий горб 264
Ліда, с. Кременецького пов. Влн. 70
Лобачів, с. Брц. 70
Лованьський університет 47
Лопатин, с. Луцького пов. Влн. 10
Лопушна, с. Кременецького пов. Влн. 22, 120
Лугино, м. Київського пов. Квс. 74
Лукавиця, с. Київського пов. Квс. 70
Лукавець, р. 79
Луцьк, м. Луцького пов. Влн. 7, 64, 68, 73, 74, 80, 121
Луцький замок 121
Луцький пов. 14, 61, 64, 66, 118, 117, 122, 123, 124
Лучиці, с. Луцького пов. Влн. 187
Лядська земля див. Польща
Любар, м. Кременецького пов. Влн. 73, 74, 76, 83, 86, 89, 264
Любартівська (Любарська) волость у Кременецькому пов. Влн. 61, 74
Любарський ліс 263
Любачів, с. Кременецького пов. Влн. 120
Любаша, с. Луцького пов. Влн. 69
Люблін, м. Лбн. 30, 31, 49, 312
Люблінське воєв. 70
Люблінський трибунал 41, 72
Любна, р. 151
Люхче, с. Луцького пов. Влн. 118
Ляхів, с. Луцького пов. Влн. 163
Львів, м. Рск. 18, 31, 34, 162, 319, 368, 371, 382
Льняницька земля у Новогрудському пов. Нвг. 122
Мазовецьке воєв. 73
Майків, с. Луцького пов. Влн. 193

Махаринці (Макаринці), с. Кременецького пов. Влн. 75, 97, 372
Макариці, м. 74
Малишівка, с. Кременецького пов. Влн. 75, 97, 374
Малі Каленичі, див. Волиця Каленицька
Малопольща 61, 62, 69, 70
Манів, с. Кременецького пов. Влн. 120
Манятин, с. Луцького пов. Влн. 76, 97, 106, 114, 231
Манятинський фільварок 113
Мартинів, с. Луцького пов. Влн. 54
Медведівка, с. Кременецького пов. Влн. 75, 97, 106, 113, 305
Меджибіж, м. Пдл. 74
Медин, с. Кременецького пов. Влн. 120
Меміжська волость Влнс. 119
Менчиці, с. Влн. 210
Меречівка, с. Кременецького пов. Влн. 121
Микулин, с. Кременецького пов. Влн. 75, 76, 97, 381, 385
Микуловщина, з. у Новогрудському пов. Нвг. 122
Миськівці, с. Луцького пов. Влн. 54
Мінськ, м. Мнс. 17, 74, 122
Мінський замок 64, 123
Мінський пов. 64, 122
Мовчани, с. Кременецького пов. Влн. 119
Могиляни, с. Луцького пов. Влн. 54
Мозир, повітове м. Квс., з 1566р. повітове м. Мнс. 3, 17
Мозирська волость у Квс., з 1566р. у Мнс. 13
Мозирський пов. 118
Мокре, с. Кременецького пов. Влн. 118
Молдова 31
Мончинці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Москалівка, с. Кременецького пов. Влн. 75, 97, 106, 366
Москва, м. столиця Московського великого князівства 11, 12, 15, 16, 17, 26
Московське князівство 14
Мости, с. Луцького пов. Влн. 210
Моша (Мошаниця ?), с. Луцького пов. Влн. 65, 122, 294
Мужилівичі, с. Луцького пов. Влн. 306
Музичі, с. Київського пов. Квс. 70
Мшенець (Мшанець), с. Кременецького пов. Влн. 75, 97, 120, 373
Мякоти (М'якоти), с. Луцького пов. Влн. 75, 97, 106, 171
Нараїв див. Нараївка
Нараївка, с. Луцького пов. Влн. 54, 75, 97, 106, 193
Ничпали (Начпали) с. Кременецького пов. Влн. 75, 97, 114, 265, 275, 277

Нетишин (Нетішин), с. Луцького пов. Влн. 75, 98, 114, 150
Несолонь, м. Житомирського пов. Квс. 74, 76, 90
Нещерів, с. Київського пов. Квс. 70
Низголов 124
Німеччина 39, 47
Нідерланди 47
Новиківці, с. Кременецького пов. Влн. 120
Новичі, с. Кременецького пов. Влн. 75, 98, 106, 320
Новогрудський (Новгородський пов.) 119, 121
Новоселиця, с. Полонської волості Кременецького пов. Влн. 75, 76, 98, 107, 264, 265, 268, 381, 383, 388
Новоселиця, с. Лабунської волості Влн. 75, 98
Новосілки, с. Луцького пов. Влн. 75, 98, 113, 183
Новоставці, с. Луцького пов. Влн. 65, 67
Норинськ, м. Київського пов. Квс. 74
Норинська волость у Київському пов. Квс. 74
Обарницька земля у Мінському пов. Мнс. 123
Обарів, с. Луцького пов. Влн. 121
Обухів, с. Київського пов. Квс. 70
Оженін, с. Луцького пов. Влн. 66
Олексинці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Олешківці, с. Кременецького пов. Влн. 120
Олибів, с. Луцького пов. Влн. 124
Оливська волость 13
Ольшаниця, р. Квс. 19, 25, 70
Ольшаниця, с. Київського пов. Квс. 22
Онацьківці, с. Кременецького пов. Влн. 75, 98, 107, 112, 312
Онишківці, с. Кременецького пов. Влн. 70
Оприловці, с. Луцького пов. Влн. 121
Оринін, с. Пдл. 49
Оришківці, с. Кременецького пов. Влн. 120
Орли, р. 78
Орлинці див. Новоселиця
Орша, повітове м. Втб. 17, 18, 24
Оршанський повіт 120
Осока, с. Мінського пов. Мнс. 124
Осташин (Осташівка) с. Луцького пов. Влн. 10
Остриківці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Острів, с. Луцького пов. Влн. 54, 148
Острів, с. Полоцького пов. Плц. 64, 124
Остріг, м. Луцького пов. Влн. 7, 8, 9, 10, 31, 33, 34, 38, 40, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 63, 67, 68, 69, 75, 83, 86, 87, 90, 121, 144, 164, 232

Острозька волость у Луцькому пов. Влн. 61, 74, 75, 162
Острозька держава (Острожчина, Острозька Русь, Острозьке князівство, Острозькі добра) 60, 61, 62, 72, 85, 86, 102
Острозький замок 4, 9, 18, 145
Острозька ординація 46
Острополь, м. Кременецького пов. Влн. 4, 31, 73, 75, 76, 78, 79, 83, 86, 89, 98, 217, 223, 361, 372
Остропольська волость у Кременецькому пов. Влн. 61, 73, 75
Остропольський замок 81, 322
Охоново, с. Новоградського пов. Нвг. 66, 119
Панасівці (Панасівка), с. Кременецького пов. Влн. 119
Пашкішки 68, 124
Пелча, с. Торговицької волості Луцького пов. Влн. 118
Пенкошовська волость у Сндр. 39
Пенкошовський ключ у Сндр. 40
Переволока, с. Луцького пов. Влн. 75, 98, 107, 191, 192
Перемилівка, с. Луцького пов. Влн. 124
Перемишльське воєв. (Перемишльська земля, Перемишльщина) 40
Переяславське староство 37
Перхуровщина, земля у Мінському пов. Мнс. 123
Першки (Першкова, Першків Міст), с. Луцького пов. Влн. 78, 121
Петухова могила 13
Пиків, м. Брц. 70
Піддана, с. Віленського пов. Влнс. 120
Підлужжя, с. Кременецького пов. Влн. 75, 98, 263, 270, 271
Пінськ, пов. м. Брс. 7
Плоска, с. Луцького пов. Влн. 75, 98, 107, 116, 201
Плужне, с. Луцького пов. Влн. 75, 98, 107, 114, 140, 141, 145, 148
Плужненський фільварок 113, 118
Погоріла, с. Кременецького пов. Влн. 119
Подільське воєв. (Поділля) 12, 19, 39, 40, 48
Подояни, с. Луцького пов. Влн. 118
Поліське див. Гнойниця
Полонне, м. Кременецького пов. Влн. 11, 13, 18, 23, 63, 66, 67, 68, 69, 73, 75, 78, 80, 81, 83, 84, 86, 87, 89, 90, 98, 151, 237, 263, 296, 316
Полонська волость у Кременецькому пов. Влн. 61, 73, 75
Полонський замок 232
Полонський фільварок 107
Полоцький пов. 64, 124
Поляна див. Ничпали
Польша (Корона, Корона Польська, Korona Polska, Лядська земля, Річ Посполита) 6, 8, 12, 14, 19, 20, 30, 32, 36, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 60, 69, 73

Понора, с. Луцького пов. Влн. 75, 98, 104, 115, 192
Попівці, с. Кременецького пов. Влн. 70, 75, 99, 107
Порохно (Порохня), с. Кременецького пов. Влн. 120
Почапки, с. Кременецького пов. Влн. 121
Правутин, с. Луцького пов. Влн. 99, 220, 221
Прашники 263
Преворськ, м. Ланчуцького пов. Прм. 73
Преворська волость у Ланчуцькому пов. Прм. 73
Прикордонна Улашанівка див. Улашинівка
Прилепи, с. Мінського пов. Мнс. 123
Прислучь див. Тиранівка
Птича, с. Кременецького пов. Влн. 118
Пузирки, с. Кременецького пов. Влн. 197
Путивль, повітове м. Квс., згодом перейшло до складу Російської держави 15
П'яне, с. Луцького пов. Влн. 65
П'ятигори, с. Луцького пов. Влн. 70
Радів, с. Луцького пов. Влн. 124
Радогоша, с. Луцького пов. Влн. 75, 99, 108, 173, 174
Радогощський фільварок 113
Разниці (Разничі), с. Луцького пов. Влн. 119
Райки, с. Кременецького пов. Влн. 75, 99, 108, 110, 114, 361, 363
Райківський фільварок 115
Ревель, м. 39
Ренів, с. Кременецького пов. Влн. 120
Решнівка (Велика Решнівка), с. Кременецького пов. Влн. 75, 99, 107, 374
Решнівка Мала, с. Кременецького пов. Влн. 75, 99, 373
Решнівка друга, с. Кременецького пов. Влн. 75, 99, 305
Рим, м. 11, 20
Рівки, с. Луцького пов. Влн. 75, 99, 194, 195
Рівне, м. Луцького пов. Влн. 40, 64, 67, 68, 73, 74, 75, 85, 86, 87, 90, 211
Рівненська волость у Луцькому пов. Влн. 61, 69, 74
Рівненський замок 13, 120
Рівненський ключ 40
Річ Посполита див. Польща
Рогачів, с. Луцького пов. Влн. 78, 120
Рогачів, м. Київського пов. Квс. 117
Роговичі, с. Кременецького пов. Влн. 75, 99, 108, 311
Рожична, с. Кременецького пов. Влн. 75, 76, 99, 386
Рожновська (Розновська) маєтність у Сондецькому пов. Крк. 74
Розновський замок 74

Розваж Новий, м. Квс. 74
Романів, м. Житомирського пов. Квс. 125
Романів, м. Мнс. 64, 68, 121
Росолівці, с. Кременецького пов. Влн. 124
Ростоки, с. Кременецького пов. Влн. 120
Рубешів, с. Луцького пов. Влн. 210
Рудка, р. 363
Рудоминська волость у Влнс. 19
Руська земля 15
Руське воєв. 73
Самчинці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Сандомирське воєв. (Сандомирська земля) 39, 73
Сасанівка, с. Кременецького пов. Влн. 75, 76, 99, 108, 389
Сатиїв, с. Луцького пов. Влн. 67, 68, 69, 73, 85, 124
Сахнівці (Сахнове), с. Кременецького пов. Влн. 119
Светич, озеро у Новогрудському пов. Нвг. 119
Свинна (суч. Веснянка), с. Кременецького пов. Влн. 75, 99, 108, 113, 264, 308
Свириани, с. Віленського пов. Влнс. 122
Священна Римська імперія 36
Селець, с. Луцького пов. Влн. 213
Семеренки, с. Кременецького пов. Влн. 119
Сенджишув, м. Сндр. 39
Сільце, с. Житомирського пов. Квс. 65
Скніт (Скнит) Великий, с. Луцького пов. Влн. 75, 99, 108, 194
Скніт (Скнит) Малий, с. Луцького пов. Влн. 75, 99, 105, 196
Сковородки, с. Кременецького пов. Влн. 119
Славне, с. Луцького пов. Влн. 120
Словенсько, м. Ошмянського пов. Влнс. 64, 66, 67, 120
Слуцьк, м. Новогрудського пов. Нвг. 17, 122
Случ, р. 10, 78, 117, 294, 295, 358, 360
Смідинська волость у Володимирському пов. Влн. 74
Смолдірів, м. Луцького пов. Влн. 74, 75, 76, 78, 86, 87, 89, 90
Смолдірівська волость у Луцькому пов. Влн. 74
Смоленськ, м. 15
Смольняни, с. Оршанського пов. Втб. 63, 120
Смотрич, р. 48
Сокаль, м. Белзького пов. Блз. 19, 24
Сокальський замок 19
Соколотти, с. Віленського пов. Влнс. 119
Сорока, р. 13
Сосна, с. Луцького пов. Влн. 185

Спасів, с. Луцького пов. Влн. 54
Спиків див. Spikow
Ставки, с. Луцького пов. Влн. 121
Стайки, м. Білгородської волості Квс. 74
Станіславівка, с. Кременецького пов. Влн. 75, 100, 371
Станковщизна, с. Віленського пов. Влнс. 119
Старий Хлапотин, с. Луцького пов. Влн. 222
Стволовичі, с. Новогрудського пов. Нвг. 121
Стеблеївці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Степань, м. Луцького пов. Влн. 18, 63, 64, 67, 68, 69, 78, 86, 87, 90, 118
Степанська волость у Луцькому пов. Влн. 61, 63, 64, 118
Сторожовці, с. Берестейського пов. Брс. 118
Страсбург 83
Студянка, с. Луцького пов. Влн. 65, 121, 122
Ступне, с. Луцького пов. Влн. 65, 122
Судилків, м. Кременецького пов. Влн. 304
Сулжин, м. Кременецького пов. Влн. 64, 66, 68, 70, 120
Сураж, м. Кременецького пов. Влн. 69, 74, 75, 76, 78, 80, 86, 88, 90, 164, 169, 171
Суразька волость у Кременецькому пов. Влн. 61, 74, 75, 76
Суша 64, 66, 67, 68
Сушки, с. Кременецького пов. Влн. 75, 100, 108, 110, 301, 302
Східна Європа 34
Сягрів, с. Кременецького пов. Влн. 75, 100, 108, 110
Сян, р. 19
Тараканів, с. Луцького пов. Влн. 65
Тарасів, м. Мінського пов. Мнс. 66, 74, 12
Тарасівська волость у Мінському пов. Мнс. 74
Тарасівська вулиця у Мінську 74
Тараша, с. Київського пов. Квс. 70
Тарнів, м. 30, 35, 38, 69, 74
Тарновська волость у Крк. 74
Тарновський ключ 62
Тарновщина 62
Теплени, с. Мінського пов. Мнс. 123
Теребовль, м. 10
Теренки, с. Київського пов. Квс. 70
Тернопіль, м. Рск. 48, 74
Тернопільська волость у Рск. 74
Тетіїв, с. 70
Тиранівка (суч. Прислучь), с. Кременецького пов. Влн. 75, 100, 108, 114, 291

Титьків, с. Кременецького пов. Влн. 75, 76, 100, 381, 382
Тиховщина, земля у Мінському пов. Мнс. 123
Торговицька волость у Луцькому пов. Влн. 118
Торків див. Torkow
Торчин, с. Житомирського пов. Квс. 70
Тотовичі, с. Луцького пов. Влн. 118
Травинці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Травулин, с. Кременецького пов. Влн. 75, 100, 109, 110, 113, 303
Тростянець, с. Луцького пов. Влн. 10
Троцький повіт у Трц. 14, 117
Туреччина 19, 25
Турів, м. Брс. 7, 17, 29, 63, 64, 66, 74, 118, 125
Турівська волость у Брс. 74
Турова, с. Кременецького пов. Влн. 70
Убельці (Губельці), с. Луцького пов. Влн. 75, 100, 109, 197, 211
Угорщина 19
Удрийовиці, 4
Уездці, с. Луцького пов. Влн. 54, 117
Україна 4, 41, 49, 59, 86
Улашинівка (суч. Прикордонна Улашанівка), с. Луцького пов. Влн. 75, 100, 106, 193, 194
Ума, р. 13
Урвена, с. Луцького пов. Влн. 117
Флоренція 83
Франція 47
Хелмн, м. 42
Хижники, с. Кременецького пов. Влн. 75, 100, 373
Хлапотин (Красностав), м. Луцького пов. Влн. 8, 63, 67, 68, 74, 75, 84, 86, 87, 89, 90, 100, 207, 212, 221, 231
Хлапотинська волость 7
Хмелище, с. Кременецького пов. Влн. 70
Хмельницька область (Хмельниччина) 75,91,116
Ходаки, с. Кременецького пов. Влн. 75, 76, 100, 119, 381, 384
Ходаки, замок у Кременецькому пов. Влн. 70
Холм, м. Рск. 7
Хомора, р. 263, 264, 281, 381
Хоневичі (Хоневич), с. Новогрудського пов. Нвг. 64, 122
Хоняків, с. Луцького пов. Влн. 75, 100, 109, 111, 112, 113, 190
Хоняківський фільварок 115
Хоровець, с. Луцького пов. Влн. 76, 101, 109, 230
Хоровецький фільварок 113
Хоростів (Хоросток), с. Луцького пов. Влн. 75, 101, 109, 110, 193

Хотин, м. Пдл. 53
Хотичин, с. Луцького пов. Влн. 75, 101, 109, 189
Хоцин, с. Луцького пов. Влн. 120
Храбузна див. Гробузна
Храпун, с. Турівського пов. Мнс. 64, 125
Хролин (Хролини), с. Кременецького пов. Влн. 75, 101, 109, 298
Цеценівці, с. Кременецького пов. Влн. 117
Чепелівка, с. Кременецького пов. Влн. 119
Чепельова Лука, с. Кременецького пов. Влн. 120
Черема, р. 79
Черкаське староство у Квс. 37
Черленівка, с. Кременецького пов. Влн. 117, 119
Черниківці (Чернихівці), с. Луцького пов. Влн. 122
Черниківці, с. Кременецького пов. Влн. 120
Черниці, м. Кременецького пов. Влн. 74, 75, 76, 79, 90
Чернятин, с. Кременецького пов. Влн. 119
Черняхів, с. Кременецького пов. Влн. 66, 67, 68, 69, 73, 120
Черчицька волость у Каменецькому пов. Пдл. 40
Чехія 9
Чорна, с. Кременецького пов. Влн. 75, 101, 109, 110, 111, 361, 367
Чортів ліс 263
Чортоліси (Чортолісці), с. Житомирського пов. Квс. 65
Чортополох 153
Чортория, с. Кременецького пов. Влн. 294
Чуднів, м. Житомирського пов. Квс. 17, 63, 66, 67, 68, 69, 71, 86, 118
Чуднівська волость у Житомирському пов. Квс. 63
Чуднівщина 372
Чухелі, с. Кременецького пов. Влн. 119
Шарварки, с. Луцького пов. Влн. 54
Шатерники, с. Луцького пов. Влн. 75, 101, 109, 195
Шекеринці, с. Луцького пов. Влн. 69, 75, 101, 109, 174, 176
Шемів, с. Луцького пов. Влн. 222
Шепель, с. Луцького пов. Влн. 122
Шешоли, с. Віленського пов. Влнс. 64, 121
Шимківці, с. Кременецького пов. Влн. 120
Шляхтинці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Шостовичі, с. Мозирського пов. Мнс. 118
Штемберк 39, 41
Ювківці, с. Луцького пов. Влн. 76, 101, 109
Юго-Западная Россия 4
Юрківці див. Jurkowce
Юськівці, с. Луцького пов. Влн. 76, 101, 109, 164, 165, 166, 181,

Яворівці, с. Кременецького пов. Влн. 119
Ягодин, с. Житомирського пов. Квс. 70
Янківці, с. Луцького пов. Влн. 121
Янушівка, с. Кременецького пов. Влн. 197
Яремичі, м. Житомирського пов. Квс. 67, 69, 74
Яремичі, с. Кременецького пов. Влн. 75, 101, 373
Ярослав, м. Перемишльського пов. Прм. 6, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 48, 51, 53, 55, 58, 263, 267, 285, 295, 300, 302, 307, 310, 369, 382
Ярославський ключ у Перемишльському пов. Прм. 39, 73
Яцьківці, с. Кременецького пов. Влн. 75
Ячанка, с. Мінського пов. Мнс. 122
Dzodzol, с. Брц. 70
Ichalowce, с. Брц. 70
Jurkowce, с. Брц. 70
Knaiow, с. Брц. 70
Krasny Staw, ур. Брц.
Lencewe, с. Брц. 70
Michajlowo, с. Брц. 70
Michalowcze, с. Брц. 70
Obarow, с. Брц. 70
Oszytkow, с. Брц. 70
Parobcze, с. Брц. 70
Pliskow, с. Брц. 70
Plowsko, с. Брц. 70
Racacie, м. 58
Rohozna, р. Брц. 70
Rohozna, с. Брц. 70
Rusawa, с. Брц. 70
Siermoz, с. Брц. 70
Spikow, с. Брц. 70, 74
Stryow, с. Брц. 70
Scinawa, с. Брц. 70
Talkow, с. Брц. 70
Torkow, с. Брц. 70
Wolczuk, с. Брц. 70
Worobowies, с. Брц. 70
Zburzowo, с. Брц. 70

Список скорочень назв воєводств

Блз. -	Белзьке
Брс. -	Берестейське
Брц. -	Брацлавське
Влнс. -	Віленське
Втб. -	Вітебське
Влн. -	Волинське
Квс. -	Київське
Крк. -	Краківське
Лбн. -	Люблінське
Мнс. -	Мінське
Нвг. -	Новогрудське
Прм. -	Перемишльське
Пдл. -	Подільське
Рск. -	Руське
Сндр. -	Сандомирське
Трц. -	Троцьке

Скорочення, вживані у тексті та умовні скорочення

воєв. -	воєводство
гр. -	гріш, грошів
з. -	земля
зол. -	золотий
фл. -	флорен
й. -	його
кн. -	князь, княгиня
лит. -	литовський
м. -	місто
мл. -	милість
п. -	пан
пп. -	панів
пов. -	повіт
польськ. -	польський
р. -	річка
с. -	село
сс. -	села
суч. -	сучасне
ур. -	урочище

Зміст

Передмова	3
Біографічний указник	138
Інвентар	140
Додатки	
Словник застрілих слів	392
Географічний покажчик	397
Список скорочень назв воєводств	415
Скорочення, вживані у тексті та умовні скорочення	415

Верстку та друк зроблено в Хмельницькій міській друкарні. Зам.1264. Тираж 300.
Формат 60x84/16. Папір офсетний, друк офсетний, умовн.друк.арк. - 24,4.